

2022-12

þý — 1 ã ä ç á ± ä · â ´ 1 ç ¯ 0 · ã · â ä é ½

þý ã ç ç » μ ¯ é ½ à á é ä ç ² ¬ , ¼ ¹ ± â μ 0 à

þý ã ä · ½ š í à á ç ± à ì ä ç 1960 μ î â

þý ™ é ± ½ ½ ¯ ´ ç å - ! ¹ » - à à ç å , æ î ½ ¹ ±

þý ¨ ¹ ± 0 ä ç á 1 0 ì ã ä · ½ • μ ì ä μ á · 0 ± 1 é í ç á ç ½ · ™ ã ä ç á ± , é ç ç » ® š ç 1 ½ é ½ 1 0 î ½ • à
þý 0 ± 1 ´ ½ , á é à 1 ã ä 1 0 î ½ é à ç å ´ î ½ , ± ½ μ à 1 ã ä ® ¼ ¹ ç • μ ¬ à ç » ¹ â ¬ æ ç å

<http://hdl.handle.net/11728/12359>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ,
ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

***Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ
ΑΠΟ ΤΟ 1960 Έως το 1965***

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΔΡ ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

ΔΡ ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΩΡΓΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΔΡ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΑ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

ΤΩΝΙΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΦΙΛΙΠΠΟΥ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ,
ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

***Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΚΥΠΡΟ ΑΠΟ ΤΟ 1960 Έως το 1965***

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
Διδακτορικού τίτλου στη Νεότερη και Σύγχρονη
Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου**

ΤΩΝΙΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΦΙΛΙΠΠΟΥ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Τώνια Ιωαννίδου-Φιλίππου, **2022**

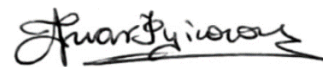
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Εγώ, η Τώνια Ιωαννίδου-Φιλίππου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο *Η Ιστορία της Διοίκησης των σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο από το 1960 Έως το 1965*, αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

Τώνια Ιωαννίδου-Φιλίππου

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Τώνια Ιωαννίδου-Φιλίππου

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: *Η Ιστορία της Διοίκησης των σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο από το 1960 Έως το 1965*

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση Διδακτορικού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις ..... από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου),

Δρ Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας Σύγχρονης Ιστορίας Πανεπιστημίου Νεάπολις
.....

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Γεώργιος Γεωργής, Καθηγητής Πανεπιστημίου Νεάπολις
.....

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Αικατερίνη Παπαζαχαρία, Λέκτορας Διπλωματικής Ιστορίας,
.....

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Μάριος Ευριβιάδης, Αναπληρωτής Καθηγητής στις Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια, Πανεπιστημίου Νεάπολις
.....

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής Διπλωματίας και Διεθνούς Οργάνωσης στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
.....

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	ΣΕΛΙΔΕΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	9-10
ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	11
ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	12-13
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	14-19
ΑΒSTRACT	20-23
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	24- 31
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	32-37
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1960-1965	38-54

Κεφ.1 ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1950 - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Η Κυπριακή Εκπαίδευση κατά την Αγγλοκρατία από το 1878 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950.....	55-70
1.1.1 Το ενωτικό δημοψήφισμα, ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ (1955- 1959) και η εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του αγώνα για την ένωση... 71-86	
1.2 Η Εκπαίδευση των δασκάλων από την Αγγλοκρατία μέχρι την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας..... 86	
1.2.1 Παγκύπριον Διδασκαλείον : (1893 μέχρι 1935)..... 87-88	
1.2.2 Διδασκαλείον Θηλέων Φανερωμένης (για εκπαίδευση διδ/σών (1903- 1937)..... 89-91	
1.2.2.2 Το Αρσάκειο και οι Αρσακειάδες δασκάλες 91-93	
1.2.2.3. Ιεροδιδασκαλείον Λάρνακος (1910-1933) για δασκάλους/ιερείς..... 93-95	
1.2.2.4. Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου (1937-1958)..... 96-97	
1.2.2.5. Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ 1959-1993)..... 97-102	

ΚΕΦ.2 ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ -ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ-ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (1959-1960)

2.1 Ένα νέο κράτος γεννιέται.....	103-110
2.1.1 Το πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο.....	110-112
2.2 Εκπαιδευτικές δομές της Ανεξαρτησίας (Μεταβατική περίοδος)- Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο.....	112-118

ΚΕΦ.3 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

3.1 Οι Κοινοτικές Συνελεύσεις	119-121
3.2 Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση.....	121-136
3.3 Οι Διακοινοτικές ταραχές (1963-1964) και η επίδραση τους στην Εκπαίδευση και στον τρόπο άσκησης της διοίκησής της.....	136-147

ΚΕΦ.4 Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ .....

4.1 Η ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου	150-164
4.2 Ο πρώτος Υπουργός Παιδείας (Ο Δρ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, ο Γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ο Πρόεδρος του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου , ο Πρόεδρος της ΕΚΣΚ, ο Υπουργός, ο άνθρωπος, 1903-1976).....	164-170
4.3 Η διαμάχη που αφορούσε την «Ακολουθητέα» και «Ακολουθούμενη» εκπαιδευτική πολιτική (Κωνσταντίνος Σπυριδάκης απέναντι στον Τάσσο Παπαδόπουλο και Ρένο Σολομίδη).....	171-180

**ΚΕΦ.5 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ,
ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ 1965 .....**

181-192

5.1 Τα χαρακτηριστικά της Κυπριακής κοινωνίας μετά την ανεξαρτησία.....	192-197
5.2 Δομή και Διάρθρωση του σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος	198-201
5.3 Το Διοικητικό και οικονομικό σύστημα της εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία, μέχρι και το 1965.....	201-202
5.4 Η Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας.....	202-204
5.5 Τύποι σχολείων	204-207
5.6 Αναλυτικό και Ωρολόγιο πρόγραμμα	207-210
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ.....	211-227
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΠΗΓΕΣ	229-230
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	231
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.....	232-233
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΟΓΡΑΦΙΑ.....	234-248
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΟΓΡΑΦΙΑ.....	249-252

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΕ	Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού
ΑΝΕ	Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ
ΑΞΙΚ	Ανώτερο Ξενοδοχειακό Ινστιτούτο Κύπρου
ΑΠ	Αναλυτικό Πρόγραμμα
ΑΤΙ	Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο
ΒΕΤΟ	Δικαίωμα Αρνησικυρίας
ΓΕ	Γενική Επιτροπή
ΓΕΠ	Γραφείο Ελληνικής Παιδείας
ΓΤΠ	Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
ΔΟΕ	Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας
ΕΔ	Επιτροπή Διοίκησης
ΕΔΥ	Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕπ *	Επιτροπή Επαφής
ΕΕΜ	Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης
ΕΕΥ	Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας
ΕΕΣ	Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο Κύπρου
Ε/Κ	Ελληνοκύπριοι/Ελληνοκυπριακή
ΕΚΣΚ	Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΕΛΔΥΚ	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΣ	Εκπαιδευτικό Συμβούλιο
Η.Π.Α	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΘΑΚ	Θεωρία Ανθρώπινου Κεφαλαίου
ΘΟΙ	Θρησκευτικά Ορθόδοξα Ιδρύματα
ΚΑΚ *	Κρατικό Αρχείο Κύπρου

ΚΔ	Κυπριακή Δημοκρατία
ΝΑΠ	Νέα Αναλυτικά Προγράμματα
ΝΑΤΟ	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου
ΝΣ	Νομοθετικό Συμβούλιο
ΟΕΛΜΕΚ	Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΥΝΕΣΚΟ	Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών
ΟΧΕΝ	Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων
ΠΑΚ	Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου
ΠΕΚΑ	Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα
ΠΙ	Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
ΠΟΕΔ	Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων
ΡΙΚ	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου
ΤΕΕ	Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση
Τ/Κ	Τουρκοκύπριοι/Τουρκοκυπριακή
ΤΚΣΚ	Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΤΟΥΡΔΥΚ	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
ΥΣ	Υπουργικό Συμβούλιο
ΥΕΨ	Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας
ΦΕ	Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία

ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

De facto	Εκ των γεγονότων
HCT	Human Capital Theory
PIO	Press Information Office (Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών)
SBA's	Sovereign Base Areas (Κυρίαρχες Βρετανικές Βάσεις)

Προλογικό σημείωμα

Ασκώντας Διοίκηση σε σχολεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εδώ και δέκα χρόνια, ως Διευθύντρια Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, και έχοντας μεγάλη αγάπη και ενδιαφέρον για την Ιστορία, θέλησα να εξερευνήσω την ιστορική πορεία της κυπριακής σχολικής διοίκησης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα στο χρόνο από την γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και μέχρι την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας.

Εξετάζοντας τις διάφορες αρχειακές πηγές, αλλά και τη δευτερεύουσα βιβλιογραφία διαπίστωσα ότι υπάρχει ένα μεγάλο κενό στη μελέτη της Διοίκησης Σχολείων πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην υπό εξέταση εποχή. Αυτό ήταν και το έναυσμα που με παρακίνησε να ασχοληθώ με την έρευνα που αφορά στο εν λόγω θέμα, δίνοντας έμφαση σε δύο ημερομηνίες-σταθμούς για την Ιστορία αλλά και την Εκπαίδευση της Κύπρου: το 1960, έτος ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας και το έτος 1965, έτος ίδρυσης του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου.

Με τα πιο πάνω ως πυξίδα πορείας, και με την καθοδήγηση των επιβλεπόντων καθηγητών μου, Δρ Γεωργή, Δρ Ιακωβίδη και Δρ Παπαζαχαρία, άρχισα να μελετώ διάφορες αρχειακές πηγές τόσο του Κρατικού Αρχείου, όσο και του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς και αρχεία Εφημερίδων από το Γραφείο Τύπου και πληροφοριών στη Λευκωσία αλλά και την Πάφο αλλά και ικανό αριθμό δευτερεύουσας βιβλιογραφίας ελληνόγλωσσων αλλά και ξενόγλωσσων βιβλίων (βλ. βιβλιογραφία), με στόχο την εμβάθυνση στον υπό μελέτη τομέα. Κατόπιν και πάλιν εισήγησης των επιβλεπόντων καθηγητών μου, συνέγραψα το χρονολόγιο της υπό μελέτη χρονικής περιόδου, ξεκινώντας από την αρχή της περιόδου της Αγγλοκρατίας στο νησί, όπου συμπεριέλαβα τα σημαντικότερα κοινωνικά αλλά κυρίως εκπαιδευτικά γεγονότα που τη σημάδεψαν.

Με την ευκαιρία, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, πρωτίστως στον Καθηγητή Νεότερης Ιστορίας, Δρ Γιώργο Γεωργή που με τις πολύτιμες γνώσεις και την πολύχρονη εμπειρία του με βοήθησε να ενδιατρίψω στο θέμα και να ανακαλύψω την εξειδικευμένη γνώση που ήταν απαραίτητη για τη συγγραφή της διατριβής. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και προς τους άλλους δύο επιβλέποντες καθηγητές μου, πρώτα τον Δρ Ιακωβίδη, κύριο επιβλέποντα της Διατριβής, του οποίου το ενδιαφέρον, η στήριξη και η παρακολούθηση, ήταν συνεχής αλλά και τη Δρ

Παπαζαχαρία που αφιέρωσε πολύ από τον ελεύθερο της χρόνο για να δει βιβλιογραφικά μεγάλο μέρος της εργασίας μου. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω το Θεό, αλλά και την οικογένεια μου, το σύζυγο μου Μάριο Φιλίππου αλλά και τα παιδιά μου Δημήτρη και Μαρία Λένα που είναι πάντα δίπλα μου σε κάθε μου βήμα και από τους οποίους αντλώ δύναμη να προχωρώ μπροστά! Μνεΐα οφείλω και στους δύο σεβαστούς γονείς μου Φρίξο και Ελένη, καθώς και την αδερφή μου Μαρία οι οποίοι από πολύ μικρή ηλικία φρόντισαν να μου ενσταλάξουν την αγάπη για τα γράμματα και την πατρίδα, ενώ ως γονείς με κάθε κόστος φρόντισαν να μου εξασφαλίσουν όλα τα εκπαιδευτικά εχέγγυα και βάσεις προκειμένου να ανελιχθώ πνευματικά, ενώ ήταν και είναι με τη βοήθεια του Θεού, πάντα δίπλα μου, μαζί με την άμεση οικογένεια μου, προσφέροντας μου συναισθηματική στήριξη και βοήθεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μετά από ενδελεχή μελέτη πρωτογενούς αλλά και δευτερογενούς βιβλιογραφίας, αναφορικά με τη σχολική διοίκηση στην χρονική περίοδο που εξετάζω, και αναφέρεται σε δύο ημερομηνίες-σταθμούς για την Ιστορία αλλά και την Εκπαίδευση της Κύπρου, και αφορά το 1960, έτος ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά και το 1965, έτος ίδρυσης του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου, επιχείρησα καταρχήν να εξερευνήσω το κοινωνικο-πολιτιστικό συγκείμενο της περιόδου αυτής.

Αρχική μου διαπίστωση, ήταν ότι καθ' όλη τη διάρκεια της αγγλικής διοίκησης του νησιού (1878-1960) επικράτησε μια πολιτική και πολιτιστική αντιπαλότητα μεταξύ της Αποικιακής Κυβέρνησης και της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου. Η τελευταία μάλιστα, κάνοντας χρήση της μεγάλης ηθικής και υλικής της δύναμης, επιδίωξε να συμβάλει στην κυριαρχία της ελληνικής κουλτούρας και την προώθηση της «ελληνοκεντρικής» ιδεολογίας μέσω της προσανατολισμένης στην ένωση με την Ελλάδα, σκοποθεσίας των σχολείων της ελληνικής κοινότητας τα οποία η ίδια ίδρυε και συντηρούσε. Στόχευε κυρίως στη γαλούχηση των μαθητών και των μαθητριών στον εθνικό προαιώνιο πόθο της ένωσης με τη «μητέρα πατρίδα», χρησιμοποιώντας τους εκπαιδευτικούς ως κύριους μεσάζοντες. Στο πλευρό της Εκκλησίας βρίσκονταν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς, γονείς, εκπαιδευτικοί, οργανωμένα σύνολα κ.ά.

Στην πολιτική αυτή αντιτάχθηκαν με σφοδρότητα οι Άγγλοι αποικιοκράτες οι οποίοι προσδοκούσαν στον περιορισμό και την κάμψη του εθνικού φρονήματος, των Κυπρίων τονίζοντας και προωθώντας την «κυπροκεντρική» συνείδηση «κυπριακότητα»- Αγγλοκυπριακή συνείδηση σε βάρος της εθνότητας. Αυτό επεδίωξαν να το πετύχουν και μέσω του ελέγχου της δημοτικής εκπαίδευσης που φρόντισαν να περάσει εξ ολοκλήρου στα χέρια τους (1923), ενώ προσπάθησαν με μια σειρά από νόμους, οι οποίοι βαθμιαία αυστηροποιούνταν, να περιορίσουν την επίδραση της Εκκλησίας, να ελέγξουν τον Ελληνικό εθνικισμό¹ στα σχολεία, να

---

¹Εθνικισμός είναι η ιδεολογία που εμφανίστηκε στο πλαίσιο αστικών επαναστάσεων και έθετε ως πολιτικό θεμέλιο τού κράτους την έννοια τού έθνους (εθνικό κράτος) και όχι π.χ. τη θρησκεία ή τον βασιλιά. [πηγή: Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998]

προωθήσουν τη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας και να επιβάλουν τις ιδέες και τον τρόπο λειτουργίας του Αγγλικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Από τη διαμάχη αυτή επηρεάστηκαν τα αναλυτικά προγράμματα, η εκπαίδευση των δασκάλων, η διοίκηση αλλά και οι κανονισμοί λειτουργίας των σχολείων. Παρόλα αυτά, η Μέση εκπαίδευση παρέμεινε στη δικαιοδοσία της Ελληνικής Κοινότητας και της Εκκλησίας, σχεδόν ανέγγιχτη σε όλη τη διάρκεια της αγγλικής κατοχής.

Η πλειονότητα του ελληνοκυπριακού πληθυσμού αντιμετώπιζε αρνητικά έως εχθρικά τη δημιουργία κυπριακής και ίσως διακοινοτικής συνείδησης-κύρια επιδίωξη των Άγγλων, αφού η «κυπριακότητα», συνιστούσε σύμφωνα και με την Εκκλησία, απόπειρα «αφελληνισμού» των Ελλήνων της Κύπρου που απέβλεπε στην εμπέδωση της βρετανικής κυριαρχίας, και την υποταγή του συνόλου του κυπριακού πληθυσμού σε αυτήν.

Η καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας και συνείδησης συνέχισε αμείωτη κατά την περίοδο του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959), στον οποίο το μαθητικό κίνημα εντάχθηκε με πρωτοφανή ενθουσιασμό με στόχο την απελευθέρωση και ένωση με τη Μητέρα Πατρίδα, πάντα με την καθοδήγηση τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και της Εκκλησίας.

Η υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου (1959) και η συνακόλουθη ίδρυση του νέου κυπριακού κράτους (1960), άφησε την πλειοψηφία των Ελλήνων της Κύπρου μάλλον απογοητευμένη, θεωρώντας το αποτέλεσμα αυτό, ως ένα στάδιο μεταβατικό προς το ποθούμενο, δηλαδή την ένωση, με τη Μητέρα Ελλάδα.

Επιπλέον, ο νευραλγικός τομέας της εκπαίδευσης λόγω του ιδιότυπου πολιτειακού σχήματος του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, αποκλειόταν από τις αρμοδιότητες της ενιαίας κυβέρνησης και λειτουργούσε με βάση το Δικοινοτισμό, δηλαδή την Ελληνική (ΕΚΣΚ) για τους Έλληνες της Κύπρου και την Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση (ΤΚΣΚ) για τους Τούρκους της Κύπρου, αντίστοιχα. Εξάλλου, η ανελαστικότητα στην εκπαίδευση ενισχυόταν από την παντελή αποκοπή της από το διοικητικό μηχανισμό του κράτους.

Έτσι, ο ελληνοκεντρικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης αναγνωρίστηκε επίσημα με την ανάθεση των αρμοδιοτήτων της Εκπαίδευσης αλλά και των θρησκευτικών και πολιτιστικών θεμάτων των Ελληνοκυπρίων, στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση και των Τουρκοκυπρίων στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση (ΤΚΣΚ).

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ), στα πέντε χρόνια λειτουργίας της (1960-1965) υπό την Προεδρία του ισχυρού άνδρα της εκπαίδευσης, Δρ. Σπυριδάκι, πρώην Γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου, γνωστού Κλασικιστή και λάτρη της ελληνοκεντρικής παιδείας, παρήγαγε, κατά τη γνώμη μου, αξιόλογο εκπαιδευτικό έργο, αξιοποιώντας όλη τη χρηματοδότηση από την ελληνική κυβέρνηση για την ελληνική κοινότητα της Κύπρου (με δεδομένη την περιορισμένη εκπαιδευτική οικονομική βοήθεια της κυπριακής κυβέρνησης προς τις δυο συνελεύσεις). Έτσι χτίστηκαν πολλά σχολεία, και εγκαθιδρύθηκαν έξι τεχνικές, επαγγελματικές και αγροτικές σχολές. Ακόμη, επιδείχθηκε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επαγγελματική εκπαίδευση, ενώ η μεταγυμνασιακή εκπαίδευση διακρίθηκε σε τρεις τομείς: Κλασικό, Επιστήμες και Εμπορικό, για μεγαλύτερη εξειδίκευση και εμβάθυνση των μαθητών στη νέα γνώση.

Ενδοεκπαιδευτικά, προϋπήρχε η σύγκρουση του 1963-64² μεταξύ του «προοδευτικού» Φρίξου Πετρίδη και του «συντηρητικού» Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, διευθυντών και των δύο, του Παγκυπρίου Γυμνασίου, σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα. Ο Φρίξος Πετρίδης, φημισμένος δάσκαλος των ελληνικών γραμμάτων και ιδεωδών, και φλογερός υποστηρικτής της Ενώσεως με την Ελλάδα, μετατράπηκε σε χρόνο μηδέν σε «πολιτικό φιλόσοφο και εκφραστή της Κυπριακής Δημοκρατίας» κατά τον Δρ. Περσιάνη.³ Ο νέος του ρόλος, υπέβαλλε όπως η Κύπρος ακολουθήσει τον δικό της δρόμο γιατί κατά τη γνώμη του, «η κυπριακή εκπαίδευση προηγείτο της ελληνικής»⁴, μια και η Κύπρος «είχε στη διάθεσή της μεγαλύτερη οικονομική ευρωστία» από την Ελλάδα ώστε να προχωρήσει στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Υποστήριζε ακόμα πως, «η επιμονή στην πλήρη ταύτιση με την ακολουθούμενη εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας αποτελούσε “πηνελοπισμό”, εμμονή δηλαδή θα έλεγε κανείς στο ξεπερασμένο παρελθόν και τον «μνηστήρα», στην προκειμένη περίπτωση την «ένωση» κάτι που ποτέ δε θα γινόταν κατορθωτό.

Το 1965, εφόσον προηγήθηκε η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση, μετά τις διακοινοτικές ταραχές που ταλαιπώρησαν το λαό, η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση διαλύθηκε, αφού πρώτα μεταβίβασε τις εξουσίες της στη Βουλή, η οποία με τη σειρά της, τις μεταβίβασε στο νεοσυσταθέν Υπουργείο Παιδείας (1965)

---

² Παναγιώτης Περσιάνης, *Τα πολιτικά της εκπαίδευσης στην Κύπρο κατά τους τελευταίους δύο αιώνες (1812-2009)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009, σ. 168.

³ Στο ίδιο, σ. 169.

⁴ Στο ίδιο, σ. 170.

που ιδρύθηκε με βάση το δίκαιο της ανάγκης και το Νόμο 12/1965. Ο πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (ΕΚΣΚ), Δρ. Κ. Σπυριδάκης, ανέλαβε ως πρώτος Υπουργός Παιδείας.

Η προϋπάρχουσα σύγκρουση, έγινε πια ενδοκυβερνητική με την ίδρυση του Υπουργείου της Παιδείας, και αφορούσε το περιεχόμενο της προσφερόμενης παιδείας. Από τη μια πλευρά, ο Δρ. Σπυριδάκης, Υπουργός της Παιδείας, να τάσσεται υπέρ της ανθρωπιστικής παιδείας, και από την άλλη οι Υπουργοί Εργασίας Τάσος Παπαδόπουλος και Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης, υπέρ της θεωρίας του «ανθρώπινου κεφαλαίου» (ΘΑΚ-Human capital Theory). Οι τελευταίοι υποστήριζαν, με σθένος μάλιστα, τη μετατροπή του 50% των ανθρωπιστικών σχολείων σε τεχνικές σχολές, ώστε να ετοιμαστεί το ανθρώπινο δυναμικό που χρειαζόταν για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας, ενέργεια η οποία κατά την άποψη τους, «θα αποζημίωνε για την απουσία εκτεταμένων πλουτοπαραγωγικών πόρων» στο νησί.⁵

Το νεοσύστατο Υπουργείο Παιδείας, εξακολούθησε να έχει ελληνοκεντρικό προσανατολισμό, ενώ απέφευγε επιμελώς τη χάραξη πλήρους αυτόνομης πορείας, ως το νέο κράτος, να θεωρούνταν «παραφυάδα» του ελληνικού κράτους. Στους κόλπους της ίδιας της κυπριακής κυβέρνησης όμως είχαν ήδη αρχίσει να αναπτύσσονται, όπως προαναφέραμε, διαφορετικές προσεγγίσεις. Υπουργοί της κυβέρνησης Μακαρίου, όπως ο Υπουργός Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης και Εργασίας, Τάσος Παπαδόπουλος, στήριζαν την αναγέννηση του κυπροκεντρικού ρεύματος υπό το πρίσμα, της ανεξάρτητης οικονομικής προόδου της Κυπριακής Δημοκρατίας με την παράλληλη διατήρηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Έτσι, το νεότευκτο κυπριακό κράτος, θα συνδεόταν στενά πολιτικά και πολιτισμικά με το «εθνικό κέντρο», αλλά ταυτόχρονα θα προωθούσε και θα πρόβαλλε την υπηκοότητα έναντι της εθνότητας.

Έτσι, ενώ το ελληνοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα διοίκησης άλλαξε εν μέρει χαρακτηριστικά από το 1960 και εξής, η σπουδαιότητα της εκπαίδευσης για το σχηματισμό εθνικής συνείδησης εξακολουθούσε να έχει μεγάλη βαρύτητα, με τη νέα σκοποθεσία να εξακολουθεί να συμβαδίζει με το Ελλαδικό «εθνικό κέντρο». Παρόλα

---

⁵ Παναγιώτης Περσιάνης, *Η Εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Λευκωσία 1996, σ. 88.

αυτά η στροφή στην πολιτική του «εφικτού» ήταν μη αναστρέψιμη υπό τις συνθήκες προβολής και νομιμοποίησης της ανεξαρτησίας του νέου κράτους.

Τελικά, οι ιδιάζουσες τοπικές συνθήκες και παράγοντες συνέβαλαν ώστε η εκπαιδευτική κατάσταση, να σταθεροποιηθεί σε ένα ενδιάμεσο σημείο αφού μπορεί να πει κανείς, ότι στη χρονική αυτή συγκυρία, υπήρχε σχετική ανεξαρτησία αλλά όχι σε βαθμό που να ήταν επιτρεπτή η χάραξη μιας αυτόνομης κυπριακής πορείας πλεύσης στην εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο η ελληνοκυπριακή εκπαιδευτική πολιτική παρέμενε ένα παρακλάδι της ελληνικής. Ας μη λησμονούμε επίσης ότι, η εγγενής αδυναμία που φάνηκε να υπάρχει από την πεντάχρονη αργοπορία σύστασης, του Υπουργείου Παιδείας σε σχέση με τα άλλα υπουργεία της Κυπριακής Δημοκρατίας, αρκετά εκ των οποίων το αντίκρυζαν ανταγωνιστικά, φόρτισε αρνητικά την προσπάθεια μίμησης των άλλων υπουργείων. Την ίδια στιγμή η δημιουργία του εν λόγω Υπουργείου, δεν στηρίχθηκε καν σε προϋπάρχουσες δομές, με αποτέλεσμα η λειτουργία του, να παρουσιάζει «εκ γενετής» αδυναμίες. Τέτοιες θα μπορούσαν να θεωρηθούν η μη επαρκής στελέχωση με μόνιμο δημοσιοϋπαλληλικό προσωπικό, αλλά η λειτουργία του με αποσπάσεις εκπαιδευτικών από τη Δημοτική, Μέση και Τεχνική Εκπαίδευση, αποσπάσεις οι οποίες μπορεί ανά πάσα στιγμή να διαφοροποιηθούν, ανάλογα με τον κομματικό χρωματισμό της κυβέρνησης και τον εκάστοτε πολιτικό προσανατολισμό, διεμβολίζοντας τη συνέχεια και τον απρόσκοπτο προγραμματισμό του Υπουργείου. Αποτέλεσμα συχνά πυκνά, να εφαρμόζονται πολιτικές που, όχι σπάνια, εφαρμόζονται ή αναθεωρούνται, + ανάλογα με τα πρόσωπα που υπηρετούν.

Η αυτονόμηση της κυπριακής εκπαίδευσης ήταν πιο εμφανής σε περιόδους πολιτικής ασάφειας ή αστάθειας στην Ελλάδα, όπως π.χ κατά την επταετία της χούντας. Αναντίλεκτα, τα σοβαρά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα και οι απαιτήσεις της κάθε εποχής που χαρακτήριζε στην ιστορία της Κύπρου, ιδιαίτερα μέσα από τους δύο τελευταίους κατακτητές (Τούρκους και Άγγλους), το κληροδότημα της περιόδου που προηγήθηκε της αποικιοκρατίας, ο απελευθερωτικός αγώνας του 1955-59 για την ένωση, οι νέες πραγματικότητες που επέβαλλε η ανακήρυξη του νεόδμητου κυπριακού κράτους και το Σύνταγμα του, αλλά και τα γεγονότα του 1963-64, η εξ ανάγκης ίδρυση του εντέκατου υπουργείου, αυτού της Παιδείας επηρέασαν την εκπαιδευτική πολιτική των πρώτων χρόνων ζωής της της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις μέχρι και σήμερα, με την τουρκική εισβολή του 1974, τη συνεχιζόμενη κατοχή της μισής μας σχεδόν πατρίδας, το προσφυγικό ζήτημα

και οι επιπτώσεις του, η πορεία λύσης του κυπριακού, οι διαχρονικές σχέσεις Κύπρου-Ελλάδας, η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αναμφίβολα επηρέασαν και επηρεάζουν μέχρι σήμερα την εκπαιδευτική πορεία και πολιτική αλλά και τον τρόπο άσκησης της διοίκησης της εκπαίδευσης στην Κύπρο.

Τα τελευταία χρόνια, ο ιστορικός ρόλος των κρατών της Ευρωπαϊκής ένωσης (ΕΕ) στη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής, εισέρχεται σε καθεστώς επαναπροσδιορισμού, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης,⁶ στις συνθήκες της οποίας, η εξουσία των επιμέρους κρατών περιορίζεται καθώς αυτή χαράσσεται ολοένα και περισσότερο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁷ Υπό αυτή τη συνθήκη, η ΕΕ συγκροτεί, το «ευρωπαϊκό επίπεδο» της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας. «Το επίπεδο αυτό χαρακτηρίζεται από τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), και μετά από έντονη μεταρρυθμιστική δραστηριότητα και συνιστά μια μορφή υπερεθνικής διακυβέρνησης στην οποία αλληλεπιδρούν κυβερνήσεις, διεθνείς θεσμοί, τοπικές αρχές, γραφειοκρατίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις και ομάδες συμφερόντων, προκειμένου να διαμορφώσουν εκπαιδευτικές πολιτικές».⁸

Καθώς οδεύουμε προς την παγκοσμιοποίηση, και τη μεταβολή του πλανήτη μας σε ένα παγκόσμιο χωριό, σίγουρα η εκπαιδευτική πολιτική θα διαμορφώνεται ολοένα και περισσότερο σύμφωνα με τις συνεχείς ροές εκπαιδευτικών στόχων, παιδαγωγικών προτύπων, μεταρρυθμιστικών προτάσεων και καινοτομιών.

---

⁶ Γεώργιος Πασιάς, «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1957-2010): Μια ιστορική συγκριτική προσέγγιση», στο Σήφης Μπουζάκης (επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική*, Gutenberg, Αθήνα 2011, σ. 355.

⁷ Martin Lawn και Sotiria Grek, *Europeanizing education: Governing a new policy space*, Symposium Books, Οξφόρδη 2012, σ. 301.

⁸ Ελευθέριος Κληρίδης, «Μια συγκριτική ανάγνωση της Εκπαιδευτικής Πολιτικής στην Κύπρο», στο Ανδρέας Τσιάκκικρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 53-54.

ABSTRACT

After thorough examination and analysis, of primary and secondary bibliography, concerning Cyprus School's Management during the historic for Cyprus, period between 1960-1965, which represents the declaration of the Cyprus' Republic Independence, on the one hand and the establishment of the first Cyprus' Ministry of Education, on the other, at the beginning I attempted to exploit the socio-cultural consistent of this period.

My initial findings refer and describe, the continuous political and cultural conflict (for the whole period of the English occupation of Cyprus i.e 1878-1960), between the Colonial English government of Cyprus and the Greek Orthodox Church of Cyprus.

The Greek Orthodox Church of Cyprus, using its' great moral and material power, which derived from its' leading role in the long period of the Ottoman occupation of Cyprus (1571-1878), attempted to contribute to the Greek culture domination and the promotion of the Greek national ideology through the purpose and goal setting of the Greek Cypriot community schools, whom the Church it self, founded and maintained. Its' main pursue was the pupils' breastfeeding with the national ardent lust for the political union with the motherland, Greece, using teachers as mediators. There were many stakeholders, allies of the Church in the above attempt. These were the organized totals, of parents, teachers, local school communities' e.t.c

The English Colonial government strongly opposed to this policy, provoking the limitation and the bending of the national spirit of the people of Cyprus, by emphasizing and promoting the "Cyprus consciousness" or better "Anglo-Cyprus consciousness" against the Greek national ideology or ethnicity. They tried to achieve this via the total control of the Cyprus'Primary Education, which they ensured to pass under their complete control (1923), whereas at the same time with guided legislation they made strong efforts to limit the Church's effect on the cultivation of the schools' Greek nationalism, promote the teaching of the English language and impose the ideas and operation mode of the English Educational system.

In fact, this conflict had impact on the Curriculum, on teachers' training, schools' management and also schools' rules and regulations. Nevertheless, Middle education, remained under the mere jurisdiction of the Greek Community and the Church nearly

untouched throughout the whole period of the English occupation of Cyprus.(1878-1960)

The majority of the Greek population of the island was negatively intertwined towards the English unstopped pursuit for the construction of a Cypriot or bicomunal consciousness, since such an action would at the Cyprus' Church's opinion consist an attempt to discolor the Greek consciousness of the people, with final goal the consolidation of the British sovereignty and the submission of the whole Cypriot population under it.

The cultivation of the national (greek) identity and consiouness, continued undiminished during the period of the national struggle of EOKA, Cyprus Liberation Struggle (1955 - 1959), where the organized students supported by all means Cyprus' political union with Greece.

The London and Zurich aggreements, through which the Republic of Cyprus (1960) was established, left the majority of Cypriots more or less unsatisfied. In fact the people considered it as a transitional stage towards the Union with Greece.

Moreover the key area of Education, due to the special status and particularities of the Constitution of the new independent state of Cyprus, was excluded from the authorities of the new government. The education of the two Communities was assigned to the Greek Cypriot Communal Assembly for the education of the Greek Cypriots, and the Turkish Cypriot Communal Assembly for the Education of Turkish Cypriots. The Cyprus government had just a limited financial contribution to the operation of these Assemblies, whose operation was based on the the two motherlands of Grece and Turkey.

In the five years of operation of the Greek Cypriot Communal Assembly, under the inspired leadership of its' first president and later, first Minister of Education, Dr Konstantinos Spyridaki's, the Greek Assemly produced an enormous educational work, by establishing new schools, Gymnasiums, Lycieums, Technical schools, while managed to take measures aiming at the professional education and development.

Nevertheless amongst the Greek Community itself, derived variations regarding the orientation of the Cyprus education. The two sides, were Dr. Spryidakis, transcendental preacher of the complete harmonization of the Cyprus education with the official Greek

Educational policy and Dr. Frixos Petrides later Cyprus Minister of Education who suggested that Cyprus should follow its' own educational path, both for financial reasons since at his opinion Cyprus was financially stronger than Greece, and also for the legalization of the new born Cyprus Republic.

In 1965 after the bicomunal conflicts between the Greek and the Turkish Cypriots, which harassed both communities, and the Turkish Cypriot Ministers' withdrawal from the common government, the Greek Cypriot Communal Assembly was dissolved after transmitting all its authorities to the new born Ministry of Education who was established by the Doctrine of Necessity. The newborn Ministry continued to have a Greek centred orientation and was politically and culturally affected from Greece, but at the same time made an effort to impose citizenship instead of ethnicity. This policy found supporters at the face of the Ministers of Labour Mr. Papadopoulos (later President of the Republic of Cyprus) and the Minister of Finance Mr. Solomidis who strongly supported a cyprus-centred route for the Cyprus' Education and Educational System which would nevertheless keep its Greek character. These two Ministers also supported the Theory of the Human Capital which promoted technical education and was in direct conflict with the Minister of Education who supported a more theoretical, classic education which was closer to the Greek philosophy and the Greek educational System.

While the Cyprus' Educational System and its' management has partly changed from 1960 and onwards, nevertheless the importance of Education for the formulation of Greek consciousness amongst the Greek Cypriots, continued to have great value, but now combined and vaccinated with local particularities and context.

The particular local conditions and factors, contributed in the Cyprus' Education stabilization at a medium level where there was a relative independence in Education, but nevertheless not to an extent to be able to draw its' own course. This resulted in the consideration of the Education and its' management as a Greek offshoot.

Moreover no one should ignore that the five-year delay in the establishment of the Cyprus' Ministry of Education, along with the competitive mood with which other Ministries faced it, its' lack of independence, as well as the absence of pre-existing structures, all these resulted in congenital weaknesses. As such one could consider the inadequate civil service staffing and its operation with postings of teachers for a certain

time period at the various posts of the Ministry. These postings could be differentiated according to the political parties that participate every time in the government, situation that could result to uncontinuity and lack of long term programming and scheduling.

Indisputably, the independence of Cyprus education was more obvious in periods of political instability in Greece. The political and social extensions that continue till today, the Turkish invasion of 1974, the continuing possession of the half of our country, Cyprus' accession to the European union, had and continue to have a great impact to our Educational course as well to the Educational management performance of our country.

Nevertheless, during the last years European Integration, and the Maastricht Convention, dictates, that European Union members' Educational policy moves to the direction of a common Educational design , policy which puts restrictions to each country's' autonomous planning, promoting globalization in planning, curricula, educational goals, pedagogical patterns and innovation suggestions.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παιδεία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία οργάνωσης των διαφόρων κρατικών μορφωμάτων ανά την υφήλιο. Είναι αδύνατη η ύπαρξη κοινωνικής και πολιτικής ζωής τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον χωρίς τη σωστά καταρτισμένη εκπαίδευση των πολιτών μέσα από τα πλαίσια της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και στη συνέχεια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συνεπώς βασικό στοιχείο αποτελεί η διοίκηση και γενικότερα η διοικητική διαρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος από τα ανώτερα πολιτικά επίπεδα και όργανα με σκοπό τη σωστή λειτουργία των κατωτέρων βαθμίδων. Η ιστορική αναδρομή της εκπαιδευτικής διοίκησης στην Κύπρο αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση έρευνας η οποία παραμένει σε αρκετά μεγάλο βαθμό ανεξερευνήτη και παρθένα.

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η εξερεύνηση, μελέτη και επεξήγηση της συγκεκριμένης, αρκετά ταραγμένης πενταετίας, 1960-65, κυρίως από εκπαιδευτική σκοπιά, αρχίζοντας από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 μέχρι τις Διακοινοτικές ταραχές, την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων Πολιτειακών αξιωματούχων - Υπουργών από την κοινή κυβέρνηση (1963) και τέλος την ίδρυση του Πρώτου Υπουργείου Παιδείας, με βάση το δίκαιο της Ανάγκης το 1965.

Τι πραγματικά συνέβη ιστορικά, κοινωνικά, και πολιτικά; Τι προϋπήρχε στο συγκεκριμένο τομέα και τι προέκυψε με τις νέες αλλαγές; Πρόκειται για μία έρευνα η οποία εν πολλοίς λείπει από τη σύγχρονη βιβλιογραφία και η οποία μπορεί να βοηθήσει στην ανάλυση των προβλημάτων, που προέκυψαν τη συγκεκριμένη περίοδο, και τα οποία μπορούσαν ενδεχομένως να αποφευχθούν ή να διορθωθούν.

Λόγω του ότι ασκώ Διοίκηση σε σχολεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εδώ και δέκα χρόνια περίπου, ως Διευθύντρια Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, και έχοντας μεγάλη αγάπη και ενδιαφέρον για την Ιστορία και την ιστορική πορεία της κυπριακής σχολικής διοίκησης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα στο χρόνο, με προβολές στα τελευταία χρόνια της Οθωμανοκρατίας, την έναρξη και τη διάβαση της περιόδου της Αγγλοκρατίας έως την γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και μέχρι την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας, διαπίστωσα ότι υπάρχει ένα μεγάλο κενό στη μελέτη της Διοίκησης Σχολείων πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για αυτήν την ταραγμένη εποχή της πρώτης πενταετίας ζωής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αυτός ήταν και ο λόγος και το έναυσμα που με παρακίνησε να ασχοληθώ με το εν λόγω θέμα,

επικεντρωνόμενη στις δύο ημερομηνίες σταθμούς για την Ιστορία αλλά και την Εκπαίδευση της Κύπρου: το 1960, έτος ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας και το έτος 1965, έτος ίδρυσης του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου.

Για το λόγο αυτό με την καθοδήγηση των επιβλέποντων καθηγητών μου, Δρ Γεωργή, Δρ Ιακωβίδη και Δρ Παπαζαχαρία, άρχισα μελετώντας διάφορες αρχειακές πηγές τόσο του Κρατικού Αρχείου, όσο και του Υπουργείου Παιδείας, καθώς και αρχεία Εφημερίδων όπως το παράρτημα του Γραφείου Τύπου και πληροφοριών στην Πάφο κ.ά, αλλά και πλήθος δευτερεύουσας βιβλιογραφίας ελληνόγλωσσων αλλά και ξενόγλωσσων βιβλίων (βλ. βιβλιογραφία), επιδιώκοντας να εμβαθύνω στον υπό μελέτη τομέα. Κατόπιν και πάλιν εισήγησης των επιβλέποντων καθηγητών μου, προέβηκα σε μια βιβλιογραφική επισκόπηση η οποία σταδιακά εμπλουτίστηκε με βιβλία τα οποία είχαν βασικό αντικείμενο μελέτης την Ιστορία της Κυπριακής εκπαίδευσης και της κατά καιρούς διοίκησής της, και κατ'έπείκταση ενδιέτριβαν στο Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα με προβολές στα τελευταία χρόνια της Οθωμανοκρατίας (1830-1878), καθώς και στην περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960), μέχρι την Ανεξαρτησία (1960-1965) και τα πέντε πρώτα χρόνια λειτουργίας της Εκπαίδευσης και της Διοίκησής της. Παράλληλα, συνέγραψα το χρονολόγιο, της υπό μελέτη χρονικής περιόδου, με τα σημαντικότερα κοινωνικά αλλά κυρίως εκπαιδευτικά γεγονότα της επισκοπούμενης περιόδου, αλλά και πιο πριν, κάνοντας αρχή με την έναρξη της Οθωμανοκρατίας στο νησί.

Στη συνέχεια, άρχισα να μελετώ και να γράφω για το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου από το 1830 (Περίοδος της Φθίνουσας Οθωμανοκρατίας) μέχρι και το 1960 (Ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας), συμπεριλαμβανομένης και της Εκπαίδευσης και κατάρτισης των δασκάλων σε όλη αυτή την περίοδο.

Ο χώρος της Εκπαίδευσης αποτέλεσε σημείο έντονου ενδιαφέροντος της Βρετανίας από τα πρώτα χρόνια κυριαρχίας του Στέμματος στην Κύπρο. «Με μια σειρά νομοθετημάτων η αποικιακή διοίκηση επεδίωξε και εν πολλοίς καθόρισε το πλαίσιο της εκπαιδευτικής αυτονομίας».⁹ Ακολούθως επικεντρώθηκα στη λεγόμενη μεταβατική περίοδο των δεκαέξι μηνών, από το Φεβρουάριο του 1959 μέχρι την 1η Αυγούστου του 1960, οπότε και εγκαθιδρύθηκε επίσημα το νέο κράτος, καταρτίστηκε

---

⁹ Ανδρέας Κασουλίδης, *Νέο Σύστημα διορισμών στην Εκπαίδευση (ΝΣΔΕ): Η μεταρρύθμιση που άρχισε*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία 2018, σ. 25.

το πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο και διορίστηκε η πρώτη εκπαιδευτική αρχή της περιόδου, το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ), το οποίο προέβηκε ουσιαστικά στη θεμελίωση της εκπαίδευσης του νεότευκτου κράτους, παρόλο που η λειτουργία του ήταν περιορισμένης χρονικής διάρκειας.

Η διοίκηση της Κυπριακής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης κατά την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας, από το 1960 μέχρι και το 1965, αποτέλεσε στη συνέχεια το αντικείμενο μελέτης μου. Στο ιδιόμορφο πολιτειακό σχήμα του «ανεξάρτητου» Κυπριακού κράτους, που δημιουργήθηκε επιχείρησα να εξερευνήσω τη νέα Εκπαιδευτική Αρχή που λειτούργησε με την επίσημη εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και προβλεπόταν από το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, που βασιζόταν στο Δικιονοτισμό, και δεν ήταν άλλη από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ) για τους Έλληνες της Κύπρου και της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (ΤΚΣΚ) για τους Τούρκους της Κύπρου. Στη συνέχεια, μελέτησα ενδελεχώς την λειτουργία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου, και ειδικότερα τις αρμοδιότητες, το έργο που παρήγαγε, αλλά και το ρόλο της ως εκπαιδευτικού πόλου στην προσπάθεια νομιμοποίησης του νέου κράτους πολιτικά, κοινωνικο-οικονομικά και εκπαιδευτικά, τόσο στη συνείδηση του κυπριακού λαού, όσο και διεθνώς.

Ακολούθως, φτάνοντας χρονικά στο 1965, μελέτησα την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας (31.3.1965) παράλληλα με την ταυτόχρονη κατάργηση της ΕΚΣΚ και τη μεταβίβαση των Εξουσιών της στην νέα Εκπαιδευτική αρχή, το κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο-εξελίξεις που την επέβαλαν, καθώς και τη δεσπόζουσα εκπαιδευτική φυσιογνωμία της περιόδου, αυτήν του φλογερού κλασικιστή, Δόκτορα Κωνσταντίνου Σπυριδάκι. Με τη νέα δομική – θεσμική αυτή αναδιάρθρωση, την ευθύνη για τα εκπαιδευτικά θέματα την ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας, ένας κεντρικός γραφειοκρατικός μηχανισμός διακυβέρνησης και εποπτείας του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας, με τον Υπουργό Παιδείας – πολιτικό πρόσωπο – και το Γενικό Διευθυντή – μόνιμο δημόσιο υπάλληλο – στην κορυφή της εξουσιαστικής ιεραρχίας.

Στη συνέχεια μελέτησα και κατέγραψα τη διαμάχη που ταλάνιζε για μια δεκαπενταετία σχεδόν την ελληνοκυπριακή εκπαίδευση και αφορούσε την «Ακολουθητέα» και «Ακολουθούμενη» εκπαιδευτική πολιτική της Κύπρου και το

βαθμό που αυτή έπρεπε να είναι ταυτόσημη με την εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας. Δύο υπουργοί της πρώτης κυβέρνησης της Κύπρου, οι υπουργοί Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης και Εργασίας και Κοινωνικών ασφαλίσεων Τάσος Παπαδόπουλος επέμεναν, ότι επιβαλλόταν στροφή της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κύπρου από την κλασική παιδεία, της οποίας δεν παράβλεπαν την τεράστια αξία και προσφορά, στην Τεχνική Εκπαίδευση, μια και κατά τη γνώμη τους αυτό ήταν και το ζητούμενο για την ανάπτυξη της οικονομίας του νεοσύστατου κράτους με βάση και τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου την οποία ενστερνίζονταν και προωθούσαν. Παράλληλα θεωρούσαν ότι η παιδεία της Κύπρου, έπρεπε τόσο για σκοπούς νομιμοποίησης του νέου κράτους αλλά και γενικότερα, να λαμβάνει υπόψιν και τις τοπικές ιδιαιτερότητες της Κύπρου, χωρίς βέβαια να υπολείπεται του ελληνικού της χαρακτήρα.

Οι πιο πάνω αντικρουόμενες απόψεις, έφεραν σε τροχιά ευθείας σύγκρουσης τις δύο σχολές σκέψης, με το Δρ Σπυριδάκι να αντικρίζει περίπου ως παράλογη την πιο πάνω προσέγγιση, θεωρώντας την ως απομάκρυνση από τον πραγματικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης των Ελλήνων της Κύπρου που θα έπρεπε κατά τη γνώμη του να διατηρεί πρώτιστα τον κλασικό της χαρακτήρα. Ο κλασικός φιλόλογος Κ. Σπυριδάκις, πρώτος Υπουργός Παιδείας της Κυπριακής Δημοκρατίας και δεσπόζουσα εκπαιδευτική προσωπικότητα την κρίσιμη αυτή δεκαετία, προωθούσε με πάθος την πλήρη ταύτιση της Κυπριακής με την Ελλαδική εκπαίδευση, τονίζοντας χαρακτηριστικά:

«Πιστεύω στην αναγκαιότητα του εθνικού προσανατολισμού της παιδείας και στις διασυνδέσεις της με την παιδεία της Ελλάδας. Μερικοί διερωτώνται ποια είναι η εκπαιδευτική μας πολιτική. Η απάντησή μου είναι ότι η Κυπριακή εκπαιδευτική πολιτική υπήρξε πάντοτε η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας. ... Δεν μπορώ να συμφωνήσω ότι πρέπει να αλλάξουμε την εκπαιδευτική μας πολιτική, διότι αυτό θα ήταν πλήγμα στην εθνική μας πολιτική γενικότερα. Σε τελική ανάλυση, τι είναι αυτό που μας συνδέει με την Ελλάδα; Δεν είναι το κοινό αίμα, η κοινή γλώσσα, η κοινή κουλτούρα/παιδεία και, μελλοντικά, μετά την Ένωση, κοινή ζωή; ... Γιατί θέλουμε ξεχωριστή παιδεία; ... Τι θα μας απομείνει στη διασύνδεσή μας με την

Ελλάδα, αν εγκαταλειφθεί ο θεσμός της παιδείας και γενικότερα του πολιτισμού και της ιστορικής παράδοσης;¹⁰»

Όπως θα διαφανεί μέσα από την ανάλυση που θα ακολουθήσει, το θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας της εκπαίδευσης και παιδείας στη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία ανέδειξε τα χαρακτηριστικά ενός συγκεντρωτικού κρατικού συστήματος, παρόμοιου με το Ελληνικό. Προσωπική μου άποψη είναι ότι ουσιαστικά, το σχήμα αυτό χαρακτηρίζει και το σημερινό διοικητικό πλαίσιο. Η ομοιομορφία μεταξύ του νεοϊδρυθέντος Κυπριακού και του Ελλαδικού εκπαιδευτικού συστήματος τα επόμενα χρόνια μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν περιορίστηκε στο διοικητικό-οργανωτικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας. Η κυριαρχούσα αντίληψη θεωρούσε την Κυπριακή εκπαίδευση-παιδεία, ταυτόσημη με την Ελλαδική σε ιδεολογικό, φιλοσοφικό υπόβαθρο αλλά και προσανατολισμό. Λίγα χρόνια μετά την κρατικοποίηση και αποκοινοτικοποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε ότι: (α) Η ελληνική κυπριακή εκπαίδευση σκοπό είχε και έχει την αγωγή βάσει του ιδεώδους του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού. (β) Η ελληνική κυπριακή εκπαίδευση πάντοτε υπήρξε και θα εξακολουθεί να είναι προσαρμοσμένη στην ελληνική εκπαίδευση. (γ) Ορισμένες παραλλαγές επιβάλλονται για αντιμετώπιση τοπικών συνθηκών και αναγκών, οι οποίες όμως δε θα αλλοιώσουν τους πιο πάνω σκοπούς και θα αποφασίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο.¹¹ Θα μπορούσε χωρίς δυσκολία να δηλώσει κανείς ότι στην πρώτη πενταετία της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας και λίγο αργότερα, η αποαποικιοποίηση της Κυπριακής παιδείας αντικαταστάθηκε από μια ολική «μετακένωση» της Ελληνικής παιδείας στο νεοσύστατο Κυπριακό έθνος-κράτος.

Ομοιότητες μεταξύ των δύο συστημάτων μπορεί να διακριθούν: (α) στη δομή και διάρθρωση του σχολικού συστήματος και στους τύπους σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και (β) στον προσανατολισμό, δηλαδή τους σκοπούς και τους στόχους, στα προγράμματα σπουδών (curricula), την παιδαγωγική - διδακτική διαδικασία, και γενικά στη «φιλοσοφία» του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η εργασία μου διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια:

---

¹⁰ Panagiotis Persianis, *The political and economic factors as the main determinants of educational policy in independent Cyprus (1960-1970)*, Pedagogical Institute of Cyprus, Λευκωσία 1981, σ. 103.

¹¹ Χρυσόστομος Σοφινός, *Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής*, Λευκωσία, 1977, σ. 119.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχείρησα να εξετάσω, «Το εκπαιδευτικό Σύστημα της Κύπρου από τις αρχές της Αγγλοκρατίας μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950». Ειδικότερα, πέραν από την ιστορική επισκόπηση στην οποία προέβηκα, στα τέσσερα υποκεφάλαια του κεφαλαίου αυτού, ερεύνησα κατά σειρά, «Το ενωτικό δημοψήφισμα, τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ (1955- 1959) και την εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του αγώνα για την ένωση», την «Εκπαίδευση των δασκάλων από την Αγγλοκρατία μέχρι την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας» με ειδική μελέτη του Παγκύπριου Διδασκαλείου από το 1893 μέχρι το 1935, του Διδασκαλείου Θηλέων Φανερωμένης (για εκπαίδευση διδασκαλισσών από το 1903 μέχρι το 1937, του Αρσάκειου και των Αρσακειάδων δασκάλων, του Ιεροδιδασκαλείου Λάρνακος από το 1910 μέχρι το 1933 για τη μόρφωση δασκάλων και ιερέων, του Διδασκαλικού Κολλεγίου Μόρφου που λειτούργησε από το 1937 μέχρι και το 1958 και τέλος την Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ) από το 1959 μέχρι και το 1993.

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελέτησα ενδελεχώς την περίοδο «Από την Αγγλοκρατία στην Κυπριακή Δημοκρατία την ίδρυση του νέου κράτους αλλά και των εκπαιδευτικών δομών της Κυπριακής Εκπαίδευσης-Διοίκησης κατά τη μεταβατική περίοδο από το Φεβρουάριο του 1959 μέχρι τις 16 Αυγούστου του 1960». Στα τρία υποκεφάλαια που ακολουθούν κατά σειρά, «Ένα νέο κράτος γεννιέται», «Το πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο» αλλά και «Οι Εκπαιδευτικές δομές της Ανεξαρτησίας (Μεταβατική περίοδος)-Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο», αναλύω επισταμένα, τις πρώτες εκπαιδευτικές δομές του νέου κράτους.

Στο τρίτο κεφάλαιο ανέλυσα την «Λειτουργία της Κυπριακής Εκπαίδευσης κατά την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας», μέσα από τα τρία κατά σειρά υποκεφάλαια που αφορούσαν, τις «Κοινοτικές Συνελεύσεις», την «Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου», αλλά και τις «Διακοινοτικές ταραχές του 1963 -1964 και την επίδραση τους στην Εκπαίδευση και στον τρόπο άσκησης της διοίκησής της».

Στο τέταρτο κεφάλαιο μελέτησα την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας, την προσωπικότητα του πρώτου Υπουργού αλλά και την Εκπαιδευτική Πολιτική της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας. Ειδικότερα, στα δύο πρώτα υποκεφάλαια ανέλυσα επισταμένα κατά σειρά, την «Ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου», «Τον Δρ Κωνσταντίνο Σπυριδάκι, ως Γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ως Πρόεδρο του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, ως Πρόεδρο της

Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου, ως Υπουργό και ως Άνθρωπο, (1903-1976)», ενώ στο τρίτο υποκεφάλαιο επικεντρώθηκα στη διαμάχη που αφορούσε την «Ακολουθητέα» και «Ακολουθούμενη» εκπαιδευτική πολιτική που ενέταξε σε δύο διαφορετικά «εκπαιδευτικά» στρατόπεδα τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι και τους Τάσσο Παπαδόπουλο και Ρένο Σολομίδη, αντίστοιχα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ερεύνησα την Εκπαίδευση μετά την περίοδο της Ανεξαρτησίας, μέχρι και μετά το 1965. Συγκεκριμένα στα έξι υποκεφάλαια μελέτησα ενδελεχώς κατά σειρά: «Τα χαρακτηριστικά της Κυπριακής κοινωνίας μετά την ανεξαρτησία», «Τη Δομή και Διάρθρωση του σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος», «Το Διοικητικό και οικονομικό σύστημα της εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία, μέχρι και το 1965», «την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας» καθώς και τους «Τύπους σχολείων», και το «Αναλυτικό και Ωρολόγιο πρόγραμμα».

Καθόλη τη διάρκεια της εργασίας, μελέτησα ενδελεχώς διάφορες αρχειακές πηγές τόσο του Κρατικού Αρχείου, του αρχείου του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, του Αρχείου της Ιεράς Μονής Κύκκου καθώς και αρχεία Εφημερίδων από το Γραφείο Τύπου και πληροφοριών στη Λευκωσία αλλά και την Πάφο. Επιπλέον εντρύφησα σε Δημοσιευμένες αρχειακές πηγές καθώς και σε ικανό αριθμό δευτερεύουσας βιβλιογραφίας ελληνόγλωσσων αλλά και ξενόγλωσσων βιβλίων (βλ. βιβλιογραφία), με στόχο την εμβάθυνση στον υπό εξέταση τομέα.

Ολοκληρώνοντας, κατέληξα σε κάποια συμπεράσματα τα οποία θεωρώ ότι θα συμβάλουν στη μελέτη της επισκοπούμενης εκπαιδευτικής περιόδου, μιας περιόδου καίριας πολιτικής σημασίας που καθόρισε ίσως και ολόκληρη την μετέπειτα εκπαιδευτική πορεία της Κύπρου. Άλλωστε η ιστορική έρευνα και κατ' επέκταση η ιστορική καταγραφή, «δεν μπορούν να αποκόπτονται από την ευρύτερη προβληματική που αναπτύσσεται διαχρονικά στην προσπάθεια για συνεχή βελτίωση και εξεύρεση λύσεων σε εκπαιδευτικά ζητήματα που μας απασχολούν. Αντίθετα θα πρέπει να αξιοποιούνται ως ισχυρά εργαλεία σχεδιασμού και ανάπτυξης της εκπαιδευτικής μας πολιτικής».¹²

---

¹² Κώστας Καδής, «Οραμα Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την επόμενη δεκαετία», στο Ανδρέας Τσιάκκρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 20.

Το υλικό ήταν προσβάσιμο, αν και υπήρχε η δυσκολία επίσκεψης στο κρατικό αρχείο, όσο και στα άλλα αρχεία, Μονής Κύκκου και Υπουργείου Παιδείας, λόγω και του περιορισμού του αριθμού των επισκεπτών, λόγω κορωνοϊού. Τα ραντεβού επίσκεψης, μπορεί να απείχαν χρονικά και ένα μήνα μεταξύ τους ή και περισσότερο, γεγονός που δυσχέραινε την ομαλή και απρόσκοπτη συνέχεια και συγγραφή της εργασίας. Για να συλλέξω το υλικό, έπρεπε να μεταβώ εκεί γύρω στις 8-10 φορές, στο κάθε αρχείο, σε εργάσιμο χρόνο για τον οποίο ζητούσα ειδική άδεια από την υπηρεσία μου, ή μέσα σε περιόδους διακοπών.

Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής επισκόπησης που ακολουθεί θα παραθέσω τους τίτλους και τις περιλήψεις μερικών από τα πολλά βιβλία που μελέτησα και θεωρώ ότι έχουν άμεση συνάφεια με το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Στο παρόν κεφάλαιο θα παραθέσω, κατά αύξουσα χρονολογική σειρά έκδοσης, μερικά από τα πολλά βιβλία που μελέτησα και που περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία μου και πιστεύω ότι έχουν άμεση συνάφεια με το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής. Το καθένα από αυτά περιγράφει και εξετάζει εξειδικευμένες πτυχές του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα από τους διάφορους θεσμούς που κατά καιρούς άσκησαν εκπαιδευτική πολιτική (Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, Κοινοτικές Συνελεύσεις, Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, Υπουργείο Παιδείας) επηρεάζοντας κατά τρόπο καθοριστικό τη σχολική διοίκηση κατά κύριο λόγο από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 μέχρι και την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας το 1965, μετά από τις διακοινοτικές ταραχές που προηγήθηκαν και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων μελών της πρώτης κυπριακής κυβέρνησης.

- **Περσιάνης Παναγιώτης και Πολύβιος Πολυβίου, *Ιστορία της Εκπαίδευσης στην Κύπρο: Κείμενα και πηγές*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία 1992.**

Το βιβλίο αυτό καταπιάνεται με την εκπαίδευση και τις κοινωνικές απόψεις που επικρατούσαν τόσο από την πλευρά της Εκκλησίας αλλά και της ελληνοκυπριακής κοινωνίας, όσο και από πλευράς των Άγγλων αποικιοκρατών. Στο δεύτερο μέρος καταπιάνεται με τις ιδιαίτερες συνθήκες που επέβαλαν την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας και όλες τις συναφείς δυσκολίες και εμπόδια που απαντήθηκαν στην πορεία.

- **Μαραθεύτης Μιχαλάκης, *Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία 1992**

Το βιβλίο εξετάζει το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα από τα τελευταία έτη της Οθωμανοκρατίας μέχρι και το τέλος της περιόδου της Αγγλοκρατίας όπου η Κυπριακή εκπαίδευση βρίσκεται αντιμέτωπη με τον άκρατο συγκεντρωτισμό, αλλά και κατά τη μετάβαση στη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία, μετά από τον αγώνα που διεξήγαγε η ΕΟΚΑ της οποίας και ο ίδιος υπήρξε ενεργό μέλος. Κάνει ιδιαίτερη μνεία στην ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας την οποία θεωρεί ορόσημο, κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, και τον αρχικά ισχυρότατο ρόλο του, στα εκπαιδευτικά πράγματα, καθώς επίσης και στο θεσμό που το αντικατέστησε, αυτόν των Εθνικών Κοινοτικών Συνελεύσεων (Ελληνικής και Τουρκικής αντίστοιχα), με

ιδιαίτερη αναφορά στις εξουσίες τους που συχνά ήταν αλληλοσυγκρουόμενες με το ίδιο το κράτος εν γένει. Περιγράφει στη συνέχεια την ανάγκη που οδήγησε στη δημιουργία του πρώτου Υπουργείου Παιδείας, παρόλη την απουσία συναφούς συνταγματικής ρήτρας αλλά και την πορεία του όλα αυτά τα χρόνια, μέχρι και το 1992. Κάνει δε ιδιαίτερη αναφορά στην εκπαίδευση των δασκάλων από το Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου της οποίας υπήρξε για μια εικοσαετία σχεδόν διευθυντής.

➤ **Πολυδώρου Ανδρέας, *Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης στην Κύπρο 1830-1994*, Λευκωσία 1995.**

Το βιβλίο αυτό περιγράφει την ανάπτυξη της Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο, τη Διοίκησή της και το ρόλο του Διευθυντή σε αυτήν. Αρχίζει με επισκόπηση της Εκπαίδευσης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, συνεχίζει δε με τη Διοίκηση της Εκπαίδευσης κατά την πρώτη περίοδο της Βρετανικής κατοχής από το 1878 μέχρι το 1922. Στη συνέχεια μελετά τη σειρά αυστηρών νόμων που εκδόθηκαν από τους κρατούντες αποικιοκράτες, οι οποίοι σταδιακά ασκούσαν Διοίκηση μέσα από ένα αυστηρό συγκεντρωτικό σύστημα (1923-1959). Ακολούθως το βιβλίο παρακολουθεί τη Διοίκηση της Εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της Ανεξαρτησίας και την σταδιακή μετάβαση από την Αγγλοκρατία και τη μεταπήδηση στην Κυπριακή Δημοκρατία ή μάλλον στους θεσμούς που προετοίμασαν την γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως για παράδειγμα το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο που ανέλαβε τον τομέα της Εκπαίδευσης ενώ στη συνέχεια μετέφερε τις εξουσίες του στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση και ακολούθως στο μη προβλεπόμενο από το Σύνταγμα Υπουργείο Παιδείας. Στη συνέχεια εξετάζεται η οργάνωση των Δημοτικών σχολείων, τα Αναλυτικά Προγράμματα αλλά και η εκπαίδευση, η επιθεώρηση αλλά και η επιμόρφωση των δασκάλων.

➤ **Πέτρου Στέλιος, *Η Κυπριακή Εκπαίδευση, ως διαδικασία σύγκρουσης-ρύθμισης του κυπριακού προβλήματος*, Γκιούρδας, Αθήνα 2001.**

Στο βιβλίο παρουσιάζεται η πορεία της κυπριακής εκπαίδευσης από την αρχή της βρετανικής αποικιοκρατίας μέχρι το 2001 παράλληλα με τις πολιτικές εξελίξεις. Δίνεται έμφαση σε όλες τις πτυχές της εξέλιξης της εκπαίδευσης κυρίως της δημοτικής καθώς

και την ιστορική εξέλιξη του δομολειτουργικού σχήματος του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος.

➤ **Χαραλάμπους Φ. Δημήτρης, « Ιστορία του Διδασκαλικού Συνδικαλισμού στην Κύπρο. Τόμος Γ' (1898-1960)», Ελληνικά Γράμματα, 2001**

Ο τρίτος τόμος του βιβλίου αυτού, αναφέρεται στη χρονική περίοδο 1936-1960 και παρουσιάζει τους αγώνες και τις αγωνίες της διδασκαλικής τάξης και των οργανώσεων αντανακλώντας τις διακυμάνσεις του Εθνικού ζητήματος της Κύπρου, καθώς και σημαντικές όψεις της κοινωνικής αλλά και Εκπαιδευτικής της Ιστορίας κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας.

➤ **Κωνσταντίνου Αργυρός, *Πώς θα διευθύνεις αποτελεσματικά το σχολείο σου*, Λευκωσία 2005**

Το βιβλίο αυτό πέρα από τις αρχές και τις διάφορες θεωρίες της Διοίκησης, στο τρίτο κεφάλαιο καταπιάνεται με το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, το σκοπό της Κυπριακής Εκπαίδευσης, τα χαρακτηριστικά του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, τη δομή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Επίσης το πέμπτο κεφάλαιο καταπιάνεται με τους περί δημόσιας εκπαιδευτικής υπηρεσίας νόμους από την ανεξαρτησία μέχρι και το 2004.

➤ **Περσιάνης Παναγιώτης, *Συγκριτική Ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου (1800-2004)*, Gutenberg, Αθήνα 2006.**

Στο βιβλίο αυτό επικεντρώθηκαν ιδιαίτερα στα κεφάλαια 1-11,15 ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η διασύνδεση της Εκπαίδευσης με την εθνική ταυτότητα, ενώ στο δεύτερο αναλύεται η επιρροή της Μητέρας πατρίδας «του εθνικού κέντρου» στα εκπαιδευτικά δρώμενα του τόπου. Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με τη βρετανική αποικιακή πολιτική στην Κύπρο (1878-1960), ενώ το πέμπτο πραγματεύεται την βρετανική απόπειρα επιβολής πολιτισμικού ηγεμονισμού στην Κύπρο αλλά φωτίζει ταυτόχρονα και το ρόλο της τοπικής πολιτισμικής αντίστασης. Στο έβδομο κεφάλαιο ερευνάται η σχέση της Ορθόδοξης εκκλησίας της Κύπρου και της Εκπαίδευσης, ενώ στο όγδοο κεφάλαιο περιγράφεται η εκπαίδευση των δύο Κοινοτήτων, της Ελληνοκυπριακής και Τουρκοκυπριακής. Το επόμενο κεφάλαιο

εξετάζει το ρόλο της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στη διαμόρφωση της εκπαίδευσης των ελληνοκυπρίων, και το επόμενο κεφάλαιο καταπιάνεται με το ρόλο του κοινωνικού και πολιτιστικού συγκείμενου στην εκπαίδευση, ενώ ταυτόχρονα μελετάται το μικρό μέγεθος σε συνάρτηση με τους περιορισμένους οικονομικούς πόρους του νησιού. Στο δωδέκατο κεφάλαιο προβάλλονται οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες των Ελληνοκυπρίων όσον αφορά την ιδεολογία, την πολιτική οικονομία, το κράτος και την εκπαίδευση τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Κύπρο, ενώ μπαίνει στο κάδρο και η εμπορική εκπαίδευση. Το δέκατο τέταρτο κεφάλαιο περιεργάζεται τη Γενεαλογία των ελληνοκυπρίων δασκάλων στην Κυπριακή εκπαίδευση, ενώ το δέκατο πέμπτο πραγματεύεται τη νομιμοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κύπρου και κατ' επέκταση του ίδιου του κράτους.

- **Περσιάνης Παναγιώτης, *Τα πολιτικά της Εκπαίδευσης στην Κύπρο κατά τους τελευταίους δύο αιώνες (1812-2009)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.**

Το βιβλίο αυτό αναλύει την πολιτική της πολιτείας και της κοινωνίας σε θεσμικό επίπεδο, η οποία διαμόρφωσε το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου, μέσα από συγκρούσεις συμφερόντων, ιδεολογιών και ιδεολογημάτων. Τα «πολιτικά» αυτά, όπως τα ονομάζει ο συγγραφέας έχουν βαθιές ρίζες, αγγίζουν παλαιότερες ευαισθησίες αλλά και συγκρουσιακές καταστάσεις, θέματα εθνικής ταυτότητας αλλά και ασφάλειας και κατ' επέκταση σχετίζονται με εθνικές προκαταλήψεις, βλέψεις και φιλοδοξίες. Επιπρόσθετα είναι συνάρτηση πολλών συγκυριών, παραγόντων και θεμάτων οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, πολιτιστικών. Ιδιαίτερα το δεύτερο κεφάλαιο που αναφέρεται στις εθνικές αφηγήσεις που επηρέασαν την εξέλιξη της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων είναι πολύ χρήσιμο καθώς και το πέμπτο κεφάλαιο που συνδέει την πολιτική με την Εκπαίδευση, αλλά και τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ανεξάρτητη Κύπρο από το 1960 μέχρι το 2009. Επίσης πολύ βοηθητικό είναι και το έκτο κεφάλαιο που αναφέρεται στη νομιμοποίηση των εκπαιδευτικών αλλαγών στην Κύπρο και τη σχέση τους με τη νομιμοποίηση της πολιτικής εξουσίας. Εξαιρετικής σημασίας είναι και το δωδέκατο κεφάλαιο που αναφέρεται στη διασύνδεση των εκπαιδευτικών με τα πολιτικά αλλά και το δέκατο τρίτο κεφάλαιο το οποίο διερευνά τα πολιτικά στη σχολική διοίκηση του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα.

- **Παπαπολυβίου Πέτρος, «Το ιστορικό πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης», στον τόμο Α' Σήφης Μπουζάκης (επιμ.) Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Όψεις και απόψεις τόμος Α' Gutenberg, Αθήνα 2011 σσ. 649-666**

Μελέτησα ιδιαίτερα τα πιο κάτω κεφάλαια τα οποία αναφέρονται στην Ιστορία της Κυπριακής Εκπαίδευσης και ειδικότερα το ιστορικό πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης, τους βασικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν την Νεότερη Ελληνοκυπριακή Εκπαίδευση (1800-2009) αλλά και καθόρισαν τα κυριότερα γνωρίσματά της. Επίσης στάθηκα στο αναλυτικό πρόγραμμα ως κοινωνικο-πολιτικό κείμενο που αφορά στην εκπαίδευση της Κύπρου από το 1935-2009, αλλά και στην Οργάνωση και Διοίκηση της εκπαίδευσης στην Κύπρο, από την περίοδο της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα.

- **Κασουλίδης Ανδρέας, Πολιτική, Εκπαιδευτική Πολιτική και Διδασκαλικός Συνδικαλισμός στην Κύπρο (1960-1974): Ο Λόγος και η Δράση της Παγκύπριας Οργάνωσης Ελλήνων Διδασκάλων στην πρώτη κρίσιμη δεκαετία του ανεξάρτητου κράτους, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2016.**

Το βιβλίο αυτό αναδεικνύει σημαντικές και άγνωστες πτυχές της πολιτικής αλλά και εκπαιδευτικής Ιστορίας της Κύπρου, αρχίζοντας από την γέννηση του νεοσύστατου Κυπριακού κράτους το 1960 μέχρι το 1974. Μελετά και αναλύει το ιστορικό-ιδεολογικό και κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο της εποχής στα πρώτα δύσκολα χρόνια της κρίσης και της αμφισβήτησης καθώς και της αμφιταλάντευσης ανάμεσα στην πλήρη ταύτιση της παιδείας της Κύπρου με αυτήν της Ελλάδας ως μητέρας Πατρίδας-(Πολιτική του Εθνικού Κέντρου), καθώς και μιας πιο «Κυπροκεντρικής» φιλοσοφίας, καθώς και γενικότερα τις διακυμάνσεις της ελληνοκυπριακής πολιτικής στο μετα-αποικιακό ιστορικό –κοινωνικό συγκείμενο, καθώς και τους αγώνες του Συνδικαλιστικού Κινήματος των Δασκάλων της Κύπρου, τόσο τους Πνευματικούς όσο και τους καθαρά συνδικαλιστικούς καθώς και την ενεργό συμμετοχή τους σε κάθε τομέα της εκάστοτε ιστορικής περιόδου.

- **Παύλου Παύλος, Κράτος, Ιδεολογία, Πολιτική και Εκπαίδευση στην Κύπρο 1959-1974, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2016**

Το βιβλίο αυτό, αναφέρεται στο πολιτικό, ιδεολογικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο της περιόδου σύστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και το ιδεοτυπικό και εθνικό

πλαίσιο που έφεραν οι δύο Κοινοότητες της Κύπρου κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας και που ουσιαστικά στιγματίσε και καθόρισε τις εξελίξεις μέχρι το 1974. Η εκπαίδευση θεωρήθηκε ως το κατεξοχήν μέσο εμπέδωσης της εθνικής συνείδησης αλλά και των μακροπρόθεσμων, εθνικοπολιτικών στόχων της κάθε κοινότητας με όλα τα συναφή επακόλουθα για την Κυπριακή Ιστορική πορεία και εξέλιξη.

➤ **Τσιάκκικος Ανδρέας και Θεοδώρου Θεόδωρος (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 2016**

Το επιστημονικό αυτό σύγγραμμα, αποτελεί έκδοση των πρακτικών του επιστημονικού συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε με αφορμή τον εορτασμό για τα πενήντα χρόνια λειτουργίας του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ), 1965-2015. Στο συνέδριο αναλύθηκε η εκπαιδευτική πολιτική της πεντηκονταετίας που προηγήθηκε με προβολές στα θεμέλια του οικοδομήματος αυτού. Η εκπαιδευτική πολιτική δεν εξετάζει μόνο την οπτική που αντανακλά την κοινωνία την οποία εκπροσωπεί, αλλά ταυτόχρονα βρίσκεται σε συνεχή και ατέρμονη συζήτηση με το ιστορικό μας παρελθόν. Αναλύει δηλαδή, τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επέβαλαν την εκπαιδευτική αυτή πολιτική αλλά και συνέβαλαν στη σταδιακή αναδιαμόρφωση και προσαρμογή της ώστε από την αποικιοκρατία, να προσαρμοστεί στη νέα μεταβατική περίοδο και από εκεί στην ανεξαρτησία και την άσκηση της μέσω της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης και τελικά μέσω του Υπουργείου Παιδείας που δημιουργήθηκε πέντε χρόνια μετά την Ανεξαρτησία με βάση το δίκαιο της ανάγκης ως επακόλουθο της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων υπουργών από την κυβέρνηση λόγω και των διακοινοτικών ταραχών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ για την
περίοδο από την κατάληψη της Κύπρου από τους Άγγλους (1878) μέχρι τη
δημιουργία του πρώτου Υπουργείου Παιδείας (1965)

Χρονολογία-Ημερομηνία

Σημαντικά Γεγονότα

9 Ιουλίου 1878

Διάσκεψη του Βερολίνου και ανακοίνωση της Αγγλοτουρκικής Σύμβασης που συμφωνήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, μέσω της οποίας, η Κύπρος περιερχόταν στην De facto κυριαρχία της Αγγλίας και στην De jure κυριαρχία του Σουλτάνου.

22 Ιουλίου 1878

Αφιξη του πρώτου Άγγλου Κυβερνήτη της Κύπρου, Σερ Γκάρνερτ Γούλσλεϋ.

1880

Πρώτη επίσημη προσπάθεια υπαγωγής της Παιδείας της Κύπρου στην Αγγλική Διοίκηση μέσω της πρότασης του Άγγλου Αρμοστή Βίδολφ, για παροχή της Κυπριακής Εκπαίδευσης μέσω της Αγγλικής γλώσσας. Η πρόταση απορρίφθηκε από την Αγγλική Κυβέρνηση.

1892

Θέσπιση του Νόμου περί των προσόντων των δασκάλων (κατοχή απολυτηρίου με διάκριση από «Ανώτερο Ελληνικό Σχολείο –Γυμνάσιο», κατοχή πιστοποιητικού παρακολούθησης σειράς μαθημάτων νέας διδακτικής μεθόδου διάρκειας ενός ή τριών μηνών υπογεγραμμένα από το διευθυντή

δημόσιου δημοτικού σχολείου, τη σχολική επιτροπή και την εκκλησιαστική αρχή και τέλος να είναι μέλος της Ορθόδοξης Ελληνικής Κοινότητας)

1893

Το 1893 με προσπάθειες του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου, επιτεύχθηκε μετά από πολλά χρόνια η ίδρυση ενός κανονικού γυμνασίου, ισότιμου με τα Ελλαδικά γυμνάσια, του «Παγκυπρίου Γυμνασίου» στη Λευκωσία.

1895

Αναγνώριση του Εθναρχικού ρόλου της Εκκλησίας μέσω της Νομικής θεσμοθέτησης της Σύστασης:

A. Του Χριστιανικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου με Αντιπρόεδρο τον εκάστοτε Αρχιεπίσκοπο, το οποίο καθιερωνόταν ως το όργανο που θα ρύθμιζε όλα τα θέματα που αφορούσαν την Ελληνική Εκπαίδευση.

B. Των Επαρχιακών σχολικών Επιτροπών και την τοποθέτηση των κατά τόπους Μητροπολιτών στη θέση του Αντιπροέδρου. (Αρμοδιότητα πρόσληψης και παύσης δασκάλων)

Γ. Των Χωρητικών (στα χωριά) σχολικών επιτροπών μετά από καθεχρονικές εκλογές.

Δ. Οι μισθοί των δασκάλων ορίζονταν από τις Σχολικές Επιτροπές των χωριών, αλλά πληρώνονταν από την κυβέρνηση με κυβερνητική χορηγία, η οποία δεν

- αυξανόταν ανάλογα με την αύξηση του αριθμού των σχολείων ή των χορηγιών.
- 1903** Το 1903, έχουμε την πρώτη επίσημη διατύπωση του ενωτικού αιτήματος από τους Έλληνες βουλευτές στο Νομοθετικό Συμβούλιο. Επαναλήφθηκε το 1904.
- 1907** Το «Ενωτικό αίτημα» περιλήφθηκε σε υπόμνημα που επιδόθηκε στον Άγγλο Πρωθυπουργό Τσώρτσιλ
- 1914** Προσάρτηση της Κύπρου στην Αγγλία με αφορμή τη συμμετοχή της Τουρκίας στο αντίπαλο με αυτούς στρατόπεδο κατά την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Η Κύπρος γίνεται αγγλική κτήση.
- 1920** Πρώτη απόπειρα για αφαίρεση των εξουσιών από τις Σχολικές και Επαρχιακές επιτροπές και την παραχώρησή τους στο Εκπαιδευτικό συμβούλιο. Κατακρίθηκε από τους Έλληνες βουλευτές, την Εκκλησία και τους δασκάλους, με αποτέλεσμα να αποσυρθεί για τα ελληνικά σχολεία και να ισχύσει μόνο για τα «μη ελληνοχριστιανικά».
- 1923** Ο νόμος του 1923, θεωρήθηκε ως το πρώτο βήμα προς τον συγκεντρωτισμό με την υπαγωγή της δημοτικής εκπαίδευσης στον έλεγχο της

κυβέρνησης και την υπαλληλοποίηση των δασκάλων.

1925

Αναγνώριση της Κύπρου ως αποικία του στέμματος και εισαγωγή νέου συντάγματος.

7 Δεκεμβρίου 1929

Με το νόμο του Δεκέμβρη του 1929, το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, περιοριζόταν μόνο στον καθορισμό του προγράμματος και των διδακτικών βιβλίων. Ταυτόχρονα καταργήθηκαν οι επαρχιακές επιτροπές παιδείας, αφού προσπάθεια της κυβέρνησης ήταν η συνεχής απομάκρυνση των εφορειών από το λαό. Η κυβέρνηση αποχτούσε την εξουσία, να διορίζει, να προάγει, να μεταθέτει, να παύει και γενικά να ελέγχει τους δασκάλους. Ο κυβερνήτης, αντικαθιστούσε σε μεγάλο βαθμό το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, ενώ ένα μεγάλο μέρος των νέων εξουσιών του μεταβιβάστηκαν στο Διευθυντή Εκπαίδευσης.

1930

Ίδρυση, οργάνωσης με το όνομα «Πολιτική Οργάνωσις της Κύπρου», με σκοπό την ΈΝΩΣΗ της Κύπρου με την Ελλάδα.

21 Οκτωβρίου 1931

Εξέγερση που έγινε τον Οκτώβριο του 1931 στην Κύπρο κατά του αποικιακού καθεστώτος που είχε επιβάλει βαριά φορολογία στο λαό που ζούσε σε οικονομική ανέχεια. Διαμάχη Εκκλησίας και Κυβέρνησης. Ο

κυβερνήτης Ρόναλντ Στορς προσπάθησε να επιβάλει την πολιτική του με νέους φόρους αλλά το νομοθετικό συμβούλιο δεν την ενέκρινε κάτι που κατάφερε με βασιλικό διάταγμα. Οι ενέργειες του προκάλεσαν μεγάλες διαδηλώσεις έξω από το κυβερνείο, το οποίο πυρπολήθηκε από τους διαδηλωτές. Εξορία Μητροπολιτών Κιτίου και Κερύνειας.

1931-1939 (Περίοδος Παλμεροκρατίας)

Ο στρατός κατέστειλε εύκολα την εξέγερση εκείνη και στη συνέχεια επεβλήθη στην Κύπρο δικτατορικός τρόπος διακυβέρνησης. Παράλληλα, όλες οι ελευθερίες που είχαν αποκτηθεί έως τότε από τους Κυπρίους, ανεστάλησαν. Αυτός ο τρόπος διακυβέρνησης ακολουθήθηκε και από τους διαδόχους του Στορς, τους κυβερνήτες σερ Ρέτζιναλντ Έντουαρντ Σταπς (1932-1933), σερ Χέρμπερτ Ρίτςμοντ Πάλμερ (1933-1939) και σερ Γουίλλιαμ Ντέννις Μπάττερσιλ (1939-1940), μέχρι τον Οκτώβριο του 1940.

1933

Με το Νόμο του 1933, η απολυταρχία και ο συγκεντρωτισμός φτάνουν στο ανώτερο σημείο. Η κυβέρνηση παίρνοντας αφορμή από τη μαζική κινητοποίηση για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού κατάργησε το Νομοθετικό Συμβούλιο, συγκεντρώνοντας δικτατορικά στα χέρια

της κάθε εξουσία. Μετά τα Οκτωβριανά, η αποικιακή κυβέρνηση έλαβε μέτρα προς αντιμετώπιση της «ξένης» επιρροής (από Ελλάδα και Τουρκία αντίστοιχα για την κάθε κοινότητα. Φρόντισε να αναθεωρηθεί το αναλυτικό πρόγραμμα τόσο των ελληνικών όσο και των τουρκικών δημοτικών σχολείων ενώ πρώτο στόχο αλλαγής αποτέλεσαν τα βιβλία της ιστορίας όπου πλέον αφαιρέθηκε κάθε λόγος για εθνικά ιδανικά, εθνική ταυτότητα και νομιμοφροσύνη προς το έθνος. Σημασία απέκτησε η παγκόσμια ιστορία και όχι οι ιστορίες των επιμέρους «μητέρων-πατρίδων.

1935

Το 1935, μπαίνει σε εφαρμογή το νέο αναλυτικό πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων, στόχος του οποίου, ήταν, « η άμβλυνση της εθνικής συνείδησης και η ‘απονεύρωση’ του ενωτικού κινήματος

1936

Ως αποτέλεσμα κυβερνητικών νομοθετικών μέτρων, δημιουργήθηκαν δύο είδη σχολείων μέσης εκπαίδευσης: τα μη επιχορηγούμενα και τα επιχορηγούμενα τα οποία υπάγονταν στον κυβερνητικό εκπαιδευτικό και οικονομικό προϋπολογισμό.

1932-1937

Σταδιακή κατάργηση όλων των Ελληνικών Διδασκαλείων. Με απόφαση της κυβέρνησης, μεταξύ του 1932-1937 καταργήθηκαν όλα τα διδασκαλεία που

λειτουργούσαν δηλαδή, το Παγκύπριο Διδασκαλείο στη Λευκωσία για τους άνδρες (από το 1893), το Παγκύπριο Διδασκαλείο θηλέων Φανερωμένης για τις γυναίκες (από το 1903) καθώς και το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο Λάρνακας που λειτουργούσε επίσης από το 1911.

1937

Άρχισε να λειτουργεί το Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου κάτω από κυβερνητικό έλεγχο. Απαραίτητη προϋπόθεση εισαγωγής κάποιου στο ανωτέρω Κυβερνητικό Διδασκαλείο, ήταν η γνώση της Αγγλικής.

1939

Ψηφίστηκε ο νόμος που κατέστησε τους δασκάλους δημοσίους υπαλλήλους.

1943

Έγκριση νέου σχεδίου Υπηρεσίας των Δασκάλων με αναδρομική ισχύ από την 1^η Σεπτεμβρίου 1942. Κατάργηση των τάξεων των δασκάλων, νέοι όροι υπηρεσίας τους και νέες κλίμακες.

1947

Ψήφιση τροποποιητικού νόμου, που προνοούσε να αφυπηρευτούν οι δάσκαλοι που συμπλήρωναν την ηλικία των 55 χρόνων, αντί των 60, και των διδασκαλισσών στα 50, αντί στα 55. Σκοπός η επιτάχυνση της αφυπηρέτησης, όσο το δυνατόν περισσότερων παλιών δασκάλων που «διέπονταν» από «συντηρητικές» ιδέες και

χρησιμοποιούσαν «αναχρονιστικές μεθόδους».

1949

-Τροποητικός Νόμος για τη Δημοτική Εκπαίδευση που υποχρέωνε μια δασκάλα να αποχωρήσει από την Υπηρεσία όταν παντρευόταν.

-Τροποποίηση του Αναλυτικού προγράμματος του 1935 μετά από τη γενική κατακραυγή που είχε προκαλέσει., χωρίς ωστόσο ουσιαστικές αλλαγές, Σκοποί του, η «ηθική διαπαιδαγώγηση» και η « διαμόρφωση χαρακτήρων», χωρίς να κάνει μνεία για εθνική αγωγή όπως γίνεται στην εκπαίδευση των λαών. Αντίθετα, όπως και το προηγούμενο, επιζητούσε τη δημιουργία κυπριακής εθνικής συνείδησης.

1956

Προσπάθεια του νέου Διευθυντή Παιδείας W.B Tudhope, να σπάσει τον άκαμπτο συγκεντρωτισμό που επιβλήθηκε το 1933 μέσω μιας αποκέντρωσης που εκφραζόταν με τη δημιουργία Επαρχιακών Γραφείων Παιδείας σε κάθε πόλη. Σκοπός η στενότερη επαφή με τα σχολεία και τους δασκάλους ανά επαρχία.(ανάγκες σχολείων, διορισμοί και μεταθέσεις δασκάλων εντός της επαρχίας). Η νέα πολιτική που τέθηκε σε εφαρμογή το Σεπτέμβρη του 1958, απορρίφθηκε στη συνέχεια (1959) όπως αναφέρει ο νέος

Διευθυντής Παιδείας T.P. Lightbody από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, το οποίο στη συνέχεια παραιτήθηκε. Έτσι η Ελληνική εκπαίδευση εξακολούθησε να βρίσκεται υπό τον έλεγχο του Γραφείου Παιδείας.

17-19 Φεβρουαρίου 1959

Υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και έναρξη μεταβατικής περιόδου που θα διαρκέσει μέχρι την 16^η Αυγούστου του 1960.

22 Φεβρουαρίου 1959

Απόλυση όλων των πολιτικών κρατούμενων στα πλαίσια της μετάβασης από την αποικιακή εξουσία στην Ανεξαρτησία.

13 Απριλίου 1959

Διορισμός του Κωσταντίνου Σπυριδάκη ως Διευθυντή του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας.

1^η του Μάη του 1959

Σύσταση του επταμελούς Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου(ΕΕΣ) το οποίο ανέλαβε τη διαχείριση της Εκπαίδευσης των Ελληνοκυπρίων και θα αποτελούσε την Εκπαιδευτική Αρχή της Μεταβατικής περιόδου.

6 και 13 του Μάη του 1959

Το ΕΕΣ στις δύο πρώτες του συνεδριάσεις αποφασίζει: α) την κατάργηση της αγγλικής γλώσσας, ως γλώσσας επικοινωνίας της δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, β) τη μετεξέλιξη του Διδασκαλικού Κολλεγίου σε Παιδαγωγική Ακαδημία και γ) την αναθεώρηση τόσο του αναλυτικού όσο

	και του ωρολόγιου προγράμματος των Ελληνοκυπριακών σχολείων.
28 του Μάη του 1959	Το ΕΕΣ αποφασίζει την ολοκληρωτική κατάργηση του μαθήματος των Αγγλικών και αλλά και την αναθεώρηση του Αναλυτικού προγράμματος.
18 Ιουνίου 1959	Νομική θεσμοθέτηση (Νόμος 19) των αρμοδιοτήτων του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου.
19 Ιουλίου 1960	Διοργάνωση Θερινών επιμορφωτικών μαθημάτων για τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας αλλά και δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από τους εξ Ελλάδος αφιχθέντες, μετά από πρόσκληση καθηγητές, Ε. Παπανούτσος, Ι. Θεοδωρακόπουλο και Κ. Σπετσιέρη.
7 Αυγούστου 1960	Εκλογές για την ανάδειξη των μελών της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης.
16 Αυγούστου 1960	Εγκαθίδρυση του Ανεξάρτητου κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας με πρώτο πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και πρώτο Αντιπρόεδρο τον Δρ Φαζίλ Κουτσιούκ.
20 Αυγούστου 1960	Ορκομωσία των Μελών της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (ΕΚΣΚ)
31 Αυγούστου 1960	Πρώτη Συνεδρία της ΕΚΣΚ, στην οποία ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης (Γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου

	Γυμνασίου), εκλέγεται ομόφωνα πρόεδρος.
17 Σεπτεμβρίου 1960	Η ΕΚΣΚ, εγκρίνει τον περί των προσόντων των εκπαιδευτικών κανονισμό.
21 Σεπτεμβρίου 1960	Η Κύπρος γίνεται το 97 ^ο μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών
4 Νοεμβρίου 1960	Η ΕΚΣΚ συζητά τον νόμο περί Οργανώσεως του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας.
25 Νοεμβρίου 1960	Συγκρότηση της Επιτροπής Επιλογής και Διοίκησης της ΕΚΣΚ, η οποία είχε τον κύριο ρόλο για το Νομοθετικό και Διοικητικό έργο της ΕΚΣΚ.
11 Ιανουαρίου 1961	Ψήφιση του Νόμου περί Οργανώσεως του Γραφείου Παιδείας (Νόμος 7/1960)
14 Μαρτίου 1961	Το νεοσύστατο Κυπριακό κράτος γίνεται μέλος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.
24 του Μάη του 1961	Το νεοσύστατο Κυπριακό κράτος γίνεται μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.
20 Ιουνίου 1961	Η ΕΚΣΚ, ψηφίζει τον κανονισμό περί μισθοδοσίας Διδασκάλων και διδασκαλισσών.
29 Δεκεμβρίου 1961	Η ΕΚΣΚ, συζητά τον προϋπολογισμό της Κοινοτικής Συνέλευσης και αναγνωρίζει τους οικονομικούς περιορισμούς που υπάρχουν.
30 Δεκεμβρίου 1961	Κατάθεση του τροποποιητικού Νομοσχεδίου στην ΕΚΣΚ σύμφωνα με

το οποίο καταργείται η επιτροπή Διορισμών και το Πειθαρχικό Συμβούλιο

1^η Φεβρουαρίου 1962

Τροποποίηση του βασικού νόμου για την Οργάνωση του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας (Ν7/1960), η οποία προκαλεί την αντίδραση των εκπαιδευτικών Οργανώσεων λόγω της «υπαγωγής της Παιδείας εις την πολιτική», όπως υποστηρίζουν.

14 Απριλίου 1962

Ο Πρόεδρος της ΕΚΣΚ δέχεται στο γραφείο του αντιπροσωπεία του Πανεπιστημίου Αθηνών υπό τον πρύτανη Ε.Φωκά.

11 Σεπτεμβρίου 1962

Σύσταση επιτροπής συντονισμού ανάμεσα στην Κυπριακή Κυβέρνηση (Υπουργεία Οικονομικών –Ρ. Σολομίδης, Εργασίας –Τ. Παπαδόπουλος, και Δικαιοσύνης-Σ. Σουλιώτου) και

την ΕΚΣΚ (Κ. Σπυριδάκης, Ζ. Πιερίδης και Π. Κουμενής) για εκπαιδευτικά θέματα.

19 Μαρτίου 1963

Κατάθεση στην ΕΚΣΚ του «Νομοσχεδίου περί διδασκάλων και Καθηγητών»

19 Απριλίου 1963

Παρέμβαση με επιστολή του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών, Ευ. Αβέρωφ, προς τον Πρόεδρο Μακάριο, για αποτροπή της από μέρους του

	προσπάθειας αναθεώρησης των δεκατριών σημείων του Συντάγματος.
18 Ιουνίου 1963	Ψηφίζεται σε Νόμο (Νόμος 7/1963) από την ΕΚΣΚ το νομοσχέδιο περί διδασκάλων.
25 Ιουνίου 1963	Πρώτη καθολική απεργία της ΠΟΕΔ κατά την περίοδο μετά την αποικιοκρατία.
27 Οκτωβρίου 1963	Από κοινού συμμετοχή των εκπαιδευτικών Δημοτικής και Μέσης στην Α' Πανεκπαιδευτική Συνέλευση.
11 Νοεμβρίου 1963	Β' Πανεκπαιδευτική Συνέλευση: απόφαση για απεργία Διαρκείας
15 Νοεμβρίου 1963	Γ' Πανεκπαιδευτική Συνέλευση: τερματισμός της απεργίας διαρκείας μετά από παρέμβαση του Προέδρου Μακαρίου.
25 Νοεμβρίου 1963	Κάθοδος στην Κύπρο από την Αθήνα τριμελούς επιτροπής αποτελούμενη από τον Θ. Φωτεινόπουλο, τον Α. Ατσαβέ και τον Γ. Κωτσόβελο, για την εξέταση της εκπαιδευτικής κατάστασης στην Κύπρο.
30 Νοεμβρίου 1963	Ο Πρόεδρος Μακάριος καταθέτει δεκατρία σημεία για τροποποίηση του Συντάγματος.
21 Δεκεμβρίου 1963	Έναρξη διακοινοτικών συγκρούσεων μετά από αιματηρό επεισόδιο στη

Λευκωσία ανάμεσα σε Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους.

23 Δεκεμβρίου 1963

Ο Πρόεδρος Μακάριος και ο Αντιπρόεδρος Φαζίλ Κιουτσιούκ απευθύνουν κοινή έκκληση για τερματισμό των διακοινοτικών συγκρούσεων, ενώ παράλληλα διεξάγονται μάχες για ανακατάληψη της Ομορφίτας.

25 Δεκεμβρίου 1963

Επίδοση τελεσίγραφου από την Τουρκία στον Πρόεδρο Μακάριο με παράλληλη επίδειξη από μέρος της, της στρατιωτικής της ισχύως.(Πολεμικά αεροσκάφη και πλοία)

26 Δεκεμβρίου 1963

Η Κυπριακή Δημοκρατία προσφεύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

30 Δεκεμβρίου 1963

Υπογράφεται η συμφωνία για τη δημιουργία της «πράσινης γραμμής» ως διαχωριστικού σημείου ανάμεσα στις δύο πλευρές.

31 Δεκεμβρίου 1963

Οι Τουρκοκύπριοι Υπουργοί και Βουλευτές αποχωρούν από την Κυβέρνηση, και τη Βουλή. Ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος χαρακτηρίζει το Κυπριακό Σύνταγμα ως νεκρό.

10 Ιανουαρίου 1964

Ο Τουρκοκύπριος πρώην Αντιπρόεδρος Φαζίλ Κουτσιούκ, δηλώνει στην εφημερίδα Le Monde, ότι οι Τουρκοκύπριοι επιθυμούν τη δημιουργία χωριστού κράτους και ακολούθως θα

αποφασίζουν αν θα ήταν ανεξάρτητα ή αν θα ενωθεί με την Τουρκία.

25 Φεβρουαρίου 1964

Διατύπωση της αρχής του «Εθνικού Κέντρου», σε επιστολή του Γ. Παπανδρέου προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

1^η Μαρτίου 1964

Επιστολή Προέδρου Μακαρίου προς Γ. Παπανδρέου για απαλλαγή από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

13 Μαρτίου 1964

Απειλή εισβολής της Τουρκίας στην Κύπρο. Ο Μακάριος βρίσκεται στην Αθήνα όπως και ο Γ. Γρίβας. Σε συνάντησή τους με τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου ο Μακάριος προτείνει την ανάληψη της ηγεσίας των ενόπλων δυνάμεων της Κύπρου από τον Γ. Γρίβα.

15 Μαρτίου 1964

Ο ΟΗΕ στέλνει ειρηνευτική Δύναμη στην Κύπρο.

16 Μαρτίου 1964

Η τουρκική κυβέρνηση παίρνει το πράσινο φως για εισβολή στην Κύπρο από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση, ενώ αποφασίζει να εκδιώξει τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης.

11 Απριλίου 1964

Συνομιλίες Προέδρου Μακαρίου και Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στην Αθήνα. Απόφαση μυστικής αποστολής είκοσι χιλιάδων Ελλήνων στρατιωτών στην Κύπρο.

1^η Ιουνίου 1964	Νομική θέσπιση γενικής και υποχρεωτικής στρατολογίας στην Εθνική Φρουρά.
25 Ιουνίου 1964	Η ΕΚΣΚ με ψήφισμα της, αποφασίζει την πλήρη ταύτιση της «ελληνοκυπριακής» με την ελλαδική εκπαίδευση.
4 Ιουλίου 1964	Ο περί Διδασκάλων Κοινοτικών Σχολείων Στοιχειώδους Εκπαιδευσεως Νόμος (Νόμος 7/1963), δημοσιεύεται στην επίσημη εφημερίδα της Δημοκρατίας.
9 Ιουλίου 1964	-Κατάληψη του υψώματος Λωρόβουνος της Τηλλυρίας από τους Τούρκους -Ίδρυση του Ανώτατου Δικαστηρίου.
27 Ιουλίου 1964	Σύσκεψη στην Αθήνα μεταξύ του Προέδρου Μακαρίου και του Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου για συζήτηση του Σχεδίου Acheson, το οποίο τελικά απορρίπτεται από κοινού ως διχοτομικό.
1^η Σεπτεμβρίου 1964	Για πρώτη φορά μπαίνει σε εφαρμογή η αρχή της ισομισθίας ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες εκπαιδευτικούς.
18 Οκτωβρίου 1964	Η ΠΟΕΔ στην Παγκύπρια συνδιάσκεψη των Γενικών Αντιπροσώπων της, αποφασίζει την ένταξη της Οργάνωσης στη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας.
26 Μαρτίου 1965	Στην έκθεση του ειδικού αντιπροσώπου του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ στην

Κύπρο Galo Plaza, καταγράφεται ότι οι εκπρόσωποι της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας αποβλέπουν στη δημιουργία δικής τους πολιτικής οντότητας στο βόρειο τμήμα του νησιού.

31 Μαρτίου 1965

-Καταργείται η ΕΚΣΚ και ιδρύεται το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου, με πρώτο Υπουργό Παιδείας τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκη.

-Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, διορίζει την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (Ε.Ε.Υ) που είναι υπεύθυνη για την ανέλιξη, αλλά και τις μεταθέσεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

4 Απριλίου 1965

Η ΠΟΕΔ εντάσσεται επίσημα στη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ), σε επίσημη τελετή στη Λευκωσία παρουσία των πολιτειακών αρχών.

4 Ιουνίου 1965

Κατάθεση από τον Υπουργό Παιδείας προς το Υπουργικό Συμβούλιο, υπομνήματος «περί της ακολουθητέας εκπαιδευτικής πολιτικής».

17 Ιουνίου 1965

Το Υπουργικό Συμβούλιο, με διπλωματικό τρόπο διαφοροποιείται από την πλήρη ταύτιση της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με την ελληνική(πολιτική του «Εθνικού Κέντρου»).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1950

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Η Κυπριακή Εκπαίδευση κατά την Αγγλοκρατία από το 1878 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις κοινωνικές συνιστώσες που επικρατούσαν τόσο εντός, όσο και εκτός του ελληνοκυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά θα προβώ σε μια σύντομη πολιτική- και όχι μόνο- επισκόπηση των εκπαιδευτικών συνθηκών από το 1878 με την παραχώρηση του νησιού στους Βρετανούς από τους Τούρκους, μέχρι και την αποχώρησή τους το 1959, μετά τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, ως αποτέλεσμα του ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου.

Οι προσπάθειες για την εξάπλωση της παιδείας, τα τελευταία πενήντα χρόνια της Οθωμανοκρατίας, ευνοήθηκαν σημαντικά από την ελαστικότερη στάση του επίσημου Οθωμανικού καθεστώτος, που είχε ήδη διαβρωθεί εσωτερικά, και που τώρα φαινόταν πιο επιεικές από τα πρώτα χρόνια της περιόδου αυτής. Συνεπώς για τον Ελληνισμό της Κύπρου, τα τελευταία πενήντα χρόνια της φθίνουσας θα έλεγα, Οθωμανοκρατίας, ήταν περίοδος ανάκαμψης, ανάπτυξης της παιδείας και δημογραφικής προόδου. Έτσι με τη βοήθεια της Εκκλησίας, παρατηρείτο τα χρόνια αυτά, μια συνεχής εξάπλωση της παιδείας, με χαρακτήρα όχι αποκλειστικά παιδευτικό ή έστω θρησκευτικό, αλλά ταυτόχρονα εθνικό, μια και μέσα από τα σχολεία που λειτουργούσαν διοχετευόταν η εθνική ιδεολογία. Κανένας εξάλλου δεν αμφισβητεί, ότι η επιβίωση του Κυπριακού ελληνισμού, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη δράση της Εκκλησίας, η οποία, «στα τελευταία 50 χρόνια της Τουρκοκρατίας έγινε ο κύριος φορέας του ενωτικού κινήματος»¹³ Ποιοι όμως ήταν οι παράγοντες ή οι συνθήκες που ώθησαν ή επέτρεψαν στην Εκκλησία, την περίοδο αυτή, να γίνει ο πρωταρχικός πνευματικός φορέας, προωθώντας την παιδεία και μέσω της, την αλυτρωτική ιδεολογία; Η Αντιγόνη

---

¹³Αγγελική Παντελίδου, Κωνσταντία Χατζηκωστή, Χαραλαμπία Σαββίδου, Κώστας Κατσώνης, *Ιστορία της Κύπρου, Μεσαιωνική - Νεότερη (1192 - 1974)*, Εκδόσεις ΥΠ, Λευκωσία 2002

Ηρακλείδου,¹⁴¹⁵ υποστηρίζει ότι κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας και στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, τα σχολεία, υπό τον έλεγχο και την καθοδήγηση της εκκλησίας, θεωρούνταν ως οι θεματοφύλακες της Ελληνικής Γλώσσας και παράδοσης και σκοπός τους, ήταν να αποδείξουν, να ενδυναμώσουν και να διαιωνίσουν την ελληνική ταυτότητα των Ελλήνων της Κύπρου.¹⁶ Από την έναρξη της περιόδου της Οθωμανοκρατίας ακόμα, ο εκάστοτε αρχιεπίσκοπος, ασκώντας το ρόλο του Εθνάρχη (ως μέλος του μεγάλου συμβουλίου και έχοντας δικαστική εξουσία) είχε την κύρια ευθύνη για τις κοινοτικές υποθέσεις, με ιδιαίτερη έμφαση στη δημόσια εκπαίδευση. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, Εκκλησία και Κοινότητα, και κατ' επέκταση πολιτική, ήταν έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες και αδιαχώριστες και μέσα σε αυτό το πλαίσιο δεν θα μπορούσε παρά να ασκεί έντονη επιρροή και στην εκπαίδευση, ως ο πυλώνας διαμόρφωσης πολιτών με ξεκάθαρη θρησκευτική και εθνική ταυτότητα. Η Εκκλησία, ήταν ο βασικός χρηματοδότης της εκπαίδευσης, και χωρίς αμφιβολία αποτελούσε το καταφύγιο των Ελληνοκυπρίων στους χαλεπούς εκείνους καιρούς. Με τον τρόπο αυτό, υπήρξε, ο γαλουχητής και ο προμαχώνας της γλώσσας των Ελληνοκυπρίων, των εθνικών τους αισθημάτων, της εθνικής τους ταυτότητας, και της αμετακίνητης πεποίθησης ότι η Ελλάδα είναι η «μητέρα πατρίδα» με την Κύπρο να αποτελεί απλά ένα αλύτρωτο προς την τότε παρούσα κατάσταση παιδί της. Εξάλλου ο εθνοκοινοτικός χαρακτήρας οργάνωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας καθιστούσε περίπου αυτονόητη την ανάλογη οργάνωση της εκπαίδευσης, χωρίς κεντρική παρέμβαση ή καθοδήγηση.¹⁷

Η Εκκλησία της Κύπρου, είχε τεράστια δύναμη τόσο οικονομική όσο και ηθική. Οικονομική, λόγω της μεγάλης ακίνητης περιουσίας που διέθεταν η Αρχιεπισκοπή, οι Μητροπόλεις επαρχιακά αλλά και τα ίδια τα Μοναστήρια. Η ηθική δε δύναμη της Εκκλησίας ήταν φυσική απόρροια της μεγάλης προσφοράς της προς την ελληνοκυπριακή κοινότητα, με ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση. Διαχρονικά η Εκκλησία ήταν εκείνη που στήριζε την εκπαίδευση με ιστορικά παραδείγματα τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και τον Μακάριο Α'. Στην πράξη, η Εκκλησία ήταν ο

---

¹⁴ Αντιγόνη Ηρακλείδου, «Εκπαίδευση και πολιτική στα χρόνια της Αγγλοκρατίας, 1878-1945», Σειρά διαλέξεων *Mila Mou Ιστορικά*, 26 Ιουνίου 2020. Ανακτήθηκε από https://www.audible.com/pd/1878-1945-Podcast/B08PHZG7V4?ref=a_pd_Podcas_c1_lAsin_0_5, στις 15 Ιουνίου 2021.

¹⁵ Αντιγόνη Ηρακλείδου, *Imperial Control in Cyprus: Education and Political Manipulation in the British Empire*, Tauris I.B., London, 2017.

¹⁶ Panagiotis Persianis, *Church and the State in Cyprus Education: the contribution of the Greek Orthodox Church of Cyprus to Cyprus education during the British Administration, 1878-1960*, Λευκωσία 1978, σ. 154.

¹⁷ Eric Zan Zucher, *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

μοναδικός θεσμός, που ίδρυε σχολεία, τα συντηρούσε, και τα στελέχωνε με στόχο την πνευματική πρόοδο των πιστών. Αρκετά μάλιστα στελέχη της, είχαν υπηρετήσει ως καθηγητές πριν από τη χειροτόνηση τους. Τέτοιες ενέργειες εκ μέρους της Εκκλησίας στα δύσκολα εκείνα χρόνια, δεν μπορούσαν παρά να τυγχάνουν της τεράστιας ευγνωμοσύνης και αμέριστης εκτίμησης των πιστών, που σύμφωνα με τον Περσιάνη,¹⁸ θεωρείτο ο «ισχυρός θεματοφύλαξ» και η «σωστική λέμβος» του χριστιανικού πληρώματος.

Ο τύπος των σχολείων που δημιουργήθηκαν έχει τις ρίζες του στη νοησιαρχία που κληρονομήθηκε από τα σχολεία της Ελλάδας και η «...οποία έδειχνε ιδιαίτερη προτίμηση στην ανθρωπιστική παιδεία, αποβλέποντας βασικά στην καλλιέργεια του πνεύματος».¹⁹ Για αυτό άλλωστε η μέγιστη πλειονότητα των σχολείων είχε κλασσικό χαρακτήρα, διότι μέσα από αυτόν καλλιεργούνταν περισσότερο αποτελεσματικά ο Ιδεαλισμός και τα ιδεώδη της αρετής και της ελευθερίας που θα έκαναν τους Κύπριους πρόθυμους να θυσιαστούν για την ελευθερία της πατρίδας τους. Με αυτό τον τρόπο η Εκκλησία, σε συνεργασία με τις κοινότητες και τους ενθουσιώδεις δασκάλους, «ήσαν οι μεγάλοι συντελεστές της πνευματικής αναπτύξεως του τόπου».²⁰

Η ανοδική πορεία της Ελληνικής παιδείας, συνεχίστηκε και τα κατοπινά χρόνια. Έξαρση στις εκπαιδευτικές προσπάθειες, παρατηρήθηκε μετά το 1850 με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Α΄ που φρόντισε για την αύξηση του αριθμού των δασκάλων του «Ελληνομουσείου» και για την ίδρυση του πρώτου Παρθεναγωγείου της Κύπρου στη Λευκωσία, το 1859. Αναδιοργανώθηκε η Ελληνική σχολή Λευκωσίας και ιδρύθηκαν και άλλα παρθεναγωγεία στη Λάρνακα και τη Λεμεσό. Η περίοδος αυτή μέχρι το 1880 χαρακτηρίζεται από μια εκτεταμένη αναζωογόνηση της Ελληνικής κουλτούρας, των παραδόσεων και των ιδανικών του έθνους.

Όταν έφτασαν οι Βρετανοί το 1878 στο νησί, η κυπριακή κοινωνία συμμετείχε ήδη, στη γιγαντιαία προσπάθεια εθνικής αναγέννησης που παρατηρείτο σε ολόκληρο τον ελληνισμό. Στην εποχή εκείνη βέβαια δεν υπήρχαν ακόμη αρκετά σχολεία-υπήρχαν μόνο στις κυριότερες πόλεις και σε μεγάλα χωριά -ούτε αρκετά βιβλία και άλλο εκπαιδευτικό υλικό. Σύμφωνα με τον Χατζηστεφάνου,²¹ «Όταν οι Άγγλοι αναλάμβαναν τη διακυβέρνηση της Κύπρου το 1878, η παιδεία βρισκόταν σε

---

¹⁸ Παναγιώτης Περσιάνης, *Συγκριτική Ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου (1800-2004)*, Gutenberg, Αθήνα 2006.

¹⁹ Παναγιώτης Περσιάνης, *Μελέτες και Δοκίμια για την Κυπριακή Εκπαίδευση*, Λευκωσία 1991.

²⁰ Κλεόβουλος Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946.

²¹ Κώστας Χατζηστεφάνου, *Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά θέματα*, Λευκωσία 2016, σ. 115.

υποτυπώδη κατάσταση. Σύμφωνα μάλιστα με την Έκθεση του πρώτου Άγγλου Διευθυντή Παιδείας Ιωσία Σπένσερ, το 1879, υπήρχαν στο νησί 76 Ελληνικά σχολεία και 64 Τουρκικά. Λειτουργούσαν σε ανεπαρκείς συνθήκες με μη προσοντούχους κατά κανόνα δασκάλους, με περιορισμένο αριθμό μαθημάτων και με κύρια μέθοδο διδασκαλίας την αλληλοδιδασκτική». ²² Προετοιμάζονταν ωστόσο κάποιους είδους «δάσκαλοι» -διάφοροι γενικά μορφωμένοι άνθρωποι που έμελλε να σπρώξουν προς το τέλος του 19ου αι. και την αρχή του 20ου σε μια πρώτη προσπάθεια μαζικοποίησης των αγαθών της παιδείας. Τα σχολεία-τα οποία δεν απευθύνονταν πια μόνο στους λίγους-μαζί με την εθνική αναγέννηση διέδιδαν τις αξίες του ανθρωπισμού και του φιλελευθερισμού και προετοίμαζαν τους αυριανούς αγωνιστές της εθνικής ελευθερίας. Γινόταν έτσι το σχολικό σύστημα-το οποίο ελεγχόταν εξ ολοκλήρου από την Εκκλησία-το σημαντικότερο μέσο διάδοσης της εθνικής συνείδησης και της ιδεολογίας του εθνισμού.

Ήδη λοιπόν από το 1878 η Κύπρος με την αγγλοτουρκική σύμβαση της Κωνσταντινούπολης βρέθηκε σε ένα ιδιόρρυθμο διεθνές καθεστώς, κατά το οποίο το νησί ανήκε στην de facto κυριαρχία της Αγγλίας, η οποία αναλάμβανε την κατοχή και τη διοίκηση του νησιού, και στην de jure κυριαρχία του σουλτάνου. Συγκεκριμένα, η Αγγλία, αναλάμβανε την κατοχή της Κύπρου από την Τουρκία, ύστερα από μεταξύ τους «αμυντική συμφωνία» που συνομολογήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 4.6.1878 κι ανακοινώθηκε επίσημα στις 9.7.1878 στη Διάσκεψη του Βερολίνου.

Οι Έλληνες της Κύπρου, υποδέχτηκαν την αλλαγή της διοίκησης με ενθουσιασμό θεωρώντας την καινούρια κατάσταση δηλαδή την αγγλική κατοχή του νησιού, ως ένα προστάδιο της ένωσης με τη «μητέρα πατρίδα»²³. Η προ δεκαπενταετίας (1864) ενσωμάτωση των Ιονίων νησιών στην Ελλάδα, μετά από την παραχώρησή τους από

---

²² Στο ίδιο.

²³ Στην προσφώνηση του Κυπρίου αρχιεπισκόπου Σωφρονίου, που υποδέχτηκε ως επικεφαλής του κλήρου και του λαού τον κυβερνήτη του νησιού, Σερ Γκάρνερ Γούλσεϋ στην τοποθεσία «Ανεφανή» της Αγλαντζιάς, όταν έφτασε από τη Λάρνακα, είπε μεταξύ άλλων και μετά το ως εϋ παρέστητε: - *Η Κύπρος, έξοχώτατε, κατοικείται υπό λαού φιλησύχου και είρηνικοῦ, και δέν δύναται να άρνηθει τούς πόθους και τήν καταγωγήν του. Στέργομεν τήν μεταπολίτευσιν, ελπίζοντες ότι ή Αγγλία θα έπαναλάβει και έν τή ήμετέρα νήσῳ τό παράδειγμα όπερ έδωσεν διά τής παραδόσεως τών Ιονίων Νήσων είς τήν Μητέρα Ελλάδα237 Ή νήσος μας δυστυχώς, λόγω βαρυντάτης δουλείας, άφέθη έγκαταλελειμμένη και δέν έπετέλεσεν οίανδήποτε πρόοδον, πνευματικήν ή υλικήν. Ίσως ηδύοκησηεν ή Θεία Πρόνοια ίνα υπό τό νέον καθεστώς ή Κύπρος άπολαύση τών άγαθών τής έλευθερίας και του άληθινου πολιτισμοῦ . Έλπίζομεν λοιπόν ότι από σήμεραν άρχίζει νέα ζωή διά τούς Κυπρίους και νέα διακυβέρνησις διά φιλελευθέρων θεσμών. Έλπίζομεν ότι θα έχομεν πάντες ίσα δικαιώματα να έξασκώμεν και ίσα καθήκοντα να φυλάττωμεν...* Όπως είναι προφανές, η ομιλία του αρχιεπισκόπου έγινε στην ελληνική, μετέφραζε δε ο Ε. Μπέαρικ, διερμηνέας του σερ Γκάρνερ Γούλσεϋ.

τους Βρετανούς, ενίσχυε και ανύψωνε τις εθνικές προσδοκίες. Η αλλαγή κυριαρχίας, δημιούργησε έτσι ένα κλίμα περισσότερο ευφορίας, αλλά και ελεύθερης έκφρασης του ενωτικού αιτήματος.

Αμέσως μετά την κατάληψη του νησιού από την Αγγλία στη θέση του Αρμοστή της Κύπρου διορίστηκε ο σερ Γκάρνερ Γούλσλεϋ, ο οποίος υπηρέτησε για 11 ακριβώς μήνες. Ο πρώτος Αρμοστής έφθασε ατμοπλοϊκώς στη Λάρνακα στις 22 Ιουλίου του 1878, δέκα μέρες μετά την αγγλική επίσημη κατάληψη της Κύπρου, με το πρώτο αγγλικό πολεμικό καράβι, το «Παλλάς». Την προηγούμενη κατέπλευσε μοίρα του αγγλικού στόλου υπό τον ναύαρχο Τζων Χέυ. Οι τουρκικές σημαίες υπεστάλησαν ύστερα από 307 χρόνια, κι αντικαταστάθηκαν από τις αγγλικές, οι οποίες θα κυμάτιζαν στην Κύπρο για άλλα 82 χρόνια, δηλαδή μέχρι το 1960. Η επίσημη μεταβίβαση της εξουσίας στην Κύπρο έγινε κατά τη διάρκεια τελετής στο διοικητήριο της Λευκωσίας στις 12.7.1878, δέκα μέρες πριν από την άφιξη του σερ Γκάρνερ Γούλσλεϋ. Η μεταβίβαση της εξουσίας, έγινε ειρηνικά και χωρίς οποιαδήποτε σοβαρά επεισόδια, αν και οι καινούριοι κατακτητές είχαν πάρει διάφορα μέτρα για πρόληψη ή και αντιμετώπιση επεισοδίων, γιατί φοβούνταν κυρίως αντιδράσεις εκ μέρους του τούρκικου στοιχείου της Κύπρου. Οι Έλληνες της Κύπρου όχι μόνο δεν αντέδρασαν, αλλά και αποδέχτηκαν με ικανοποίηση την αιφνίδια γι' αυτούς αλλαγή, θεωρώντας, παρόλο που κανείς δεν τους είχε διαβεβαιώσει σχετικά, ότι η Χριστιανική Αγγλία θα ήταν πιο φιλική και πιο προσηνής προς τον ντόπιο χριστιανικό πληθυσμό από τους Οθωμανούς και αλλόθρησκους. Επιπρόσθετα, όπως προαναφέρθηκε οι Έλληνες της Κύπρου, θεώρησαν ότι η κατάληψη του νησιού από την Αγγλία αποτελούσε σημαντικό βήμα προς την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Την παραμονή της άφιξης στη Λευκωσία του πρώτου Άγγλου αρμοστή σερ Γκάρνερ Γούλσλεϋ, έγινε σύσκεψη στην Αρχιεπισκοπή, υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου, με σκοπό τον καθορισμό της ελληνικής στάσης που θα ακολουθούνταν, ενώ συντάχθηκε και το κείμενο της προσφώνησης που θα έκανε ο Αρχιεπίσκοπος. Για τη σύνταξη του κειμένου αυτού, μαζί με τον προκαθήμενο της Εκκλησίας συνεργάστηκε ο Θεόδωρος Περισιτιάνης (1836 - 1891), «τό πλέον μορφωμένον τότε πρόσωπον».²⁴

Οι Έλληνες της πρωτεύουσας, προετοίμασαν λαμπρή υποδοχή στον σερ Γούλσλεϋ στην οποία μετείχαν πλήθη λαού, τα σχολεία, οι πρόκριτοι, το ιερατείο και

---

²⁴ Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης, *Η Αγγλική Κατοχή της Κύπρου*, Αθήνα 1930, σ. 86.

προσωπικά ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος, ο οποίος, ας σημειωθεί δεν παρέστη στην τελετή ύψωσης της αγγλικής σημαίας στη Λευκωσία.

Ο σερ Γκάρνερτ Γούλσλεϋ είχε φθάσει στην Κύπρο με πολυμελή –πιθανότατα για λόγους εντυπωσιασμού -συνοδεία, και στρατιωτική δύναμη που την αποτελούσαν κυρίως Ινδοί. Ο ύπατος αρμοστής έφθασε εκεί από τη Λάρνακα έφιππος πάνω σε ένα άσπρο άλογο, φορώντας την εντυπωσιακή στολή του αντιστράτηγου, έχοντας δίπλα του τον ελληνομαθή μεταφραστή του Έβελιν Μπέαριγκ και γύρω του σώμα υπασπιστών με επίσημες κι εντυπωσιακές στολές. Είχε ακόμη μαζί του το επιτελείο του, την όλη δε πομπή συνόδευαν και 20 έφιπποι Τούρκοι αξιωματικοί. Ο σερ Γούλσλεϋ ήθελε με αυτό τον επίσημο τρόπο εισόδου στην πρωτεύουσα της νέας αγγλικής κτήσης, να επιβληθεί αλλά και να εντυπωσιάσει τους Κυπρίους.

Από την έναρξη της αγγλικής κατοχής, οι Άγγλοι απομυζούσαν φορολογικά στους Κυπρίους, γεγονός το οποίο δημιούργησε έντονη δυσαρέσκεια και ανησυχίες στους ντόπιους.

Όσον αφορά την εκπαίδευση και την οργάνωση της, η κυρίαρχη αντίληψη στην ίδια τη Βρετανία για την εκπαίδευση, την ήθελε «ημιδημόσια»- με σημαντικό το ρόλο των κοινοτήτων-θεωρούσε περίπου ως αυτονόητη την εθνοκοινοτική οργάνωση της Εκπαίδευσης σε όλες τις αποικίες της, περιλαμβανομένης και της Κύπρου.²⁵ Με αυτό τον τρόπο, η Αγγλική διοίκηση, αναγνωρίζοντας αρχικά τον Εθναρχικό ρόλο της Εκκλησίας, θεσμοθέτησε με το νόμο του 1895, τη συμμετοχή του εκάστοτε Αρχιεπισκόπου, ως Εκπροσώπου της Εκκλησίας, στη θέση του Αντιπροέδρου, του Χριστιανικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, την Ανώτατη εκπαιδευτική αρχή για την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Ταυτόχρονα διόρισε και τους Μητροπολίτες ως αντιπροέδρους των επαρχιακών σχολικών επιτροπών. Συγκεκριμένα, οι Άγγλοι θέσπισαν τρία όργανα υπεύθυνα για την εκπαιδευτική αυτοδιοίκηση των Ελλήνων της Κύπρου: (α) το («Χριστιανικό») Εκπαιδευτικό Συμβούλιο με βασικά καθήκοντα την απόφαση για κάθε ζήτημα σχετικό με τη «Χριστιανική παιδεία» και τη «διαφώτιση» του Μ. Αρμοστή ως προς τις χορηγίες που θα έπρεπε να δοθούν. Επιπλέον, καθόριζε την πορεία διδασκαλίας και εξέταζε παράπονα πολιτών και δασκάλων, λύνοντας ζητήματα που δεν μπορούσαν να λύσουν οι επαρχιακές σχολικές επιτροπές (β) τις Επαρχιακές Εκπαιδευτικές Επιτροπές. Οι

---

²⁵ Benedict Anderson, *Φαντασιακές κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα 1977, *Εκπαίδευση και συγκρότηση του κράτους – Η ανάδυση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ*, Gutenberg, Αθήνα 2010.

Άγγλοι όρισαν εκπαιδευτική Επιτροπή, σε κάθε διοικητική επαρχία στην οποία χώρισαν το νησί.

Η ολοένα αυξανόμενη απογοήτευση του κυπριακού λαού από τη διακυβέρνηση και την οικονομική εκμετάλλευση των Άγγλων συνέβαλε στην ενδυνάμωση του αλτρωτικού κινήματος στο νησί. Βέβαια σε αυτό συνέβαλε και η πλήρης εναρμόνιση της παιδείας της Κύπρου με αυτήν του ελεύθερου ελληνικού κράτους, στα βιβλία, το αναλυτικό πρόγραμμα, τις εθνικές επετείους, στοιχεία που ενόχλησαν πολύ νωρίς τους Άγγλους αποικιοκράτες, οι οποίοι άρχισαν να συνειδητοποιούν τις διαστάσεις που μπορούσε να πάρει αυτό το φαινόμενο, και τη σημασία που μπορούσε να έχει για τη δική τους κυριαρχία. Έλαβαν λοιπόν αμέσως διάφορα μέτρα που στόχευαν στη βαθμιαία υποταγή της παιδείας σε αυτήν. Το πιο σημαντικό δε ήταν ότι μέσω των σχολείων, το ιδανικό της Ένωσης καλλιεργείτο και προωθείτο σε τέτοιο βαθμό που ερχόταν σε αντίθεση με την αντίληψη που είχε η Βρετανία για το καθεστώς της Κύπρου ως βρετανική αποικία. Συνεπώς, οι επανειλημμένες προσπάθειες των Βρετανών να σπάσουν τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα σχολεία και τους υποστηρικτές της Ένωσης κατέστησε την εκπαίδευση στην Κύπρο μείζων πολιτικό θέμα.²⁶

Η πολιτική της κυβέρνησης άρχισε να προσανατολίζεται πια στην αφαίρεση διάφορων αρμοδιοτήτων και εξουσιών από τα τοπικά εκπαιδευτικά συμβούλια και από την Εκκλησία και συγκέντρωση τους στα χέρια της κεντρικής εξουσίας. Ήδη, μόλις δύο χρόνια μετά την προσάρτηση του νησιού, στα 1880, ο Άγγλος Αρμοστής Βίδωλφ πρότεινε στην Αγγλική κυβέρνηση την παροχή της κυπριακής εκπαίδευσης μέσω της αγγλικής γλώσσας. Στην εισήγηση του όμως αυτή δε βρήκε σύμφωνους τον πρωθυπουργό Γλάδστονα και τον Υπουργό των Αποικιών Κίμπερλεϋ, οι οποίοι στην απάντησή τους εξήραν τα αγαθά της Ελληνικής γλώσσας και παιδείας.

Στα επόμενα χρόνια, παρ' όλες τις αντιπαραθέσεις με αντικείμενο το εκπαιδευτικό σύστημα, τα ελληνικά σχολεία αυξάνονταν σε αριθμό και αναβαθμίζονταν συνεχώς. Το 1893 με προσπάθειες του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου, επιτεύχθηκε μετά από πολλά χρόνια η ίδρυση ενός κανονικού γυμνασίου, ισότιμου με τα Ελλαδικά γυμνάσια. Η ύπαρξή του θεωρήθηκε επιτακτική ανάγκη η οποία θα εκπλήρωνε πρώτιστα εθνικές και πολιτικές ανάγκες και κατά δεύτερο λόγο εκπαιδευτικές και κοινωνικές. Στόχος της

---

²⁶ Πέτρος Θεοδωρίδης, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, Έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη 2004.

εκπαίδευσης ήταν αναντίληχτα, η διάδοση της ελληνικής παιδείας, και έτσι η ύπαρξη ενός γυμνασίου παρουσιαζόταν ως ένα βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον, θα καθησυχάζοταν η ανησυχία που εκφραζόταν τόσο από την εκκλησία και τον τύπο όσο²⁷ και από το σύνολο του λαού (από οικονομική αλλά και ηθική/ιδεολογική άποψη) για τη μετάβαση πολλών αποφοίτων ελληνικών σχολών στις γειτονικές χώρες, Αίγυπτο, Συρία και Λίβανο με σκοπό την πραγματοποίηση σπουδών.²⁸ Η ύπαρξη ενός δημόσιου κλασικού γυμνασίου, θα ωθούσε στη διαμόρφωση μιας εθνικά σκεπτόμενης ιθύνουσας τάξης που θα εκπροσωπούσε τον «εν Κύπρω ελληνισμόν».²⁹ Από την άλλη, οι υποστηρικτές του πρακτικού γυμνασίου θεωρούσαν, ότι ένα πρακτικό γυμνάσιο, θα απαντούσε στις υλικές ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού (θα παρείχε γνώσεις αγροτικού και βιοτεχνικού χαρακτήρα με αποτέλεσμα οι μαθητές να μην καταφεύγουν σε επαγγέλματα που είναι κορεσμένα). Ταυτόχρονα, χρησιμοποιούσαν εθνικά επιχειρήματα για να αντικρούσουν τις κατηγορίες που τους καταλογίζονταν: με τη δημιουργία ενός πρακτικού γυμνασίου δεν θα έφευγαν οι Κύπριοι μαθητές σε γειτονικές χώρες για την εκμάθηση ξένων γλωσσών και εμπορικών μαθημάτων γιατί πλέον η ίδια η γενετήριά τους, θα τους παρείχε αυτή τη δυνατότητα- και επιπλέον, με το πρακτικό γυμνάσιο θα διατηρούνταν η σύνδεση με το Εθνικό Κέντρο, καθώς σε αντίθετη περίπτωση, η δημιουργία κλασικού γυμνασίου θα περιόριζε τους μαθητές στην Κύπρο, αντί να εγγραφούν σε πανεπιστήμιο στην Αθήνα.

Έτσι λοιπόν, όπως προαναφέρθηκε, με αργούς ρυθμούς και διάφορες πιέσεις, το 1893 με πρωτοβουλία του αρχιεπισκόπου Σωφρονίου αποφασίστηκε η σύσταση γυμνασίου όμοιου με τα ελληνικά γυμνάσια, το οποίο ουσιαστικά θα αποτελούσε μετεξέλιξη του υπάρχοντος πεντατάξιου Ελληνικού σχολείου σε πλήρες γυμνάσιο με προσωπικό που θα αναγνωριζόταν από την Ελλάδα. Η απόφαση αυτή υπήρξε θετική για τους οπαδούς του κλασικού γυμνασίου και αρνητική για τους οπαδούς του πρακτικού. Από την αρχή το συγκεκριμένο ζήτημα συνδεόταν άρρηκτα με την άνοδο της ενωτικής ιδεολογίας και είχε πρώτιστα πολιτικές και ιδεολογικές επιδιώξεις και κατά δεύτερο λόγο εκπαιδευτικές και κοινωνικές.³⁰ Τα περισσότερα σχολεία μέσης εκπαίδευσης είχαν και το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα με την Ελλάδα, εξασφαλίζοντας έτσι την αναγνώριση της ελληνικής κυβέρνησης και την άμεση αποδοχή των

---

²⁷ Στο ίδιο.

²⁸ Δημήτρης Χαράλαμπος, *Η ίδρυση του πρώτου δημόσιου γυμνασίου στην Κύπρο (1893): αναζητήσεις, θέσεις και αντιθέσεις*, Λευκωσία 1997, σ. 15.

²⁹ Κωνσταντινίδης, ό.π., σ. 128.

³⁰ Θεοδωρίδης, ό.π., σ. 104.

Ελληνοκυπρίων, αποφοίτων των σχολείων αυτών στα ελληνικά πανεπιστήμια. Το Παγκύπριο Γυμνάσιο όπως ονομάστηκε, ήταν συμπλήρωση και μετεξέλιξη της Ελληνικής Σχολής του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού. Σε αυτό προσαρτήθηκε και το Παγκύπριο Διδασκαλείο, στο οποίο άρχισε «η πρώτη συστηματική προσπάθεια για την εκπαίδευση των λειτουργών δημοτικής εκπαίδευσης στην Κύπρο».³¹

Η τοπική κυβέρνηση πρόσφερε κάποια οικονομική επιχορήγηση στα σχολεία αυτά, με σκοπό την κανονικότερη λειτουργία τους και την ικανοποιητικότερη μισθοδοσία των δασκάλων. Η βοήθεια όμως αυτή δεν προσφερόταν άδοξα και χωρίς την προσδοκία κάποιων ανταλλαγμάτων. Συναφώς, όπως αναφέρει και ο Κ. Σπυριδάκης, «και ενέργειαι της κυβερνήσεως προς ενίσχυσιν της παιδείας, συνεδυσάθησαν από του 1880 με τη βαθμιαίαν συγκέντρωσιν εξουσίας απ' αυτής από μέρους της Κυβερνήσεως. Τούτο επετεύχθη διά σειράς νόμων από του 1880 και μετέπειτα».³² Σημαντικότεροι από αυτούς τους νόμους μέχρι το 1923, υπήρξαν ο περί προσόντων των δασκάλων νόμος του 1892, ο νόμος του 1895 και αυτός του 1905.

Ο νόμος του 1895, ουσιαστικά παγίωνε και θεσμοθετούσε την κατάσταση που ίσχυε προηγουμένως. Προέβλεπε όπως αναφέραμε και πιο πάνω, την ίδρυση δύο Εκπαιδευτικών Συμβουλίων για τους Έλληνες και τους Μουσουλμάνους αντίστοιχα. Το Χριστιανικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο καθιερωνόταν ως το όργανο που θα ρύθμιζε όλα τα θέματα που αφορούσαν την Ελληνική Εκπαίδευση.

Από το τέλος του αιώνα σημειώνεται έντονη εκπαιδευτική δραστηριότητα και πνευματική κίνηση, με παράλληλη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά κυρίως δημιουργία υποδομής για μελλοντική οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκαν κοινωνικοί μετασχηματισμοί, θεσπίστηκαν θεσμοί και συγκροτήθηκαν μηχανισμοί που διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στην μετέπειτα πολιτική ζωή. Αυτοί περιελάμβαναν εκτός από την εκκλησία, τα σχολεία, την ανερχόμενη και πρόσφατα δημιουργηθείσα αστική τάξη, τον Τύπο, τον αθλητισμό κ.ο.κ.³³ Οι θεσμοί αυτοί σταδιακά οδηγήθηκαν σε πολιτικές διαμάχες και κοινωνικές διεκδικήσεις που άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους, για να φτάσουν στην κορύφωσή τους στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.³⁴

³¹ Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Η εκπαιδευτική πολιτική της εν Κύπρω Αγγλικής κυβερνήσεως*, Λευκωσία 1952, σ. 211.

³² Χαράλαμπος, ό.π., σ. 18.

³³ Persianis, ό.π., σ.53

³⁴ Παύλος Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τμ. Α', Libro, Αθήνα 1998, σ. 89.

Το 1903, το ενωτικό αίτημα διατυπώθηκε για πρώτη φορά επίσημα από τους Έλληνες βουλευτές στο Νομοθετικό Συμβούλιο. Επαναλήφθηκε το 1904 και το 1907 περιλήφθηκε σε υπόμνημα που επιδόθηκε στον Άγγλο Υφυπουργό Αποικιών τότε Ουίνστον Τσώρτσιλ. Οι κινήσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ανταγωνιστικών σχέσεων με τους Τούρκους εκπροσώπους. Προφανώς στο εξής οι διαφορετικοί εθνικοί προσανατολισμοί Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, ενισχυμένοι έντεχνα από τους Άγγλους κυριάρχους, άρχισαν να θέτουν οξύ ζήτημα στην Κύπρο. Το 1911-12 το ενωτικό αίτημα επαναλήφθηκε στα σχετικά διαβήματα, ως μελλοντική πιθανότητα.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Mallinson³⁵, “Όταν τα Δωδεκάνησα δόθηκαν στην Ελλάδα το 1947, τα αιτήματα αυτά εντάθηκαν, ενισχυόμενα από την αποχώρηση των Βρετανών από την Παλαιστίνη και την επικείμενη αποχώρησή τους από την Ινδία. Ακόμη και το Υπουργείο Εξωτερικών στο Λονδίνο, πιο αμφιταλαντευόμενο σχετικά με την Κύπρο από το Υπουργείο Αποικιών, το οποίο ήταν αρμόδιο, απέρριψε την πιθανότητα ένωσης, σε ανώτατο επίπεδο. Κάποιος αξιωματούχος υποστήριξε ότι η ένωση θα ισχυροποιούσε την Ελλάδα στον εμφύλιο πόλεμό της, ενώ κάποιος άλλος ισχυρίστηκε ότι οι κομμουνιστές θα μπορούσαν να έχουν καταλάβει την εξουσία στην Ελλάδα μέχρι τα Χριστούγεννα του 1947, και ότι επομένως η Κύπρος έπρεπε να παραμείνει βρετανική. Αυτός ο τελευταίος τρόπος σκέψης επικράτησε (αν και η κομμουνιστική απειλή είχε μεγαλοποιηθεί), αλλά τα αιτήματα για ένωση γίνονταν όλο και πιο ηχηρά, ενώ και οι ελληνοβρετανικές σχέσεις επιδεινώθηκαν».

Οι Βρετανοί παρόλο που είχαν υπό την κατοχή τους το νησί από το 1878, δεν το είχαν ακόμα προσαρτήσει στη Βρετανική Αυτοκρατορία. Η είσοδος της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων Γερμανίας, και Αυστροουγγαρίας το 1914, και αργότερα της Ιταλίας το 1915, έφερε ως αντίδραση την άμεση προσάρτηση της Κύπρου, η οποία θεωρήθηκε πια ως αγγλική κτήση και προσαρτήθηκε με κυβερνητικό διάταγμα. Όπως μάλιστα σημειώνει ο Georgallides³⁶ την ίδια ακριβώς μέρα, που οι Αγγλοτουρκικές σχέσεις διαρρήχθηκαν με τη συμμετοχή της Τουρκίας, στο γερμανικό στρατόπεδο, στις 5 Νοεμβρίου του 1914, ακριβώς την ίδια μέρα, έγινε και η προσάρτηση της Κύπρου στη Βρετανία.³⁷ Λίγα χρόνια αργότερα,

---

³⁵ William Mallinson, *Κύπρος: Ιστορική Επισκόπηση – Cyprus: A Historical Overview*, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία 2011, σελ.21

³⁶ George Georgallides, *A political and administrative history of Cyprus 1918-1926*, Λονδίνο 1979, σ. 279.

³⁷ Στο ίδιο, σ. 279.

το 1925, η Κύπρος αναγνωρίστηκε, ως αποικία του στέμματος, ως απόρροια των πολιτικών συμφερόντων που είχε η βρετανική αυτοκρατορία στην Ανατολική Μεσόγειο.³⁸

Οι Βρετανοί, ενώ αρχικά, αναγνώριζαν τις εθνικές διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων, τις διαχώριζαν και ταυτόχρονα τους παραχωρούσαν πολιτικά δικαιώματα (μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα αυτοκαθορισμού της εκπαίδευσης της εκάστοτε εθνικής ομάδας) άρχισαν σταδιακά να αναθέτουν τον βασικό ρόλο για ίδρυση και συντήρηση σχολείων σε ιεραποστολές, ενθάρρυναν την ιδιωτική πρωτοβουλία την οποία βοηθούσαν με «κυβερνητικές» επιχορηγήσεις, εφάρμοζαν χαλαρό έλεγχο στην εκπαίδευση και έδιναν ελευθερία στους γονείς να επιλέξουν τον τύπο εκπαίδευσης που ήθελαν για τα παιδιά τους».³⁹

Μέχρι τότε, το κύριο χαρακτηριστικό της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης ήταν η «ελληνικότητα» της που διέπνεε όλο το σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα, καθορίζοντας τη στοχοθεσία, τον ρόλο των εκπαιδευτικών, τα μορφωτικά αγαθά και τη γενικότερη σχολική ατμόσφαιρα (ανάρτηση ελληνικών σημαιών και πορτρέτων μελών της βασιλικής οικογένειας, γιορτών στις ελληνικές εθνικές επετείους, το ανέβασμα ελληνικών τραγωδιών, οργάνωση μαθητικών εκδρομών στην Ελλάδα, κτλ.) Όπως προαναφέρθηκε, μέχρι και η αρχιτεκτονική των σχολικών κτηρίων διαπνεόταν από το αρχαιοελληνικό πνεύμα με τη μίμηση κτιρίων όπως του Παρθενώνα και άλλων χαρακτηριστικών προσόψεων που σκοπό είχαν να αναδείξουν την ταύτιση και την περηφάνια για την ελληνικότητα των εδώ από χιλιετηρίδων ενοικούντων κατοίκων, ευρισκόμενη πάντα στο κέντρο της κοινότητας, για μεταλαμπάδευση των ιδεωδών που καλλιεργούνταν στο σχολείο.⁴⁰

Παρόλα αυτά, η εκπαιδευτική πολιτική των αποικιοκρατών παρέμενε ακαθόριστη και ευμετάβλητη όπως και το πολιτικό στάτους του νησιού. Από τη μια, με τον νόμο 18/1895, εκφράστηκε η φιλελευθερίζουσα αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική, η οποία επισημοποίησε την εκπαιδευτική αυτοδιοίκηση, με αποτέλεσμα το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου να αποκτήσει ξεκάθαρη πολιτική σημασία καθώς συνδέθηκε άμεσα με το αίτημα της ένωσης. Από την άλλη, αυτή η πολιτική, άλλαζε ανάλογα με τα ευρύτερα τοπικά και διεθνή πολιτικά συγκείμενα. Οι δάσκαλοι εξακολουθούσαν να

---

³⁸ Περσιάνης, *Συγκριτική Ιστορία*, σ. 8.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 19.

⁴⁰ Θεοδωρίδης, *ό.π.*, σ. 160.

εκπαιδεύονται στα τρία ελληνικά διδασκαλεία του νησιού και να διορίζονται από τις κοινοτικές αρχές.

Η Κύπρος είχε αγροτική οικονομία και καθόλου βιομηχανία, με αποτέλεσμα οι μαθητές να δυσκολεύονται να καταρτιστούν τεχνικά, αφού γενικά οι Κύπριοι ζούσαν στα χωριά, με συνεπακόλουθο χαμηλό ποσοστό συγκέντρωσης στις πόλεις. Όπως μπορεί να αντιληφθεί κανείς, η μειωμένη οικονομική δυνατότητα των Κυπρίων, είχε επίπτωση στην εύκολη προσβασιμότητα του συνόλου των παιδιών στην εκπαίδευση. Η αποικιακή κυβέρνηση εκμεταλλεζόμενη ακριβώς την παροχή οικονομικής στήριξης στην εκπαίδευση, αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερο έλεγχο πάνω σε αυτήν.

Μια πρώτη απόπειρα για αφαίρεση των εξουσιών από τις σχολικές και επαρχιακές επιτροπές και την παραχώρησή τους στο εκπαιδευτικό συμβούλιο, έγινε το 1920, η οποία όμως κατακρίθηκε από τους Έλληνες βουλευτές, την εκκλησία και τους δασκάλους, με αποτέλεσμα να αποσυρθεί για τα ελληνικά σχολεία και να ισχύσει μόνο για τα «μη ελληνοχριστιανικά». Πλέον, οι Τουρκοκύπριοι εκπαιδευτικοί θα διορίζονταν και θα πληρώνονταν από το Μουσουλμανικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο και η απόφαση θα επικυρωνόταν από τον Αρμοστή. Ο επόμενος νόμος του 1923, ουσιαστικά επανεξέτασε το νομοσχέδιο του 1920, όταν οι εκπαιδευτικοί ζήτησαν από την κυβέρνηση να επιλύσει τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν με την υπαλληλοποίησή τους. Οι πρότερες διαπιστώσεις των εμπειρογνομόνων Τάλποτ και Κέηπ, οι οποίοι διέβλεψαν το σημαντικό πολιτικό και κοινωνικό ρόλο που διαδραμάτιζαν οι δάσκαλοι, διδάσκοντας το λαό τη διεκδίκηση των πολιτικών του δικαιωμάτων, επανεξετάστηκαν και αποφασίστηκε η αλλαγή του συστήματος διοίκησης της παιδείας με την ανάληψη από την κυβέρνηση της δαπάνης, του ελέγχου, του διορισμού και της απολύσεως των δασκάλων. Ο νόμος αυτός ο οποίος προωθήθηκε στο Νομοθετικό Συμβούλιο, έδινε την εξουσία στον Ύπατο Αρμοστή, να αποφασίζει για τους διορισμούς των δασκάλων με αντιστάθμισμα την πληρωμή, από την κυβέρνηση του μισού των συνολικών σχολικών δαπανών. Οι Εκπαιδευτικές Επαρχιακές και Χωρικές Σχολικές Επιτροπές που μέχρι στιγμής έλεγχαν την εκπαιδευτική διοίκηση, υποβαθμίστηκαν και η δικαιοδοσία τους⁴¹ περιήλθε στην απλή παρακολούθηση της λειτουργίας των σχολείων και την κάλυψη υλικών τους αναγκών. Τη θέση τους πήρε το Χριστιανικό

---

⁴¹ Μιχαλάκης Μαραθεύτης, *Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία 1992, σ. 150.

Εκπαιδευτικό Συμβούλιο το οποίο μπορούσε να διορίσει, να μεταθέσει, να απολύσει εκπαιδευτικούς, όπως επίσης και να καθορίσει τους μισθούς τους.⁴²

Στο μεταξύ, η Ιερά Σύνοδος είχε εκφράσει τη διαφωνία της με τη συγκέντρωση της διοίκησης της παιδείας στον Αρμοστή καθώς το κοινοτικό σύστημα διοίκησης ήταν μέχρι τότε αλληλένδετο με τη δημόσια ζωή των Κυπρίων. Για την εξέλιξη αυτή είχε ήδη διαμαρτυρηθεί, από το 1923, όταν γινόταν συζήτηση για το θέμα αυτό, ο Λοΐζος Φιλίππου,⁴³ ο οποίος έγραψε στην εφημερίδα του (Βλ. κύριο άρθρο, με τίτλο «Το Εκπαιδευτικόν», εφ. Πάφος, 28 Ιουνίου 1923):

«Διά του νομοσχεδίου ο διορισμός και η παύσις των διδασκάλων γίνεται υπό του Μ. Αρμοστού, όστις ούτως συγκεντρώνει εις χείρας του σπουδαιότατα δικαιώματα, τα οποία μέχρι σήμερον ευρίσκοντο εις χείρας μας όχι μόνον από της Αγγλικής Κατοχής, αλλά και από της εποχής της Τουρκοκρατίας, ότε αι κοινότητες διώριζον και έπανον τους διδασκάλους των άνευ ουδεμιάς αναμίξεως της Κυβερνήσεως».

Έτσι, ο νόμος του 1923⁴⁴ αντιμετωπίστηκε ως το πρώτο βήμα προς τον συγκεντρωτισμό και την υπαγωγή της δημοτικής εκπαίδευσης στον έλεγχο της κυβέρνησης.⁴⁵ Η εκπαιδευτική πολιτική των Άγγλων στην Κύπρο καθοριζόταν από μια «οικονομική λογική». Παραδίνοντας στην εκκλησία τη διοίκηση της εκπαίδευσης, ουσιαστικά της ανέθεταν και την ευθύνη της οικονομικής υποστήριξης του σχολικού δικτύου. Όταν όμως το ενωτικό αίτημα μαζικοποιήθηκε και τα πολιτικά δεδομένα άλλαξαν, η αποικιακή κυβέρνηση επέδειξε διάθεση για κυβερνητική οικονομική ενίσχυση των σχολείων, που σήμαινε έλεγχο της εκπαίδευσης, ο οποίος ήρθε να εφαρμοστεί σε μια σειρά από νόμους.⁴⁶

Παρόλο που μέχρι και το 1923, ο έλεγχος των δημοτικών σχολείων παρέμενε στις αιρετές Κοινοτικές Σχολικές Επιτροπές, μετά το 1923, και ιδιαίτερα μετά το 1931, και μετά τα γεγονότα των Οκτωβριανών, η δημοτική εκπαίδευση περιήλθε εξ ολοκλήρου στα χέρια του αγγλικού Γραφείου Παιδείας, η διοίκηση έγινε συγκεντρωτική και υπήρξε ολοκληρωτική αλλαγή των αναλυτικών προγραμμάτων. Σκοπός της αποικιακής πολιτικής του κυβερνήτη Ρόναλντ Στορς, ήταν ανάμεσα σε άλλα η

⁴² Περσιάνης, «Συγκριτική Ιστορία», σ. 135.

⁴³ Λοΐζος Φιλίππου, «Το Εκπαιδευτικόν», Πάφος, 28 Ιουνίου 1923.

⁴⁴ Κωνσταντινίδης, ό.π, σ.128-129.

⁴⁵ Ανδρέας Πολυδώρου, *Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης στην Κύπρο 1830-1994*, Λευκωσία 1995.

⁴⁶ Δημήτρης Χαραλάμπους, *Έθνος, Κοινωνία, Παιδεία: Η μέση εκπαίδευση και οι οργανώσεις του καθηγητικού κόσμου κατά την περίοδο της αγγλικής κατοχής στην Κύπρο*, τμ. Α', Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, σ. 346.

καλλιέργεια της κυπριακής συνείδησης μέσα από τα αναλυτικά Προγράμματα της Δημοτικής Εκπαίδευσης.⁴⁷

Μέσα από το νόμο αυτό, απαγορεύτηκε η ανάρτηση της ελληνικής σημαίας, η ανάκρουση του ελληνικού εθνικού ύμνου και ουσιαστικά περιορίστηκε δραματικά η διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας, αφού επιτρεπόταν η διδασκαλία της, μόνο στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού για ευνόητους λόγους. Ταυτόχρονα, εισάχθηκε η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας. Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι πολιτικές συνθήκες ήταν τώρα εξαιρετικά ευνοϊκές για τη συγκεκριμένη κυβερνητική πολιτική, λόγω της έκρυθμης κατάστασης που επικράτησε μετά την άρνηση της Μ. Βρετανίας, να επαναλάβει την προσφορά της Κύπρου στην Ελλάδα, όπως είχε πράξει το 1915. Ως αποτέλεσμα, η ηγεσία των Ελλήνων της Κύπρου, εφάρμοσε μια τακτική μη συνεργασίας με τις αγγλικές αρχές που οδήγησε στην ομαδική παραίτηση των βουλευτών του Νομοθετικού Συμβουλίου, το Δεκέμβριο του 1920. Συνέπεια της παραίτησης αυτής, ήταν η διείσδυση στο Νομοθετικό Συμβούλιο, ατόμων, περισσότερο πρόθυμων να συνεργαστούν με την κυβέρνηση, ψηφίζοντας νομοσχέδια που την ευνοούσαν. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την «εθνική ταπείνωση» και πικρία εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922, οδήγησε σε μια αναθεώρηση της ανένδοτης και δυναμικής ενωτικής γραμμής. Ταυτόχρονα, οι ίδιοι οι δάσκαλοι ζητούσαν την υπαγωγή τους στην κυβέρνηση λόγω του ότι στερούνταν σταθερής οικονομικής βάσης, ενώ η θέση τους δεν ήταν κατοχυρωμένη, μια και εξαρτιόταν από τις εκάστοτε τοπικές εκπαιδευτικές αρχές και τις ιδιοτροπίες τους. Τέλος, ευνοϊκό για την κυβέρνηση ρόλο, έπαιξε και η κάποια δυσαρέσκεια που δημιουργήθηκε με το οικονομικό καθεστώς των Τουρκικών Σχολείων που σε τελευταία ανάλυση συντηρούνταν από το δημόσιο χρήμα που στη μεγάλη του πλειοψηφία σχηματιζόταν από φόρους που πλήρωναν οι Έλληνες. Συναφής ήταν εξάλλου και η επίσημη αιτιολόγηση του νόμου από τις αγγλικές αρχές, που αναφέρθηκαν στην ανάγκη ενοποίησης του οικονομικού καθεστώτος της εκπαίδευσης όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων.

Με βάση τη νέα νομοθεσία οι δάσκαλοι θα διορίζονταν από τον Αρμοστή, ενώ το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο είχε το δικαίωμα να υποβάλλει μόνο εισηγήσεις στον Κυβερνήτη. Διατηρήθηκαν οι Σχολικές Εφορείες οι οποίες τώρα ήταν διοριζόμενες πια

---

⁴⁷ Αγγελική Παντελίδου, Κωνσταντία Χατζηκωστή, Χαραλαμπία Σαββίδου, Κώστας Κατσώνης, *Ιστορία της Κύπρου Μεσαιωνική και Νεότερη, (1192 - 1974)*, Εκδόσεις Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 2002.

και όχι εκλεγόμενες από το λαό. Όπως γράφει ένας από τους πρωταγωνιστές της εκπαίδευσης, ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης (1952),⁴⁸ «Ο νόμος του 1923 αποτελεί την πρώτη πραγματική επέμβαση της κυβερνήσεως εις την δημοτική Παιδεία της νήσου και υπήρξεν η απαρχή της ρήξεως μεταξύ της Κυβερνήσεως αφ' ενός και της εκκλησίας και του λαού αφ' ετέρου επί του Εκπαιδευτικού ζητήματος». Στην πράξη, η σημαντικότερη αλλαγή που έφερε αυτός ο νόμος, ήταν η μεταφορά εξουσιών από τα αποκεντρωμένα όργανα τα οποία ελέγχονταν από τους Ελληνοκύπριους (μετά από εκλογές), σε κάποια κεντρικά όργανα τα οποία μπορούσε σταδιακά να θέσει υπό την επιρροή της η κυβέρνηση. Αρχικά δηλαδή έγινε μια συγκέντρωση εξουσιών. Αργότερα, όπως αυτές οι εξουσίες βρίσκονταν συγκεντρωμένες θα μπορούσαν ευκολότερα να περάσουν διαμιάς στα χέρια του κυβερνήτη. Σύμφωνα με τον Κωνσταντινίδη (2011),⁴⁹ «ο συγκεκριμένος νόμος αντιμετωπίστηκε διφυώς από τους δασκάλους». Κάποιοι από τους δασκάλους, έβλεπαν σε αυτόν, την προσπάθεια αφελληνισμού της Κύπρου από τους αποικιοκράτες και ένα επιπρόσθετο όπλο εναντίον του ενωτικού αγώνα, ενώ μια άλλη μερίδα έβλεπε σε αυτόν το νόμο τη βελτίωση των βιοτικών τους συνθηκών και τη σανάδα διαφυγής τους από το ολιγαρχικό κατεστημένο. Αυτό γινόταν αφού, το νομοσχέδιο καταργούσε μεν την εκπαιδευτική αυτοδιοίκηση αλλά ταυτόχρονα καταργούσε τη φορολογία που βάραινε τις φτωχότερες μάζες και το αναξιοπρεπές εργασιακό κλίμα για τους εκπαιδευτικούς. Στη συνέχεια, από το 1923 μέχρι το 1929 η ένταση κορυφώθηκε. Οι προθέσεις της κυβέρνησης να θέσει κάτω από τον πλήρη έλεγχο της το σχολικό σύστημα, γίνονταν ολοένα και πιο φανερές.

Στο μεταξύ, η επίσημη ανακήρυξη της Κύπρου, σε βρετανική αποικία, είχε επηρεάσει αρνητικά το ηθικό και την αγωνιστική διάθεση των Κυπρίων. Χαρακτηριστικό είναι ότι τις εκλογές του 1925 (για το Νομοθετικό Συμβούλιο), είχε κερδίσει για πρώτη φορά, η «μετριοπαθής» πτέρυγα που αντί της γενικής αντιπαράθεσης με το καθεστώς, ζητούσε τη βελτίωση των συνθηκών της αποικιακής διακυβέρνησης. Τρεις από τους βουλευτές αυτούς επρόκειτο, το 1929 με την ψήφο τους να επιτρέψουν τον πλήρη έλεγχο της δημοτικής παιδείας από την αγγλική κυβέρνηση.

Ο νέος νόμος, που ήταν το δεύτερο μεγάλο βήμα για την υφαρπαγή του ελέγχου της δημοτικής παιδείας από την αποικιακή κυβέρνηση, μπήκε σε ισχύ στις 7 Δεκεμβρίου

---

⁴⁸ Σπυριδάκης, ό.π, σ. 185.

⁴⁹ Κωνσταντινίδης, ό.π, σ. 128-129.

του 1929. Με το νόμο αυτό, το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, αποστερούνταν ένα μεγάλο μέρος της εξουσίας του. Ειδικότερα, «*Το έργο του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, περιορίζετο εις τον καθορισμόν του προγράμματος και των διδακτικών βιβλίων και εις άλλα επουσιώδη ζητήματα*».⁵⁰ Ταυτόχρονα καταργήθηκαν οι επαρχιακές επιτροπές παιδείας, αφού προσπάθεια της κυβέρνησης ήταν η συνεχής απομάκρυνση των εφορειών από το λαό. Η κυβέρνηση αποχτούσε την εξουσία, να διορίζει, να προάγει, να μεταθέτει, να παύει και γενικά να ελέγχει τους δασκάλους. Ο κυβερνήτης, αντικαθιστούσε σε μεγάλο βαθμό το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, ενώ ένα μεγάλο μέρος των νέων εξουσιών του, μεταβιβάστηκαν στο Διευθυντή Εκπαίδευσης. Αλλαγή έγινε και στη σύνθεση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, όπου ο κυβερνήτης θα διορίζε έξι από τα δώδεκα υποψήφια μέλη που θα πρότειναν οι Ελληνοκύπριοι βουλευτές.

Με το νόμο αυτό, πολλές από τις εξουσίες τις σχετικές με την εκπαιδευτική πολιτική-που είχαν προηγουμένως συγκεντρωθεί σε μερικά κεντρικά όργανα-πέρασαν τελικά στα χέρια της κυβέρνησης. Παράλληλα, αποδυναμώθηκε για να καταργηθεί τελικά ο θεσμός των αιρετών εκπροσώπων του λαού στα όργανα που ασκούσαν την εκπαιδευτική πολιτική. Ο κυβερνήτης (πρώην Ύπατος Αρμοστής)⁵¹ αναλάμβανε τον διορισμό, την προαγωγή και τις μεταθέσεις των δασκάλων. Το εκπαιδευτικό συμβούλιο είχε χάσει πλέον κάθε εξουσία, καθώς ο κυβερνήτης αποφάσιζε σε ποιες πόλεις και χωριά θα λειτουργούσαν δημοτικά σχολεία, ποιοι εκπαιδευτικοί θα διορίζονταν ή θα προάγονταν, καθόριζε τους μισθούς τους, θα τους πλήρωνε, θα τους απέλυε, θα τους υποβίβαζε και άλλα πολλά.⁵²

---

⁵⁰ Σπυριδάκης, ό.π, σ. 188.

⁵¹ Τον τίτλο του High Commissioner, Ύπατου Αρμοστή έφεραν οι Άγγλοι διοικητές της Κύπρου, κατά την πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας δηλαδή, από τον Ιούλιο του 1878 μέχρι και τον Μάιο του 1925. Αργότερα, από τον Μάιο του 1925, μέχρι το τέλος της Αγγλοκρατίας δηλαδή τον Αύγουστο του 1960, οι διοικητές της Κύπρου έφεραν τον τίτλο του κυβερνήτη (Governor).

⁵² Μαραθεύτης, ό.π, σ. 165.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ 5/1905, 22/1923, 4/1929

1878-	ΝΟΜΟΣ 5/1905	ΝΟΜΟΣ 22/1923	ΝΟΜΟΣ 4/1929
ΣΕΠ (Σχολική Επιτροπεία πόλεων)	Εκλέγεται από τους κατοίκους	Διορίζεται από το Δημοτ. Συμβούλιο	Διορίζεται από Ελλ. Εκπ.Συμβούλιο
ΣΕΧ (Σχολική Επιτροπεία Χωριών)	Εκλέγεται από τους κατοίκους	Αντικαθίσταται από τη Χωρική Επιτροπή	.....
ΕΕΕ (Επαρχιακή Εκπαιδευτική Επιτροπή)	Εκλέγεται από τους εκπροσώπους Σχολ.Επιτροπειών	Εκλέγεται από εκπροσώπους Σχολ.Επιτροπειών	Καταργείται
Πρόσληψη Δασκάλων	Από ΣΕΠ, ΣΕΧ, ΕΕΕ, Ελ.Εκπ.Συμβ	Διορίζονται από Κυβερνήτη με εισήγηση	Διορίζονται από κυβερνήτη
Μισθοδοσία Δασκάλων	Από ΣΕΠ, ΣΕΧ	Από κυβέρνηση μέσω Εκ/κού ταμείου Προϋπολογισμού	Από κυβέρνηση μέσω κρατικού μισθολογίου

Πηγή: « Εφημερίδα της Κυβέρνησης» (The Cyprus Gazette): 4 Μαρτίου 1905, 28 Αυγούστου 1923, 18 Δεκεμβρίου 1929.

Όπως αναμενόταν, το νέο αυτό νομοθέτημα, προκάλεσε θύελλα διαμαρτυριών, που ήταν είτε λαϊκές, είτε διοργανώθηκαν από την εκκλησία ή άλλους πολιτικούς ηγέτες. Για τις αυστηρές παρεμβάσεις για τον έλεγχο της εκπαίδευσης, ουσιαστικά υπήρξε καθοριστική η εξέγερση των Οκτωβριανών το 1931. Η εξέγερση του 1931 χαρακτηρίστηκε, όσον αφορά στα λαϊκά στρώματα, από αυθορμητισμό. Η αγανάκτηση δεν οφειλόταν μόνο σε εθνικά «σκιρτήματα» αλλά και στη δύσκολη κοινωνικοοικονομική κατάσταση μεγάλου τμήματος του πληθυσμού. Αν και οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι, αντιμετώπιζαν από κοινού οικονομικά προβλήματα, η συγκεκριμένη εξέγερση πραγματοποιήθηκε από την ελληνική πλευρά και συνέβη παρά τη θέληση της «μητέρας-πατρίδας».

Τέτοια λοιπόν ήταν η κατάσταση στην παιδεία του νησιού, όταν ξέσπασε το κίνημα του 1931, ως αποτέλεσμα της «*ιταμής πολιτικής της κυβέρνησης απέναντι τόσο του ενωτικού ζητήματος όσο και των τοπικών αιτημάτων του λαού*».⁵³

Η κυβέρνηση παίρνοντας αφορμή από τη μαζική κινητοποίηση για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού κατάργησε το Νομοθετικό Συμβούλιο, συγκεντρώνοντας δικτατορικά στα χέρια της κάθε εξουσία. Έτσι ο νέος νόμος του 1933, δε χρειάστηκε καν να ψηφιστεί. Μετά τα Οκτωβριανά, η αποικιακή κυβέρνηση έλαβε μέτρα προς αντιμετώπιση της «ξένης» επιρροής (από Ελλάδα και Τουρκία αντίστοιχα για την κάθε κοινότητα) ούτως ώστε να καλλιεργηθεί η νομιμοφροσύνη προς τη βρετανική αυτοκρατορία και να αντιληφθούν οι Κύπριοι τα οφέλη που απολαμβάνουν ως υπήκοοί της. Τα εκπαιδευτικά συστήματα των επιμέρους κοινοτήτων αναγνωρίστηκαν ως εχθρικά, από τη βρετανική διοίκηση, για τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης στο νησί, καθώς προωθούσαν τη γαλούχηση των μαθητών με στόχο τη διαμόρφωση ισχυρών εθνικών ταυτοτήτων. Όπως επιβεβαιώνει ο Κασουλίδης, «έπειτα από την εξέγερση του Οκτώβρη του 1931, τα μέτρα στο χώρο της Παιδείας υπήρξαν ιδιαίτερα έντονα, καθώς Εκκλησία και Παιδεία θεωρήθηκαν ως βασικοί πυλώνες του αντι-αποικιακού μένους».⁵⁴ Έτσι, η κυβέρνηση φρόντισε να αναθεωρηθεί το αναλυτικό πρόγραμμα τόσο των ελληνικών όσο και των τούρκικων δημοτικών σχολείων ενώ πρώτο στόχο αλλαγής αποτέλεσαν τα βιβλία της ιστορίας όπου πλέον αφαιρέθηκε κάθε λόγος για εθνικά ιδανικά, εθνική ταυτότητα και νομιμοφροσύνη προς το έθνος. Σημασία απέκτησε η παγκόσμια ιστορία και όχι οι ιστορίες των επιμέρους «μητέρων-πατριδων».⁵⁵ Παρ' όλα αυτά, ο πολιτισμικός υβριδισμός που επεδίωκαν οι Άγγλοι απέτυχε καθώς παράλληλα με όλα αυτά καλλιεργούνταν και το πνεύμα αντίστασης των Ε/Κ μέσω εκκλησιαστικών κηρυγμάτων, αφού υπήρχε ο φόβος ότι η αγγλική διοίκηση απέβλεπε στον εθνικό αποχρωματισμό τους.⁵⁶

Από το 1936, ως αποτέλεσμα των κυβερνητικών νομοθετικών μέτρων, δημιουργήθηκαν δύο είδη σχολείων μέσης εκπαίδευσης: τα μη επιχορηγούμενα και τα επιχορηγούμενα τα οποία υπάγονταν στον κυβερνητικό εκπαιδευτικό και οικονομικό προϋπολογισμό. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση τις δεκαετίες του 1940 και 1950 στόχευε στην βελτίωση των συνθηκών ζωής των ανθρώπων και την εμφύσηση εθνικών

⁵³ Σπυριδάκης, «Η εκπαιδευτική πολιτική», σ. 152.

⁵⁴ Κασουλίδης, «Νέο Σύστημα διορισμών», σ. 26.

⁵⁵ Περσιάνης, «Τα πολιτικά της εκπαίδευσης», σ.123.

⁵⁶ Περσιάνης, «Συγκριτική Ιστορία», σ. 139.

ιδεών μέσω της εγγάραξης εθνικής συνείδησης. Ο πρώτος στόχος ήταν πολύ σημαντικός για τους γονείς και τα παιδιά τους και έτσι η εκπαίδευση ήταν θελκτική. Ο δεύτερος ήταν σημαντικός για τους ενωτικούς και τους εκκλησιαστικούς ηγέτες καθώς πίστευαν ότι μέσω της εκπαίδευσης θα διαφυλασσόταν η εθνική συνείδηση. Έτσι, η εκκλησία στήριζε οικονομικά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η οποία δεν βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Άγγλων και είχε ανάγκη από οικονομική στήριξη.⁵⁷ Μέσα στο κατά πολλούς τρομοκρατικό κλίμα της Παλμεροκρατίας, ταυτόσημης με την ανελευθερία και την καταπίεση του ντόπιου πληθυσμού, ο νέος νόμος που επιβλήθηκε, έθετε όλες τις εκπαιδευτικές εξουσίες στα χέρια του κυβερνήτη. Χαρακτηριστικά, στο 1^ο άρθρο του νέου νόμου, αναφερόταν, ότι ο κυβερνήτης είναι η κεντρική εξουσία για τη δημοτική παιδεία.

Παρά τις δικτατορικές του διατάξεις, ο νόμος του 1933, δεν κατάργησε τα διάφορα όργανα σχεδιασμού και λήψεως αποφάσεων στα εκπαιδευτικά ζητήματα. Τους αφαιρέθηκε όμως κάθε εξουσία, και ο ρόλος τους πλέον θα ήταν «συμβουλευτικός», δηλαδή, «διακοσμητικός». Επιπρόσθετα προνοούσε ότι δε θα υπήρχαν πια καθόλου εκλελεγμένοι αντιπρόσωποι, στα όργανα αυτά που σχετίζονταν με την εκπαίδευση. Τα τρία υπομνήματα διαμαρτυρίας, του Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού θρόνου Λεόντιου, δεν έφεραν κανένα απολύτως αποτέλεσμα. Ο νέος νόμος όμως, προχώρησε σε πιο ριζοσπαστικούς μετασχηματισμούς από τους προηγούμενους. Ήδη από το 1931, πλήθος απαγορεύσεων ίσχυαν στα σχολεία. Απαγορεύονταν κάθε είδους εθνικές εκδηλώσεις και σύμβολα, ακόμη και τα γαλανόλευκα χρώματα στα μολύβια των μαθητών. Ο Διευθυντής Παιδείας έλεγχε τα πάντα: τα προσόντα, τις μεταθέσεις, τις προαγωγές και τις τιμωρίες των δασκάλων, μέχρι τις αποβολές, τη φοίτηση, τις εξετάσεις και τους λογαριασμούς των σχολείων. Η ριζικότερη όμως αλλαγή, επήλθε στα προγράμματα διδασκαλίας, όπου ο Διευθυντής Εκπαίδευσης όριζε και έλεγχε από τα σχολικά βιβλία μέχρι τα βιβλία των βιβλιοθηκών. Επιπλέον το 1935, μπήκε σε εφαρμογή ένα νέο αναλυτικό πρόγραμμα στα Δημοτικών Σχολεία, στόχος του οποίου, ήταν, «η άμβλυνση της εθνικής συνείδησης και η 'απονεύρωση' του ενωτικού κινήματος».⁵⁸ Χαρακτηριστικά σημεία του νέου προγράμματος ήταν ότι:

---

⁵⁷ Persianis, *The political and economic factors*, σ. 11.

⁵⁸ Περσιάνης, «Τα πολιτικά της εκπαίδευσης», σ. 125.

- Έπρεπε υποχρεωτικά να είναι κοινό σε όλες τις φυλές και τα θρησκευόμενα, αποσκοπώντας ουσιαστικά να επιβάλει την αυταπάτη μιας «κυπριακής εθνότητας».
- Το μάθημα των Ελληνικών, ονομαζόταν στο εξής αόριστα, «Μάθημα Γλώσσας».
- Η διδασκαλία της εθνικής ιστορίας εξαλειφόταν και η ιστορία της Ελλάδας θα διδασκόταν ως ιστορία μιας οποιασδήποτε βαλκανικής χώρας. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Σπυριδάκης, «εις ουδέν σχολείο του κόσμου κατεπολεμήθη η διδασκαλία της Ελληνικής Ιστορίας με τόσην λύσσαν όπως στα σχολεία της Κύπρου, διά του νέου προγράμματος του 1935»⁵⁹
- Το μάθημα των Αγγλικών εισαγόταν στις δύο ανώτερες τάξεις του Δημοτικού, τρεις ώρες τη βδομάδα.
- Ιδιαίτερη σημασία δινόταν στα τεχνικά μαθήματα.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε με το νόμο, του 1935, η αποικιακή κυβέρνηση προσπάθησε να υπεισέλθει στην οργάνωση και τα προγράμματα των δημοτικών σχολείων και να ιδρύσει γεωργικά σχολεία και τεχνικές σχολές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την παράλληλη λειτουργία δύο εκπαιδευτικών συστημάτων, όπου από τη μια λειτουργούσε το ελεγχόμενο από τους Άγγλους εκπαιδευτικό σύστημα (δημοτική εκπαίδευση και μερικά σχολεία Μέσης) και από την άλλη το ελεγχόμενο από την Εκκλησία της Κύπρου (ελληνικά γυμνάσια και μερικές ιδιωτικές ελληνικές σχολές). Με το Αναλυτικό Πρόγραμμα που εισήχθη τότε, μεταξύ άλλων, περιορίστηκε η διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας και εισήχθησαν τα αγγλικά ως αναπόσπαστο στοιχείο του προγράμματος για τις δύο ανώτερες τάξεις. Έτσι κι αλλιώς, κάθε προσπάθεια επιρροής των Άγγλων, γινόταν αντιληπτή από τους ε/κ ως απόπειρα «αφελληνισμού» ή αποδυνάμωσης των κοινωνικοποιητικών, εθνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης και ένας βασικός ρόλος που είχε αποδοθεί στην τελευταία από τα κυρίαρχα κοινωνικά στρώματα κατά την αγγλική κατοχή, ήταν η αντίσταση και η αντίδραση στην επιχειρούμενη αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική, για την εξουδετέρωση οποιωνδήποτε αιρετικών στοιχείων παρουσιάζονταν στους κόλπους της

---

⁵⁹ Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τμ. Β', μέρος Α', Λευκωσία 1974, σ. 302.

ε/κ κοινότητας.⁶⁰ Η ιδεολογία αυτή της Αγγλικής κυβέρνησης για διάδοση της αγγλικής γλώσσας, και του αγγλικού εκπαιδευτικού συστήματος υλοποιήθηκε το 1935, «...με την κρατικοποίηση και επέκταση της Αγγλικής Σχολής Λευκωσίας, την οποία από 25 χρόνια πριν είχαν λειτουργήσει ως Ιδιωτική Σχολή...Η κυβέρνηση είχε την πρόθεση να προβάλλει το σχολείο αυτό, ως το πρότυπο της αγγλικής εκπαίδευσης στην Κύπρο.⁶¹ Βασική επιδίωξη της αγγλικής κυβέρνησης, ήταν η προώθηση ενός πνεύματος «κοσμοπολιτισμού» ως αντίβαρο του ελληνικού εθνισμού. Αντίθετα όμως προς τις προβλέψεις της κυβέρνησης, το σχολείο αυτό δεν επηρέασε την ελληνική εκπαίδευση αντίθετα έσπρωξε τα ελληνικά σχολεία ώστε να γίνουν περισσότερο συντηρητικά.

Παράλληλα με το πρόγραμμα του 1935, το οποίο με πολλούς τρόπους απέβλεπε στην αγγλοποίηση των Ελληνοπαίδων, στην αποβολή κάθε ελληνικής εθνικής συνείδησης και την απομάκρυνση και το σπάσιμο κάθε δεσμού με την Ελλάδα, αποφασίστηκε και η κατάργηση των Ελληνικών Διδασκαλείων (1935,1937) και η ίδρυση κυβερνητικών. Μέχρι τότε η κατάρτιση των δασκάλων και των διδασκαλισσών, γινόταν από το 1893 στο Παγκύπριο Διδασκαλείο στη Λευκωσία για τους άνδρες και από το 1903 στο Παγκύπριο Διδασκαλείο θηλέων Φανερωμένης για τις γυναίκες. Παράλληλα από το 1911 λειτουργούσε επίσης και το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο Λάρνακας. Η κυβέρνηση, έχοντας κατά νου, την πλήρη κατάργηση των Ελληνικών Διδασκαλείων, ζήτησε σε ανύποπτο χρόνο, τον περιορισμό του αριθμού των εισακτέων σπουδαστών τους. Λίγο αργότερα, με απόφαση της κυβέρνησης, μεταξύ του 1932-1937 καταργήθηκαν όλα τα διδασκαλεία και το 1937 άρχισε να λειτουργεί το Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου κάτω από κυβερνητικό έλεγχο. Το 1943 ιδρύθηκε παρόμοιο κολλέγιο για την εκπαίδευση διδασκαλισσών στη Λευκωσία. Απαραίτητη προϋπόθεση εισαγωγής κάποιου στο Κυβερνητικό Διδασκαλείο της Μόρφου, ήταν η γνώση της Αγγλικής, αφού η γλώσσα διδασκαλίας για την κατάρτιση και την εκπαίδευση των δασκάλων τόσο των Ελληνοκυπρίων όσο και των Τουρκοκυπρίων ήταν η αγγλική. Χαρακτηριστικό ακόμη, ήταν ότι στο Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου, «η διδασκαλία της Ελληνικής Ιστορίας ανετέθη εις Τούρκον καθηγητήν».⁶² Βέβαια το πείραμα για δημιουργία δασκάλων όπως τους ήθελε το αγγλικό καθεστώς, απέτυχε και σύντομα

---

⁶⁰ Δημήτρης Χαραλάμπους, *Έθνος, Κοινωνία, Παιδεία: Η μέση εκπαίδευση και οι οργανώσεις του καθηγητικού κόσμου κατά την περίοδο της αγγλικής κατοχής στην Κύπρο*, τμ. Α', Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, σ. 386.

⁶¹ Περσιάνης, «Μελέτες», σ.124.

⁶² Σπυριδάκης, «Η εκπαιδευτική πολιτική», σ. 224.

παρατηρήθηκε έλλειψη δασκάλων-αφού προηγουμένως η κυβέρνηση είχε ζητήσει τον περιορισμό των αποφοίτων των Ελληνικών Διδασκαλείων. Δύο χρόνια αργότερα, το 1939, ψηφίστηκε ο νόμος που κατέστησε τους δασκάλους δημοσίους υπαλλήλους.

Παρόλα αυτά, εξακολούθησε να πραγματοποιείται κρυφά η διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας, από δασκάλους τους οποίους κάλυπταν επιθεωρητές και αστυνομικοί, μέχρι και το 1940 οπότε η είσοδος της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ανάγκασε τους Βρετανούς να άρουν τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις που είχαν επιβάλει.⁶³ Το πρόγραμμα του 1935, τροποποιήθηκε ελαφρά το 1949 μετά από τη γενική κατακραυγή που είχε προκαλέσει. Ωστόσο το νέο πρόγραμμα δεν περιείχε ουσιαστικές αλλαγές, αφού έθετε ως σκοπούς την «ηθική διαπαιδαγώγηση» και τη «διαμόρφωση χαρακτήρων», χωρίς να κάνει μνεία για εθνική αγωγή, όπως γίνεται στην εκπαίδευση των λαών. Αντίθετα, όπως και το προηγούμενο, επιζητούσε τη δημιουργία κυπριακής εθνικής συνείδησης. Οι έντονες διαμαρτυρίες αναφορικά με την απουσία του μαθήματος της εθνικής ιστορίας, ανάγκασαν τις αρχές να βάλουν στο πρόγραμμα, εκτεταμένη διδασκαλία του. Επιδίωξαν όμως την υποβάθμιση του μαθήματος, με τη διδασκαλία του, σε παιδιά της Α' Δημοτικού (ηλικία 6 ετών). Το μάθημα, εξάλλου, των Αγγλικών, επεκτάθηκε σε πέντε ώρες στις δυο τελευταίες τάξεις, ενώ σε μερικά σχολεία, εισάχθηκε δοκιμαστικά και στην Δ' τάξη.

Σοβαρότερη, εντούτοις, απειλή, υπήρξε η προσπάθεια της αποικιακής κυβέρνησης μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, να αντικαταστήσει τα Ελληνικά αναγνωστικά, με άλλα, που θα γράφονταν στα αγγλικά, από υπαλλήλους του κυπριακού Γραφείου Παιδείας και κατόπιν θα μεταφράζονταν στα Ελληνικά. Μέχρι τότε, τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν οι μαθητές, προέρχονταν από την Ελλάδα. Κατά παρόμοιο τρόπο η κυβέρνηση, απαγόρευσε το 1935 τη χρήση βοηθητικών βιβλίων στα Δημοτικά σχολεία, διότι ήταν όπως ισχυρίστηκε, αντιπαιδαγωγικά! Ο πραγματικός βέβαια λόγος, ήταν η ελληνική προέλευση των βιβλίων. Το αποτέλεσμα, ήταν η πνευματική και γλωσσική πενία των μαθητών.

Η κοινοποίηση της πρόθεσης αυτής των Άγγλων, για απόσυρση των Ελληνικών βιβλίων, προξένησε έντονη λαϊκή κατακραυγή, η οποία ανάγκασε τους Άγγλους να υπαναχωρήσουν παίρνοντας πίσω το σχέδιο αυτό.

Η ίδια εκπαιδευτική πολιτική των Άγγλων, ακολουθήθηκε και στη Μέση Εκπαίδευση, η οποία μέχρι το 1933, αναπτύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό, αφού οι

---

⁶³ Περσιάνης, «Συγκριτική Ιστορία», σ. 123.

Άγγλοι άφησαν άθικτο το καθεστώς της. Έτσι, στις πόλεις είχαν ιδρυθεί πλήρη γυμνάσια, ενώ στις κωμοπόλεις ανώτερες σχολές. Η παρεχόμενη βοήθεια από την κυβέρνηση, ανερχόταν από το 1923 στα 10% του εκπαιδευτικού ταμείου της Δημοτικής Παιδείας. Η Μέση παιδεία ήταν προσαρμοσμένη προς την Ελληνική, και βάση της ήταν η εθνική διαπαιδαγώγηση των νέων και η προπαρασκευή των αυριανών αγωνιστών της ένωσης. Δε θα ήταν υπερβολή να λεχθεί, ότι τα Γυμνάσια εκείνη την εποχή, ήταν ένα κομμάτι Ελλάδα μέσα στο αγγλοκρατούμενο νησί. Αυτήν την πρωτοπόρα λειτουργία των Γυμνασίων, θέλησε παράλληλα με τη Δημοτική παιδεία, να ανακόψει ο Διευθυντής Παιδείας με το Νόμο του 1935 και μερικούς κανονισμούς του 1936. Ενώ μέχρι τότε τα σχολεία Μέσης, δέχονταν κάποια οικονομική βοήθεια από την κυβέρνηση δίχως όρους, οι νέοι κανονισμοί, προνοούσαν ότι, «...θα εδίδετο αυξημένη βοήθεια, σε σχολεία που θα δέχονταν να κάνουν αλλαγές στο πρόγραμμα τους, και θα δίδασκαν περισσότερες ώρες Αγγλικά».⁶⁴ Δημιουργήθηκαν, έτσι, δυο τάξεις σχολείων: τα μη επιχορηγούμενα-αυτά δηλαδή που δεν έκαναν αλλαγές στο πρόγραμμα τους και δεν έπαιρναν βοήθεια-και τα επιχορηγούμενα».⁶⁵ Η όλη βέβαια φιλοσοφία των καινούριων νομοθετημάτων, ήταν «...να καταστήσει τους μαθητές καλούς πολίτες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας».⁶⁶ Στη συνέχεια το 1952, ψηφίστηκε νέος νόμος, με βάση τον οποίο η κυβέρνηση θα αναλάμβανε όλα τα έξοδα των σχολείων που θα δέχονταν κυβερνητικό έλεγχο. Προνοούσε επίσης, ότι η κυβέρνηση θα καθόριζε το Αναλυτικό Πρόγραμμα καθώς και τους διορισμούς και τις μεταθέσεις των καθηγητών. Η πρόταση αυτή δε βρήκε σοβαρή απήχηση, αφού απορρίφθηκε από όλα σχεδόν τα ελληνικά σχολεία.

1.1.1 Το ενωτικό δημοψήφισμα, ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ (1955-1959) και η εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του αγώνα για την ένωση

Όπως είναι γνωστό, η Αγγλία, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, άφηνε να εννοηθεί ότι θα ικανοποιούσε το αίτημα του λαού της Κύπρου για αυτοδιάθεση, ως προσφορά προς τον Ελληνισμό για την ουσιαστική συμμετοχή του στον αντιφασιστικό,

---

⁶⁴ Μεταρρύθμιση του 1935. Το 1935, εφαρμόστηκε το νέο αναλυτικό πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων, στόχος του οποίου, ήταν, η απόμειξη της εθνικής συνείδησης και η όσο το δυνατόν απονεύρωση του ενωτικού κινήματος.

⁶⁵ Παναγιώτης Περσιάνης και Πολύβιος Πολυβίου, *Ιστορία της Εκπαίδευσης στην Κύπρο: Κείμενα και πηγές*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία 1992, σ.50.

⁶⁶ Σπυριδάκης, «Μελέται», τμ. Β', Μέρος Α'. σ.46.

αντιναζιστικό αγώνα.⁶⁷ Παρόλα αυτά, οι διακριτικές νύξεις και υπενθυμίσεις της κυβέρνησης Τσουδερού, αλλά και του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, προς την Αγγλική κυβέρνηση, δεν καρποφόρησαν.

Στο κενό είχαν πέσει επίσης και οι προσπάθειες της Κυπριακής Αντιπροσωπείας που επισκέφθηκε το Λονδίνο το 1946 για να υποβάλει εκ νέου το αίτημα για Ένωση, λαμβάνοντας αρνητική απάντηση. Την ίδια ώρα, ενδεχομένως για αντιπερισπασμό ή αποπροσανατολισμό της Ελλαδικής και κυρίως της Ελληνοκυπριακής κοινής γνώμης και με απώτερο σκοπό τον κατευνασμό των εθνικών συναισθημάτων, οι Βρετανοί πρόσφεραν ένα αμφισβητούμενο είδος αυτοκυβέρνησης, όπου για πρώτη φορά η ελληνοκυπριακή πλευρά θα είχε την πλειοψηφία στο νομοθετικό σώμα. Εντούτοις η προτεινόμενη «κυπριακή κυβέρνηση», δε θα είχε κανένα λόγο για θέματα εξωτερικής, αμυντικής αλλά και νομισματικής πολιτικής ή θέματα συνταγματικού καθεστώτος ή μειονοτήτων. Όπως ήταν αναμενόμενο, η ελληνική πλευρά το απέρριψε, ενώ ακολούθησε το ενωτικό δημοψήφισμα και ο ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας του 1955-59.

Έτσι λοιπόν, το Γενάρη του 1950 η Εκκλησία, προλαβαίνοντας σύμφωνα με τον Τζερμιά⁶⁸, αντίστοιχη πρωτοβουλία του ΑΚΕΛ, αφού έτσι κι αλλιώς, «... τότε, τόσο η δεξιά όσο και η αριστερά είχαν θέση υπέρ της ένωσης», διοργάνωσε δημοψήφισμα υπέρ της ένωσης το οποίο διεξήχθη εντός των εκκλησιών με τη μορφή συλλογής υπογραφών. Η ιδέα για διενέργεια δημοψηφίσματος συζητήθηκε για πρώτη φορά και ανακοινώθηκε από την τότε κυπριακή αριστερή πτέρυγα του ΑΚΕΛ, η οποία εντασσόταν στο πλαίσιο της νέας πολιτικής του κόμματος για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αποτέλεσμα συνάντησης στελεχών του ΑΚΕΛ με τον ηγέτη του ΚΚΕ Ζαχαριάδη το φθινόπωρο του 1948. Αντίθετα μέχρι και το καλοκαίρι του 1949 η Αυτοκυβέρνηση – Ένωση αποτελούσε τη διακηρυγμένη πολιτική του κόμματος. Όπως τονίζει η Αργυρίου,⁶⁹ «η ανάπτυξη του εθνικισμού στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, ανάγκασε το ΑΚΕΛ να υιοθετήσει στοιχεία του κυρίαρχου εθνικιστικού λόγου, όπως αναφορές στην παράδοση ή στην εθνική ταυτότητα».

Τελικά, η Κυπριακή Εκκλησία ήταν αυτή που υλοποίησε, σε κάπως διαφορετική μορφή, την ιδέα της διενέργειας δημοψηφίσματος. Πιο συγκεκριμένα, η Ιερά Σύνοδος,

---

⁶⁷ Κλεάνθης Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία 1978, σ. 263-264.

⁶⁸ Παύλος Τζερμιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τμ.Α', Libro, Αθήνα 1998, σ. 121.

⁶⁹ Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων*, Ασίνη, Αθήνα 2017, σ. 551.

σε συνεδρία της, την 18η Νοεμβρίου 1949, αποφάσισε τη διενέργεια δημοψηφίσματος. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Β΄ ζήτησε από τον Βρετανό κυβερνήτη Andrew Wright όπως η αποικιακή κυβέρνηση αναλάβει τη διοργάνωση του δημοψηφίσματος. Ο κυβερνήτης όχι μόνο αρνήθηκε, αλλά απαγόρευσε και την οποιαδήποτε συμμετοχή των δημοσίων υπαλλήλων.⁷⁰ Παράλληλα η αποικιακή κυβέρνηση ενημέρωσε τον Αρχιεπίσκοπο ότι δεν ετίθετο θέμα αλλαγής του καθεστώτος στην Κύπρο και το όποιο αποτέλεσμα τυχόν δημοψηφίσματος δεν θα είχε κανένα απολύτως εκτόπισμα.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Αρχιεπίσκοπος με εγκύκλιό του προς τον κυπριακό λαό ανακοίνωσε την διενέργεια δημοψηφίσματος:

«Κυπριακέ λαέ, καλείσαι όπως ηνωμένος και αδιάσπαστος επιτελέσεις και τώρα το προς την δούλην πατρίδα σου καθήκον μετ' ενθουσιασμού. Δι' Ένωσιν και μόνον Ένωσιν ηγωνίσθης επί τόσα έτη. Ένωσιν και μόνον Ένωσιν καλείσαι να επισφραγίσεις διά της ψήφου σου. Εμπρός Κύπριοι, όλοι εις τα επάλξεις διά την μάχην του Δημοψηφίσματος, διά την εθνικήν μας αποκατάστασιν, διά την Ένωσιν με την αθάνατον Μητέρα Ελλάδα».

Την πρωτοβουλία της Εθναρχίας στήριξε σθεναρά η Αριστερά, ενώ ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος, Μακάριος Γ΄, διεδραμάτισε καθοριστικό ρόλο, στην όλη προσπάθεια.

Το Ενωτικό δημοψήφισμα που αποτέλεσε γεγονός “σταθμό” στη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, πραγματοποιήθηκε στο νησί τον Ιανουάριο του 1950, με τη συμμετοχή του 95,7% των Ελληνοκυπρίων. Συγκεκριμένα, οι Έλληνες της Κύπρου κλήθηκαν να τοποθετηθούν ως προς την επιθυμία τους ή μη για Ένωση με την Ελλάδα. Το δημοψήφισμα που στην ουσία αποτέλεσε συλλογή υπογραφών, πραγματοποιήθηκε για δύο συνεχόμενες Κυριακές, την 15η και 22α Ιανουαρίου του 1950. Η συλλογή των υπογραφών γινόταν έξω από τις εκκλησίες μετά την κυριακάτικη δοξολογία. Οι συμμετέχοντες είχαν την επιλογή να υπογράψουν σε ένα από τα ακόλουθα δύο έντυπα:

---

⁷⁰ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας-Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα 2011, σ. 148.

«ΑΞΙΟΥΜΕΝ, ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ή

«ΕΝΙΣΤΑΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ».

Όλοι οι συμμετέχοντες έπρεπε να υπογράψουν τέσσερις φορές έτσι ώστε να δημιουργηθούν τέσσερις τόμοι για περαιτέρω πολιτική αξιοποίηση. Στις 29 Ιανουαρίου, η Ιερά Σύνοδος ανακοίνωσε τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος:

«Πανηγυρικός ούτω και θριαμβευτικός διετρανώθη και ενώπιον πάντων, ενώπιον Κυβερνήσεων και λαών, διεκηρύχθη η μοναδική, ομόθυμος, στερεά και αδάμαστος θέλησις του Ελληνικού Κυπριακού λαού... όπως ενωθή μετά της ελευθέρας Μητρός Ελλάδος».

Συνολικά υπέγραψαν 215.108 άτομα επί συνόλου 224.757 των Ελλήνων της Κύπρου που είχαν δικαίωμα συμμετοχής στο δημοψήφισμα, ποσοστό δηλαδή, 95,7%. Θετική υπογραφή έβαλαν και κάποιοι Τουρκοκύπριοι ενάντια στην ολοκληρωτική αντίθεση της ηγεσίας τους σε οποιαδήποτε προοπτική για Ένωση. Σύμφωνα με τον Χαραλάμπους,⁷¹ το 95.7% ήταν «κάτι που για τους Ελληνοκυπρίους σήμαινε μεγαλειώδη επίδειξη της πληθυσμιακής τους υπεροχής, εν αντιθέσει με τους Τουρκοκυπρίους που βίωναν την απαξίωση της παρουσίας τους στο νησί».

Το ενωτικό δημοψήφισμα, αποτέλεσε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια των Ελλήνων της Κύπρου για διεθνοποίηση του αιτήματος της Ένωσης, σε συνέχεια των προσπαθειών που προηγήθηκαν, όπως για παράδειγμα, τα γεγονότα του Οκτωβρίου 1931. Το δημοψήφισμα καθρέφτιζε επίσης την απογοήτευση των Ελλήνων του νησιού που, για άλλη μια φορά ένιωθαν εξαπατημένοι από τους Άγγλους αποικιοκράτες οι οποίοι μετά και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τις διακηρύξεις τους περί ελευθερίας, για άλλη μια φορά βρίσκονταν μπροστά στην απόρριψη του αιτήματος τους για Ένωση με τον Εθνικό Κορμό, καταπατώντας στην πράξη το δικαίωμα τους, για αυτοδιάθεση.

Παρόλα αυτά, κύριος στόχος του δημοψηφίσματος ήταν η άσκηση πολιτικής πίεσης προς την Αθήνα, που τη δεδομένη χρονική στιγμή είχε τις επιφυλάξεις της, ως προς τη

---

⁷¹Χαραλάμπους, «Έθνος και Κοινωνία...», τμ Α', σ. 348

διεθνοποίηση του ζητήματος. Στα πλαίσια αυτά, τον Μάρτιο του 1950, η Εκκλησία της Κύπρου, προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, αποφάσισε την αποστολή πρεσβείας στο εξωτερικό, και πιο συγκεκριμένα σε Αθήνα, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, για ενημέρωση για τα αποτελέσματα της βούλησης του Κυπριακού λαού μέσω του δημοψηφίσματος και την συνακόλουθη προώθηση του στόχου της Ένωσης με την Ελλάδα. Στις αποσκευές της αντιπροσωπείας, βρίσκονταν οι τέσσερις δερματόδετοι τόμοι με τις υπογραφές όλων των Κυπρίων.

Η κυπριακή αντιπροσωπεία, όπως ήταν φυσικό, επισκέφθηκε πρώτα την Αθήνα, όπου προς απογοήτευση της, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Νικόλαος Πλαστήρας, της κατέστησε ξεκάθαρο ότι η επίσημη Αθήνα δεν επιθυμούσε τη συγκεκριμένη στιγμή να συγκρουστεί με το Λονδίνο. Χαρακτηριστική, της όλης προσέγγισης του θέματος από την ελληνική κυβέρνηση, ήταν η δήλωση του αντιπροέδρου Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος φρόντισε να καταστήσει σαφές, ότι τη δεδομένη στιγμή, η Ελλάδα αναπνέει με δύο πνεύμονες, ένα αγγλικόν και ένα αμερικανικόν, και δεν μπορούσε, όπως τόνισε, λόγω του Κυπριακού, να διακινδυνεύσει από ασφυξία. Η θέση της ελληνικής κυβέρνησης, έφθανε μέχρι του σημείου μη αποδοχής της πραγματοποίησης της συνάντησης με την κυπριακή πρεσβεία. Εντούτοις, η πρεσβεία, φθάνοντας στην Αθήνα, έτυχε θερμότατης υποδοχής από χιλιάδες Έλληνες σε όλες τις πόλεις της χώρας. Η παλλαϊκή αυτή υποδοχή, και η δημοσιότητα που έλαβε το όλο θέμα στον ελληνικό Τύπο, δεν άφηνε περιθώρια αγνόησης ή παράκαμψης της κυπριακής αντιπροσωπείας, από στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Μάλιστα, ήταν η πρώτη ίσως φορά που το θέμα της Ένωσης απολάμβανε τέτοια δημοσιότητα στον ελλαδικό χώρο. Μέσα σε αυτό το ενθουσιώδες σκηνικό, οι τόμοι των υπογραφών παραδόθηκαν πανηγυρικά στον πρόεδρο της Βουλής Δημήτρη Γόντικα, στις 4 Ιουλίου. Ταυτόχρονα, η Βουλή των Ελλήνων υιοθέτησε σχετικό ψήφισμα με το οποίο εξέφραζε την πλήρη υποστήριξή της στο αίτημα των Ελλήνων της Κύπρου.

Ακολούθως, η πρεσβεία μετέβη στο Ηνωμένο Βασίλειο και στο Λονδίνο, για να συναντηθεί με τη αποικιοκρατική κυβέρνηση. Η απάντηση, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, ήταν αρνητική. Διευθετήθηκαν παρόλα αυτά, κάποιες συναντήσεις με μέλη του βρετανικού Κοινοβουλίου και έγιναν επαφές στα βρετανικά μέσα ενημέρωσης.

Τον Σεπτέμβριο, η κυπριακή πρεσβεία μετέβη στη Νέα Υόρκη, όπου με τη βοήθεια Ελληνοαμερικανών πολιτικών και της εκεί Αρχιεπισκοπής, διευθετήθηκαν συναντήσεις με αξιωματούχους της αμερικανικής κυβέρνησης καθώς επίσης και με

αντιπροσωπείες ξένων χωρών στα Ηνωμένα Έθνη. Πραγματοποιήθηκαν επιπρόσθετα και διαφωτιστικές εκστρατείες σε αμερικανικές πόλεις.

Αν συγκρίνει κανείς, τις τρεις επισκέψεις της ενωτικής αντιπροσωπείας, οι επαφές στις ΗΠΑ ήταν οι πιο πετυχημένες από πλευράς συμπάθειας και κατανόησης ως προς τις θέσεις της κυπριακής πρεσβείας.

Το δημοψήφισμα του 1950 αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της Κύπρου αφού ήταν ίσως μια από τις ελάχιστες στιγμές στην ιστορία της Κύπρου που μια πρωτοβουλία ετύγχανε ευρείας και παλλαϊκής υποστήριξης. Πέραν του ότι ήταν η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια για διεθνοποίηση του θέματος, ήταν και η μοναδική ίσως φορά που Εθναρχία και Αριστερά είχαν κοινό εθνικό στόχο. Όλα αυτά αναδεικνύουν τόσο τη σπουδαιότητα όσο και την αξία του, ως κορύφωση της ειρηνικής προσπάθειας των Ελλήνων της Κύπρου για ένωση με την Ελλάδα μέσα από τη νομιμοποίηση των αξιώσεων τους, αλλά και των προαιώνιων πόθων τους.

Οι πιο σοβαρές προσπάθειες για οργάνωση ένοπλου επαναστατικού κινήματος στην Κύπρο ενάντια στην αποικιοκρατική κυβέρνηση, άρχισαν μέσα στο 1951. Σύμφωνα με το Σάββα Λοϊζίδη,⁷² ο αδελφός του Σωκράτης παρουσίασε την ιδέα στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον Μάρτη του 1951, στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, στην Αθήνα κι αυτός έδωσε τη συγκατάθεσή του. Στη συνέχεια, οι αδελφοί Λοϊζίδη μετέφεραν το σχέδιό τους στον τέως υπουργό Στρατιωτικών Γεώργιο Στράτο, ο οποίος τους εισηγήθηκε να συνεργαστούν με τον Γρίβα. Ακολούθως, τον Μάη του 1951 στο ζαχαροπλαστείο «Τσίτα», στην Αθήνα μίλησαν για την ιδέα του ένοπλου αγώνα στον Γρίβα, αναθέτοντας του μάλιστα τη στρατιωτική ηγεσία του αγώνα, προσφορά την οποία αυτός αποδέχτηκε.

Από τις 7 Μαρτίου του 1953, υπογράφηκε στην Αθήνα «ο όρκος για τον αγώνα» και εκλέγηκε και επίσημα η δωδεκαμελής επιτροπή αγώνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.⁷³ Ο όρκος των ιδρυτικών μελών δόθηκε στην οδό Ασκληπιού 46B, στην Αθήνα, στο σπίτι του καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεράσιμου Κονιδάρη. Τον συναντώμενο στη βιβλιογραφία ως «ενωτικό κύκλο» των Αθηνών (ή «κύκλο του 1953») συναποτελούσαν οι αδελφοί Λοϊζίδη (Κύπριοι δικηγόροι, Σάββας και Σωκράτης Λοϊζίδης που είχαν εξοριστεί από τους Άγγλους και διαφύγει στην Αθήνα), ο Γεώργιος Γρίβας, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου

⁷² Σάββας Λοϊζίδης, *Άτυχη Κύπρος*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 1980, σ. 96-98.

⁷³ Τζερμιάς, *Ιστορία*, τμ. Β', σ. 216.

Μακάριος, ο στρατηγός Νικόλαος Παπαδόπουλος (άλλως Παππούς), ο πρώην υπουργός Στρατιωτικών Γεώργιος Στράτος, ο καθηγητής Πανεπιστημίου Γεράσιμος Κονιδάρης, ο δικηγόρος Αθηνών Αντώνιος Αυγίκος, ο Αντισυνταγματάρχης Ηλίας Αλεξόπουλος, ο πλοιοκτήτης Γεώργιος Ζήσης, ο καθηγητής Πανεπιστημίου Δημήτριος Βεζανής καθώς και οι Ηλίας Τσατσόμοιρος, έμπορος, και Δημήτριος Σταυρόπουλος, Τμηματάρχης των Σ.Ε.Κ. τους οποίους πρότεινε ο Βεζανής. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε η συμμετοχή τους στην Ελληνική Αντίσταση, κατά τη διάρκεια των ετών 1941-1944. Σύμφωνα με τον Χατζηβασιλείου,⁷⁴ παρόμοιες μεθόδους και τακτικές, προσπάθησαν να εφαρμόσουν και στην Κύπρο εναντίον των Βρετανών.

Οι 12 άνδρες έδωσαν έναν κοινό όρκο: να επιτύχουν την πολυπόθητη ένωση. Αφού ήταν πια ξεκάθαρο ότι αυτό δε μπορούσε να γίνει με τα λόγια, έπρεπε να οργανωθούν και να πάρουν τα όπλα. Το κείμενο του όρκου με τις υπογραφές και η Καινή Διαθήκη που χρησιμοποιήθηκε βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Ελλάδας. Ο όρκος ήταν μόλις 48 λέξεις:

«Ορκίζομαι εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος να φυλάξω, θυσιάζων και την ιδίαν μου ζωήν, υποφέρων και τα πλέον σκληρά βάσανα, μυστικόν παν, ό,τι γνωρίζω και θέλω ακούσει διά την υπόθεσιν της Ενώσεως της Κύπρου. Θα υπακούω δε εις τας εκάστοτε διδομένας μοι διαταγάς».

Ο Μακάριος διάβαζε τα ιερά λόγια έχοντας το χέρι του στο μέρος της καρδιάς ενώ οι υπόλοιποι επαναλάμβαναν τα λόγια έχοντας το δεξί τους χέρι ακουμπισμένο στην Καινή Διαθήκη. Σύμφωνα με τον ιστορικό Πέτρο Παπαπολυβίου,⁷⁵ το τελετουργικό παραπέμπει στη Φιλική Εταιρεία, ενώ ο αριθμός 12 παραπέμπει στους Αποστόλους. Υιοθετούνται, δηλαδή, σύμβολα του μεγάλου ξεσηκωμού του '21.

Όπως αναφέρει Ανδρέας Αζίνας,⁷⁶ ο η άποψη που καλλιεργήθηκε πως οι Έλληνες της Κύπρου, ανέλαβαν τον ένοπλο αγώνα χωρίς να ενημερώσουν την ελληνική Κυβέρνηση είναι λανθασμένη, αφού όπως ο ίδιος αναφέρει σε συνάντησή του με τον Μακάριο μετά τους εορτασμούς της 25ης Μαρτίου το 1953, πληροφορήθηκε πως ο

⁷⁴ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, Πατάκης, Αθήνα 2005, σ. 97.

⁷⁵ Πέτρος Παπαπολυβίου, «1^η Απριλίου 1955», στον τόμο *Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα Ακαδημία Σπουδών, Η προετοιμασία του Αγώνα. Προετοιμασία και έναρξη του Αγώνα: 1953 έως την εξορία του Μακαρίου, 9 Μαρτίου 1956*, Λευκωσία 2014, σ.195-217

⁷⁶ Ανδρέας Αζίνας, *50 Χρόνια Σιωπής-η Ώρα της Αλήθειας*, τμ. Α', Λευκωσία, 2001, σ. 49.

Αρχιεπίσκοπος «είχε παρουσιάσει την ιδέα της ένοπλης εξέγερσης στον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Σπυρίδωνα, τον Πρωθυπουργό Παπάγο και τον βασιλιά Παύλο».⁷⁷

Οι Άγγλοι παρακολουθώντας τις πολιτικές αυτές εξελίξεις και τον άμεσο συσχετισμό τους με την παιδεία, θέσπισαν από το 1952 νόμο που αφορούσε τη Μέση Εκπαίδευση, σε μια απόπειρα δημιουργίας μιας τρίτης κατηγορίας σχολείων (πέρα από τα επιχορηγούμενα και τα μη επιχορηγούμενα), αυτήν των δημοσίως επιχορηγούμενων, όπου το αποικιακό καθεστώς θα αναλάμβανε τη μισθοδοσία των εκπαιδευτικών και την παροχή σύνταξης και φιλοδωρημάτων (όπως συνέβαινε από το 1929 με τους δασκάλους και τις δασκάλες που κατέστησαν υπάλληλοι της αποικιακής κυβέρνησης). Ο εν λόγω νόμος αντιμετωπίστηκε από τους Ελληνοκύπριους ως προσβλητικός για την ελληνική ανθρωπιστική παράδοση και επιπλέον ως απέλπιδα και επαναλαμβανόμενη απόπειρα «αφελληνισμού». Αυτό πυροδότησε σφοδρές αντιδράσεις τόσο των εκκλησιαστικών φορέων, αλλά και πολλών άλλων συλλογικών οργανώσεων αλλά και ιδιωτών.

Η Μεγάλη Βρετανία στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει την κατάσταση στην Κύπρο διοργάνωσε το Σεπτέμβρη του 1955 στο Λονδίνο, μια διάσκεψη στην οποία προσκλήθηκαν τόσο η Ελλάδα, όσο και η Τουρκία, επιδιώκοντας να μετατρέψει το κυπριακό πρόβλημα, από αποικιακό σε ελληνοτουρκική διαφορά,⁷⁸ νομιμοποιώντας με αυτό τον τρόπο την εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό. Έτσι η Βρετανία, «πέτυχε το στρατηγικό στόχο της για μεγιστοποίηση, οριοθέτηση, και νομιμοποίηση του τουρκικού ρόλου και αναθεώρηση των τουρκικών εθνικών συμφερόντων».⁷⁹

Οι βρετανικές προσπάθειες για εμπλοκή της Τουρκίας ήταν αρκετά μεθοδευμένες, όπως επιβεβαιώνει ο Woodhouse,⁸⁰ γνωστός Βρετανός στρατιωτικός διπλωμάτης, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά, την παρώθηση του από τον Υπουργό Εξωτερικών Μακμίλλαν να υποδαυλίζει τους Τούρκους ώστε να εξουδετερώνονται οι ελληνικές κινήσεις.

Στην πράξη, η τριμερής αυτή διάσκεψη επιδίωκε να αναγνωριστεί η Τουρκία ως «ενδιαφερόμενο μέρος» στο Κυπριακό, ώστε να ακολουθήσει ρήξη στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας και κατ'επέκταση στις σχέσεις των δύο κυπριακών κοινοτήτων

---

⁷⁷ Στο ίδιο.

⁷⁸ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009, σ. 52.

⁷⁹ Στέλιος Πέτρου, *Η Κυπριακή Εκπαίδευση, ως διαδικασία σύγκρουσης-ρύθμισης του κυπριακού προβλήματος*, Γκιούρδας, Αθήνα 2001, σ. 126.

⁸⁰ Christopher Montague Woodhouse, *Something Ventured: The autobiography of C.M. Woodhouse*, Γρανάδα 1982, σ. 110.

με σκοπό να εξουδετερωθεί η νέα ελληνική προσφυγή στον Ο.Η.Ε. Με την ανάμειξη της Τουρκίας στο πρόβλημα, η Ένωση που ζητούσε ο Ελληνισμός θα ερχόταν αντιμέτωπη με τα τουρκικά συνθήματα «Επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία» ή «Διχοτόμηση».

Τεχνηέντως, στο κείμενο της πρόσκλησης δεν αναφερόταν το Κυπριακό ως αποκλειστικό ζήτημα της διάσκεψης, αλλά παρουσιαζόταν ως ένα από τα θέματα που θα συζητούνταν. Εντούτοις «στη διάσκεψη η οποία έγινε αργότερα στο Λονδίνο το μόνο πρόβλημα που συζητήθηκε ήταν το Κυπριακό ενώ οποιαδήποτε αναφορά σε άλλο θέμα βρισκόταν σε άμεσο συσχετισμό με το πρόβλημα της Κύπρου».⁸¹

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Μακάριος διαφώνησε με τη συμμετοχή της Ελλάδας στην τριμερή διάσκεψη, σε επιστολή του μάλιστα ημερομηνίας 1ης Ιουλίου του 1955, στον αντιπρόεδρο της ελληνικής κυβέρνησης, Παναγιώτη Κανελλόπουλο, τόνιζε ότι κατά τη γνώμη του, βασική επιδίωξη της Βρετανίας με την εν λόγω ενέργεια, ήταν η ματαίωση της ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ με τη χρήση της επιρροής της Αθήνας για χαλάρωση της υφισταμένης αγωνιστικής διάθεσης στην Κύπρο. Ακόμα αναφέρει πως η βρετανική πρόταση στην πράξη αποτελεί επικίνδυνο ελιγμό σε βάρος της κυπριακής υπόθεσης.

Δυστυχώς, η Αθήνα, αγνόησε τον Μακάριο και στις 8 του Ιούλη ανακοίνωσε την απόφασή της να πάρει μέρος στην τριμερή διάσκεψη. Κατακρίβειαν, η κυβέρνηση του Παπάγου βρέθηκε αντιμέτωπη με το δίλημμα σε περίπτωση απόρριψης της πρότασης να έρθει αντιμέτωπη με την κατηγορία της ‘αδιαλλαξίας’ εκ μέρους των συμμάχων, ή σε περίπτωση αποδοχής, αντιμετώπισης της «κατηγορίας ότι αποδέχεται τη συμμετοχή της Τουρκίας στη ρύθμιση εθνικού θέματος».⁸²

Η άρνηση των Βρεττανών και η απόφαση των Ελληνοκυπρίων για διεκδίκηση της αυτοδιάθεσης, οδήγησε σε έντονη διαμάχη, η οποία σταδιακά μετατοπίστηκε από το πολιτικό ειρηνικό στάδιο στο στρατιωτικό, με την προετοιμασία και την έναρξη του Απελευθερωτικού αγώνα του 1955-59.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος υιοθέτησε την επιλογή της ένοπλης σύγκρουσης παραβλέποντας τις όποιες διαφωνίες ακούγονταν, ένθεν και ένθεν του πολιτικού

---

⁸¹ Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το Κυπριακό πρόβλημα, Πορεία προς τη χρεοκοπία*, Παπαζήσης, Αθήνα 1975, σ. 97.

⁸² Άγγελος Βλάχος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 2003, σ. 107.

κόσμου της Κύπρου, τόσο από ακραιφνείς δεξιούς όπως ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, όσο και από την αριστερά. Εξάλλου, όπως υποστηρίζουν αρκετοί μελετητές, ανάμεσα τους και ο Άριστος Κάτσης,⁸³ «η απόφαση για τον ένοπλο αγώνα ήταν οριστική κι έτσι την 1η του Απρίλη του 1955 η ΕΟΚΑ αρχίζει τη δράση της».

Διαχρονικός στόχος της αποικιοκρατικής πολιτικής ήταν πάντα η αποδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας των Κυπρίων με την κατάσταση στην εκπαίδευση να παραμένει αμετάβλητη, μέχρι το τέλος της αποικιοκρατίας. Παρόλα αυτά, το 1956, μετά την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, ο νέος Διευθυντής Παιδείας, Γ. Ταντχόουπ, προσπάθησε να καταργήσει τον έντονο συγκεντρωτισμό. Ζητήθηκε τότε η συνεργασία των Ελληνοκυπρίων για ανεύρεση κάποιων συναινετικών λύσεων στα προβλήματα της παιδείας. Παρόλα αυτά, η απόπειρα των Άγγλων να υποχωρήσουν μετά από μισό αιώνα αυταρχικής Διακυβέρνησης και αδιάκοπης προσπάθειας αφελληνισμού και καθυπόταξης της παιδείας του τόπου, ήρθε πολύ αργά. Οι παραπλανητικές αυτές προτάσεις, προς ένα λαό που βρισκόταν σε ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα, δεν μπορούσαν παρά να εκληφθούν ως απελπισμένες μανούβρες με πολιτικά κίνητρα. Η αγγλική κυβέρνηση στη συνέχεια προσπάθησε να αποτρέψει οποιαδήποτε σχέση των δημοτικών σχολείων με τον αγώνα των Κυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα, ενώ με ειδικές εγκυκλίους επιχείρησε να επηρεάσει δραστικά τη λειτουργία των σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, αφού απαγόρευσε δραστηριότητες όπως παρελάσεις-εκδρομές μαθητών, συμμετοχή δασκάλων στα πολιτικά δρώμενα και ανύψωση ελληνικών σημαίων.

Τα σχολεία ως ένας συστηματοποιημένος μηχανισμός που φέρνει σε επαφή και επικοινωνία πολλά παιδιά καθημερινά, αποτέλεσε φυτώριο, αλλά και φυσική θα λέγαμε δεξαμενή ανθρώπινου δυναμικού για την ενίσχυση των αναγκών και των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ. Παράλληλα, η εκκλησία φρόντισε με τις οργανώσεις και τα κατηχητικά της να ενισχύσει την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος.

Οι μαθητές, πολύ συχνά, σχεδόν καθημερινά, διαδήλωναν και συγκρούονταν με το αποικιοκρατικό καθεστώς για ποικίλες αφορμές, όπως εξαιτίας της υποστολής της ελληνικής σημαίας στο σχολείο τους, της απέλασης κάποιου Έλληνα καθηγητή τους, της υποχρεωτικής συμμετοχής των μαθητών στην ανάκρουση του Αγγλικού Εθνικού ύμνου και της εξύμνησης της Βασίλισσας, των ξυλοδαρμών από μέρους των Άγγλων

---

⁸³ Άριστος Κάτσης, «Η προετοιμασία και η έναρξη του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.», *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 30 Αυγούστου 2020, σ .6-7

στρατιωτών, ή και λόγω της συμμετοχής μαθητών στις ειρηνικές διαδηλώσεις. Η απάντηση του αγγλικού στρατού, ερχόταν με ρίψεις δακρυγόνων και συλλήψεις, ακόμα και με άνανδρες θανατηφόρες ένοπλες επιθέσεις εναντίον άοπλων μαθητών, όπως στην περίπτωση του άοπλου σημαιοφόρου μαθητή Πετράκη Γιάλλουρου ή του εφτάχρονου μαθητή Δημητράκη Δημητριάδη, στη Λάρνακα. Αυτές οι ενέργειες είχαν συχνά ως αποτέλεσμα να κλείνουν σχολεία και στη συνέχεια να διαγράφονται από το μητρώο σχολείων μέσης εκπαίδευσης, δίνοντας έτσι καινούριες αφορμές για νέους κύκλους μαθητικής αναταραχής τόσο στην κοινοτική όσο και στην ιδιωτική εκπαίδευση.

Παράλληλα, από τη μια πλευρά ο Μακάριος καλούσε τους μαθητές να παραμείνουν πειθαρχημένοι ούτως ώστε να μην αναστέλλεται η λειτουργία των σχολείων τους, ενώ από την άλλη πλευρά, ο ίδιος ο Γρίβας επικροτούσε την ανάμειξη νεαρών μαθητών σε διαδηλώσεις (εδώ αποσκοπούσε και η ίδρυση της ANE), καλώντας τους, να παραμένουν σε εγρήγορση σε περίπτωση αντίδρασης των Άγγλων.

Η ισχυρή συμμετοχή του μαθητικού κόσμου στον ένοπλο αγώνα και η όλη δράση του μαθητικού κινήματος, δεν μπορεί να προσεγγιστεί ξεχωριστά από τη συνεπή και συστηματική διεργασία που συντελούνταν τις τελευταίες δεκαετίες, εντός της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης προς την κατεύθυνση συγκρότησης εθνικής συνείδησης.

Εξάλλου, επιδίωξη της εκκλησίας της Κύπρου, μέσω της επιρροής και του ελέγχου πάνω στην εκπαίδευση, ήταν η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας.

Όπως αναφέρει ο Σπ. Παπαγεωργίου,⁸⁴ στις 22 Ιανουαρίου 1956, ο αρχηγός της ΕΟΚΑ, Γρίβας Διγενής, θέλοντας να επεκτείνει τον αγώνα σε περισσότερους τομείς, εξέδωσε την ακόλουθη διαταγή:

"Προπαγανδίσατε και ενεργήσατε όπως επί όλων των δημοτικών σχολείων αναρτηθούν ελληνικά σημαία, αι οποίαι να παραμείνουν επ' αυτών. Τούτο ασφαλώς θα επισύρη το κλείσιμο των σχολείων, αλλά θα δείξη και την ακλόνητον θέλησιν ημών προς τον αγώνα μέχρι της τελικής νίκης".

---

⁸⁴ Σπύρος Παπαγεωργίου, *Κυπριακή Θύελλα: ιστορική έρευνα για τον αγώνα του 1955-59*, Λευκωσία 1977, σ. 429.

Η διαταγή αυτή, αποτέλεσε και την αρχή "του πολέμου των σημαιών" στα δημοτικά σχολεία. Η ανάρτηση των ελληνικών σημαιών στα δημοτικά σχολεία σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Γεώργιου Γρίβα Διγενή⁸⁵ επεδίωκε αφενός να εξυψώσει το φρόνημα των παιδιών, να τα φανατίσει εναντίον του κατακτητή και να ενθαρρύνει την αγωνιστική τους διάθεση. Από την άλλη, ήθελε να ερεθίσει και να απασχολήσει τις δυνάμεις των Άγγλων ώστε αυτές να μην μπορούν να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις εναντίον των αντάρτικων ομάδων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Διγενής:

*«Ο αντίπαλος απολέσας την ψυχραιμίαν του εστράφη εναντίον των ελληνικών σημαιών! Είχεν μάλιστα την αφέλειαν να διακηρύξη ότι η ελληνική σημαία είναι ξένη προς τα Ελληνόπουλα... Και τούτο ήτο ένα ακόμα δείγμα πόσον αψυχολογήτως ενήργουν οι Άγγλοι!».*⁸⁶

Όπως συνεχίζει ο Διγενής, οι Άγγλοι έφτασαν στο σημείο να υποχρεώνουν τους δασκάλους να κατεβάζουν την ελληνική σημαία από τα σχολεία και να σβήνουν οι ίδιοι συνθήματα που γράφονταν στους τοίχους, γεγονός που προκάλεσε τις έντονες τους αντιδράσεις και τη διαμαρτυρία τους στο Γραφείο Παιδείας. Ο "πόλεμος των σημαιών" συνοδευόταν και από την παθητική αντίσταση, η οποία σύμφωνα με τον Ιωάννη Γ. Κασίνη,⁸⁷ δεν περιοριζόταν μόνο στομποϊκοτάρισμα των αγγλικών προϊόντων, αλλά επεκτεινόταν και σε κάθε προσπάθεια των Άγγλων να αφελληνίσουν την παιδεία του τόπου. Παράλληλα άρχισε ένας αγώνας εκφοβισμού και τρομοκρατίας των εκπαιδευτικών, με απολύσεις, προκειμένου να επιβληθεί από μέρους τους η πειθαρχία και ο έλεγχος.

Αναλυτικά, οι Άγγλοι αποικιοκράτες αντέδρασαν με τα ακόλουθα μέτρα:

1. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς 1955-56, απέλασαν όλους τους εξ Ελλάδος εκπαιδευτικούς οι οποίοι υπηρετούσαν σε σχολεία της Κύπρου απαγορεύοντας τους την επιστροφή και προκαλώντας προβλήματα στη στελέχωση των σχολείων.
2. Διαίρεσαν τη Σχολική Διοίκηση με βάση τον Εθνοτισμό (Ελληνικό και Τουρκικό αντίστοιχα). Δηλαδή κάτω από το Διευθυντή Εκπαίδευσης, όρισαν τρεις ξεχωριστές Διευθύνσεις-Διοικήσεις. α) Τη Διοίκηση της Ελληνοκυπριακής Εκπαίδευσης (Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης), β) Τη Διοίκηση της Τουρκοκυπριακής Εκπαίδευσης (Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης) και γ) Τη Διοίκηση των

⁸⁵ Γεώργιος Γρίβας-Διγενής, *Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-59*, Αθήνα 1972, σ. 13-14.

⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 14.

⁸⁷ Ιωάννης Γ. Κασίνης, *Απομνημονεύματα του Αγώνα της ΕΟΚΑ*, Ταμασός, Λευκωσία 2007, σ. 299.

κυβερνητικών Ινστιτούτων και διακοινοτικών σχολείων. Αυτό αποτέλεσε και τον προάγγελο του κυπριακού μετέπειτα συντάγματος του 1960, από το οποίο υπήρχε πλήρης απεξάρτηση του τομέα της εκπαίδευσης και υπαγωγή του στις δύο Κοινότητες.

3. Κάθε εκπαιδευτικός που ασκούσε εθνική δράση, κατά την άποψη και κρίση πάντα του Άγγλου διευθυντή Παιδείας, έχανε και το δικαίωμα άσκησης του επαγγέλματος του,

4. Σε όσα σχολεία είχε αναρτηθεί η ελληνική σημαία, επιβαλλόταν άμεση αναστολή της λειτουργίας τους.

5. Όσα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης εκδήλωναν διαμαρτυρίες ή διαδηλώσεις μαθητών διαγράφονταν υποχρεωτικά από το Μητρώο σχολείων Μέσης Παιδείας.

Ο λαός απάντησε με την ένταση του αγώνα, για αποτίναξη του ζυγού του καταπιεστή και επίτευξη της Αυτοκυβέρνησης –Ανεξαρτησίας.

Η εντεινόμενη ενεργητική διεκδικητική πολιτική της Ε/κ πλευράς ενισχύθηκε μεταξύ άλλων, από την πολιτική σταθεροποίηση της Ελλάδας μετά τον εμφύλιο, από την σκλήρυνση της αγγλικής πλευράς (που δεν εκδήλωσε καμία πρόθεση να αλλάξει το καθεστώς της Κύπρου), καθώς και από τη δυναμική κινητοποίηση της ελληνικής και ελληνοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών που άσκησαν ισχυρή πίεση με πολλούς αποδέκτες για μια δραστικότερη εναλλακτική πολιτική, προσδοκώντας σε αμεσότερη εθνική αποκατάσταση.⁸⁸ Η περίοδος αυτή, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία από τις πιο συγκρουσιακές στη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου.

Κατά το 1955-59, ο αγώνας αναπτύχθηκε σε τρεις άξονες: α) Τον επιχειρησιακό τον οποίο ανέλαβε η ΕΟΚΑ, β) τον κοινωνικό τον οποίο ανέλαβε η ΑΝΕ (Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ), και γ) τον πολιτικό που αποσκοπούσε στη διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος και την οργάνωση «παθητικής αντίστασης» στις πόλεις με πολιτικά συνθήματα και απεργίες, τομέας που ανέλαβε η ΠΕΚΑ (Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα).

Στρατιωτικός ηγέτης της ένοπλης οργάνωσης τέθηκε ο Γεώργιος Γρίβας, και πολιτικός ηγέτης ο Μακάριος. Κυρίαρχος στόχος η εκδίωξη των Άγγλων από την Κύπρο και η ένωσή της με την Ελλάδα. Οι Ελληνοκύπριοι, συνειδητοποιώντας την ιστορία τους ως κομμάτι της ιστορίας του ελληνικού έθνους βάσει των αδιαπραγμάτευτων στοιχείων της ταυτότητας τους, του ίδιου αίματος, της ίδιας γλώσσας και της ίδιας θρησκείας, φρόντισαν να συμβάλουν ενεργά στον αγώνα ώστε

---

⁸⁸ Χαραλάμπους, «Έθνος», σ. 374.

να επιτευχθεί ο προαιώνιος, τουλάχιστον από έναρξης της βρετανικής διοίκησης, πόθος της ένωσης με τη «μητέρα πατρίδα».

Τα σχολεία ήδη αποτελούσαν γόνιμο έδαφος για προσέγγιση μαθητών αλλά και ξέσπασμα αναταραχών βασισμένων στη βαθιά καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος. Οι παραπάνω κινητοποιήσεις, προφανώς είχαν και κάποιες αρνητικές συνέπειες για τη λειτουργία των σχολείων αφού συχνά οδηγούσαν στη διαγραφή τους από το μητρώο των σχολείων (και την επαναλειτουργία τους μόνο υπό όρους) με αποτέλεσμα να λειτουργούν φροντιστήρια ώστε να καλύψουν τις ανάγκες που προέκυπταν από τα σχολικά κενά.⁸⁹ Πέρα από την απέλαση Ελλήνων καθηγητών, απαγορευόταν και η κάθοδος Ελληνοκυπρίων φοιτητών που είχαν σπουδάσει στην Ελλάδα, οι οποίοι είτε συλλαμβάνονταν κατά την έλευση τους στο νησί είτε απελαύνονταν.

Επιπρόσθετα, δεν πρέπει να αγνοηθεί, ο ρόλος των Άγγλων, στην υποκίνηση της Τουρκίας και του τουρκοκυπριακού σύννοικου στοιχείου σε δυναμικές αντιδράσεις εν όψει της διεξαγωγής του απελευθερωτικού αγώνα. Οι Βρετανοί αποικιοκράτες κινητοποίησαν τους Τουρκοκύπριους κατά το «διαίρει και βασίλευε», βρίσκοντας ένα αξιόπιστο σύμμαχο για την εξάρθρωση των «τρομοκρατών». Έτσι οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων οδηγήθηκαν στη σύγκρουση. Το αποικιακό καθεστώς υπέθαλπε, ξεσήκωνε και επιδείκνυε μεγάλη ανοχή στην αντίδραση της τουρκοκυπριακής πλευράς απέναντι στο ενωτικό αίτημα καθώς και στην διατύπωση από μέρους της, του πολιτικού αιτήματος της διχοτόμησης του νησιού, ενώ παράλληλα ανεχόταν επιδειχτικά βανδαλισμούς και βιαιοπραγίες Τουρκοκυπρίων εναντίον ελληνοκυπριακών στόχων, παρακολουθώντας παθητικά τα επεισόδια που ξεσπούσαν (π.χ. στη Λάρνακα τις 24 και 25 Μαΐου 1956). Επιπρόσθετα, οι Τουρκοκύπριοι χρησιμοποιήθηκαν από τη Μεγάλη Βρετανία ως αστυνομική δύναμη (Σώμα Επικουρικών) ενάντια στο κίνημα της ΕΟΚΑ.⁹⁰ Χιλιάδες μάλιστα μέλη της τουρκοκυπριακής μειονότητας έσπευσαν να στελεχώσουν το περιβόητο Επικουρικό Σώμα, εξελισσόμενοι σε ανηλεείς διώκτες των Ελληνοκυπρίων. Από το τέλος του 1956 ως τον Αύγουστο του 1958 προσήχθησαν ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων περίπου 600 Τουρκοκύπριοι επικουρικοί αστυνομικοί με την κατηγορία της «υπέρβασης καθήκοντος». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρά το ότι, όλοι τους

---

⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 376.

⁹⁰ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, *Η Κύπρος πέραν του Έθνους*, Κασουλίδης, Λευκωσία 1993, σ. 30.

σχεδόν βαρύνονταν με κατηγορίες φόνου, λεηλασίας και κλοπών, αθωώνονταν λόγω «έλλειψης στοιχείων».

Έτσι, όπως ήταν αναμενόμενο, από το σχολικό έτος 1957-58 οι Ελληνοκύπριοι, εκτός από το αποικιακό καθεστώς, είχαν να αντιμετωπίσουν όλο και περισσότερο και τους Τουρκοκύπριους για τις εχθρικές προς αυτούς ενέργειες με αποτέλεσμα ο αγώνας να δίνεται σε δύο πλέον επίπεδα. Ήδη από τις αρχές του 1956 δημιουργήθηκε η τουρκοκυπριακή εξτρεμιστική οργάνωση Volkan⁹¹ η οποία δραστηριοποιήθηκε κυρίως με τοποθετήσεις βομβών σε ελληνοκυπριακούς στόχους.⁹²

Σε κοινωνικό επίπεδο όλο και περισσότερο, ήταν πλέον οφθαλμοφανής η σύγκρουση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς με όξυνση των δολοφονιών με πολιτικά κριτήρια οπαδών αμφότερων των πλευρών, με εμφανή τα στοιχεία εμφυλίου και με αλληλοκατηγορίες, για τη μεν αριστερά για «συνεργασία» με τον κατακτητή και μη συμμετοχή στον αγώνα αποτίναξης του Αγγλικού ζυγού, για την δε δεξιά για αδικαιολόγητες εκτελέσεις από ενόπλους της ΕΟΚΑ.

Με τη λήξη του αγώνα της ΕΟΚΑ το 1959, η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα δεν συνέφερε και δεν πρόσφερε κανένα όφελος στην Αγγλία. Το γεωπολιτικό σκηνικό και οι επακόλουθες ανακατατάξεις από το 1950 και έπειτα, προέκριναν πλέον από πλευράς Μεγάλης Βρετανίας είτε τη διχοτόμηση είτε την επιστροφή του νησιού στην Τουρκία. Η Ελλάδα και η ελληνοκυπριακή κοινότητα, συνειδητοποιώντας την κυρίαρχη τάση, άρχισαν σταδιακά να στρέφονται προς την ανεξαρτησία με την προοπτική της αυτοδιάθεσης, χωρίς ποτέ να πάψουν να έχουν την ένωση με την Ελλάδα στο πίσω μέρος του μυαλού.

Σύμφωνα, λοιπόν με τα πιο πάνω, θα μπορούσε κάποιος να πει, ότι για την ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, που αφορούσε τους περισσότερους κατοίκους του νησιού, η εκπαιδευτική πολιτική από το 1878 μέχρι και το 1960, περιφερόταν γύρω από την ταύτιση με την Ελλάδα (ίδια μορφή αξιολόγησης, ίδιοι τύποι σχολείων κτλ.), κάτι που επιβαλλόταν βάσει της ταυτότητας τους, του ίδιου αίματος, της ίδιας γλώσσας και της ίδιας θρησκείας, των Ε/κ κατοίκων του νησιού με τους Ελλαδίτες.⁹³ Τα σχολικά εγχειρίδια προέρχονταν από την Ελλάδα και έδιναν έμφαση στην ελληνική ιστορία, λογοτεχνία, θρησκεία και στην Αρχαία Ελλάδα με βασική επιδίωξη την εμπέδωση μιας

---

⁹¹ Ανδρέας Πενταράς, «Οι δικονομικές ταραχές του 1963-1964 στην Κύπρο», (Μεταπτυχιακή διατριβή), Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, Πάφος 2014, σελ.42.

⁹² Kizilyourek, Μια ιστορία βίας και μνησικακίας..

⁹³ Περσιάνης, «Τα πολιτικά της εκπαίδευσης», σ.243.

ιστορικής συνέχειας. Αντίθετα, η εκπαιδευτική πολιτική των Άγγλων στην Κύπρο καθοριζόταν από μια «οικονομική λογική». Παραδίδοντας αρχικά στην εκκλησία τη διοίκηση της εκπαίδευσης, ουσιαστικά της ανέθεταν και την ευθύνη της οικονομικής υποστήριξης των Χριστιανικών-Ελληνικών σχολείων. Όταν όμως το ενωτικό αίτημα μαζικοποιήθηκε και τα πολιτικά δεδομένα άλλαξαν, η αποικιακή κυβέρνηση επιχείρησε στοχευμένη κυβερνητική οικονομική ενίσχυση σχολείων στη Μέση Εκπαίδευση και ολοκληρωτικό έλεγχο της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ο οποίος ήρθε να εφαρμοστεί σε μια σειρά από νόμους.⁹⁴ Οι νόμοι αυτοί, στην ουσία επιδίωκαν την καθυπόταξη και την αγγλοποίηση της εκπαίδευσης, με πρώτο στάδιο την απομάκρυνση από τα Εθνικά κέντρα και την καλλιέργεια της κυπριακής συνείδησης. Ο τετραετής αντιαποικιακός αγώνας, που είχε ως αποτέλεσμα την ανεξαρτησία της Κύπρου, έφερε και τον επανακαθορισμό της παιδείας του νησιού, που αναλήφθηκε αρχικά στο μεταβατικό στάδιο από το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο και αργότερα από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (ΕΚΣΚ), όπως θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια.

Όλες οι πιο πάνω συνθήκες μαζί με τη σχετική διάδοση των ιδεωδών του Διαφωτισμού στην Κύπρο (έστω και αργοπορημένα) με τη συνακόλουθη ανάπτυξη του αλτρωτισμού,⁹⁵ είχαν ως αποτέλεσμα την περεταίρω εμπέδωση της αντίληψης ότι βασικός ρόλος της εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια των εθνικών ιδεωδών και των εθνικών συνειδησεων. Οι αντιλήψεις αυτές θα κυριαρχήσουν στο αμέσως επόμενο διάστημα τόσο της δεκαπεντάμηνης μεταβατικής περιόδου, όσο και της περιόδου της Ανεξαρτησίας που ακολούθησε από το 1960 και μετά και για αρκετό χρονικό διάστημα.

1.2 Η Εκπαίδευση των δασκάλων από την Αγγλοκρατία μέχρι την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας

Η εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι μια από τις πιο κρίσιμες παραμέτρους που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την απόδοση ενός εκπαιδευτικού συστήματος. Ιστορικά, τόσο σήμερα, όσο και στο παρελθόν, ο ρόλος του

---

⁹⁴ Χαραλάμπους, « Έθνος», σ. 346.

⁹⁵ Γιώργος Γεωργής, «Οι απαρχές του κυπριακού εθνικού κινήματος», στο Ιωάννης Θεοχαρίδης (επιμ.), *Κύπρος-Το πολιτιστικό της πρόσωπο διαμέσου των αιώνων*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2003, σ. 175-176.

εκπαιδευτικού στην ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης αναγνωρίζεται ως αξίωμα πρωταρχικό και καθοριστικό.

Η εκπαίδευση των δασκάλων στην Κύπρο κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας ήταν υποτυπώδης. Οι ελάχιστοι υπάρχοντες προσοντούχοι δάσκαλοι της Κύπρου, ήταν διάφοροι γενικά μορφωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι εκπαιδεύονταν κυρίως στην Ελλάδα.⁹⁶

Οι Βρετανοί ανέλαβαν την αναδιοργάνωση της κυπριακής εκπαίδευσης για να προωθήσουν κυρίως τις πολιτικές τους επιδιώξεις.⁹⁷ Η εκπαίδευση των δασκάλων κατά την Αγγλοκρατία, λάμβανε χώρα σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα της περιόδου αυτής, σε πέντε παραγωγικές σχολές στην Κύπρο και μία στην Ελλάδα:

- Το Παγκύπριο Διδασκαλείο (1893-1935) για τους δασκάλους
- Το Διδασκαλείο θηλέων Φανερωμένης (1903-1937) για δασκάλες
- Το Ιεροδιδασκαλείο Λάρνακας (1910-1933) για δασκάλους .
- Το Αρσάκειο και οι Αρσακειάδες δασκάλες (Ελλάδα)
- Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου (1937-1958)
- Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ 1959-1993)

1.2.1 Το Παγκύπριον Διδασκαλείον : (1893 μέχρι 1935)

Το Παγκύπριο Διδασκαλείο ήταν το πρώτο οργανωμένο ίδρυμα εκπαίδευσης δασκάλων στην Κύπρο, το οποίο λειτουργούσε παράλληλα με το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο που ιδρύθηκε το 1910 στη Λάρνακα.⁹⁸ Αποστολή του εκπαιδευτηρίου, ήταν η προσφορά παιδαγωγικής κατάρτισης σε αποφοίτους του Παγκυπρίου Γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου, ώστε να μπορούν να εργάζονται ως δάσκαλοι και δασκάλες αντιστοίχως. Η φοίτηση ήταν διετής.

Το Παγκύπριον Διδασκαλείον λειτούργησε, ως προέκταση του Παγκυπρίου Γυμνασίου, που από το 1893 με προσπάθειες του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου

⁹⁶ Πολυδώρου, *Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης*, σ. 120.

⁹⁷ Πέτρον, *Η Κυπριακή Εκπαίδευση*, σ. 137

⁹⁸ Περσιάνης και Πολυβίου, «Ιστορία της Εκπαίδευσης», σ. 186.

λειτουργούσε στη Λευκωσία. Ο Σωφρόνιος μάλιστα, εκ μέρους της ιδρυτικής Επιτροπής, αποτάθηκε στην Αποικιοκρατική κυβέρνηση για οικονομική ενίσχυση του Διδασκαλείου, που θα αποτελούσε τμήμα του Γυμνασίου.⁹⁹ Η κυβέρνηση ανταποκρινόμενη θετικά, συνεχάρηκε την επιτροπή για την πρωτοβουλία και αποφάσισε να εισφέρει το ποσό των 100 λιρών ως ετήσια χορηγία (Κώδιξ Παγκυπρίου Γυμνασίου).

Το αρχικό πρόγραμμα του Παγκυπρίου Γυμνασίου προνοούσε τη λειτουργία τεσσάρων γυμνασιακών τάξεων, «σύμφωνα με ό,τι γινόταν στην Ελλάδα και τριών κατωτέρων τάξεων της Ελληνικής σχολής, με βάση το τετρατάξιο γυμνάσιο».¹⁰⁰ Επί Γυμνασιαρχίας Μιχαήλ Βολονάκη κατά το σχολικό έτος 1896-97, τα δημοτικά σχολεία έγιναν εξατάξια και για αυτό αποφασίστηκε να καταργηθούν οι τρεις κατώτερες τάξεις της Ελληνικής Σχολής και οι τέσσερις γυμνασιακές να αυξηθούν σε έξι. Η Ελληνική κυβέρνηση αναγνώρισε το Παγκύπριο Γυμνάσιο, ως ισότιμο προς τα εν Ελλάδι Γυμνάσια, και το Παγκύπριο Διδασκαλείο ως ισότιμο προς τα Διδασκαλεία της Ελλάδας.

Στο μεταξύ, η αποικιακή κυβέρνηση της Κύπρου, αναγνώρισε ως ικανοποιητικό προσόν διορισμού, το Απολυτήριο του Παγκυπρίου Γυμνασίου σε σχολεία που ανταποκρίνονταν στους όρους παροχής κυβερνητικής βοήθειας.¹⁰¹

Το πρόγραμμα του Παγκυπρίου Διδασκαλείου διαρκούσε δυο χρόνια και ήταν συνδεδεμένο με τις δυο ανώτερες τάξεις του Γυμνασίου. Το 1897 αποφασίστηκε η κατάργηση της σύνδεσης του παιδαγωγικού τμήματος με το Γυμνάσιο, ώστε να τηρηθεί καθαρός ο σκοπός της σωστής κατάρτισης των δασκάλων. Έτσι από τον επόμενο χρόνο, συστάθηκε μονοτάξιο Διδασκαλείο, ενώ από το μεθεπόμενο έτος οι μαθητές του Διδασκαλείου, χωρίστηκαν από τους μαθητές του γυμνασίου μετά τη συμπλήρωση της Ε' τάξης. Από τότε το Διδασκαλείο μετατράπηκε σε διτάξιο συνδεδεμένο με το Γυμνάσιο παρέχοντας στους σπουδαστές τόσο γενική μόρφωση, όσο και επαρκείς γνώσεις για τη διδασκαλία στα δημοτικά σχολεία της Κύπρου. Τότε ακριβώς η κυβερνητική χορηγία αυξήθηκε σε 200 αγγλικές λίρες.¹⁰² Κατά το πρώτο έτος φοίτησης των σπουδαστών, γινόταν η θεωρητική προπαρασκευή και κατάρτιση

---

⁹⁹ Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Ιστορία του Παγκύπριου Γυμνασίου από της ιδρύσεως αυτού (1893) μέχρι της συμπληρώσεως πενήκονταετίας (1943)*, Λευκωσία 1944, σ.14.

¹⁰⁰ Πολυδώρου, «Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης», σ. 121.

¹⁰¹ Canon Newham, *The system of Education in Cyprus*, Board of Education Special Reports on Educational Subjects, τμ. 12, Λονδίνο 1905, σ.89

¹⁰² Μιχαήλ Βολονάκης, *Η εκπαίδευση εν Κύπρω από της αγγλικής κατοχής: 1878-1912*, Εκδόσεις Μιχ. Μαντζεβελάκης, Αθήνα 1913, σελ.70

τους, καθώς και η παρακολούθηση υποδειγματικών διδασκαλιών, ενώ κατά το δεύτερο έτος των σπουδών τους, πάντα υπό την παρακολούθηση του καθηγητή των Παιδαγωγικών, οι σπουδαστές πραγματοποιούσαν την πρακτική διδακτική τους εξάσκηση σε αστικές σχολές της πόλης. Οι σπουδαστές, δίδασκαν με τη σειρά και παρακολουθούσαν οι υπόλοιποι. Επιπρόσθετα, δύο ή τρεις φορές τη βδομάδα, γίνονταν συνεδρίες όλων των σπουδαστών της Β΄τάξης υπό την προεδρία του καθηγητή των παιδαγωγικών, όπου αξιολογούνταν οι διδασκαλίες, παρέχονταν πολύτιμες παιδαγωγικές ή διδακτικές εισηγήσεις ή συζητούνταν διάφορα θέματα παιδαγωγικής φύσεως που είχαν καθοριστεί εκ των προτέρων.

Το 1935 είναι η τελευταία χρονιά που το Παγκύπριο Διδασκαλείο λειτούργησε λόγω των συνεχών περικοπών από την αποικιακή κυβέρνηση.¹⁰³ Η κατάργηση των επιχορηγήσεων και της αναγνώρισης των απολυτηρίων των Διδασκαλείων από την αποικιακή κυβέρνηση αποσκοπούσε βέβαια, στην εφαρμογή της πολιτικής των Βρετανών η οποία επεδίωκε τον απόλυτο έλεγχο της δημοτικής εκπαίδευσης.¹⁰⁴

1.2.2 Διδασκαλείον Θηλέων Φανερωμένης (για εκπαίδευση διδασκαλισσών (1903- 1937)

Το 1903 ιδρύθηκε το πρώτο οργανωμένο ίδρυμα εκπαίδευσης γυναικών δασκάλων, το Παγκύπριο Διδασκαλείο Θηλέων Φανερωμένης.¹⁰⁵ Η ανάγκη για ίδρυση ξεχωριστού διδασκαλικού κέντρου για γυναίκες ήταν επιβεβλημένη λόγω των κοινωνικών συνθηκών στην Κύπρο. Η λειτουργία του ακολουθούσε τις ίδιες γραμμές με τα διδασκαλεία της Ελλάδας και ήταν αναγνωρισμένο από την Ελληνική κυβέρνηση,¹⁰⁶ αφού από το 1903 μέχρι το 1937 λειτούργησε ως διδασκαλείο αναγνωρισμένο ως ισότιμο με το Αρσάκειο Αθηνών από το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας. Η αποικιακή Κυβέρνηση αναγνώριζε το απολυτήριο των αποφοίτων το οποίο και επιχορηγούσε. Ωστόσο η αναγνώριση και η επιχορήγηση των πτυχίων διήρκησε μέχρι το 1937 όταν πλέον η αποικιακή Κυβέρνηση τα κατήργησε με αποτέλεσμα την διακοπή της λειτουργίας του Διδασκαλείου Θηλέων.¹⁰⁷

¹⁰³ Σπυριδάκης, «Ιστορία του Παγκύπριου Γυμνασίου», σ.16.

¹⁰⁴ Πολυδώρου, *Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης*, σ. 125.

¹⁰⁵ Περισιάνης και Πολυβίου, «Ιστορία της Εκπαίδευσης», σ. 186.

¹⁰⁶ Ευάγγελος Χρίστου, «Λόγος απαγγελθείς κατά τας εξετάσεις του Παρθεναγωγείου», *Φωνή της Κύπρου*, ετ. ΙΗ΄, Λευκωσία 26 Ιουνίου/9 Ιουλίου και 3/16 Ιουλίου 1904

¹⁰⁷ Πολυδώρου, ό.π, σ. 126.

Το Διδασκαλείο συνέβαλε τα μέγιστα στη μόρφωση των κοριτσιών της Κύπρου, μια και την εποχή εκείνη, οι γονείς ως επί το πλείστον, αγροτικός πληθυσμός, ήταν απρόθυμοι να αφήσουν τα κορίτσια τους να συνεχίσουν τη φοίτησή μετά τα οκτώ ή εννιά τους χρόνια τους σε μικτό σχολείο όπου διδάσκει άνδρας δάσκαλος. Σχετικές μελέτες, παρουσίαζαν ότι ο αριθμός των κοριτσιών που θα συνέχιζαν τη φοίτηση τους, πιθανόν να διπλασιαζόταν αν ιδρύονταν ξεχωριστά σχολεία για τα κορίτσια και στα οποία θα δίδασκαν μόνο δασκάλες.¹⁰⁸ Δεν πρέπει να αγνοούμε, ότι η επικρατούσα αντίληψη ήθελε τη γυναίκα να μην εργάζεται όταν θα παντρευτεί, αφού θα έπρεπε να αφοσιωθεί στους ρόλους της ως σύζυγος και ως μητέρα.¹⁰⁹

Οι κοινωνικές αντιλήψεις, που επηρέαζαν τη θέση της γυναίκας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} ήταν η ανδροκρατούμενη κοινωνία, το μεγάλο ποσοστό των κατοίκων που ασχολούνταν με γεωργικές εργασίες, αλλά και οι προκαταλήψεις για τη φύση και τις ικανότητες της γυναίκας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη μεγάλη επιρροή της Εκκλησίας στην κοινωνία, που ήθελε τη γυναίκα ηθική, απόλυτα αφοσιωμένη, αλληλέγγυα και υποταγμένη στον άνδρα της, έτοιμη να υποστεί θυσίες για την οικογένειά της.¹¹⁰ Η κατάσταση άρχισε να αλλάζει μετά το 1920 με αργούς ρυθμούς χωρίς ωστόσο να ανατρέπεται εντελώς η αντίληψη του χαρακτήρα της εκπαίδευσης των κοριτσιών. Η αλλαγή αυτή άρχισε να συντελείται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του κοινωνικού εκσυγχρονισμού που παρατηρήθηκε στην κυπριακή κοινωνία λόγω αρκετών παραγόντων.¹¹¹ Μερικοί από αυτούς ήταν και οι ακόλουθοι:

- Η μαζική μετακίνηση ανθρώπων από τα χωριά στις πόλεις. Η μετακίνηση αυτή συνεπαγόταν τις περισσότερες φορές αλλαγή του επαγγέλματος. Έτσι οι αγρότες γίνονταν κυρίως εργάτες και τα αγόρια μαθητευόμενοι τεχνίτες. Η αλλαγή αυτή συνοδευόταν με αλλαγή του τρόπου ζωής. Η μετακίνηση από την ύπαιθρο στην πόλη σήμαινε άνοδο σε άλλη κοινωνική τάξη.
- Οι γυναίκες είχαν πλέον την ευκαιρία να έρχονται σε επαφή με περισσότερα χαρακτηριστικά του εκσυγχρονισμού λόγω κυρίως της τεχνολογίας. Με τον

---

¹⁰⁸ Joey Talbot και Fitzgerald Cape, *ό.π.*, σ.150

¹⁰⁹ Παναγιώτης Περισιάνης, *Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία 1998, σ. 37.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 39.

¹¹¹ Στο ίδιο, σ.40.

τρόπο αυτό οι γυναίκες μάθαιναν, έστω και άτυπα, αποκτώντας νέες αντιλήψεις για τη θέση και τις ικανότητές τους.

- Ανάπτυξη της βιοτεχνίας, του εμπορίου και ίδρυση εμπορικών τραπεζών και γραφείων.¹¹²
- Δημιουργήθηκαν ευκαιρίες για θέσεις εργασίας των γυναικών, λόγω κυρίως του χαμηλότερου μισθού.
- Οι συνθήκες που δημιούργησαν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι: ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος, είχε ως αποτέλεσμα την επίσπευση της εισαγωγής τεχνολογίας και βιομηχανοποίησης, ενώ ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος, παρείχε την ανάληψη πρωτοβουλιών και εργασίας από τις γυναίκες που δε θα είχαν αναλάβει υπό διαφορετικές περιστάσεις
- Ο Αγώνας του 1955-59: Η ενεργός συμμετοχή των γυναικών στον αγώνα, ενίσχυσε την αυτοεικόνα τους.

Μέχρι τότε η πλειοψηφία των κοριτσιών ήταν αναλφάβητες καθώς έρευνες που παρουσιάστηκαν τότε, παρουσίαζαν ένα ποσοστό 47.7% να μην γνωρίζει καθόλου ανάγνωση ή γραφή, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών ήταν 17.1%.¹¹³

Το ψηλό αυτό ποσοστό αναλφαβητισμού στις γυναίκες οφειλόταν, όπως προαναφέραμε, στη θέση της γυναίκας της εποχής εκείνης που λόγω των στερεοτυπικών αντιλήψεων για τις ικανότητες αλλά και για τον προορισμό της, θεωρούσε τη γυναικεία εκπαίδευση, ως περιττή και μη αναγκαία. Παρόλα αυτά, η απροθυμία των γονιών να διδάσκονται τα κορίτσια τους από άντρες δασκάλους σε συνάρτηση με τις αυξημένες ανάγκες για διδασκαλικό προσωπικό και ιδιαίτερα γυναίκες,¹¹⁴ κατέστησαν το διδασκαλικό επάγγελμα ως ενδεχομένως το πρώτο «ανδροκρατούμενο» επάγγελμα στο οποίο εισήλθαν οι γυναίκες στην Κύπρο την εποχή της αποικιοκρατίας.

1.2.2.2 Το Αρσάκειο και οι Αρσακειάδες δασκάλες (από Ελλάδα)

Θα ήταν παράλειψή μου να μην αναφερθώ στον εμπλουτισμό του γυναικείου πνευματικού εργατικού δυναμικού των διδασκαλισσών της Κύπρου, με τις φημισμένες απόφοιτους του Παρθηναγωγείου της Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας

---

¹¹² Georgallides, *A political and administrative history*, σ.253

¹¹³ Πολυδώρου, ό.π, σ. 78.

¹¹⁴ Talbot και Cape, ό.π, σ. 120.

Ελλάδας. Το Αρσάκειο και οι Αρσακειάδες δασκάλες, οι απόφοιτες δηλαδή των Σχολείων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (ΦΕ), δίδαξαν σχεδόν σε όλα τα σχολεία του Ελληνισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού.

Δεν θα ήταν, λοιπόν, υπερβολή ο ισχυρισμός ότι τον 19ο αιώνα το ελληνικό κράτος άφησε την εκπαίδευση των κοριτσιών σχεδόν εξ ολοκλήρου στα χέρια της ΦΕ. Η ΦΕ εκπονούσε τα ωρολόγια προγράμματα και καθόριζε τα διδασκόμενα μαθήματα. Τα υπόλοιπα ιδιωτικά διδασκαλεία θηλέων ήταν υποχρεωμένα να ακολουθούν το πρόγραμμα των Αρσακείων. Μόλις μετά από 30 χρόνια, το 1893, το Υπουργείο Παιδείας δημοσίευσε το πρώτο πρόγραμμα μαθημάτων για τα παρθεναγωγεία της χώρας που λειτουργούσαν ως τότε χωρίς ειδική νομοθετική Ορύθμιση.

Από το 1848 καθιερώθηκε να απονέμονται στις απόφοιτες τού Αρσακείου επίσημα κρατικά διπλώματα μετά από εξετάσεις από κρατική επιτροπή διορισμένη από το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης. Οι εξετάσεις για το δίπλωμα της δασκάλας γίνονταν πλέον από επιτροπή αποτελούμενη από τους καθηγητές της τελευταίας τάξης του Σχολείου της ΦΕ. Το Αρσάκειο Παρθεναγωγείο αναγνωρίστηκε το 1861 ως ισότιμο των διδασκαλείων αρρένων τού κράτους.

Βέβαια το Υπουργείο ασκούσε σύμφωνα με τον νόμο αυστηρή επιτήρηση και έλεγχο. Το πρόγραμμα των διδασκόμενων μαθημάτων θα έπρεπε να υποβάλλεται κάθε χρόνο για έγκριση. Οι υποψήφιες δασκάλες μόλις τελείωναν το Δημοτικό φοιτούσαν απευθείας στο Διδασκαλείο. Αντίθετα, οι άρρενες συνάδελφοί τους το 1834 φοιτούσαν σε Δημοτικό, στο Ελληνικό μέχρι τη Β΄ τάξη και στο Διδασκαλείο για τρία χρόνια και από το 1874 φοιτούσαν στο Δημοτικό, στην Α΄ τάξη του Γυμνασίου και τρία χρόνια στο Διδασκαλείο. Κατά καιρούς, και ανάλογα με τα όσα γίνονταν στο Διδασκαλείο αρρένων, το ΔΣ της ΦΕ προσέθετε νέα μαθήματα. Έτσι το 1880 προστέθηκε η διδασκαλία τής Γραμματικής της λαλούμενης (ομιλούμενης) γλώσσας αλλά και η Φυτολογία. Το Αρσάκειο μάλιστα εξακολουθούσε να εκτυπώνει και να αγοράζει βιβλία χρήσιμα για το μάθημα της Φυτολογίας. Μόλις το 1882 πέρασε από τη Βουλή των Ελλήνων νομοσχέδιο για την ίδρυση κρατικών Διδασκαλείων Θηλέων.

Ως προς το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, στο πρώτο πρόγραμμα του Διδασκαλείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας δινόταν έμφαση στη διδασκαλία της ελληνικής

γλώσσας, ακολουθώντας τη γενικότερη κλασικιστική κατεύθυνση της εποχής, καθώς και τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, των χειροτεχνημάτων και της μουσικής. Οι υποψήφιοι δασκάλες στο τελευταίο εξάμηνο της τέταρτης χρονιάς ασκούσαν στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Όμως πρέπει να επισημάνουμε ότι στην τελευταία τάξη του Διδασκαλείου δεν διδάσκονταν καθόλου μαθηματικά (αριθμητική ή γεωμετρία), αφού ακόμα και στον χώρο της εκπαίδευσης κυριαρχούσε η άποψη ότι οι γυναίκες έπρεπε να έχουν περιορισμένη και υποβαθμισμένη εκπαίδευση, λόγω της διαφορετικότητας τους από τους άνδρες ως προς τη «φύση» και τον «προορισμό».

Σε σύγκριση με την εκπαίδευση των αγοριών, με βάση τα προγράμματα μαθημάτων των Ελληνικών σχολείων αρρένων (1867) και θηλέων (1870), φαίνεται ότι οι ώρες διδασκαλίας της αριθμητικής, καθώς και των ελληνικών ήταν αισθητά λιγότερες στα παρθεναγωγεία σε σχέση με τα Ελληνικά σχολεία των αγοριών. Αντίστοιχα, στα παρθεναγωγεία δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στη διδασκαλία των Γαλλικών, της ωδικής, της ιχνογραφίας και των εργοχείρων, γεγονός που αποτελεί σαφή ένδειξη για τον «διακοσμητικό και συμβολικό» χαρακτήρα της εκπαίδευσης των κοριτσιών, ενδεικτικό των κοινωνικών αντιλήψεων της εποχής.

Σε συνέντευξη που έδωσε ο ιστοριοδίφης Αριστείδης Κουδουνάρης στη Μαρίνα Σχίζα στην Εφημερίδα *Πολίτης* το 2018,¹¹⁵ αναφορικά με το βιβλίο που εξέδωσε το 2014, με θέμα, «Η Συμβολή του Αρσάκειου εις την Παιδείαν της Κύπρου», ο ίδιος δηλώνει με θέρμη ότι:

«Το Αρσάκειον στήριξε με τις αποφοίτους διδασκάλισσες τα Γράμματα και εις την Ελλάδα και εις τον απανταχού ελληνισμό. Διά την Κύπρο κατά την Τουρκοκρατία δεν μπορούσαν οι γυναίκες να μορφωθούν, με την έλευσιν όμως των Άγγλων 1878 η κατάσταση διαφοροποιείται όπου οι γυναίκες άρχισαν να μορφώνονται και κατ' αυτόν τον τρόπον άρχισε η στελέχωσις της Παιδείας εν Κύπρω, με αυτές».

Επιπρόσθετα, όπως επισημαίνει εμφαντικά, η φοίτηση εις το Αρσάκειο, τους έδωσε ακόμη και το προβάδισμα, την ανεξαρτησία από τους άνδρες, ενώ έχαιραν μεγάλου σεβασμού, καθώς η παρουσία τους αξιολογήθηκε ως αναγκαία εις το κοινωνικό γίνεσθαι. «Επέβαλλαν τον σεβασμό και την εκτίμησιν όλων, διότι εμφορούντο από εθνικά και ηθικά

---

¹¹⁵ Μαρίνα Σχίζα, «Αριστείδης Κουδουνάρης», *Ο Πολίτης*, Λευκωσία 29 Δεκεμβρίου 2018.

ιδεώδη και έτσι η παρουσία τους έδινε ιδιαίτερη αίγλη εις το κοινωνικό γίνεσθαι. Επέβαλαν με την παρουσία τους τον σεβασμό των πάντων. Εξύψωσαν τη γυναίκα».¹¹⁶

1.2.2.3 Ιεροδιδασκαλείον Λάρνακος (1910-1933) για δασκάλους/ιερείς.

Όπως γνωρίζουμε, τα γεγονότα του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος ταλάνισαν την εκκλησία της Κύπρου για δέκα ολόκληρα χρόνια, από το 1900 μέχρι και το 1910. Με τον όρο *Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα*, εννοούμε την οξεία εκκλησιαστική διαμάχη που συντάραξε όχι μόνο την Εκκλησία της Κύπρου αλλά διέσπασε και ολόκληρο τον Ελληνισμό της Κύπρου που χωρίστηκε σε δυο αντίπαλα στρατόπεδα, με αντικείμενο την πλήρωση του αρχιεπισκοπικού θρόνου, με υποψήφιους και αντίπαλους τους μητροπολίτες Κιτίου Κύριλλο τον επονομαζόμενο Κυριλλάτσο και Κυρήνειας, Κύριλλο τον επονομαζόμενο Κυριλλούδι.

Στο μεταξύ για τη μόρφωση του κλήρου, έγιναν δύο προσπάθειες για ίδρυση Ιερατικής Σχολής οι οποίες όμως δεν καρποφόρησαν λόγω ακριβώς του πιο πάνω ζητήματος. Έτσι λοιπόν, η Ιερά Σύνοδος μετά τη σύστασή της σε σώμα και αφού ηρέμησαν τα πάθη, θέλοντας να δείξει έργο, σε συνεδρίασή της τον Μάρτιο του 1910 αποφάσισε, ανάμεσα σε άλλα, την ίδρυση Ιεροδιδασκαλείου.¹¹⁷ Κύριος σκοπός του, ήταν η μόρφωση του κλήρου ενώ θα λειτουργούσε κάτω από την εποπτεία της Ιεράς Συνόδου. Οι σπουδαστές του θα ήταν οικότροφοι και τα έξοδα επισκευής και κατάλληλης διαμόρφωσης του χώρου θα εξευρίσκονταν από γενικό έρανο που θα διεξήγαγε η Αρχιεπισκοπή. Ως μόνιμα έσοδα του Ιεροδιδασκαλείου, η απόφαση καθόριζε τα εξής: τα τακτικά επιδόματα των Μητροπόλεων από γάμους, τα τακτικά επιδόματα από τις Μονές, την κυβερνητική χορηγία, τις τακτικές και έκτακτες εισφορές σωματείων και ιδιωτών και τα δίδακτρα των σπουδαστών.

Ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος, βλέποντας την όλη προσπάθεια να οδηγείται σε ναυάγιο λόγω οικονομικών αδυναμιών αλλά και του γεγονότος ότι ο αρχιεπίσκοπος δεν απάντησε σε αίτημά του για ίδρυση της σχολής στη Λάρνακα, προχώρησε μόνος του και λειτούργησε το Ιεροδιδασκαλείο στην πόλη του Ζήνωνα, στεγάζοντάς το προσωρινά στην Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου του Κοντού. Αυτό ήταν και η κύρια αιτία της διαμάχης των δύο Ιεραρχών. Έτσι ο Μελέτιος, αφού εξασφάλισε τις εγκαταστάσεις

---

¹¹⁶ Στο ίδιο.

¹¹⁷ Ίκαρος Πετρίδης, *Κίτιον- Λάρνακα- Σκάλα: Πόλις η πρώτη*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2013, σ. 85-86· Κωστής Κοκκινόφτας, «Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο», *Ο Πολίτης*, Λευκωσία 30 Σεπτεμβρίου 2001.

της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου ως προσωρινό χώρο στέγασης της σχολής, εξέδωσε εγκύκλιο στις 9 Αυγούστου 1910, καλώντας τους ενδιαφερόμενους να αποταθούν για εγγραφές το αργότερο μέχρι την 8η Σεπτεμβρίου. Οι σπουδαστές έπρεπε να διαμένουν εντός της Μονής και θα πλήρωναν δέκα αγγλικές λίρες ετησίως για δίδακτρα, διατροφή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αν εγγράφονταν ως ιδιώτες, και οκτώ λίρες αν ήταν υπότροφοι κοινοτήτων, Μονών ή άλλων εκκλησιαστικών αρχών. Στη συνέχεια εξασφάλισε το αναγκαίο διδακτικό προσωπικό και εξέδωσε τον κανονισμό που αφορούσε τη λειτουργία του Ιεροδιδασκαλείου, απόσπασμα του οποίου δημοσίευσε ο *Εκκλησιαστικός Κήρυκας*, το 1911.¹¹⁸ Με βάση τους κανονισμούς λειτουργίας φαίνεται καθαρά πως δινόταν μεγάλη σημασία στη γενική μόρφωση των σπουδαστών αλλά και στη θρησκευτική τους διαπαιδαγώγηση.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν τα Θρησκευτικά, τα Ελληνικά, Παιδαγωγικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Φυσικά, Γεωπονικά και Τεχνικά. Γίνεται φανερό από τα πιο πάνω διδασκόμενα μαθήματα πως το αναλυτικό πρόγραμμα δεν αποσκοπούσε μόνο στον καταρτισμό μορφωμένων ιερέων αλλά και ανθρώπων με μια σφαιρική μόρφωση.

Ο έντονος ανταγωνισμός που αναπτύχθηκε στη συνέχεια με το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο ανάγκαζε τη διεύθυνση του σχολείου να τροποποιεί τα μαθήματα αναλόγως. Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι δάσκαλοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης, το Ιεροδιδασκαλείο μπήκε στο στόχαστρο ως υπεύθυνο γι' αυτή την κατάσταση και αυτό γιατί, ενώ η δημιουργία του Ιεροδιδασκαλείου είχε ως στόχο τη μόρφωση του κλήρου, στο τέλος ελάχιστοι από τους σπουδαστές ακολουθούσαν την ιεροσύνη. Η αλήθεια είναι ότι το Ιεροδιδασκαλείο δεν υστερούσε ποιοτικά από τα άλλα εκπαιδευτήρια αλλά οι χαμηλές απολαβές των ιερωμένων της εποχής σε συνδυασμό με τις καλύτερες συνθήκες αμοιβής των δασκάλων έσπρωχνε τους νέους να επιλέγουν το διδασκαλικό επάγγελμα αντί του ιερατικού.¹¹⁹ Με αυτόν τον τρόπο, αντί του κλήρου που είχε μεγάλη ανάγκη το νησί, το Ιεροδιδασκαλείο δημιουργούσε δασκάλους οι οποίοι αναγνωρίζονταν και διορίζονταν από την Κυβέρνηση ως ισότιμοι με τους απόφοιτους του Παγκυπρίου διδασκαλείου.

---

¹¹⁸ Μελέτιος Μεταξάκης, «Κανονισμός Παγκυπρίου Ίεροδιδασκαλείου», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ*, τεύχος ΙΒ', Λάρνακα 1911, σ. σ. 186-195.

¹¹⁹ Σώτος Σιάλαρος, *Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο: 1910-1932*, Λάρνακα 2004, σ. 7-8, *Νέον Έθνος*, Λάρνακα 27 Αυγούστου 1910 και *Η εφημερίδα του Λαού*, Λάρνακα 9 Οκτωβρίου 1910.

Το Ιεροδιδασκαλείον σταμάτησε να λειτουργεί το 1932 λόγω της πληθώρας των δασκάλων αλλά και της αποκοπής της κυβερνητικής χορηγίας. Πρώτος διευθυντής της σχολής ήταν ο Ιεροδιάκονος Αρσένιος Δηληγιάννης, απόφοιτος της θεολογικής σχολής των Ιεροσολύμων, ο οποίος ήρθε στην Κύπρο ως συνοδός του Μητροπολίτη Κιτίου Μελέτιου Μεταξάκη και κατόπιν ο Αρχιμανδρίτης Ιουβενάλιος και ο Γεώργιος Ματσάκης.

Γενικά, η προσφορά του Ιεροδιδασκαλείου στη μόρφωση των Ελληνοκυπρίων είναι μεγάλη. Μπορεί πολλοί σπουδαστές να μην έγιναν ιερείς, και να μην εκπληρώθηκε ο απώτερος στόχος της ίδρυσής του, εντούτοις η μόρφωση πολλών ανθρώπων σε μια τόσο δύσκολη περίοδο για τον Ελληνισμό της Κύπρου είναι ένα γεγονός αδιαμφισβήτητο και αξιομνημόνευτο.

Οι Άγγλοι στην προσπάθειά τους να ελέγξουν την εκπαίδευση των δασκάλων, κατάργησαν τα τρία αυτά εκπαιδευτήρια μετά τα γεγονότα του 1931 (Οκτωβριανά) και ίδρυσαν το Διδασκαλικό κολλέγιο αρρένων στη Μόρφου το 1937 και το διδασκαλικό κολλέγιο θηλέων το 1943 στη Λευκωσία.¹²⁰

1.2.2.4. Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου (1937-1958)

Προς αντικατάσταση των πιο πάνω αναφερθέντων Ελληνικών Διδασκαλείων (Παγκύπριου Διδασκαλείου, Διδασκαλείου Θηλέων και Ιεροδιδασκαλείου) για την εκπαίδευση των νέων δασκάλων, οι Άγγλοι κατά την περίοδο της Παλμεροκρατίας, ίδρυσαν τα διτάξια Διδασκαλικά Κολλέγια Αρρένων και Θηλέων (1937 και 1943) αντίστοιχα.

Η αποικιοκρατική κυβέρνηση αποδίδοντας τεράστια αξία στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, διόρισε Άγγλους να διδάσκουν στα κολλέγια, φροντίζοντας την ίδια ώρα να υπάρχουν και Κύπριοι καθηγητές, Έλληνες και Τούρκοι, που είχαν μετεκπαιδευτεί στην Αγγλία. Οι πρώτοι δύο καθηγητές που διορίστηκαν στο Κολλέγιο Μόρφου είχαν μετεκπαιδευτεί για δύο χρόνια στο University of College of the South West Exeter. Στη συνέχεια εκπαιδεύτηκαν και άλλοι για το σκοπό αυτό.¹²¹

¹²⁰ Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω*, σ. 54· Πέτρου, ό.π, σ. 91-93.

¹²¹ William Weir, *Education in Cyprus: Some Theories and Practices in Education in the Island of Cyprus since 1879*, Cosmo press, Λευκωσία 1952, σ. 186.

Το Κολλέγιο Αρρένων λειτούργησε στη Μόρφου για είκοσι χρόνια, μέχρι το 1957, με Άγγλο Διευθυντή και Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους σπουδαστές από όλες τις περιοχές της Κύπρου με γλώσσα διδασκαλίας την Αγγλική.

Παράλληλα το Κολλέγιο επισκέπτονταν καθηγητές ειδικών μαθημάτων για διδάξουν ειδικά μαθήματα όπως μουσική, φυσική αγωγή, τέχνη και χειροτεχνία. Παρά τις οργανωμένες προσπάθειες για βελτίωση της εκπαίδευσης ενδεικτικό της επικρατούσας κατάστασης, είναι ότι το 1931 το 54.4% του πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι.

Το 1943 άρχισε τη λειτουργία του, στη Λευκωσία, το Κέντρο Εκπαίδευσης Διδασκαλισσών (τμήμα Θηλέων) με Ελληνοκύπριες και Τουρκοκύπριες σπουδάστριες.¹²² Αρχικά, την πρώτη πενταετία δεχόταν Ελληνίδες σπουδάστριες, αλλά αργότερα, από το 1948, δεχόταν και Τουρκοκύπριες, ενώ είχε Αγγλίδα Διευθύντρια.

Τον Ιανουάριο του 1958, λειτούργησε το νέο Διδασκαλικό Κολλέγιο στη Λευκωσία, στο οποίο σπούδαζαν άντρες και γυναίκες. Τα δύο τμήματα μετακινήθηκαν στα νέα κτήρια της οδού Καλλιπόλεως στη Λευκωσία, ένα χώρο που αποτελούσε τμήμα μεγάλης κτηματικής δωρεάς του Μεγάλου Δραγομάνου Χατζηγεωργάκη Κορνέσιου. Τον Ιούνιο του 1958 οι Τουρκοκύπριοι καθηγητές και σπουδαστές/στριες αποχώρησαν επικαλούμενοι τις διακοινοτικές ταραχές. Έτσι το Κολλέγιο λειτούργησε την επόμενη χρονιά, ουσιαστικά ως Ελληνικό, με τη διδασκαλία στην Ελληνική γλώσσα, παρόλο που ο Διευθυντής παρέμενε Άγγλος. Τα δυο αυτά ιδρύματα συγχωνεύθηκαν το 1958 κι αντικαταστάθηκαν τον επόμενο χρόνο από την Παιδαγωγική Ακαδημία.

1.2.2.5. Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ 1959-1993)

Το 1959, λόγω των δικοινοτικών ταραχών η λειτουργία του Διδασκαλικού Κολλεγίου συνεχίστηκε μόνο με Ελληνοκύπριους/ιες σπουδαστές/στριες ενώ οι Τουρκοκύπριοι/ιες φοιτούσαν σε άλλο κτίριο στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας.¹²³ Το ίδιο έτος, 1959 το Διδασκαλικό Κολλέγιο παραδόθηκε από το Βρετανό διευθυντή στην Ελληνική κοινότητα.

Μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου, το 1960, η εκπαίδευση, ρυθμίστηκε στηριζόμενη στις πρόνοιες των Συμφωνιών του 1959, με βάση τον δικοινοτισμό.¹²⁴

---

¹²² Πολυδώρου, ό.π, σ. 130.

¹²³ Bradley Lightbody, *Report of the Department of Education for the schoolyear 1958-59*, Government Printing Office, Λευκωσία 1959, σ. 5.

¹²⁴ Πέτρου, ό.π, σ. 145.

Συγκεκριμένα, μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης -Λονδίνου, την 1^η του Μάη του 1959, το Κολλέγιο πέρασε στη δικαιοδοσία της Ελληνικής Κοινότητας γεγονός που επισφραγίστηκε με την αποχώρηση του Άγγλου διευθυντή. Κατά τη Μεταβατική περίοδο, η άσκηση κάθε λειτουργίας σχετικής με την εκπαίδευση, μεταβιβάστηκε στο νεοσύστατο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ), με πρώτο πρόεδρο το Κλασικιστή, Γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου, Δρ Κωνσταντίνο Σπυριδάκι.

Το Σεπτέμβριο του 1958-59 πρωτολειτούργησε η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου με δευτεροετείς φοιτητές, τους πρωτοετείς του Κολλεγίου της προηγούμενης χρονιάς και 157 πρωτοετείς. Από αυτούς 40 ήταν κορίτσια που φοιτούσαν σε ξεχωριστά τμήματα. Πρώτος προσωρινός διευθυντής της Ακαδημίας, ανέλαβε ο φιλόλογος Φρίξος Π. Βράχας. Στις 25 Ιουνίου έγινε η πρώτη «τελετή αποφοίτησης». Συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 1960, λίγες βδομάδες πριν την επίσημη ανακήρυξη της κυπριακής Ανεξαρτησίας, αποφοίτησαν οι πρώτοι απόφοιτοι της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, 53 δασκάλες και διπλάσιοι άρρενες δάσκαλοι.

Παράλληλα το Κολλέγιο μετονομάστηκε σε Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου¹²⁵ και δύο χρόνια αργότερα αναγνωρίστηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων της Ελλάδας ως ισότιμο με τις Ελληνικές Παιδαγωγικές Ακαδημίες.¹²⁶

Έτσι λοιπόν η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου ιδρύθηκε σε διαδοχή του Αγγλικού Διδασκαλικού Κολλεγίου από το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, το οποίο ανέλαβε τη διαχείριση της ελληνικής παιδείας της Κύπρου από την 1η Μαΐου 1959 μέχρι την ανακήρυξη της Κύπρου σε Ανεξάρτητη Δημοκρατία στις 16 Αυγούστου 1960. Η απόφαση για τη μετατροπή του Αγγλικού Διδασκαλικού Κολλεγίου σε Παιδαγωγική Ακαδημία λήφθηκε στην πρώτη και δεύτερη συνεδρία του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου στις 6 και 13 Μαΐου 1959, γεγονός που δηλώνει τη μεγάλη σημασία που το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο απέδιδε στην ενέργειά του αυτή.

Σύμφωνα με την Κουτσελίνη-Ιωαννίδου¹²⁷ διακρίνουμε δυο μεγάλους σταθμούς στην εκπαίδευση των δασκάλων στην Κύπρο, με την ίδρυση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Αυτές οι ημερομηνίες σταθμοί διαμορφώνουν διάφορα μοντέλα

---

¹²⁵ Πολυδώρου, ό.π, σ. 141.

¹²⁶ *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 1, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1959-1960.

¹²⁷ Μάιρη Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, «Τα Αναλυτικά Προγράμματα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου (1959-1993) και οι κοινωνικο-πολιτικές τους διαστάσεις», στο *Η Παιδεία στην αυγή του 21ου αι.: 2^ο Διεθνές Συνέδριο*, Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης, Λευκωσία 2003, σ.203

ανάπτυξης του εκπαιδευτικού, ανάλογα με την απάντηση που κατά καιρούς δίνεται στο βασικό ερώτημα «Ποιο δάσκαλο θέλουμε να εκπαιδευτούμε». Τα μοντέλα ανάπτυξης-εκπαίδευσης που επικράτησαν είναι: α) Το εθνοκεντρικό, προνεοτερικό μοντέλο ανάπτυξης που λειτούργησε την περίοδο από την Ανεξαρτησία ως την τουρκική εισβολή (1959-1974), και β) Το νεοτερικό μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο ακολουθήθηκε από την τουρκική εισβολή, μέχρι το κλείσιμο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας (1974-1993).

Κατά κανόνα, στις μετά την αποικιοκρατία κυβερνήσεις,¹²⁸ η εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκε ως μέσο εθνικής ενότητας σ' ένα ιδιαίτερα συγκεντρωτικό σύστημα. Αυτό που κάνει ιδιαίτερη την περίπτωση της Κύπρου σε σχέση με τα πλείστα μετά την αποικιοκρατία εκπαιδευτικά συστήματα, είναι ότι ταυτόχρονα με την υποτιθέμενη χρήση της εκπαίδευσης ως μέσο εθνικής ενότητας, την ίδια ώρα η εκπαίδευση κατέχει ρόλο διαιρετικό αφού σύμφωνα με το δοτό Σύνταγμα της Κύπρου, την εκπαίδευση την αναλαμβάνουν, οι αντίστοιχες Κοινοτικές Συνελεύσεις, χωριστά για τους Έλληνες της Κύπρου και χωριστά για τους Τουρκοκύπριους, και όχι η Κυβέρνηση της Κύπρου, όπως στις πλείστες αν όχι σε όλες χώρες του κόσμου.

Η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ), ως το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Κύπρου, μέχρι εκείνη τη στιγμή, ανέλαβε και' εξοχήν εθνικό ρόλο. Η ανώτατη εκπαιδευτική αρχή της περιόδου, το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο σε μια από τις πρώτες πράξεις της, στη συνεδρία της 28ης Μαΐου 1959, αποφάσισε την «ελληνοποίηση» των προγραμμάτων της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, με δύο τρόπους: την κατάργηση της διδασκαλίας της Αγγλικής γλώσσας και την κατανομή των ωρών διδασκαλίας της για ενίσχυση των Ελληνικών και άλλων μαθημάτων συνοδευόμενη από την επίσημη δήλωση ότι «η τελική μορφή του Αναλυτικού Προγράμματος θα καθοριστεί επί τη βάση των εν Ελλάδι μελετώμενων μεταρρυθμίσεων».

Ο Φρίζος Βράχας, πρώτος διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, ενσαρκώνει το ιδεαλιστικό-ελληνοκεντρικό ιδεώδες το οποίο εκφράζεται άμεσα με τις διάφορες ομιλίες του, που δημοσιεύονται στις επετηρίδες της ΠΑΚ και έμμεσα με το αναλυτικό πρόγραμμα της σχολής. Προτεραιότητες του Αναλυτικού Προγράμματος της ΠΑΚ ήταν η διάπλαση των ψυχών των σπουδαστών, η απόκτηση «πνευματικού οπλισμού» αλλά και «ελληνοχριστιανικής αυτογνωσίας».¹²⁹

¹²⁸ Leon Tikly, «Globalisation and Education in the Postcolonial World: towards a conceptual framework», *Comparative Education*, τμ. 33, Λονδίνο 2001, σ. 151-171.

¹²⁹ *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ.1, σ.28

Στα πρώτα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία, το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου, σε όλες τις βαθμίδες, φροντίζει ιδιαίτερα επιμελώς να μην «αφίσταται από τα ελλαδικά εκπαιδευτικά δεδομένα» παρά τις οποιεσδήποτε διαφοροποιήσεις και προσαρμογές που επέβαλλε η πραγματικότητα της Κύπρου. Αυτό γίνεται και στα προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης¹³⁰ γιατί θεωρείται ότι οι πολιτικοί-εθνικοί στόχοι (δηλαδή τα αλυτρωτικά συναισθήματα για την Ένωση) είναι πολύ πιο σημαντικοί από τους στενά εκπαιδευτικούς στόχους. Έτσι, προεξάρχουσα θέση στη φιλοσοφία, τους στόχους και τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης των δασκάλων στην Κύπρο έχει η «Ελληνοχριστιανική-νεοελληνική Παιδεία» που σφυρηλατεί το χαρακτήρα των «εθνικών εργατών».

Είναι χαρακτηριστικό για την εποχή, ότι οι πρώτοι Κανονισμοί προσόντων των δασκάλων και καθηγητών περιλαμβάνουν ειδική διάταξη στην οποία αναφέρεται ότι: «Απαραίτητος όρος διορισμού ως διδασκάλου, καθηγητού και νηπιαγωγού είναι το ανεπίληπτον ήθος, δια δε τα Ελληνικά σχολεία και η προσήλωσις προς τα εθνικά ιδεώδη των Ελλήνων και την Χριστιανικήν Θρησκείαν» (Εφημερίδα Ελευθερία, 13 Νοεμβρίου 1960).¹³¹ Ο δάσκαλος αυτός αναμενόταν να διαμορφωθεί τόσο μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα όσο και με όλες τις έξω και πέρα από το πρόγραμμα δραστηριότητες της ΠΑΚ. Την περίοδο αυτή τα αναλυτικά προγράμματα έδιναν έμφαση σε μαθήματα που συνέδεαν το φοιτητή με την παράδοσή του. Χαρακτηριστική είναι η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της Ακαδημίας (μέχρι και το 1963).

Το προνεότερικό αυτό μοντέλο βασίζεται στην ιδεολογία του ιδεαλισμού, λειτουργεί στην αγροτική δομή της κλειστής κυπριακής κοινωνίας και τροφοδοτείται από την αλυτρωτική αντίληψη του έθνους που συνδέεται άμεσα με τη θρησκεία και την εθναρχούσα εκκλησία.

Από τα χρόνια της αποικιοκρατίας ακόμα, το μοντέλο αυτό ενισχύθηκε με την αντιπαράθεση της φιλοσοφίας και των εκπαιδευτικών αντιλήψεων των Ελλήνων της Κύπρου με αυτήν των αποικιοκρατών του Νέου Σχολείου της Αγγλίας των οποίων ο προσανατολισμός είχε έντονο εμπειρικό-θετικιστικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με

---

¹³⁰ Μαίρη Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, *Το Αναλυτικό Πρόγραμμα ως προϊόν και ως πράξη*, Λευκωσία 1997· της ίδιας, «Contemporary Trends and Perspectives of the Curricula: Towards a meta-modern paradigm for Curriculum», *Curriculum Studies*, τμ. 5, Λονδίνο 1997, σ. 87-101

¹³¹ *Ελευθερία*, Λευκωσία 13 Νοεμβρίου 1960.

τον Weir,¹³² «Οι πατριώτες Έλληνες σε μερικές περιπτώσεις προτιμούν καμιά πρόοδο, παρά πρόοδο με ξένη γεύση».

Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τα αλυτρωτικά συναισθήματα των Ελλήνων της Κύπρου συνεχίστηκαν αμείωτα για όλη την πρώτη δεκαετία της Ανεξαρτησίας με αποτέλεσμα την επικράτηση της εθνικής ιδεολογίας σε ολόκληρη την εκπαιδευτική πολιτική. Δέκα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία, ο εκπαιδευτικός λόγος του πρώτου Υπουργού Παιδείας εξυμνεί το ιδανικό της Ένωσης: «*Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός προσβλέπει προς την Ακρόπολιν και τον Παρθενώνα, και ηγωνίσθη μαζί με τον λοιπόν Ελληνικό λαόν δια την ανάστασιν του γένους. Διότι, όπως και άλλοτε είπα, η Κύπρος δεν ανήκει εις τους Κυπρίους, η Κύπρος ανήκει εις τον όλον Ελληνισμόν*».

133

Η επίσημη εγκατάλειψη της πολιτικής της Ένωσης με κύριο εκφραστή τον πρώτο πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' που επίσημα διακήρυξε την πολιτική του «εφικτού» (1967) δημιούργησε έντονες αντιπαραθέσεις τόσο σε ιδεολογικό όσο και σε πραγματικό επίπεδο ανάμεσα στους Έλληνες της Κύπρου. Από την άλλη η προσπάθεια του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα να ελέγξει και να περιορίσει την αυτονομία της ΠΑΚ δημιούργησε σκεπτικισμό και αμφισβητήσεις. Ήδη, από το τέλος της δεκαετίας του '60 η ιδεολογία και οι αντικειμενικές περιστάσεις στην Κύπρο διαφοροποιήθηκαν σημαντικά.

Μέχρι το 1965 συγκρίνοντας τα δύο προγράμματα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου και των Ακαδημιών της Ελλάδας, φαίνεται ότι τηρείται σε απόλυτο σχεδόν βαθμό η γενική αρχή εκπαιδευτικής πολιτικής για συνοδοιπορία-ταύτιση των αναλυτικών προγραμμάτων των δύο χωρών. Αργότερα όμως η επικράτηση του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα και η διδασκαλία μαθημάτων που προφανώς στόχευαν στον ιδεολογικό έλεγχο των Ελλαδιτών, δεν είχαν την ίδια βαρύτητα στο πρόγραμμα της ΠΑΚ. Όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά, για το πρόγραμμα της Ελλάδας αρκετοί μελετητές όπως οι Μπουζάκης κ.ά.¹³⁴, αναφέρουν ότι: «Στο πρόγραμμα που καθόρισε το στρατιωτικό καθεστώς εντοπίζονται ορισμένες αλλαγές, οι οποίες υποδηλώνουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό των σπουδών και την πρόθεση

---

¹³² Weir, *Education in Cyprus*, σ. 188.

¹³³ «Ομιλία του Υπουργού Παιδείας, κ. Σπυριδάκη», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 11, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1969-1970, σ. 32-33.

¹³⁴ Σήφης Μπουζάκης-Τζήκας Χρήστος- Κώστας Ανθόπουλος, *Η κατάρτιση των δασκάλων – διδασκαλισσών και των νηπιαγωγών στην Ελλάδα*, τμ Β: *Η περίοδος των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και των Σχολών Νηπιαγωγών (1993-1990)*, Gutenberg, Αθήνα 1998, σ.516

του καθεστώτος για τη διαμόρφωση συγκεκριμένου τύπου δασκάλου: Δραστική μείωση των ωρών διδασκαλίας της Ιστορίας και κατάργηση της Ιστορίας του Πολιτισμού, κατάργηση των μαθημάτων ‘Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Κοινωνιολογία’. Στη θέση αυτών των μαθημάτων μπήκε η Σχολική Νομοθεσία, ενώ στη θέση της Εισαγωγής στην Οικονομική μπήκε η Λογιστική, η οποία, βέβαια, δεν αναφέρεται σε μοντέλα οικονομικής και άρα, κοινωνικής οργάνωσης». Τέλος, το φασιστικό καθεστώς της στρατιωτικής χούντας, κατήργησε και ορισμένα μαθήματα, τα οποία δε θα δικαιολογούσαν ιδεολογικές επιλογές, όπως Ψυχολογία των Ατομικών Διαφορών, Θεωρία της Αγωγής και Αγωγή του Λόγου.

Σύμφωνα με τον Δρ Πέτρο Παπαπολυβίου,¹³⁵ το νέο πνευματικό ίδρυμα ξεκινούσε την πορεία του με τον ενθουσιασμό της εποχής και με στόχους ξεκάθαρους: «Η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου έχει κατεύθυνση ελληνοχριστιανική και αποσκοπεί εις την εθνικήν διαπαιδαγώγησιν των τροφίμων της και τον καταρτισμόν δημοδιδασκάλων ικανών ν’ ανταποκρίνονται εις την υψηλήν του Έλληνος εκπαιδευτικού αποστολήν».

Μέχρι το 1972 τα ελληνοκεντρικά μαθήματα (Ελληνική Γραμματεία, Ιστορία του Ελληνικού Πολιτισμού, Αρχαία Ελληνικά) μειώνονται σταδιακά σε ώρες διδασκαλίας ή/και καταργούνται. Στα προγράμματα του 1972 ενισχύονται σημαντικά η Φιλοσοφία, η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία, τα μαθήματα Γενικής Μόρφωσης των δασκάλων καθώς και τα μη ακαδημαϊκά μαθήματα περιεχομένου όπως η Μουσική, η Σωματική Αγωγή και η Τέχνη.

Οι αλλαγές αυτές ερμηνεύθηκαν από το διευθυντή της ΠΑΚ με κριτήριο τις διαφορετικές εμφάσεις στην εκπαίδευση των δασκάλων, οι οποίες «συνάδουν και προς τις νεώτερες διεθνείς τάσεις» και υποβάλλουν στροφή στην εκπαίδευση «από τη γραμματογνωσία και την πατριδογνωσία προς την ανθρωπογνωσία».¹³⁶ Αυτό όμως, δε σημαίνει σε καμιά περίπτωση εγκατάλειψη της έμφασης στον εθνικό στόχο, μια και ο

---

¹³⁵ Πέτρος Παπαπολυβίου, «Το ιστορικό πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης», στον τόμο Σήφης Μπουζάκης (επιμ.) *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Όψεις και απόψεις*, τόμος Α’ Gutenberg, Αθήνα 2011 σσ. 652

¹³⁶ Μιχαλάκης Μαραθεύτης, «Ομιλία επί τη λήξει των μαθημάτων», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 13, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1971-1972, σ. 54-55.

δάσκαλος της Κύπρου προγραμματίζεται να είναι «Ο δάσκαλος του Γένους»¹³⁷ ο οποίος θα αναπτύξει ταυτόχρονα ευρεία εθνική και πολιτιστική δράση.

---

¹³⁷ *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 15, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1973-1974, σ. 28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Από την Αγγλοκρατία στην Κυπριακή Δημοκρατία (Ίδρυση του νέου κράτους και Εκπαιδευτικές Δομές της Κυπριακής Εκπαίδευσης-Διοίκησης κατά τη Μεταβατική περίοδο (1959-1960)

2.1 Ένα νέο κράτος γεννιέται:

Η ανεξαρτησία, όπως όλοι γνωρίζουμε, δεν αποτελούσε πρωταρχικό στόχο των Ελλήνων της Κύπρου, των οποίων οι αγώνες στόχευαν στην αυτοδιάθεση -Ένωση. Παράλληλα, σχεδόν ταυτόχρονα, οικουμενικά, οι αγώνες για αυτοδιάθεση των λαών, λάμβαναν τη χρονική αυτή περίοδο τις διαστάσεις ενός παγκόσμιου κινήματος και οι Κύπριοι δεν μπορούσαν παρά να ακολουθήσουν αυτή την τάση. Έμελλε, όμως, αυτός ο αγώνας να μην βρει την πλήρη του ευόδωση.

Σύμφωνα με το συγγραφέα και εκπαιδευτικό Νέαρχο Νεάρχου,¹³⁸ «μετά από τη μεταμόρφωση του Κυπριακού προβλήματος από το 1955, από Αγγλο – Ελληνική διαφορά σε Ελλαδοτουρκικό πρόβλημα, κι αυτή ακόμα η λύση της ‘δεσμευμένης ανεξαρτησίας’ θεωρήθηκε μόνο ως ανακοπή πορείας προς το χειρότερο». Αυτό που οι ίδιοι οι Άγγλοι, ωμά και κυνικά, φρόντιζαν να προτείνουν σε κάθε δοθείσα περίπτωση, ήταν η διπλή αυτοδιάθεση και διχοτόμηση, ενώ σε όλα τα σχέδια λύσης, που κατά καιρούς προώθησαν, ήταν εμφανής η διαρκής τους φροντίδα για παρεμπόδιση της πλειοψηφίας να ασκήσει τα δικαιώματά της, τόσο κοινοβουλευτικά όσο και διοικητικά.

Από την άλλη, η Ελλάδα, το κύριο στήριγμα των Ελλήνων της Κύπρου, ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη, οικονομικά, στρατιωτικά και πολιτικά, από τους Άγγλους και τους Αμερικανούς και δεν είχε πολλά περιθώρια άσκησης εθνικής πολιτικής. Την εθνική της πολιτική, προσπαθούσε να την εντάσσει μέσα στα πλαίσια των συμμαχιών της επιδιώκοντας το καλύτερο. «Ήδη, από το 1956 οι Καραμανλής – Αβέρωφ άρχισαν να ερωτοτροπούν με διχοτομικές λύσεις».¹³⁹

Όπως είναι γνωστό, οι σύμμαχοί της Ελλάδας, οι Βρετανοί, εισήγαγαν μέσα από την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου το 1955, και την Τουρκία ως ισότιμο παράγοντα στη

---

¹³⁸ Νέαρχος Νεάρχου, *Μακάριος- Δραματική πορεία*, Εκδόσεις Ιεράς Μητρόπολης Πάφου, Πάφος 2021, σ. 95.

¹³⁹ Στο ίδιο, σ. 100.

ρύθμιση του Κυπριακού. Με αυτό τον τρόπο, η πάγια τακτική των Μεγάλων Δυνάμεων να ικανοποιούν το μέρος από το οποίο έχουν να αποκομίσουν μεγαλύτερα οφέλη εφαρμόστηκε και στην περίπτωση της Κύπρου, με τουρκική απαίτηση. Αυτό έγινε γεγονός με την αναβάθμιση της Τουρκοκυπριακής μειονότητας από το 1956 σε κοινότητα ισότιμη με την πλειοψηφούσα Ελληνική κοινότητα της Κύπρου. Μάλιστα, από τη χρονολογία εκείνη και μετά, κάθε υποβαλλόμενο από τους Βρετανούς σχέδιο, απέπνεε διαχωριστικές πρόνοιες για τις δύο κοινότητες. Όπως είναι φανερό, η “δεσμευμένη” αυτή ανεξαρτησία της Κύπρου δεν αποτελούσε τίποτε περισσότερο από ένα «οδυνηρό συμβιβασμό», που παρέκκλινε σημαντικά από τους πόθους και τις επιδιώξεις του Κυπριακού Ελληνισμού».

Η τελική φάση του οδυνηρού αυτού συμβιβασμού διαδραματίστηκε κατ’ αρχήν στη Ζυρίχη, από τις 5 μέχρι τις 11 Φεβρουαρίου 1959, σε κατ’ ιδίαν διαπραγματεύσεις μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας Αβέρωφ και Ζορλού, αντίστοιχα. Η τελική συμφωνία υπογράφηκε από τους Πρωθυπουργούς Ελλάδας και Τουρκίας Καραμανλή και Μεντερές στις 11 Φεβρουαρίου του 1959. Ατυχώς οι άμεσα ενδιαφερόμενοι κλήθηκαν μόνο στο τελικό στάδιο της Συμφωνίας στο Λάνκαστερ Χάουζ, όχι για να διαπραγματευθούν, αλλά για να προσυπογράψουν και να επικυρώσουν τις συμφωνίες. Από τις 17 μέχρι τις 19 Φεβρουαρίου 1959, ο Άγγλος Πρωθυπουργός Μακμίλλαν συγκάλεσε στο Λονδίνο, διάσκεψη με τη συμμετοχή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Δρος Κιουτσούκ, ως εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων, με στόχο την προσυπογραφή των συμφωνιών της Ζυρίχης στο σύνολό τους, χωρίς όμως οποιοδήποτε δικαίωμα επαναδιαπραγμάτευσης οποιουδήποτε όρου των συμφωνιών. Μέχρι τότε η Ελληνοκυπριακή ηγεσία είχε κρατηθεί σε πλήρη συσκότιση. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προσυπέγραψε, στις 19 Φεβρουαρίου 1959, κάτω από τις γνωστές δραματικές συνθήκες τις συμφωνίες Ζυρίχης, τις οποίες, όμως όπως δήλωσε πάμπολλες φορές αργότερα, δε θεώρησε ούτε για μια στιγμή ως το φινάλε ή το απόγειο των επιδιώξεων του Κυπριακού Ελληνισμού, παράλες τις συκοφαντίες των κατηγορών του, οι οποίοι διαλαλούν μέχρι σήμερα, ότι αυτός υπέγραψε αυτόβουλα τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.

Το προσχέδιο που συμφωνήθηκε από τις ενδιαφερόμενες πλευρές μετά από εντατικές συνομιλίες για την ανεξαρτησία της Κύπρου, προέβλεπε Ελληνοκύπριο πρόεδρο και Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο. Οι κυβερνήσεις της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Βρετανίας που συνήλθαν στις 19 Φεβρουαρίου, στο Λονδίνο, οριστικοποίησαν τις ρυθμίσεις. Οι συμφωνίες αυτές τερματισμού της βρετανικής

κυριαρχίας αποτελούνταν από ένα σύνταγμα και τρεις συνθήκες: τη Συνθήκη Εγγυήσεως, τη Συνθήκη Συμμαχίας και τη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως. Στη Σύνοδο αυτή επετράπη στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να παρευρεθεί, ο οποίος στη συνέχεια «εργάστηκε σκληρά για να περιοριστεί κατά το δυνατόν, η έκταση των περιοχών που απαιτούσε η Βρετανία από 160 σε 99 τετραγωνικά μίλια, σχεδόν το τρία τοις εκατό του νησιού, τις οποίες η Βρετανία διατηρεί μέχρι και σήμερα».¹⁴⁰ Μέχρι την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων, η Βρετανία κατάφερε να εξασφαλίσει επιπρόσθετα, τη διατήρηση δικαιωμάτων πρόσβασης και χρήσης σε ορισμένες μικρότερες τοποθεσίες στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, δικαιώματα υπερπτήσεων και διάφορα δικαιώματα διέλευσης.

Οι μάλλον «μοναδικές» αυτές ρυθμίσεις αποτελούσαν ένα προκεχωρημένο φυλάκιο στα σπλάχνα της νεοσύστατης δημοκρατίας, ακρωτηριάζοντας την ιδέα της πλήρους κυριαρχίας και ανεξαρτησίας, με την έννοια ότι οι τρεις συνθήκες σαφώς συνδέονταν με μία συνεχιζόμενη βρετανική παρουσία, και θεωρήθηκαν ως ένα ενιαίο διασυνδεδεμένο πακέτο από τη βρετανική κυβέρνηση. Στη Συνθήκη Εγκαθιδρύσεως που εδραίωνε το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, περισσότερο από το μισό του κειμένου αφιερώθηκε στις Περιοχές των Κυρίαρχων Βάσεων (SBAs) και σε θέματα σχετικά με αυτές. Το υπόλοιπο αφορούσε οικονομικά ζητήματα και θέματα εθνικότητας που ανέκυπταν από τον τερματισμό της αποικιακής διοίκησης. Η Συνθήκη Συμμαχίας έθετε το πλαίσιο για συνεργασία μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Κύπρου, την εκπαίδευση κυπριακού στρατού και τη στάθμευση 950 Ελλαδιτών και 650 Τούρκων στρατιωτών στο νησί, σε αναλογία 60:40, που δεν αντιπροσώπευε την αναλογία του 82:18 Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Η Συνθήκη Εγγυήσεως απαγόρευε την ένωση με οποιαδήποτε χώρα, καθώς και τη διχοτόμηση, και καθιστούσε τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία από κοινού υπεύθυνες ως εγγυήτριες δυνάμεις της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της ασφάλειας της Κύπρου. Η τελική συμφωνία (1960),¹⁴¹ παραχωρούσε στους Τουρκοκύπριους μεγαλύτερη επιρροή (για παράδειγμα, 30 τοις εκατό των θέσεων στη δημόσια υπηρεσία) απ' όσο αντιστοιχούσε στην αριθμητική τους αναλογία. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι αποκτούσαν δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο) σε θέματα εξωτερικών

---

¹⁴⁰ William Mallinson, *Κύπρος: Ιστορική Επισκόπηση – Cyprus: A Historical Overview*, επιμ. Μίλτος Μιλτιάδου, Αγγελική Νικολαΐδου, μτφρ. Δανάη Δελή, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία 2011, σ. 24.

¹⁴¹ Στο ίδιο.

σχέσεων, άμυνας, ασφάλειας και επιβολής φορολογίας. Η πολυπλοκότητα της συνολικής μετα-αποικιακής ρύθμισης αντανάκλασε ένα σύστημα εξωτερικών συμφερόντων που ακρωτηρίαζαν την αρχή ενός ενιαίου κράτους βασισμένου στην ισότητα των δικαιωμάτων.

Στις πρώτες προεδρικές εκλογές που διενεργήθηκαν στην Κύπρο πρόεδρος εκλέγηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και Αντιπρόεδρος ο Φαζίλ Κουτσιούκ.¹⁴² Σταδιακά όμως άρχισε να εκδηλώνεται αντιπαράθεση ανάμεσα στην ηγετική ομάδα που συγκρότησε ο Μακάριος και τους υποστηρικτές του Γεώργιου Γρίβα.

Μέσα σε όλο αυτό το πλέγμα των αλληλοεμπλεκόμενων σχέσεων κυρίαρχο ήταν το αγγλοαμερικανικό ενδιαφέρον για διατήρηση των βάσεων για στρατιωτικούς σκοπούς (από το 1956, ακόμα, η Βρετανία είχε αρχίσει να μεταφέρει τις επιχειρήσεις ηλεκτρονικής παρακολούθησης της Μέσης Ανατολής στην Κύπρο), ενώ ακολουθούσε η επιτακτική για τον πιο πάνω πολιτικοστρατιωτικό παράγοντα ανάγκη να παραμείνει η Κύπρος στη σφαίρα επιρροής της Δύσης, ακόμη και χωρίς να είναι μέλος του ΝΑΤΟ. Καθόλου αμελητέα ήταν και η «ανάγκη» να μειωθεί η σοβιετική επιρροή στην ανατολική Μεσόγειο, ενώ επιπρόσθετος παράγοντας ήταν το αμοιβαίο ενδιαφέρον της Ελλάδας και της Τουρκίας να διατηρήσουν την επιρροή τους.

Αξιοσημείωτο, υπήρξε το γεγονός, ότι τόσο η Ελληνοκυπριακή τόσο και η Τουρκοκυπριακή κοινότητα είχαν αμυδρό έως ανύπαρκτο ρόλο στη σύνταξη των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου παρόλο που τελικά τις υπέγραψαν. Στην ουσία, τόσο οι συμφωνίες όσο και το σύνταγμα επιβλήθηκαν στον λαό της Κύπρου, χωρίς ποτέ να του δοθεί η ευκαιρία ούτε να συνδιαμορφώσει αλλά ούτε και να κρίνει το περιεχόμενο τους με την ψήφο του.

Αν και επιφανειακά αυτό το μάλλον περίπλοκο στο σύνολό του και «μοναδικό» νομικό πακέτο σχεδιάστηκε για να λειτουργήσει σωστά, ακόμη και οι Βρετανοί αναγνώρισαν ότι η Συνθήκη Εγγυήσεως βρισκόταν σε αντίθεση με το Άρθρο 2.4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και παραμεριζόταν πλήρως από το Άρθρο 103. Έτσι μοιραία, σύντομα θα έκανε την εμφάνισή της η αντικρουόμενη πραγματικότητα, και η εύθραυστη Δημοκρατία θα κατέρρεε με ολέθριες συνέπειες.

---

¹⁴² Μάριος Θρασυβούλου, *Ο Εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων: Από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία (Οψεις, τάσεις και ο ρόλος της Αριστεράς)*, Επίκεντρο, Αθήνα 2017, σ. 340.

Όπως είναι γνωστό, η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας σηματοδοτείται από τις συνομιλίες των πρωθυπουργών των δύο «μητέρων πατρίδων», της Ελλάδας και της Τουρκίας, Κωνσταντίνου Καραμανλή και Adnan Menderes, στη Ζυρίχη, από τις 6 μέχρι τις 11 Φεβρουαρίου του 1959, οι οποίες κατέληξαν σε ένα διάγραμμα λύσης του Κυπριακού ζητήματος, το οποίο οριστικοποιήθηκε με την πενταμερή διάσκεψη του Λονδίνου από τις 17 μέχρι τις 19 Φεβρουαρίου του 1959.

Το νεοσύστατο κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας, άρχισε ουσιαστικά να οικοδομείται ένα ολόκληρο χρόνο πριν από την επίσημη ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας στις 16 Αυγούστου του 1960, μέσα από μια σειρά αποφάσεων που αρχικά λήφθηκαν από τη μεταβατική επιτροπή πριν ακόμα αρχίσει να παίρνει σάρκα και οστά το κυβερνητικό σχήμα. Η οικοδόμηση εκείνου του πρώτου κυπριακού κράτους σκιαγραφείται μέσα από τα πρακτικά της Γραμματείας, της Μεταβατικής Επιτροπής σε πρώτη φάση και ακολούθως του Υπουργικού Συμβουλίου. Μέσα από τα πρώτα αυτά πρακτικά, παρουσιάζονται οι πρώτες αποφάσεις της Μεταβατικής Επιτροπής, που αφορούσαν το νόμισμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά και τους διορισμούς των πρώτων πρέσβων της Κύπρου στο εξωτερικό, διορισμοί που αποφασίστηκαν με βάση τα πολιτικά δεδομένα της τότε εποχής.

Η θεμελίωση, θα λέγαμε του Κυπριακού κράτους, πραγματοποιήθηκε στις 4 Μαρτίου του 1959, στις 11 π.μ στην πρώτη συνάντηση των μελών της μεταβατικής επιτροπής που έλαβε χώρα στο Κυβερνείο. Παρόντες σε εκείνη τη συνάντηση, ήταν ο Κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εκπροσωπώντας τους Ελληνοκυπρίους και ο Δρ Φαζίλ Κουτσιούκ, εκπροσωπώντας τους Τουρκοκυπρίους. Παρακαθήμενοι, ήταν οι Ραούφ Ντεκτάς και Ο. Ορέκ, ενώ η κοινή Γραμματεία αποτελείτο από τους Τ.Ε. Μαρκαντώνη και Α.Σ. Φάιζ. Στο πρακτικό της πρώτης συνάντησης, που ως σημειωθεί, είχε γραφτεί στα Αγγλικά αναφέρεται ότι η συνάντηση άρχισε με εναρκτήρια δήλωση του Άγγλου Κυβερνήτη, ο οποίος περιέγραψε συνοπτικά τον μελλοντικό τρόπο λειτουργίας (*modus operandi*) του νεοσύστατου κράτους. Ο Sir Χιου Φουτ, χαρακτήρισε την πρώτη συνάντηση της Επιτροπής, ως μια ιστορική ευκαιρία, ενώ παράλληλα εξέφρασε την εκτίμηση αλλά και τη χαρά του, για το γεγονός ότι δε θα ήταν το πρόσωπο που θα ασκούσε αποκλειστικά εξουσία, αλλά θα ήταν σε στενή συνεργασία με τους εκπροσώπους του

λαού.¹⁴³ Δεσμεύτηκε δε να εργαστεί με απόλυτη ειλικρίνεια με όλους τους άλλους εταίρους, ώστε οι όποιες διαφορές απόψεων να συζητούνται και να λύνονται μέσα σε πνεύμα συνεργασίας και καλής θέλησης, μέσα σε κλίμα εμπιστευτικότητας. Δεν παρέλειψε να χαρακτηρίσει «ευτυχία του μέλλοντος» αυτή την ευκαιρία, ενώ αντίστοιχα αναφέρθηκε στον ένοπλο αγώνα ως «μιζέρια του παρελθόντος», ο οποίος χάρη στη «σοφία και το θάρρος» των ηγετών στο Λονδίνο, μπόρεσε να αναλάβει την ευθύνη να μην απογοητεύσει τον ελεύθερα σκεπτόμενο κόσμο του νησιού.

Όσον αφορά το χώρο πραγματοποίησης των συναντήσεων της Μεταβατικής Επιτροπής, ο Κυβερνήτης εισηγήθηκε το Κυβερνείο, σε πρώτο στάδιο, μέχρι την εύρεση πιο μόνιμου χώρου. Ως τέτοιο χώρο, πρότεινε το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, αφού ο χώρος ήταν κεντρικός και είχε αμφιθέατρο που χρησίμευε για μεγαλύτερες συναντήσεις, ενώ θα μπορούσε να στεγάσει προσωρινά τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Συμπλήρωσε μάλιστα ότι στόχος της Επιτροπής ήταν να πραγματοποιήσει σε πλήρη σύνθεση τις πρώτες συνεδρίες, αρχίζοντας από τις 30 Μαρτίου. Οι εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων Μακάριος και Κουτσιούκ συμφώνησαν.

Το επόμενο θέμα που απασχόλησε τους τρεις άνδρες ήταν ο εμπρόθεσμος διορισμός των υπολοίπων μελών της Μεταβατικής Επιτροπής, ώστε η Επιτροπή στο σύνολο της να μπορέσει να συνεδριάσει κανονικά στις 30 Μαρτίου. Σε εκείνη τη συνεδρία, αποφασίστηκε και η σύσταση της Γραμματείας της Μεταβατικής Επιτροπής, η οποία αργότερα θα μετονομαζόταν σε Γραμματεία του Υπουργικού Συμβουλίου. Στη συνέχεια, ο κυβερνήτης, έδωσε έμφαση στην ανάγκη επείγουσας αναδιοργάνωσης της Κυβερνητικής Υπηρεσίας, ώστε να ταιριάζει με το σύστημα υπουργικής διακυβέρνησης. Η πρόταση επικεντρωνόταν στην ετοιμασία λίστας με δώδεκα αξιωματούχους που θεωρούνταν κατάλληλοι για διορισμό. Τόσο ο Μακάριος, όσο και ο Κουτσιούκ, συμφώνησαν ότι αυτή η πρόταση ήταν και χρήσιμη και απαραίτητη. Διανεμήθηκε μάλιστα μια πρώτη λίστα προτεινόμενων χαρτοφυλακίων. (Παράρτημα Ι των Πρακτικών)

---

¹⁴³ Αντρέας Πιμπίσις, «Έτσι οικοδομήθηκε το Κυπριακό κράτος», *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 4 Οκτωβρίου 2020. σ.6-7

Παράρτημα Ι

Συμβούλιο Υπουργών

Προτεινόμενα Χαρτοφυλάκια

1. Πρόεδρος
2. Αντιπρόεδρος
3. Εξωτερικών
4. Γενικός Εισαγγελέας (Δικαιοσύνης)
5. Άμυνας
6. Οικονομικών
7. Εμπορίου και Βιομηχανίας (συμπεριλαμβανομένων και των Ορυχείων)
8. Εσωτερικών Θεμάτων
9. Συγκοινωνιών και Έργων
10. Υγείας
11. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
12. Φυσικών Πόρων.

Σύμφωνα με τα πρακτικά, κατά τη συζήτηση υπήρξε η εισήγηση, όπως ο Υπουργός Εσωτερικών ζητημάτων προσδιοριστεί καλύτερα, ως Υπουργός Εσωτερικών (Interior). Στη συνέχεια, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ρώτησε κατά πόσο ο Γενικός Εισαγγελέας θα ήταν και Υπουργός Δικαιοσύνης. Ο Κυβερνήτης δήλωσε ότι στο Αγγλικό Σύστημα Διακυβέρνησης δεν υπήρχε Υπουργός Δικαιοσύνης, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος δήλωσε προσωπικά ότι προτιμούσε όπως όλα τα μέλη της κυβέρνησης φέρουν τον τίτλο του Υπουργού. Στη συνέχεια διατυπώθηκαν διάφορες εισηγήσεις-απορίες από τον Αρχιεπίσκοπο και τον Αντιπρόεδρο Φαζίλ Κουτσιούκ, όπως π.χ κατά πόσο το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας και Οικονομικών θα μπορούσε να συγχωνευθεί σε ένα χαρτοφυλάκιο, εισήγηση που απέρριψε ο Φαζίλ Κουτσιούκ με τη δικαιολογία ότι θα υπήρχε με αυτό τον τρόπο ένα άδειο χαρτοφυλάκιο. Επίσης μετά από συζήτηση, υιοθετήθηκε η άποψη του Μακαρίου, όπως το Υπουργείο Φυσικών Πόρων, μετονομαστεί σε Υπουργείο Γεωργίας και Φυσικών Πόρων, δίνοντας έμφαση στη σημασία της γεωργίας στην οικονομία του νησιού. Στην ίδια συνάντηση συζητήθηκε επίσης η συμμετοχή των δημοσίων υπαλλήλων στη μεταβατική κυβέρνηση, η μισθοδοσία των υπουργών και το θέμα της διπλής ιδιότητας και κατά πόσο οι πολιτειακοί

αξιωματούχοι θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τις επιχειρήσεις τους στον ιδιωτικό τομέα. Η περίοδος στην οποία θα προετοιμαζόταν η μετάβαση από την αποικιοκρατία στην ανάδυση της νέας κρατικής υπόστασης ξεκίνησε την 1η Μαρτίου του 1959, ενώ τα μεσάνυχτα της 15^{ης} προς 16^η Αυγούστου του 1960, πραγματοποιήθηκε η επίσημη εγκαθίδρυση του νέου κράτους.

2.1.1 Το πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο:

Στις 31 Αυγούστου του 1960, δυο βδομάδες μετά την ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, στις 10.30 το πρωί, συνεδρίασε το πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο. Στο πρακτικό της εν λόγω συνεδρίας,¹⁴⁴ που είναι το πρώτο που συντάσσεται στα Ελληνικά αναφέρονται τα ακόλουθα:

Παρόντες:

- ✓ Η Αυτού Μακαριότης, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, Πρόεδρος της Δημοκρατίας
- ✓ Δρ Φαζίλ Κουτσιούκ, Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας
- ✓ Κος Α. Αραούζος, Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας
- ✓ Κος Π. Γιωρκάτζης, Υπουργός Εσωτερικών
- ✓ Δρ Ρ. Θεοχάρης, Υπουργός Οικονομικών
- ✓ Κος. Σ. Κυπριανού, Υπουργός Εξωτερικών
- ✓ Δρ Ν. Μανιέρα, Υπουργός Υγείας
- ✓ Κος. Ο. Ορέκ, Υπουργός Άμυνας
- ✓ Κος Τ. Παπαδόπουλος, Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων
- ✓ Κος Τ. Παπαδόπουλος, Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
- ✓ Κος Φ. Πλουμέρ Υπουργός Γεωργίας και Φυσικών Πόρων
- ✓ Κα. Σ. Σουλιώτου, Υπουργός Δικαιοσύνης

Παρακαθήμενοι:

- ✓ Ο υφυπουργός παρά τω Προέδρω
- ✓ Ο υφυπουργός παρά τω Αντιπροέδρω

---

¹⁴⁴ «Πρακτικό 1^{ης} συνεδρίας Υπουργικού Συμβουλίου 31.09.1960», ιστοσελίδα Γραμματείας Υπουργικού Συμβουλίου, Κυπριακή Δημοκρατία, Ιούνιος 2020.

http://www.cm.gov.cy/cm/cm.nsf/index_gr/index_gr?opendocument, (όπως ανακτήθηκε τον Ιούνιο του 2020).

Γραμματεύς:

- ✓ Κος. Τ.Ε. Μαρκαντώνης

Μεταφρασταί:

- ✓ Κος Μ.Μπετρή
- ✓ Κος Κ. Ψυλλίδης

Μετά τις προσφωνήσεις από τον Πρόεδρο Μακάριο και τον Αντιπρόεδρο Κουτσιούκ, το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε για τα νομίσματα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Όσον αφορά τα χαρτονομίσματα, αποφάσισε να διατηρηθούν οι αξίες των 5 και 1 λιρών καθώς και τα χαρτονομίσματα των 500 και 250 μιλς, ενώ παράλληλα αποφάσισε όπως το μέγεθος τους μειωθεί κατά 1 εκατοστό. Όλα τα χαρτονομίσματα θα είχαν το Θυρέο της Κυπριακής Δημοκρατίας (το περιστέρι) στο μπροστινό τους μέρος με παράλληλη διατήρηση της υφιστάμενης υδατογραφίας. Τα χαρτονομίσματα των 5 λιρών, θα απεικόνιζαν στη μια τους πλευρά, κεντήματα και εργόχειρα, της 1 λίρας ανάγλυφους λίθους, το χαρτονόμισμα των 500 μιλς, ενώ το χαρτονόμισμα των 250 μιλς, ανάγλυφα ξύλα, δάση και τοπικά προϊόντα. Όσον αφορά τα κέρματα, το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε καταρχήν να διατηρήσει την τότε αξία των κερμάτων των 100, 50, 25 και 5 μιλς, να καταργήσει το κέρμα των 3 μιλς και εισάξει το καινούριο νόμισμα του ενός μιλς. Τα κέρματα δε ξεκινώντας από το μεγαλύτερο αυτό των 100 μιλς, προς το μικρότερο, αυτό του ενός μιλς, θα είχαν ως εμπρόσθια όψη τον θυρέο τα Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ στην πίσω όψη θα είχαν αντίστοιχα πηγαίνοντας από το μεγαλύτερο στο μικρότερο, το αγρινό, ένα τσαμπί σταφύλι, ένα κώνο κέδρου, ένα ιστιοφόρο και το μικρότερο ένα στάχυ.

Ένα από τα υψίστης σημασίας ζητήματα που απασχόλησαν το Υπουργικό Συμβούλιο κατά τους πρώτους μήνες λειτουργίας του, ήταν η ανάπτυξη των διπλωματικών σχέσεων του νεοσύστατου κυπριακού κράτους και η συνεπακόλουθη εγκαθίδρυση πρεσβειών σε σημαντικές πρωτεύουσες. Οι πρώτες αποφάσεις με τις οποίες η Κύπρος μπαίνει στον παγκόσμιο διπλωματικό χάρτη, λαμβάνονται στις 10 Σεπτεμβρίου του 1960 σε συνεδρία που ξεκίνησε στις 1:00 το μεσημέρι. Αυτές οι πρώτες αποφάσεις παρουσίαζαν και τις σχέσεις της Κύπρου με το διεθνές πολιτικό περιβάλλον. Στα πρακτικά του Υπουργικού Συμβουλίου της 10^{ης} Σεπτεμβρίου του 1960 αναφέρονται επί λέξει τα εξής: «Ίδρυσις πρεσβειών» (1) Το Υπουργικόν Συμβούλιον απεφάσισεν όπως: (α) Ίδρυθούν επί του παρόντος εξ Πρεσβείαι εις τας

ακόλουθας χώρας: Αθήναν (Ελληνοκύπριος πρέσβης) , Άγκυραν (Τουρκοκύπριος πρέσβης), Λονδίνον, Ουασικτώνα, Βόννην και Κάϊρον.

Στο μεταξύ στις 13 Φεβρουαρίου του 1959, διεξάχθηκαν ήδη οι πρώτες Προεδρικές εκλογές, με νικητή τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ', ο οποίος ανέλαβε επίσημα τα καθήκοντα του στις 16 Αυγούστου του 1960, ως ο πρώτος πρόεδρος της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας. Ακολούθησαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στις 31 Ιουλίου του 1960. Η μετάβαση από την Αγγλοκρατία στην ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία, συνιστούσε για την πλειοψηφία τουλάχιστον των Ελλήνων της Κύπρου, ένα ιδιότυπο κεφάλαιο, και μια «κολοβή» ανεξαρτησία- μάλιστα εν πολλοίς, δεσμευμένη ελευθερία, η οποία δεν αποτελούσε την προγραμματική πολιτική τους επιδίωξη. Παρόλα αυτά, το τέλος της Αγγλοκρατίας και η θεμελίωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν θεωρήθηκε από την πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων ως τελικός σταθμός, αλλά «ως ένα νέο πολιτικό πλαίσιο στο οποίο με άλλα μέσα και άλλη τακτική θα συνεχίζονταν οι προσπάθειες για την επίτευξη του προγράμματος της Ένωσης».¹⁴⁵

2.2 Εκπαιδευτικές δομές της Ανεξαρτησίας (Μεταβατική περίοδος)- Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο

Τον Ιούνιο του 1959 και μέχρι τον Αύγουστο του 1960, για περίοδο δηλαδή δεκαπέντε μηνών, διορίστηκε και λειτούργησε σε συνεργασία με τον τελευταίο Άγγλο Κυβερνήτη της Κύπρου Sir Hugh Foot και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ως αντιπρόσωπο των Ελληνοκυπρίων, επταμελές Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ), το οποίο αποτελούσε κατά την περίοδο αυτή της μετάβασης από την αποικιακή διοίκηση στην Ανεξαρτησία, την ανώτατη Εκπαιδευτική, διοικητική και συμβουλευτική αρχή της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ειδικότερα, το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ), σύμφωνα με το Νόμο 19/1959, καθιερωνόταν ως «η κεντρική αρχή για όλα τα ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με τη δημοτική και μέση εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων (περιλαμβανομένης και της εκπαίδευσης των διδασκάλων)». Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου, πρώτη ουσιαστική μεταβολή των μέσων προώθησης της εκπαιδευτικής πολιτικής (απόρροια της πολιτικής μεταβολής στην Κύπρο), ήταν η ίδρυση του Ελληνικού Εκπαιδευτικού

---

¹⁴⁵ Δημήτρης Χαραλάμπους, *Η Ιστορία του Διδασκαλικού Συνδικαλισμού στην Κύπρο (1898-1960)*, τμ. Α', Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 512.

Συμβουλίου. Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, (ΕΕΣ) αποτελείτο από έξι μέλη-ένα από κάθε επαρχία-και ανέλαβε τη διοίκηση της Ελληνικής Εκπαίδευσης στο νησί κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, που άρχισε την 1^η Μαΐου του 1959. Απώτερος σκοπός, της σύστασης του, ήταν η αναδημιουργία του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση που παρέδωσε η απελθούσα αποικιακή διακυβέρνηση στην κυπριακή δημοκρατία, τον Αύγουστο του 1960, ήταν μικρή ως προς τα αριθμητικά δεδομένα, και ως εκ τούτου, όχι δύσκολα διαχειρίσιμη, γεγονός που βοήθησε και στην ποιοτική της αναβάθμιση μέσα στα επόμενα χρόνια. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τα ελληνικά σχολεία της Κύπρου, κατά τη σχολική χρονιά 1964-1965, ήταν 532 Δημοτικά από τα οποία τα 15 ήταν οκτατάξια, και 51 Μέσης Παιδείας, εκ των οποίων τα 44 ήταν Κοινοτικά και 7 ιδιωτικά. Ο συνολικός μαθητικός πληθυσμός, έφτανε τις 95 000 παιδιά. Από αυτούς, 69218 μαθητές και μαθήτριες φοιτούσαν σε σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το ένα τρίτο περίπου, δηλαδή περίπου 22 778 στη Μέση Γενική Εκπαίδευση, 2732 στην Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση και 2 107 στα ιδιωτικά σχολεία Μέσης Παιδείας. Η διετής Παιδαγωγική Ακαδημία, είχε εγγεγραμμένους την ίδια χρονιά 88 σπουδαστές και σπουδάστριες.¹⁴⁶

Παρόλο που ο Κυβερνήτης είχε παραιτηθεί από τα δικαιώματα που είχε εξουσιοδοτηθεί να ασκεί κατά τη διάρκεια της αποικιακής διακυβέρνησης, ο Βρετανός Διευθυντής Παιδείας έμεινε στη θέση του για λίγους ακόμα μήνες, προτού μεταβιβάσει τα καθήκοντά του που αφορούσαν την ελληνική εκπαίδευση στον Πρώτο Εκπαιδευτικό Λειτουργό. Παράλληλα, οι Βρετανοί Διευθυντές των πέντε Επαρχιακών Γραφείων Παιδείας μεταβίβασαν την εξουσία τους, σε Έλληνες Λειτουργούς. Στα κριτήρια επιλογής των έξι προσώπων που διορίστηκαν ως μέλη του ΕΕΣ, δεν περιλήφθηκε η σχέση τους με την εκπαίδευση, αλλά η επαρχία προέλευσης τους (μια και θα έπρεπε να εκπροσωπούνται όλες οι επαρχίες) καθώς και ο ιδεολογικός τους προσανατολισμός και ειδικότερα η προσκόλληση τους στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, Ανακοινωθέν 6/19 Ιουλίου 1965, «Απάντησις του Υπουργού Παιδείας εις ερώτησιν του Ρ.Ι.Κ.» και «Ομαλωτέρα η και αποδοτικώτερα η λειτουργία των σχολείων. Νέοι τύποι σχολείων δέον να ιδρυθούν». Ανακοινώσεις του Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, *Ελευθερία*, Λευκωσία 20 Ιουλίου 1965.

¹⁴⁷ Το ΕΕΣ αποτελείτο από τους Κ. Σπυριδάκι (Πρόεδρο), Σ. Ευαγγελίδη (Λευκωσία), Α. Αναστασιάδη (Λεμεσό), Λ. Σαββίδη (Αμμόχωστο), Ζ. Πιερίδη (Λάρνακα), Ι. Αγρότη (Πάφος) και Σ. Κρίστη (Κερύνεια) Σχετικά: *Έκθεσις περί του Έργου του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας κατά το*

Το μοναδικό από τα επτά μέλη του Συμβουλίου που είχε την εκπαιδευτική ιδιότητα, ήταν ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου στον οποίο ανατέθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, η Προεδρία του Συμβουλίου. Στο μεταξύ, ο διορισμός αυτός, όπως θα διαφανεί αργότερα, θα αναδείξει και θα ενισχύσει το ρόλο του Κ.Σπυριδάκι, ως της πλέον ισχυρής προσωπικότητας στο χώρο της εκπαίδευσης για την επόμενη δεκαπενταετία.

Η εκπαιδευτική πολιτική ενός κράτους ή μιας κοινότητας, είναι συνισταμένη ετερογενών παραγόντων. Ανάμεσα τους, είναι η εκάστοτε κυρίαρχη ιδεολογία, οι συνεπακόλουθες αντιλήψεις που διακρίνουν τους φορείς εξουσίας για την εκπαίδευση, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και ανάγκες και ο βαθμός επηρεασμού από άλλα εκπαιδευτικά συστήματα ή από άλλους διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς.¹⁴⁸ Όπως εξάλλου τονίζει ο Κούρος το εκπαιδευτικό σύστημα, βρίσκεται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση με τα άλλα κοινωνικά υποσυστήματα.¹⁴⁹ Ο Nomalizo συμπληρώνει, ότι «η εκπαίδευση δεν είναι κάτι που μπορεί να εξετάζεται χωριστά από την κοινωνία που τη διαμόρφωσε και τη διάπλασε. Για να κατανοήσει κανείς το εκπαιδευτικό σύστημα, θα πρέπει αναγκαστικά να κατανοήσει τη φύση της κοινωνίας».¹⁵⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Persianis «εξωγενείς παράγοντες και ένα ευρύ φάσμα από ιδεολογίες και στοιχεία από εκπαιδευτικά συστήματα, καθόρισαν καταλυτικά τη διαμόρφωση της Εκπαίδευσης της Κύπρου».¹⁵¹

Στην προκειμένη περίπτωση το φιλοσοφικό υπόβαθρο και η πυξίδα που κατεύθυνε τις ελληνοκυπριακές εκπαιδευτικές αρχές, ήταν η πλήρης εναρμόνιση-ταύτιση της ελληνικής κυπριακής εκπαίδευσης με την ελληνική, ώστε να επιτευχθεί ο εθνικός προσανατολισμός των Ελλήνων της Κύπρου. Έτσι, από τις πρώτες του συνεδρίες, το ΕΕΣ φρόντισε να νομιμοποιήσει ενωτική ιδεολογία που κυριαρχούσε στις αντιλήψεις των Ελληνοκυπρίων, η οποία ξεκαθάριζε ότι οι Ελληνοκύπριοι, «ως ομόαιμοι, ομόγλωσσοι και ομόθρησκοι με τους Έλληνες της Ελλάδας, ένιωθαν ότι τα σχολεία

σχολικόν έτος 1959-60 (αυτοτελές τεύχος), Λευκωσία 1960, στο Σπυριδάκις, *Μελέται*, τμ. Β', μέρος Β, σ. 222.

¹⁴⁸ Παύλος Παύλου, *Κράτος, Ιδεολογία, Πολιτική και Εκπαίδευση στην Κύπρο 1959-1974*, Παπαζήση, Αθήνα 2016, σ. 210.

¹⁴⁹ Ανδρέας Κούρος, *Δωρεάν εκπαίδευσις μέχρι του 15^{ου} έτους*, Έκδοση Υπουργείου Παιδείας, Λευκωσία 1970.

¹⁵⁰ Malefo Nomalizio, «Η εκπαιδευτική κρίση», στο Ιωάννης Πυργιωτάκης και Ιωάννης Κανάκης (επιμ.), *Παγκόσμια κρίση στην Εκπαίδευση*, Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σ. 159-160.

¹⁵¹ Persianis, «Church and the State», σ.79-80.

τους, έπρεπε να έχουν τους ίδιους πολιτιστικούς και εθνικούς προσανατολισμούς και να καλλιεργούν τα ίδια πολιτιστικά και εθνικά ιδεώδη»¹⁵² με τους αδερφούς τους από την Ελλάδα. Η Ανεξαρτησία στην πράξη, αποτελούσε ορόσημο για την απο-αποικιοποίηση της εκπαίδευσης, και για τη δρομολόγηση μιας ολικής «μετακένωσης» της ελληνικής παιδείας στην ελληνική κοινότητα της Κύπρου¹⁵³ ή στο νεοσύστατο Κυπριακό «Έθνος-Κράτος» (ΕΕΜ, 2004).¹⁵⁴

Κατά αυτόν τον τρόπο, οι πρώτες πρακτικές ενέργειες του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου αποσκοπούσαν στον εξελληνισμό της στοιχειώδους παιδείας, η οποία είχε περιέλθει κάτω από τον αποικιοκρατικό έλεγχο. Έτσι,

- Αποφασίστηκε η κατάργηση της διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας στα δημοτικά με τη δικαιολογία ότι προωθούσε τις αγγλικές πολιτικές επιδιώξεις, ενώ αντίθετα δόθηκε έμφαση στην ελληνική γλώσσα, που θα την ενίσχυε ως μέσο έκφρασης και σκέψης των Ελλήνων της Κύπρου.
- Επιδιώχθηκε η αναδιαμόρφωση της δομής της στοιχειώδους εκπαίδευσης, με τη μεταβολή του Αναλυτικού προγράμματος, με τρόπο που να ενισχύει τις ώρες διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, τόσο γραπτά όσο και προφορικά, εισήχθηκε η διδασκαλία της ελληνικής Ιστορίας με παράλληλη ένταξη σε αυτή της κυπριακής ιστορίας, της φυσικής, της αγωγής του πολίτη, της γυμναστικής καθώς και των τεχνικών μαθημάτων.

Η ελληνική γλώσσα αποκαταστάθηκε ως επίσημη γλώσσα γραφείου, και αντίστοιχα καταργήθηκε η αγγλική η οποία ήταν η επίσημη γλώσσα κατά τη διάρκεια της βρετανικής διακυβέρνησης, ενώ η ελληνική σημαία ορίστηκε να ανυψώνεται τις Κυριακές και τις γιορτές στα σχολεία.

Όλες αυτές οι αλλαγές, προς την κατεύθυνση της «ελληνοποίησης» της κυπριακής εκπαίδευσης, χαρακτηρίστηκαν αργότερα, όπως θα δούμε, ως εσπευσμένες αφού τελικά αναστάληκαν, κι έτσι για παράδειγμα το μάθημα των Αγγλικών τελικά επανήλθε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων το 1964, από τα ίδια τα άτομα που το είχαν καταργήσει. Αξιοσημείωτο μάλιστα είναι

---

¹⁵² Παναγιώτης Περσιάνης, *Η νομιμοποίηση του κυπριακού κράτους*, Κυπρόεπεια, Λευκωσία 2004.

¹⁵³ Αντώνης Παπαϊωάννου, *Σκοποί και στόχοι της Παιδείας*, Ζαβαλλής, Λευκωσία 1997.

¹⁵⁴ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωκυπριακή Πολιτεία: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού*, Λευκωσία 2004.

το γεγονός, ότι το εν λόγω μάθημα δεν περιλαμβανόταν στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των σχολείων της Ελλάδας. Κατά τον ίδιο τρόπο, το πρόγραμμα σπουδών της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου τροποποιήθηκε ώστε να προσαρμόζεται προς τις κυπριακές συνθήκες ζωής, ενώ το Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα της Στοιχειώδους Εκπαίδευσης διαφοροποιήθηκε, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες, επιβεβαιώνοντας και την πεποίθηση του Michael Sadler¹⁵⁵ αναφορικά με τη μέγιστη επίδραση που έχουν τα διαδραματιζόμενα έξω από το σχολείο σε όσα επισυμβαίνουν μέσα στο σχολείο.

Το νεοσύστατο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, κατέστησε όλα τα σχολεία επιχορηγούμενα, παραχωρώντας ποσό από τον ήδη υπάρχοντα προϋπολογισμό,¹⁵⁶ ενώ υποχρεώθηκε να καταφύγει σε δάνεια από τη Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα και τις σχολικές αρχές.¹⁵⁷

Παρόλο που το ΕΕΣ λειτούργησε μόνο για δεκαπέντε μήνες (Ιούνιος 1959-Αύγουστος 1960), είχε αναλάβει το ομολογουμένως εξαιρετικής δυσκολίας έργο της αναδημιουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Η ψήφιση του Νόμου 7 του 1960 για δημιουργία του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας της Κύπρου (ΓΕΠ), κατάργησε τις διατάξεις που αναφέρονταν στο ΕΕΣ και αναφέρονταν στη Μεταβατική Περίοδο, μετατρέποντας το από Εκτελεστικό Σώμα σε Συμβουλευτικό, με τη νέα ονομασία Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΣ).

Πρώτος Εκπαιδευτικός Λειτουργός του ΓΕΠ, ορίστηκε ο Χριστόφορος Γερμανάκος, ενώ ανάμεσα στις πρώτες αποφάσεις που λήφθηκαν ήταν ο διορισμός στο εν λόγω γραφείο, δύο επιθεωρητών στοιχειώδους εκπαίδευσης, του ενός με εποπτικό και του άλλου με διοικητικό ρόλο. Επιπρόσθετα, τα πέντε υφιστάμενα επαρχιακά γραφεία των πέντε πόλεων της Κύπρου, συγχωνεύθηκαν σε τρία (Λευκωσίας, Λεμεσού, Αμμοχώστου) και διευθύνονταν από Επιθεωρητές Μέσης Εκπαίδευσης, ενώ στις δύο μικρότερες πόλεις Πάφο και Λάρνακα, λειτουργούσαν παραρτήματα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός

---

¹⁵⁵ Michael Sadler, «How far can we learn anything of practical value from the study of foreign systems of education? Address given at the Guildford Educational Conference on Saturday 20 October 1900», στο J. Higginson (επιμ.), *Selections of Michael Sadler: Studies in world citizenship*, DeJall and Meyorre, Liverpool 1979, σ. 307-314

¹⁵⁶ Περισιάνης - Πολυβίου, *Ιστορία της Εκπαίδευσης*, σ.112

¹⁵⁷ Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Έκθεσις περί του έργου του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας κατά το σχολικόν έτος 1959-1960*, Λευκωσία 1960. σ.69

ότι αυτά τα δύο διοικούνταν από βοηθούς επιθεωρητές της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Η αδήριτη ανάγκη αναθεώρησης του Αναλυτικού Προγράμματος (ΑΠ) αξιολογήθηκε ως υψίστης σημασίας και προτεραιότητας, αποτυπώνοντας την θέση ότι το νέο κράτος επιβαλλόταν όπως μπει απαλλαγμένο και «καθαρό» από ξένες επιρροές και αγκυλώσεις στη νέα εποχή. Το έργο αυτό ανατέθηκε σε Γενική Επιτροπή (ΓΕ), η οποία έλαβε την απόφαση όπως η όλη εργασία ανατεθεί σε ειδικές επιτροπές οι οποίες θα ετοίμαζαν εισηγήσεις πάνω στα επιμέρους μαθήματα. Τα δακτυλογραφημένα αντίγραφα με τις εισηγήσεις της Επιτροπής, τέθηκαν ενώπιον των θεματικών επιτροπών, με την προτροπή όπως μελετηθούν προσεκτικά και όπου είναι δυνατόν τεθούν ως βάση της αναλαμβανόμενης εργασίας. Μετά από ένα μήνα σκληρής δουλειάς, το έργο των επιτροπών ολοκληρώθηκε και παρουσιάστηκε ενώπιον των επιθεωρητών και των διευθυντών των δημοτικών σχολείων. Το σπουδαιότερο χαρακτηριστικό του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος (ΝΑΠ) είναι, σύμφωνα με τον μελετητή Ανδρέα Χριστοδουλίδη, «η μεγάλη ελευθερία που παρέχει εις τον διδάσκαλον προς προσαρμογήν της λειτουργίας του σχολείου και της εργασίας του εν γένει προς τας ικανότητας, τας αντιλήψεις και τα εις την διάθεσίν του μέσα, τας ανάγκας και τα ενδιαφέροντα των παιδιών και τας τοπικάς συνθήκας».¹⁵⁸

Με βάση τα πιο πάνω, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις όπως οι εκπαιδευτικές αρχές της Κύπρου, προχωρήσουν σε αλλαγές οι οποίες θα λάμβαναν υπόψιν τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες. Μέσα σε αυτό το πνεύμα ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης είχε ζητήσει όπως το ΝΑΠ χρησιμοποιεί, «όπου είναι δυνατόν» τις ελλαδικές προτάσεις. Εκ των πραγμάτων, η προτροπή αυτή για «όπου είναι δυνατόν» δημιούργησε διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο ελληνικό και το ελληνοκυπριακό αναλυτικό πρόγραμμα, διαφοροποιήσεις που προέκυπταν πια ως αναγκαιότητα.

---

¹⁵⁸ Ανδρέας Χριστοδουλίδης, «Η Αναθεώρησης των Προγραμμάτων διά τα Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Α', τχ. 2, Λευκωσία 1959, σ. 76-86.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

3.1 Οι Κοινοτικές Συνελεύσεις:

Με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, στις 19 Φεβρουαρίου του 1959 στο Lancaster House, ξεκίνησε η διαδικασία ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το Σύνταγμα της ανεξάρτητης Κύπρου, το οποίο συντάχτηκε κατά τη μεταβατική περίοδο και υπάκουε στις πρόνοιες των συμφωνιών, παρόλο που αφορούσε ένα ενιαίο κράτος, περιείχε πολλά διοικητικά στοιχεία και ρυθμίσεις ομοσπονδίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και την απόλυτα χωριστή διαχείριση μιας σειράς από ζωτικά θέματα, όπως για παράδειγμα της Παιδείας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 87 του συντάγματος, εγκαθιδρύθηκαν δύο ξεχωριστές Συνελεύσεις, μια για κάθε κοινότητα. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, από το 1960 ως 1965, οι τομείς της εκπαίδευσης και του πολιτισμού αποτέλεσαν αποκλειστική αρμοδιότητα της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (στο εξής ΕΚΣΚ) και αντίστοιχα της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (στο εξής ΤΚΣΚ). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι μικρότερες εθνοτικές κοινότητες της Κύπρου, οι Αρμένιοι, οι Λατίνοι και οι Μαρωνίτες κλήθηκαν να επιλέξουν σε ποια από τις δύο κοινότητες επιθυμούσαν να ανήκουν, επιλέγοντας και οι τρεις, την ελληνική.

Τα δύο αυτά σώματα (ΕΚΣΚ και ΤΚΣΚ) είχαν σχεδόν πλήρη αυτονομία και διφυείς αρμοδιότητες (νομοθετικές και εκτελεστικές) λειτουργώντας ως παράλληλοι και αυτοτελείς κρατικοί μηχανισμοί. Διασυνδέονταν απευθείας με την εκτελεστική εξουσία της Δημοκρατίας ως προς τη χρηματοδότηση, με την κρατική υποχρέωση παραχώρησης ενός προκαθορισμένου ελάχιστου ποσού (£1.600.000 για την ΕΚΣΚ και £400.000 για την ΤΚΣΚ),¹⁵⁹ για τις ανάγκες εξάσκησης των λειτουργιών τους.

Η κάθε μια από τις δυο κοινοτικές συνελεύσεις είχε αρμοδιότητες για πολλά ζητήματα της αντίστοιχης κοινότητας. Πέρα από τα θρησκευτικά, τα εκπαιδευτικά, μορφωτικά και διδακτικά θέματα, είχαν επίσης αρμοδιότητες και για τη σύνθεση και δικαιοδοσία των δικαστηρίων, που εκδίκαζαν διαφορές επί προσωπικού θεσμού και θρησκευτικών ζητημάτων, για κοινοτικά ιδρύματα (αθλητικά, φιλανθρωπικά κ.ά.),

---

¹⁵⁹ Παύλου, «Κράτος», σ. 203.

καθώς επίσης και για θέματα συνεργατικών και πιστωτικών ιδρυμάτων κ.λπ.. Για όλους τους πιο πάνω τομείς, η κάθε μια από τις δύο κοινοτικές συνελεύσεις είχε νομοθετική εξουσία. Παράλληλα, και επιπρόσθετα, είχαν την ευθύνη για τη σύνταξη προϋπολογισμών εσόδων-εξόδων καθώς και τη δικαιοδοσία άσκησης διοικητικών αρμοδιοτήτων και ελέγχου. Δεν πρέπει να αγνοεί κανείς ότι οι εργασίες τους ήταν παράλληλες προς τις εργασίες της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Η ΕΚΣΚ, και αντίστοιχα η ΤΚΣΚ, ήταν κυρίαρχα σώματα. Παρά το γεγονός, ότι το δοτό Κυπριακό Σύνταγμα της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας, αναφέρεται εκτενώς στις Κοινοτικές Συνελεύσεις (άρθρα 86-111), εντούτοις, παρουσίαζε σημαντικά κενά ως προς τον τρόπο σύνθεσης και λειτουργίας τους, ενώ υπήρχαν ζητήματα που αφήνονταν στη διακριτική ευχέρεια της κάθε μιας.¹⁶⁰ Με αώτερο στόχο την υπέρβαση των λειτουργικών αυτών αδυναμιών, οι υποθέσεις που προέκυπταν και αφορούσαν την ΕΚΣΚ, λύνονταν με την άμεση υιοθέτηση της νομοθεσίας της Ελλάδας στα σχετικά θέματα.¹⁶¹ Επίσης, πολύ συχνά ζητείτο η νομική συνδρομή και εμπειρία του Γενικού Εισαγγελέα Κρίτωνα Τορναρίτη και του νομικού Γλαύκου Κληρίδη, Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων, ενώ σταδιακά τα κενά συμπληρώνονταν με νομοθετήματα που λάμβαναν υπόψη τους τις κυπριακές ιδιαιτερότητες και τις απαιτήσεις ενός συγκεντρωτικού συστήματος.

Οι εκλογές για την ανάδειξη των 26 μελών της ΕΚΣΚ, πραγματοποιήθηκαν στις 7 Αυγούστου 1960, λίγες μέρες πριν την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σύμφωνα με το άρθρο 92 του Συντάγματος, «ο αριθμός των μελών εκάστης Κοινοτικής Συνελεύσεως καθορίζεται υπό Κοινοτικού Νόμου ψηφιζομένου, διά πλειοψηφίας των δύο τρίτων του όλου αριθμού των μελών, εκάστης Κοινοτικής Συνελεύσεως».¹⁶² Η έναρξη λειτουργίας της ΕΚΣΚ έγινε στις 16 Αυγούστου 1960 με τον Δρα Κωνσταντίνο Σπυριδάκι ως πρώτο πρόεδρό της. Ο Σπυριδάκις υπήρξε καθηγητής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, και τύγχανε της αμέριστης εκτίμησής του, τόσο ως προς την ευθυκρισία όσο και ως προς τις γνώσεις του. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο Αρχιεπίσκοπος

---

¹⁶⁰ Ανδρέας Κασουλίδης, *Πολιτική, Εκπαιδευτική Πολιτική και Διδασκαλικός Συνδικαλισμός στην Κύπρο (1960-1974): Ο Λόγος και η Δράση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Ελλήνων Διδασκάλων στην πρώτη κρίσιμη δεκαετηραετία του ανεξάρτητου κράτους*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2016, σ. 172.

¹⁶¹ Μαρία Χατζηγεωργίου, «Εμπλεκόμενοι φορείς και παράγοντες που επηρέασαν τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του Εκπαιδευτικού Συστήματος της Κύπρου στην περίοδο 1960-1976», στο Ανδρέας Τσιάκκιρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 92.

¹⁶² *Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Κυβερνητικό Τυπογραφείο, Λευκωσία 1960, σ. 44.

Μακάριος ζήτησε τη συμβουλευτική συνδρομή του, στις κρίσιμες συνομιλίες στο Lancaster House στο Λονδίνο.

3.2 Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ)

Η ΕΣΚΚ άρχισε τη λειτουργία της, κυριολεκτικά από το μηδέν, αφού η έλλειψη υποδομής ήταν προφανής. Στεγάστηκε σε γραφεία που της παραχώρησε η Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα, ενώ έπιπλα δανείστηκε από την Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ) και την Τεχνική Σχολή Λευκωσίας. Το πρώτο γραμματειακό προσωπικό της ΕΚΣΚ, αξίζει να αναφερθεί, ότι αποτελούνταν από λειτουργούς του ήδη υποστελεχωμένου Γραφείου Ελληνικής Παιδείας.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι αν και ο Κ. Σπυριδάκης αρχικά είχε διαφωνήσει με τη διεξαγωγή του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, ακολούθως, υπήρξε ένας από τους πιο διαπρύσιους υμνωδούς του. Παρόλο που αξιολογούσε το αποτέλεσμα των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, ως «προϊόν αδηρίτων περιστάσεων», με *«πολλά μειονεκτήματα»* και ως μη ανταποκρινόμενο *«προς τας εθνικές επιδιώξεις»*, εντούτοις, ήταν πεποίθησή του, ότι αυτό θα μπορούσε *«να αποτελέση θεμέλιον εφημερίας του Ελληνικού Κυπριακού Λαού [...] και τον κρίκον περαιτέρω καλλιέργειας πνεύματος συνεργασίας μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων όχι μόνον εν τη νήσω, αλλά και εν τω διεθνεί πεδίω»*.¹⁶³

Η πιο σημαντική εξουσία στην ΕΚΣΚ ήταν εκείνη του Προέδρου, που πρακτικά εκτελούσε τα καθήκοντα ενός Υπουργού Παιδείας. Μια από τις πρώτες αποφάσεις της ΕΚΣΚ, ήταν ο διορισμός του Διευθυντή Εκπαίδευσης, ο οποίος δρούσε ως εκτελεστικό όργανο εφαρμογής των αποφάσεων της Συνέλευσης και των Επιτροπών της, για τα εκπαιδευτικά, τα πολιτιστικά και τα διδακτικά ζητήματα της Κοινότητας. Στον Διευθυντή Εκπαίδευσης υπάγονταν τα τμήματα της Στοιχειώδους, Μέσης και Ανώτερης Εκπαίδευσης, το Τμήμα Πνευματικής Εκπολιτιστικής Ανάπτυξης και Επιστημονικών Ερευνών, το Λογιστήριο, οι Τεχνικές Υπηρεσίες, οι Σχολιατρικές Υπηρεσίες, οι Εκπαιδευτικοί Ψυχολόγοι, η Γεωργική και Τεχνική Εκπαίδευση και η Σωματική Αγωγή. Η θέση του Διευθυντή Εκπαίδευσης καταργήθηκε το 1972.

Σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της ΕΚΣΚ, δίπλα στον Σπυριδάκι, διαδραμάτισε ο Πάνος Αδαμίδης, ως Διοικητικός Λειτουργός της ΕΚΣΚ στην αρχή και ως Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας, στη συνέχεια. Ο Αδαμίδης είχε την ευθύνη της

---

¹⁶³ Σπυριδάκης, «Εκθεσις», σ. 25-26.

προετοιμασίας των πρώτων εκπαιδευτικών νομοθετημάτων που θέσπισε η Κοινοτική Συνέλευση. Την ίδια χρονική περίοδο, εξίσου καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν οι Κλεάνθης Γεωργιάδης, Διευθυντής του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας (ΓΕΠ) (μετέπειτα Γενικός Διευθυντής Εκπαίδευσης), Ανδρέας Κούρος, Τμηματάρχης Στοιχειώδους (μετέπειτα υπουργός Παιδείας), Θεόκλητος Σοφοκλέους, Τμηματάρχης Μέσης/Ανωτέρας και Φρίξος Βράχας, Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου (ΠΑΚ). Όλοι οι προαναφερθέντες, υπήρξαν φορείς της ενωτικής ιδεολογίας και ολόθερμοι υποστηρικτές της ανθρωπιστικής-κλασικής παιδείας.

«Μια από τις κύριες ευθύνες της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης ήταν ο γενικός έλεγχος και η διοίκηση του συστήματος δημόσιας Εκπαίδευσης».¹⁶⁴ Σύμφωνα με τον σχετικό νόμο, η ΕΚΣΚ, είχε την ευθύνη εκλογής πέντε μελών του σώματος, τα οποία μαζί με τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο, ως μόνιμα *ex officio* μέλη, θα αποτελούσαν την Επιτροπή Επιλογής και Διοίκησης¹⁶⁵ της ΕΚΣΚ. Αυτή η Επιτροπή, η οποία για συντομία αναφέρεται ως Επιτροπή Διοίκησης (ΕΔ), ήταν το ανώτατο διοικητικό σώμα της Συνέλευσης και ήταν υπεύθυνη για τον διορισμό των διάφορων επιτροπών της και την εκτέλεση των αποφάσεών της.

Η Επιτροπή Διοίκησης της ΕΚΣΚ, στη συνέχεια κατάρτισε ένα ευρύτερο σύνολο επιτροπών, οι οποίες αποτελούνταν από τρία ως επτά μέλη, που εκλέγονταν μεταξύ των μελών του σώματος:

- Επιτροπή Παιδείας
- Επιτροπή Συνεργατισμού
- Επιτροπή Δήμων και Κοινοτικής Ευημερίας
- Επιτροπή Θρησκείας, Προσωπικού Θεσμού και Δικαστηρίων
- Επιτροπή Οικονομικών
- Επιτροπή επί του Κανονισμού

Η Επιτροπή Παιδείας ήταν αρμόδια για όλα τα ζητήματα που αναφέρονταν στην εκπαίδευση, την πνευματική και εκπολιτιστική ανάπτυξη και πρόοδο του λαού καθώς και τη σωματική αγωγή και υπάγονταν στην αρμοδιότητα της Συνέλευσης.

Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης ήταν ταυτόχρονα πρόεδρος όλων των επιτροπών της Συνέλευσης από το 1960 ως το 1962. Στη συνέχεια, την προεδρία των επιτροπών

---

¹⁶⁴ Πολυδώρου, ό.π, σ. 52.

¹⁶⁵ Παναγιώτης Περσιάνης, «Η παρούσα διοικητική Οργάνωση της Παιδείας εν Κύπρω», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Γ', τχ. 12, Λευκωσία 1961, σ. 58.

ανέλαβαν βουλευτές. Συγκεκριμένα, την προεδρία των Επιτροπών της Παιδείας και της Επιλογής και Διοίκησης ανέλαβαν ο Ιωάννης Χαρμαντάς (εκπαιδευτικός, Εκπρόσωπος της ΠΟΕΔ) και ο Νίκος Αντωνίου. Στην Κοινοτική Συνέλευση υπαγόταν το Γραφείο Παιδείας, στο οποίο διευθυντής ήταν ο Κλεάνθης Γεωργιάδης, ενώ οι υπόλοιπες διοικητικές της αρμοδιότητες ανατέθηκαν στα άλλα συναφή υπουργεία.

Καθ' όλη την περίοδο 1960-1965 υπεύθυνοι για την παιδεία και τον πολιτισμό ήταν οι βουλευτές της Επιτροπής Παιδείας και σε ορισμένα θέματα συμμετείχαν και οι βουλευτές της Επιτροπής Επιλογής και Διοίκησης. Η Επιτροπή Παιδείας, λειτουργούσε πάντα υπό την αυστηρή δικαιοδοσία του Προέδρου της ΕΚΣΚ αλλά και της Επιτροπής Διοίκησης, και ειδικότερα του προέδρου της Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, του οποίου ο λόγος γινόταν άμεσα και καθολικά σεβαστός.

Η Επιτροπή Παιδείας¹⁶⁶ συνέδεε την εκπαιδευτική πολιτική, όπως αυτή διαμορφωνόταν μέσα από κανονισμούς, νομοθεσίες, οδηγίες που θέσπιζε η ΕΚΣΚ με το Γραφείο (Ελληνικής) Παιδείας, που μεριμνούσε για την εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονταν, αποτελώντας εν δυνάμει το πρώτο Υπουργείο Παιδείας της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ο νόμος για την οργάνωση του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας¹⁶⁷ παρείχε στην Επιτροπή Παιδείας την αυξημένη ευθύνη του καθορισμού των εργασιών του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, αλλά και των επιτροπών που υπάγονταν στο Γραφείο.¹⁶⁸

Στην κορυφή της ιεραρχίας βρισκόταν η ίδια η Συνέλευση και αμέσως μετά η Διοικητική Επιτροπή. Το σύστημα αυτό, τόσο για την ελληνοκυπριακή όσο και για την τουρκοκυπριακή πλευρά, λειτούργησε ως κράτος εν κράτει και πολλές φορές παρατηρήθηκε σύγκρουση ρόλων μεταξύ τους και της κεντρικής εξουσίας.¹⁶⁹

Οι δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις που προνοούσε το Σύνταγμα του 1960 είχαν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά: α) δεν εφάπτονταν μεταξύ τους σε κανένα σημείο. Ακόμα και στο ανώτατο επίπεδο της εκτελεστικής εξουσίας, αναφέρονταν η ΕΚΣΚ στον Πρόεδρο και η ΤΚΣΚ στον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας. Έτσι δεν υπήρχε καμία επαφή ή συντονισμός μεταξύ τους έστω σε σχέση με τον στόχο του τι είδους πολίτη επεδίωκε

---

¹⁶⁶ Την Επιτροπή Παιδείας αποτελούσαν οι Κ. Σπυριδάκης (Πρόεδρος), Χρ. Χαραλάμπους (ΟΕΛΜΕΚ), Ι. Χαρμαντάς (ΠΟΕΔ), Ν. Αντωνίου, Π. Κουμενής, Ι. Μάτσης και Μ. Τριτοφτίδης.

¹⁶⁷ «Νόμος 7/1960 περί Οργάνωσης του Γραφείου Παιδείας», στο *Παρ. Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας* υπ. Αρ. 32 της 11/1/1961, Μέρος ΙΙ, Λευκωσία 11 Ιανουαρίου 1961, σ.1-4

¹⁶⁸ «Νόμος 6/1962 περί Οργάνωσης του Γραφείου Παιδείας»(τροποποιητικός), στο *Παρ. Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας* υπ. Αρ.145, της 16/4/1962, Μέρος ΙΙ, Λευκωσία 19 Απριλίου 1962,σ.23-24

¹⁶⁹ Πέτρου, ό.π, σ. 145.

να διαμορφώσει η εκπαίδευση στην Κυπριακή Δημοκρατία,¹⁷⁰ β) είχαν ένα ιδιόμορφο καθεστώς. Ήταν μικρά κοινοβούλια με νομοθετικές αλλά και διοικητικές/εκτελεστικές εξουσίες,¹⁷¹ γ) είχαν υπό την ευθύνη τους ένα μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων. Η κάθε μια ήταν ένα είδος κράτους εν κράτει,¹⁷² δ) η δομή τους, οι πόροι και η στελέχωσή τους ήταν εξαιρετικά ασθενής με αποτέλεσμα, παρά τη φαινομενική παντοδυναμία τους, στην πράξη να εξαρτώνται από υπηρεσίες του κεντρικού κράτους και από την εκτελεστική εξουσία.¹⁷³

Η ΕΚΣΚ προέβηκε στην κοινοτικοποίηση της εκπαίδευσης, έκτισε νέα εκπαιδευτήρια, κατέβαλε προσπάθειες για καθορισμό ομοιόμορφων διδάκτρων στα γυμνάσια,¹⁷⁴ μείωσε τα δίδακτρα των τεχνικών σχολών και προσέφερε υποτροφίες στους μαθητές μέσης εκπαίδευσης.

Οι πρόνοιες του Συντάγματος, που αφορούσαν τον τομέα της εκπαίδευσης προκάλεσαν –όπως και σε αρκετούς τομείς της διακυβέρνησης– σοβαρές δυσλειτουργίες και προβλήματα. Οι συνταγματικοί περιορισμοί που εφαρμόστηκαν στην περίπτωση του νεοσύστατου κράτους οδήγησαν στο αξιοπρόσεκτο, και μοναδικό ίσως παγκόσμια φαινόμενο, η δαπάνη για την παιδεία να μην προέρχεται από τον κρατικό προϋπολογισμό και η ευθύνη να μη βαραίνει απευθείας την κυβέρνηση του τόπου, με αποτέλεσμα, όπως σημειώνει ο Τμηματάρχης Ανωτέρας Εκπαίδευσης, Θ. Σοφοκλέους, «ο προγραμματισμός της οικονομικής αναπτύξεως αυτής να αποτελή ευθύνη άλλου Σώματος, ο δε προγραμματισμός της Παιδείας άλλου».¹⁷⁵ Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σε ομιλία του για το θέμα αυτό, θα σημειώσει ότι «το αποτέλεσμα ήταν να τοποθετήσουμε ολόκληρη την εκπαίδευση της χώρας έξω από τη σφαίρα της κυβερνητικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής και να δημιουργήσουμε οικονομικά προβλήματα και άλλες δυσκολίες για τις Κοινοτικές Συνελεύσεις, που είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην Πολιτεία».¹⁷⁶

Δυστυχώς στα πρώτα στάδια ζωής της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα κενά που παρατηρήθηκαν στο νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο επέβαλλαν την εξεύρεση τρόπων άμεσης αντιμετώπισης των διαδικαστικών ζητημάτων, όπως το θέμα των

---

¹⁷⁰ Παύλου, ό.π, σ. 282.

¹⁷¹ Κλεάνθης Γεωργιάδης, «Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις (Βουλή) Κύπρου», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Στ', τχ. 30, Λευκωσία, 1965, σ. 241-251.

¹⁷² Andreas Karagiorges, *Education development in Cyprus 1960-1977*, Λευκωσία 1986, σ. 189.

¹⁷³ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 188

¹⁷⁴ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, Ε 10/2, ΕΚΣΚ «Πρακτικά 38^{ης} Συνεδριάσεως ΕΚΣΚ», Λευκωσία 1961.

¹⁷⁵ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 189.

¹⁷⁶ «Εντολή του Προέδρου Μακαρίου. Ο Δρ Σπυριδάκης ανέλαβεν από της χθες το Υπουργείον Παιδείας», *Ελευθερία*, Λευκωσία 1 Απριλίου 1956.

αναλυτικών προγραμμάτων.¹⁷⁷ Επιπρόσθετα, η ΕΚΣΚ, αντιμετώπιζε τρομερές οικονομικές δυσκολίες, ένεκα της πίεσης των εκπαιδευτικών συνδικαλιστικών οργανώσεων για αυξήσεις και «της αδυναμίας της Κυβέρνησης να την ενισχύσει οικονομικά λόγω συνταγματικού κωλύματος».¹⁷⁸

Την ΕΚΣΚ ως ένα ξεχωριστό, εκπαιδευτικό υβρίδιο, διακρίνουν μια σειρά από ιδιαιτερότητες, οι οποίες εδραιώνουν το συντηρητικό και συγκεντρωτικό της χαρακτήρα και περιορίζουν τις αναπτυξιακές της δυνατότητες.¹⁷⁹ Μερικές από τις αδυναμίες αυτές μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες:

1. Τα αιρετά μέλη της ΕΚΣΚ ήταν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ακατάλληλα να χειριστούν θέματα παιδείας, τόσο διοικητικά, όσο και νομοθετικά, όπως προαγωγές, μεταθέσεις, διορισμούς, ιδιαίτερα μετά από την εφαρμογή του τροποποιητικού νόμου 6/1962.
2. Όλες οι αρμοδιότητες που σχετιζόνταν με την εκπαιδευτική πολιτική, ήταν συγκεντρωμένες στο πρόσωπο του ισχυρού άντρα της εκπαίδευσης Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, ο οποίος έλεγχε με τρόπο απόλυτο τόσο τη νομοθετική εξουσία (ΕΚΣΚ) όσο και την εκτελεστική, μέσω του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας (ΓΕΠ).
3. Η κυπριακή εκπαίδευση ήταν εκτός της κυβερνητικής σφαίρας, εφόσον κάτι τέτοιο υπαγορευόταν από το Σύνταγμα. Η απόπειρα συγκρότησης της Επιτροπής Επαφής, έπεσε σε αχρησία, αφού εξελίχτηκε σε συγκρουσιακή αρένα μεταξύ του Κ. Σπυριδάκι, οπαδού της κλασικής παιδείας, και των Τάσσου Παπαδόπουλου και Ρένου Σολωμίδα, υπουργών Εργασίας και Οικονομικών αντίστοιχα, που προωθούσαν τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου για τη βελτίωση της οικονομίας.
4. Οι οικονομικοί πόροι της ΕΚΣΚ ήταν εξαιρετικά περιορισμένοι, αφού εξαντλούνταν σε αυτούς που προβλέπονταν από το Σύνταγμα. Οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί, κατά την πρώτη αυτή μετα-αποικιακή περίοδο, θεωρούνταν κοινοτικοί (υπάλληλοι της ΕΚΣΚ) και όχι δημόσιοι υπάλληλοι.
5. Η εκπαίδευση δεν αποτελούσε για τη νεοσύστατη κυπριακή κυβέρνηση τομέα προτεραιότητας, λόγω του ότι δεν περιλαμβανόταν στο Σύνταγμα. Έτσι η

---

¹⁷⁷ Γεώργιος Φλουρής, *Αναλυτικά Προγράμματα για μια νέα εποχή στην Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 2000, σ. 293.

¹⁷⁸ Περσιάνης, *Η Εκπαίδευση της Κύπρου*, σ. 118.

¹⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 117.

εκπαίδευση δεν συγκαταλεγόταν καν ως αναφορά στο Α΄ Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης.

6. Υπήρχε απουσία συγκεκριμένης υπηρεσίας εκπαιδευτικού προγραμματισμού, που να λαμβάνει υπόψιν τις τοπικές ιδιαιτερότητες, την οικονομία και την αγορά εργασίας αλλά και τις διεθνείς εξελίξεις, ενώ οι όποιες εκπαιδευτικές προτάσεις προέκυπταν ως αποτέλεσμα εμπειρίας και όχι προγραμματισμού.
7. Παρόλο που οι εκπαιδευτικές οργανώσεις συμμετείχαν θεσμικά στις εκπαιδευτικές επιτροπές, οι θέσεις τους στα εκπαιδευτικά θέματα που τις αφορούσαν, σπάνια λαμβάνονται υπόψιν, αφού θεωρούνταν ως έχοντες επικουρικό ρόλο δίπλα από τον πρωταγωνιστή και λαμβάνοντα τις υποθέσεις, δηλαδή την ΕΚΣΚ. Ο εκπαιδευτικός λόγος της ΠΟΕΔ ερχόταν πάντοτε ως αντίδραση στις εκάστοτε πρωτοβουλίες των εκπαιδευτικών αρχών και όχι θεσμικά, προγραμματισμένα, επιστημονικά και επαγγελματικά τεκμηριωμένα.
8. Στην πράξη οι εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί, που προγραμματιζόνταν δεν μπορούσαν να αγνοούν τις τοπικές ιδιαιτερότητες και ως εκ τούτου ούτε το περιεχόμενο της εκπαίδευσης αλλά ούτε και πιθανές καινοτομίες, να παρουσιάζονται διαφοροποιημένες από τα εκπαιδευτικά πράγματα στην Ελλάδα.
9. Υπήρχε πλήρης ταύτιση με την Ελλάδα, στον επίσημο εκπαιδευτικό προσανατολισμό, ο οποίος ήταν κοινός και περιστρεφόταν γύρω από τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό. Ο προσανατολισμός αυτός προέκρινε το μοντέλο της ανθρωπιστικής/κλασικής παιδείας, παρά τις όποιες αντιπαραθέσεις και τις επικρίσεις από τους οπαδούς του κυπροκεντρικού ρεύματος.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι εκπαιδευτικές επιλογές του Σπυριδάκι προσπαθούσαν να ισορροπήσουν ανάμεσα στο εφικτό, ώστε να ικανοποιηθούν και οι τοπικές ιδιαιτερότητες, και το επιθυμητό που ήταν η πλήρης ταύτιση που επέτασσε το ελληνικό, «εθνικό κέντρο». Η σύγκυση αυτή δεν μπορούσε να δώσει ξεκάθαρο προσανατολισμό στην εκπαιδευτική πολιτική, που ακροβατούσε μεταξύ προοδευτικών βημάτων και πισωγυρισμάτων, άλλοτε ως πρωταγωνιστής και άλλοτε ως κομπάρσος.

Εντούτοις, ο ενθουσιασμός που προέκυψε λόγω της δυνατότητας αυτοκαθορισμού με την ανεξαρτησία,¹⁸⁰ η απόλυτη κυριαρχία του Σπυριδάκι, η εντυπωσιακή εργατικότητα του -ακόμη και ο υπερσυγκεντρωτισμός του,¹⁸¹ καθώς και η σχετικά έγκαιρη συνειδητοποίηση της ανάγκης για επιμέρους αποκλίσεις από τα εκπαιδευτικά πράγματα στην Ελλάδα, βοήθησαν στο να παραχθεί εκπαιδευτική πολιτική από την ΕΚΣΚ και να οικοδομηθεί σε σύντομο διάστημα το εκπαιδευτικό σύστημα.¹⁸²

Γενικότερα, το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε στην Κύπρο, ήταν συγκεντρωτικό. «*Καθετί που αφορούσε την εκπαίδευση, καθοριζόταν από την πολιτική που χάραζε η ΕΚΣΚ, από τους κανονισμούς που ψήφισε, αλλά και τους διορισμούς, τις μεταθέσεις και τις προαγωγές εκπαιδευτικών που διενεργούσε*».¹⁸³ Επίσης, το ίδιο σώμα, καθόριζε το Αναλυτικό Πρόγραμμα, τις διδακτικές και παιδαγωγικές μεθόδους καθώς και τα διδακτικά βιβλία. «*Η Συνέλευση ήταν η ανωτάτη αρχή στην Εκπαίδευση*».¹⁸⁴

Η αλλαγή στον τρόπο διοίκησης της εκπαίδευσης μετά την Αγγλοκρατία, αλλά και της διαχείρισης όλων των εκπαιδευτικών ζητημάτων, επέφερε σημαντικές διαφοροποιήσεις, όσον αφορά τους σκοπούς της εκπαίδευσης. Αποτέλεσμα της μεταβολής αυτής, που προαναφέρθηκε, ήταν η αλλαγή του στόχου της εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία ταύτιζε την ελληνοκυπριακή εκπαίδευση με την ελλαδική. Έτσι με την Ανεξαρτησία, ο απώτερος σκοπός που τέθηκε, ήταν η απόλυτη υιοθέτηση της ελληνοχριστιανικής αγωγής και η προσφορά παιδείας στη βάση της ελληνικής εθνικής παράδοσης. Ο τομέας της εκπαίδευσης, μάλιστα, θεωρήθηκε από αρκετούς ερευνητές -μετά τη γενικότερη απογοήτευση που ένιωσαν οι Έλληνες Κύπριοι από τη μη επίτευξη του προαιώνιου, σκοπού της Ένωσης, για τον οποίο πραγματοποιήθηκε ο ένοπλος απελευθερωτικός Αγώνας του 1955-59, σε σχέση και με τα υπερπρονόμια που οι Συμφωνίες προέβλεπαν για το τουρκοκυπριακό στοιχείο- ως ο μόνος τομέας, που λόγω μη συμπερίληψης στην κεντρική εξουσία, αποτελούσε τομέα ελεύθερης δράσης. Ο τομέας αυτός της εκπαίδευσης θα βοηθούσε, αν μη τι άλλο, να επιτευχθεί μια κατά

---

¹⁸⁰ Φρίξος Βράχας, «Προβλήματα και κατευθύνσεις της Ελληνικής Παιδείας στην Κύπρον», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, Γ', Λευκωσία, 1961, σ. 48.

¹⁸¹ Φρίξος Βράχας, «Κωνσταντίνος Σπυριδάκις», *Πνευματική Κύπρος*, ΙΖ', Λευκωσία 1976, σ. 73· του ίδιου, «Κωνσταντίνος Σπυριδάκις», στο Κ. Χρυσάνθης (επιμ.), *Μνήμη Κωνσταντίνου Σπυριδάκι*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1977, σ. 110· Γεώργιος Προδρόμου, *Η προσφορά του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1977, σ. 121.

¹⁸² Κωνσταντίνος Σπυριδάκις, *Το εν Κύπρω εκπαιδευτικό σύστημα*, Κυπριακή Εκπαίδευσις, Λευκωσία 1968, σ. 230.

¹⁸³ Πέτρου, ό.π, σ. 180.

¹⁸⁴ Leonidas Koullis, *Greek Education in Cyprus*, The Education Office, Greek Communal Chamber, Λευκωσία 1964, σ. 12.

κάποιο τρόπο πολιτιστική ένωση με την Ελλάδα, αφού η πολιτική ένωση απαγορεύτηκε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Η στοιχειώδης ή πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην Κύπρο έγινε υποχρεωτική το 1962, παρόλο που και στα προηγούμενα χρόνια τα παιδιά εγγράφονταν για φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών (και για τις δύο κοινότητες) υπήρξε καθοριστικός για την εξάπλωση της εθνικής ιδεολογίας στην Κύπρο, πριν την Ανεξαρτησία, καθώς «*υπέβαλλε ως εθνικό χρέος την ενασχόληση σχολείων και μαθητών στις εθνικού τύπου δραστηριότητες.*»¹⁸⁵ Οι εκπαιδευτικοί αποτελούσαν τον πυρήνα της πνευματικής ελίτ, καθώς εισέρχονταν σε πνευματικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους. Τον ίδιο ρόλο και επιρροή οι εκπαιδευτικοί εξακολούθησαν να διατηρούν και κατά τα πρώτα χρόνια μετά το 1960. Έτσι, ο χώρος της εκπαίδευσης συνέχισε να κατοχυρώνεται ως ο κατεξοχήν χώρος διάχυσης των ενωτικών ιδεωδών μέσα στην κοινωνία της ανεξάρτητης Κύπρου. Την περίοδο αυτή το παρελθόν εξιδανικευόταν μέσω της ιστοριογραφίας αλλά και μέσω άλλων πρακτικών όπως η ανέγερση μνημείων, η δημιουργία ταμείων αποζημιώσεων για τους πεσόντες του αγώνα 1955-59 κλπ. Επειδή τα οικονομικά δεδομένα του νεοσύστατου κράτους ήταν ακόμα αδύναμα, επιβλήθηκαν έκτακτες φορολογίες ως εισφορές για τα σχολικά ταμεία, κάτι που οδήγησε αργότερα, σε εξεγέρσεις μαθητών. Ταυτόχρονα, όμως, προχωρούσε η πρόταση του Σπυριδάκι για μαζική αγορά χώρων και ανέγερση μνημείων, καθώς και η λειτουργία «Μουσείων Αγώνος».

Το διαφοροποιημένο αυτό κυπριακό αναλυτικό πρόγραμμα, προκάλεσε την έντονη κριτική της Εκπαιδευτικής Επιτροπής υπό τον Τμηματάρχη Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως της Ελλάδας, Θεόδωρο Φωτεινόπουλο. Η επίσκεψη της Επιτροπής πραγματοποιήθηκε μετά από αίτημα των ελληνοκυπριακών εκπαιδευτικών αρχών –υπό τη σκιά των μαζικών κινητοποιήσεων των εκπαιδευτικών οργανώσεων.¹⁸⁶ Μέλη της Επιτροπής ήταν επίσης, οι Αναστάσιος Ατσαβές, Γενικός Επιθεωρητής Σχολείων Αλλοδαπής και Γεώργιος Κωτσόβελος, Διευθυντής Συντάξεων του Γενικού Λογιστηρίου. Η περίοδος αξιολόγησης ήταν από τον Νοέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1963, ενώ τα συμπεράσματα της Επιτροπής, κινούνταν σε δύο βασικές κατευθύνσεις: α) τη μελέτη που αφορούσε τα αιτήματα των εκπαιδευτικών, και β) τη διερεύνηση των ζητημάτων «των αναφερομένων εις την Οργάνωσιν και Διοίκησιν της

---

¹⁸⁵ Παύλου, «Κράτος», σ. 302.

¹⁸⁶ Κασουλίδης, Πολιτική, σ. 180.

Εκπαιδύσεως και το εσωτερικόν περιεχόμενον αυτής».¹⁸⁷ Η έκθεση αυτή εισηγείτο την απόλυτη προσαρμογή του ελληνοκυπριακού προς το ελλαδικό μοντέλο οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης, την εφαρμογή του επίσημου ελλαδικού αναλυτικού προγράμματος καθώς και την υιοθέτηση των ελλαδικών σχολικών εγχειριδίων με πιθανό εμπλουτισμό με περισσότερα στοιχεία για την Κύπρο. Εισηγείτο, επίσης, την όσο το δυνατό ευρύτερη χρήση της κοινής νεοελληνικής, αντί του «εν Κύπρω λαλουμένου γλωσσικού ιδιώματος»,¹⁸⁸ τόσο κατά τη διδασκαλία, όσο και την ευρύτερη σχολική ζωή, ώστε να αποφεύγεται «η διαμόρφωση χωριστής κυπριακής συνειδήσεως». Επιπρόσθετα, προέκρινε την ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών ανταλλαγών μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας, καθώς και την τοποθέτηση ανώτερου εκπαιδευτικού από την Ελλάδα «εις το Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον της Μεγαλονήσου επί ορισμένη θητεία και αντιστρόφως». Επιπλέον, εισηγείτο την ίδρυση Ελληνικού Πνευματικού Κέντρου, μέσα από το οποίο θα προβαλλόταν η ελληνική πνευματική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική δημιουργία. Είναι πασιφανές ότι η Ελλάδα, «το εθνικό κέντρο», τη χρονική αυτή στιγμή απαιτούσε μια διορθωτική πορεία της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, η οποία στο αμέσως επόμενο διάστημα θα εκφραζόταν μέσα από τη ρητορική της ταύτισης.

Η *Έκθεση* Φωτεινόπουλου, διατύπωνε έντονες ανησυχίες για την εκπαιδευτική πολιτική στην Κύπρο, η οποία φαινόταν να «απομακρύνεται» από τα όσα γίνονταν εν Ελλάδι. Μεταξύ της περιόδου αξιολόγησης (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1963) και της δημοσιοποίησης της *Έκθεσης* (Φεβρουάριος 1964) ξέσπασε η ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με τα πορίσματα της *Έκθεσης* Φωτεινόπουλου, αναφορικά με τις διαχωριστικές τάσεις της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, έσπρωξαν την εκπαιδευτική κατάσταση προς την ενοποίηση του περιεχομένου της ελληνοκυπριακής με την ελλαδική εκπαίδευση. Έτσι η κατάθεση της συγκεκριμένης πρότασης από τον υφυπουργό Παιδείας της ελληνικής κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου βρήκε πρόσφορο έδαφος. Άλλωστε δεν μπορούσε να λησμονήσει κανείς ότι, παρόλο που κατά την περίοδο 1960-1964 η Κύπρος πολιτευόταν ως ανεξάρτητο κράτος, στην πραγματικότητα ο πόθος και η προσδοκία για την επίτευξη του τελικού στόχου της πολιτικής Ένωσης παρέμενε διακαής και

---

¹⁸⁷ Θεόδωρος Φωτεινόπουλος, Αναστάσιος Ατσαβές, και Γεώργιος Κωτσόβελος, *Συνοπτική έκθεση από των εξετασθέντων εν Κύπρω εκπαιδευτικών ζητημάτων*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Αθήνα 1964, σ. 10.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 30.

διαρκής. Σε πολιτικό επίπεδο, η άνοδος στην εξουσία της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου του Γεώργιου Παπανδρέου σηματοδότησε την εκδήλωση και έμπρακτης στρατιωτικής στήριξης προς την Κύπρο, ενάντια στις επιβουλές της Τουρκίας, με την αποστολή στρατιωτικής μεραρχίας στο νησί.

Παράλληλα, σε εκπαιδευτικό επίπεδο, ο ίδιος ο πρωθυπουργός της Ελλάδας τέθηκε επικεφαλής μιας ριζοσπαστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, έχοντας στο πλευρό του τον υφυπουργό Παιδείας Λουκή Ακρίτα, καθώς και τον παιδαγωγό Ευάγγελο Παπανούτσο.

Η μεταρρύθμιση αυτή, προνοούσε ανάμεσα σε άλλα, την παροχή της δωρεάν και υποχρεωτικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες καθώς και την παράθεση μαθητικών συσσιτίων, την επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από τα έξι χρόνια που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1952 στα εννέα χρόνια, την κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων για το γυμνάσιο, τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο από μεταφράσεις με εξαίρεση τρεις ώρες εβδομαδιαίως στην Γ' τάξη γυμνασίου, την καθιέρωση της δημοτικής ως ισότιμης με την καθαρεύουσα (η οποία από το 1911 ήταν, σύμφωνα με το σύνταγμα, η επίσημη γλώσσα του κράτους), τη διάκριση της Μέσης Παιδείας σε γυμνάσιο και λύκειο σε δύο τριετείς κύκλους, την ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, την αύξηση των υποτροφιών, την επέκταση της φοίτησης στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες από δύο σε τρία έτη, την καθιέρωση του Ακαδημαϊκού Απολυτηρίου κ.ά.¹⁸⁹

Τον Μάρτιο του 1964 και προτού η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα κανοριστικοποιηθεί,¹⁹⁰ ο πρωθυπουργός επιχείρησε, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, μέσω του Κύπριου στην καταγωγή Λουκή Ακρίτα, υφυπουργού Παιδείας, παρέμβαση στην εκπαιδευτική πολιτική του νησιού. Συγκεκριμένα, σε επίσκεψή του στην Κύπρο, θα δηλώσει έπειτα από συνάντησή του με τον Κ. Σπυριδάκι ότι «πρόθεσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως είναι να ενοποιηθεί πλήρως η εθνική παιδεία της Νήσου με την της υπολοίπου Ελλάδος, να συντονισθούν δε και όλαι αι πνευματικά, καλλιτεχνικά και γενικώτερον, πολιτιστικά εκδηλώσεις Ελλάδος και Κύπρου».¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Σήφης Μπουζάκης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1985)*, Gutenberg, Αθήνα 2019, σ. 301.

¹⁹⁰ Δημήτρης Χαραλάμπους, «Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-1974)», (Διδακτορική Διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1990, σ.226.

¹⁹¹ Αρχείο ΠΟΕΔ/Κ 54, 1964, «Η Ελληνική κυβέρνηση υπέρ πλήρους ενοποίησης της Παιδείας Κύπρου-Ελλάδος», 8 Μαρτίου 1964.

Το θέμα της εκπαιδευτικής ταύτισης θα συζητηθεί λίγο αργότερα σε συνάντηση του Σπυριδάκι με τον Λουκή Ακρίτα στην Αθήνα –στην απουσία ωστόσο, μιας αναλυτικής σε περιεχόμενο πρότασης, ως προς το ποια ακριβώς θα ήταν τα συστατικά της πολιτικής της «ταύτισης». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δημαράς, «*η πρόθεση της κυβέρνησης Παπανδρέου να προτείνει την ταύτιση της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με την ελλαδική, εκδηλώθηκε τον Μάρτιο του 1964, πριν ακόμη η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα λάβει οριστική μορφή*».¹⁹² Εντούτοις, η εξαγγελμένη γενικόλογη πρόταση περί «ταύτισης» θα λάβει σάρκα και οστά με τον Σπυριδάκι να τη χαρακτηρίζει «*αυτονόητον εθνικόν καθήκον*».¹⁹³ Συνεχίζοντας μάλιστα, αναφέρει ότι «*Η τοιαύτη ταύτισις υπήρξε πρώτον αίτημα εξ Ελλάδος υποβληθέν προς εμέ υπό του κ. Υφυπουργού Παιδείας της Ελλάδος, κατά την πρόσφατον μετάβασιν μου εις Αθήνας προσκλήσει αυτού. Τούτο εδήλωσα προς αυτόν αμέσως ότι αποδεχόμεθα*».¹⁹⁴ Επιστέγασμα όλης αυτής της προσπάθειας θα είναι το ψήφισμα που θα υιοθετήσει ομόφωνα η ΕΚΣΚ στις 25 Ιουνίου του 1964, στο οποίο αναφέρονται αυτολεξεί τα εξής:

«Επειδή η Παιδεία, αποτελεί βάση της εθνικής των Ελλήνων παραδόσεως και ανυπέρβλητον αξία εις την δημιουργικήν πορείαν του έθνους και επειδή η παιδεία των ελληνοπαίδων της Κύπρου, επί αιώνας αγωνισαμένη κατά μυρίων επιβουλών προερχομένων εκ των εκάστοτε κατακτητών της νήσου διετήρησε ακμαίον τον εθνικόν αυτής χαρακτήρα επιτυχούσα μετά τον εθνικόν αγώνα 1955-59 την πλήρη αυτής απελευθέρωσιν και επειδή η εθνική παιδεία των Κυπρίων είναι ανεξάρτητος πολιτικών σχημάτων το δε μέλλον αυτής είναι συνυφασμένον μετά του εθνικού μέλλοντος και ολοκλήρου του έθνους,

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ»

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις αποφασίζει:

1. Όπως η εν Κύπρω Παιδεία ταυτισθή ως προς τας κατευθύνσεις και τα προγράμματα προς την νυν εν Ελλάδι εισαγομένην μεταρρύθμισιν.

¹⁹² Αλέξης Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*. Τεκμήρια Ιστορίας 1895-1967, τμ. Β' , Ερμής, Αθήνα 1988, σ. 85.

¹⁹³ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1965, Φάκ. Ε11/444, «Επιστολή Σπυριδάκι», Λευκωσία 1965.

¹⁹⁴ Στο ίδιο.

2. Όπως η Επιτροπή Διοικήσεως της Συνελεύσεως μελετήσει τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα προς πλήρη κατά το δυνατόν πληρεστέραν επίτευξιν της ειρημένης ταύτισεως.
3. Όπως η Επιτροπή Διοικήσεως μελετήσει περαιτέρω την λήψιν και άλλων νομοθετικών και διοικητικών μέτρων προς πλήρη κατά το δυνατόν ταύτισιν των εν Κύπρω εκπαιδευτικών πραγμάτων προς τα εν Ελλάδι.¹⁹⁵

Η απόφαση της ΕΚΣΚ, για πλήρη ταύτιση της παιδείας της Κύπρου, με «τας κατευθύνσεις και τα προγράμματα προς την εν Ελλάδι εισαγομένην μεταρρύθμισιν»,¹⁹⁶ παρέπεμπε στην υιοθέτηση της «γενναίας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης»,¹⁹⁷ που είχε προωθηθεί από τον πρωθυπουργό της Ελλάδας, Γιώργο Παπανδρέου στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά, ο πρόεδρος της ΕΚΣΚ στην πρώτη του αντίδραση, απέφυγε να χρησιμοποιήσει τον όρο «ταύτιση», ίσως δικαιολογημένα, αφού η συγκεκριμένη πρόταση στερείτο πρακτικής εφαρμογής. Αντί του προαναφερθέντος όρου, ο Σπυριδάκης αναφέρθηκε σε «στενή συνεργασία», τονίζοντας την ανάγκη προσαρμογής των ελληνοκυπριακών εκπαιδευτικών πραγμάτων προς αυτά του μητροπολιτικού κέντρου. Ωστόσο λίγο αργότερα, κατά τη διάρκεια της επί τόπου επίσκεψής του στην Ελλάδα, αποδέχθηκε την ίδια στιγμή το ελληνικό αίτημα αίροντας τις όποιες επιφυλάξεις του, προτάσσοντας τη μεταρρύθμιση «ως αυτονόητον εθνικόν καθήκον».

Όπως θα διαφανεί, παρά την «εν λευκώ» αποδοχή της προτεινόμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, η πραγματοποίησή της, για διάφορους λόγους, ήταν πολύ δύσκολο να υλοποιηθεί. Κάποιοι από τους λόγους, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στους ακόλουθους: στην εμφανή αδυναμία πολιτικής ένταξης της Κύπρου στην Ελλάδα, στο ότι η «πλήρης ταύτιση» υπήρξε και παρέμεινε μια πρόταση με πολιτικό προσανατολισμό και ρητορικό σχήμα, στην πεποίθηση ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν πολύ πεπαλαιωμένο και ίσως θα έπρεπε να εκσυγχρονιστεί προς την κατεύθυνση του κυπριακού και, τέλος, στην ύπαρξη ενός

---

¹⁹⁵ *Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, Παράρτημα Τέταρτον, αρ. 333, Μέρος III, Λευκωσία 9 Ιουλίου 1964, σ. 18.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 19.

¹⁹⁷ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1964, Φάκ. Ε11/444, «Επιστολή Λουκή Ακρίτα προς τον Κ. Σπυριδάκι», Αθήνα, 28 Μαρτίου 1964

ισχυρού κοινωνικο-οικονομικού ρεύματος στην Κύπρο, το οποίο ήθελε την εκπαίδευση να λειτουργήσει ως νομιμοποιητική βάση του ανεξάρτητου κράτους.¹⁹⁸

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η εκπαιδευτική πολιτική της ελληνοκυπριακής κοινότητας στα πρώτα πέντε χρόνια της Ανεξαρτησίας, όταν η εκπαίδευση υπαγόταν στην κοινοτική αρμοδιότητα και όχι κάτω από την κυβερνητική ομπρέλα, πέρασε μέσα από τρία βασικά στάδια.

Το πρώτο στάδιο αφορά στην περίοδο 1959-1962, όπου αναπτύχθηκαν πολιτικές που στόχευαν σε μια προσπάθεια «εσπευσμένης ελληνοποίησης», μέσα από την «αποβολή των στοιχείων που εισήγαγε η αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική». Στο δεύτερο στάδιο, που περιελάμβανε την περίοδο 1962-1964, όπου στην εκπαιδευτική πολιτική της ΕΚΣΚ μπορούσε κανείς να διακρίνει μια προσπάθεια «εκπαιδευτικής αυτονομίας» μέσα από την προώθηση του εκπαιδευτικού δυναμισμού και πνευματικού πλούτου των Κυπρίων. Αυτό ερμηνεύεται με την ανάπτυξη αναλυτικών προγραμμάτων και σχολικών βοηθημάτων στην Κύπρο αλλά και την εισαγωγή και εφαρμογή παιδαγωγικών πρακτικών από χώρες του εξωτερικού, κυρίως της Δύσης, και όχι απαραίτητα της Ελλάδας. Το τρίτο στάδιο αφορά την περίοδο από το 1964 μέχρι τον Μάρτιο του 1965, οπότε η εκπαιδευτική πολιτική στην Κύπρο μπήκε σε μια νέα φάση, στη φάση της «ταύτισης» με την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική. Όπως όμως φάνηκε αργότερα, για διάφορους λόγους, που αναδείχθηκαν πιο πάνω, τελικά η πλήρης ταύτιση ήταν μόνο ρητορική και δεν επιτεύχθηκε ποτέ ολοκληρωτικά στην πράξη.

Σύμφωνα με τον Περσιάνη, *«οι διαφορετικές πολιτικές διαμόρφωσαν αλλά και διαδραμάτισαν, ένα πολύ διαφορετικό εκπαιδευτικό ρόλο ανάλογα με την εκάστοτε χρονική περίοδο»*.¹⁹⁹ Κατά αυτόν τον τρόπο, την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας, ο λόγος που αρθρωνόταν γύρω από την εκπαίδευση ήταν περισσότερο πολιτικός, με την έννοια του ιδεολογικού και εθνικού, παρά εκπαιδευτικός. Δηλαδή, η συζήτηση δεν περιστρεφόταν γύρω από τις παιδαγωγικές προτάσεις ή τα υπέρ και τα κατά των εκπαιδευτικών θεσμών, αλλά γύρω από πόσες και ποιες αποκλίσεις επιτρέπονταν εθνικά, ώστε να μην υπάρχει διαφοροποίηση από το ελλαδικό εκπαιδευτικό σύστημα. Θεωρείτο δε δεδομένο ότι η ελληνοκυπριακή εκπαίδευση έπρεπε να ταυτίζεται με την ελλαδική. Η συζήτηση αφορούσε μόνο το κατά πόσο έπρεπε η ταύτιση αυτή να είναι πλήρης, δηλαδή, όχι μόνο ως προς τους σκοπούς, τους στόχους, και τον

---

¹⁹⁸ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 102.

¹⁹⁹ Περσιάνης, «Τα πολιτικά της εκπαίδευσης», σ. 63-64.

προσανατολισμό αλλά και ως προς τα μέσα, δηλαδή τα αναλυτικά προγράμματα, τα βιβλία, τους κανονισμούς εξετάσεων κ.λπ.

Στην αρχή, η συζήτηση διεξαγόταν μόνο μεταξύ εκπαιδευτικών, κυρίως λόγω του ότι η ευθύνη για τα εκπαιδευτικά θέματα είχε ανατεθεί με βάση το Σύνταγμα στις Κοινοτικές Συνελεύσεις και όχι στην Κυβέρνηση, καθώς και για τον λόγο ότι δεν είχε φτάσει ακόμα στην Κύπρο, «η θεωρία περί ανθρώπινου κεφαλαίου και της εκπαίδευσης ως σημαντικής επένδυσης».²⁰⁰

Αργότερα όμως, οι διαφωνίες επεκτάθηκαν ανάμεσα και στους ίδιους τους υπουργούς της κυπριακής κυβέρνησης. Από τη μια οι υποστηρικτές της πλήρους ταύτισης, με προεξάρχοντα τον Κ. Σπυριδάκι, που θεωρούσε ότι μεγάλες αποκλίσεις από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, θα αποτελούσαν, «*απαράδεκτον και προδοτικήν του εθνισμού μας*»²⁰¹ και από την άλλη του αντίπαλου δέους, των υποστηρικτών της εισαγωγής σημαντικών αποκλίσεων, με επικεφαλής τον επίσης Γυμνασιάρχη του Παγκύπριου Γυμνασίου, και μετέπειτα υπουργό Παιδείας, Φρίξο Πετρίδη.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, πριν από την ίδρυση του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας, είχε συγκροτηθεί ένας άτυπος φορέας – μια Επιτροπή Επαφής μεταξύ υπουργών της κυβέρνησης από τη μια και του Σπυριδάκι και της ΕΚΣΚ από την άλλη, λόγω ακριβώς της απουσίας οποιασδήποτε άλλης προβλεπόμενης από το Σύνταγμα σύνδεσης της εκπαίδευσης με το κράτος. Στην υπουργική αυτή επιτροπή μετείχαν οι Ελληνοκύπριοι υπουργοί Εργασίας Τάσσος Παπαδόπουλος, Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης και Δικαιοσύνης Στέλλα Σουλιώτου. Τα δύο μέρη σταδιακά οδηγήθηκαν σε σφοδρή διαφωνία. Η ουσία της διαφωνίας αυτής συνίστατο στην κορυφαία διαμάχη που προϋπήρχε ανάμεσα στην ιδεαλιστική (Σπυριδάκις και ΕΚΣΚ) και την πραγματιστική φιλοσοφία (υπουργοί, μέλη της Επιτροπής Επαφής) που εκπροσωπούσε το κάθε συμβαλλόμενο μέρος. Σύμφωνα με την πρώτη φιλοσοφία, ο κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να μορφωθεί όπως θελήσει, αφού η μόρφωση είναι αυταξία, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη, η μορφή και οι σκοποί της εκπαίδευσης σε κάθε περίπτωση καθορίζονται από τις ανάγκες της χώρας σε ανθρώπινο δυναμικό. Επιπρόσθετα, η πραγματιστική θεωρία υποστηρίζει ότι ο κάθε άνθρωπος μορφώνεται ανάλογα με την κοινωνική του τάξη.

---

²⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 35.

²⁰¹ Κωνσταντίνος Σπυριδάκις, *Η εν Κύπρω Εκπαιδευτική Πολιτική*, Κυπριακή Εκπαίδευσις, Λευκωσία 1967, σ.129.

Ο Σπυριδάκης είχε πολλούς και δριμείς επικριτές, οι οποίοι προέρχονταν από τον ευρύτερο πολιτικό του χώρο, κάτι που φανερώνει ότι η αφετηρία της σκληρής κριτικής δεν ήταν ιδεολογική. Ο κοινωνικο-πολιτικοεκπαιδευτικός πόλος, άλλως επιτροπή επαφής, που όπως προαναφέρθηκε είχε συγκροτηθεί από τον Μακάριο, από την αρχή της μετααποικιακής περιόδου, ελλείπει Υπουργείου Παιδείας, με σκοπό τη νομιμοποίηση του νέου κράτους, και το συντονισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής, προέκρινε από τη σύσταση της, τη μερική διαφοροποίηση από την τυφλή υπακοή στο Εθνικό Κέντρο, αλλά και την προώθηση της ιδέας της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, ώστε να δηλώσει και να προβάλλει την παρουσία της τόσο τοπικά όσο και διεθνώς..

Μετά τις δικαιοδικές ταραχές της περιόδου 1963-64 και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τους διάφορους πολιτειακούς θεσμούς, αποφασίστηκε, για λόγους εθνικού συμφέροντος και με βάση το δίκαιο της ανάγκης (Νόμος 12 του 1965), η διάλυση της ΕΚΣΚ και η ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, που ανέλαβε τις εκπαιδευτικές και πολιτιστικές αρμοδιότητες που αφορούσαν την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Κατ' ακρίβειαν, τα 13 σημεία και οι διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-64 δημιούργησαν καινούρια δεδομένα. Συγκεκριμένα, το Ψήφισμα 186 της 4^{ης} Μαρτίου του 1964, του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο νομιμοποίησε διεθνώς το Δίκαιο της Ανάγκης, αποτέλεσε μια τεράστια νίκη της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και κατ' επέκταση του Προέδρου Μακαρίου, αφού επέτρεψε στην Κυπριακή Βουλή τον Μάρτιο του 1965, να θεσπίσει νόμο, (εφαρμόζοντας ακριβώς το Δίκαιο της Ανάγκης), σύμφωνα με τον οποίο οι νομοθετικές αρμοδιότητες της ΕΚΣΚ μεταβιβάστηκαν στη Βουλή των Αντιπροσώπων, ενώ οι αρμοδιότητές της επί εκπαιδευτικών, μορφωτικών και διδακτικών θεμάτων, πέρασαν στη δικαιοδοσία του υπό δημιουργία, με βάση τον ίδιο νόμο, Υπουργείου Παιδείας.

Η ΕΚΣΚ τερμάτισε τη λειτουργία της την 31^η Μαρτίου του 1965, παραχωρώντας τη θέση της στο νεοσύστατο, με βάση το δίκαιο της ανάγκης, Υπουργείο Παιδείας. Έτσι, λοιπόν, η εκπαίδευση, η οποία για πέντε χρόνια είχε τεθεί και με βάση το Σύνταγμα εκτός αρμοδιοτήτων της κυβερνητικής πολιτικής, εντάσσεται στο κυβερνητικό έργο. Σύμφωνα με τον Παύλο, «η ΕΚΣΚ εξάντλησε νωρίς τη δυναμική της και τα προβλήματα εκδηλώθηκαν σχετικά νωρίς ενώ οι εντάσεις στις συνεδρίες της ΕΚΣΚ ήταν πολύ συχνές. Εμφανίστηκαν νωρίς πρόσωπα που ήθελαν -έμμεσα έστω-

να αμφισβητήσουν την παντοδυναμία του Κωσταντίνου Σπυριδάκι». ²⁰² Επιπλέον, στο Υπουργικό Συμβούλιο λόγω και της οικονομικής-πολιτικής εξάρτησης της ΕΚΣΚ από την εκτελεστική εξουσία, επικράτησαν οι απόψεις του Τάσσου Παπαδόπουλου για την εκπαιδευτική πολιτική. ²⁰³ Αυτές ήθελαν την εκπαίδευση οργανικό τμήμα της κρατικής δομής και άμεσα συνδεδεμένη με τους αναπτυξιακούς σχεδιασμούς της εκτελεστικής εξουσίας, ²⁰⁴ κάτι που ερχόταν να συμπληρώσει τη διαπίστωση, ότι η ανάγκη αποκλίσεων από το ελλαδικό σύστημα, άρχισε να βρίσκει όλο και περισσότερους υποστηρικτές. Ταυτόχρονα, η ανάγκη εξωστρέφειας και διεθνούς προβολής της παρουσίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε όλους τους τομείς πολιτικής, ειδικά μετά τα γεγονότα του 1964 και την συνεπακόλουθη αμφισβήτηση του μονοκοινοτικού πλέον κράτους μετά και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων, ήταν ζωτικής σημασίας. Επιπρόσθετα, «πριν τα μέσα της δεκαετίας του '60, ήταν πια εμφανής η οικονομική αποτυχία του μοντέλου των Κοινοτικών Συνελεύσεων». ²⁰⁵ Όλα τα πιο πάνω οδήγησαν στη διάλυση της ΕΚΣΚ και στην ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, παρά την έντονη διαφωνία του Σπυριδάκι. ²⁰⁶

3.3 Οι Διακοινοτικές ταραχές (1963-1964) και η επίδραση τους στην Εκπαίδευση και στον τρόπο άσκησης της διοίκησης της

Η περίοδος του 1963-1964 συνιστά μια ακόμα σκοτεινή εποχή στη σύγχρονη ιστορία του Κυπριακού προβλήματος με άμεση επίπτωση σε όλες τις άλλες πολιτειακές πτυχές και κατ' επέκταση στην παιδεία του τόπου και στον τρόπο άσκησης της διοίκησης της εκπαίδευσης, που μέχρι την περίοδο αυτή, με περιόδους διακυμάνσεων ασκείτο χωριστά για την κάθε κοινότητα από τις Κοινοτικές Συνελεύσεις, την Ελληνική και την Τουρκική αντίστοιχα. Όπως αναφέρει ανάμεσα σε άλλους, ο Πέτρου, ²⁰⁷ «το μεγαλύτερο πλήγμα που δέχτηκε η Κυπριακή Εκπαίδευση, ήταν η σύγκρουση

---

²⁰² Παύλος Παύλου, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις, οι πολιτικές εξελίξεις, οι θεσμικές μεταβολές ως παράγοντες ετεροκαθορισμού της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Κύπρο», στο Ανδρέας Τσιάκκικος - Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.) *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 67.

²⁰³ Κωνσταντίνος Σπυριδάκις, «Περί εκπαιδευτικής πολιτικής», *Ο Αγών*, Λευκωσία 1 Νοεμβρίου 1970.

²⁰⁴ *Ελευθερία*, Λευκωσία 26 και 28 Ιουλίου 1967.

²⁰⁵ Παύλου, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις».

²⁰⁶ Μαραθεύτης, «Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα», σ.142.

²⁰⁷ Πέτρου,ό.π., σ.45

Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων το 1963-64, που κράτησε περίπου έντεκα χρόνια- μέχρι το 1974, με διαστήματα έντασης ή ανήσυχης ηρεμίας».

Ο Μακάριος, πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, πολύ σύντομα συνειδητοποίησε ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου, έθεταν τους σπόρους ενός αβέβαιου μέλλοντος για την Κύπρο. Το δοτό Σύνταγμα της Ζυρίχης ενείχε καθαρά το στοιχείο της διαίρεσης, ενώ η Κύπρος, από έναν αφέντη απέκτησε τρεις, τις τρεις εγγυήτριες Δυνάμεις, Ελλάδα, Τουρκία και Μ. Βρετανία οι οποίες είχαν το δικαίωμα επέμβασης στα εσωτερικά της όταν και εφόσον νόμιζαν πως τα συμφέροντά τους επηρεάζονταν με τον οποιοδήποτε τρόπο. Οι Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου προέβλεπαν ένα πολίτευμα ιδιαίτερα άκαμπτο το οποίο στηριζόταν στη δυαδική αρχή, δηλαδή στη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων, οι οποίες διαχωρίζονταν από το Σύνταγμα στη βάση της καταγωγής, της θρησκείας, της πολιτιστικής ταυτότητας και της γλώσσας. Δε στηριζόταν στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπως όλα τα σύγχρονα πολιτεύματα. Το Σύνταγμα, προέκρινε Ελληνοκύπριο Πρόεδρο και Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο. Ο καθένας από τους δύο είχε δικαιώματα αναπομπής ή ακόμα και αρνησικυρίας (βέτο) κάθε πολιτειακής απόφασης. Πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας εξελέγη ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και αντιπρόεδρος ο Φαζίλ Κιουτσούκ, ηγέτης της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η αναλογία 7 προς 3, εφαρμοζόταν στο Υπουργικό Συμβούλιο και στη Βουλή των Αντιπροσώπων καθώς και στη στελέχωση της Δημόσιας Υπηρεσίας που επίσης συναποτελούνταν από μέλη και των δύο κοινοτήτων με αντίστοιχη αναλογία.

Όπως είναι φανερό, το Σύνταγμα εμφανίζοντας σε κάθε περίπτωση δύο ξεχωριστούς φορείς κρατικής εξουσίας λειτούργησε διχαστικά στο σύνολο του κυπριακού λαού καθώς τόσο οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι αισθάνονταν υπόλογοι στις οικείες εθνικές κοινότητές τους και ποτέ στο ενιαίο κράτος. Έτσι, πολύ σύντομα εμφανίστηκαν τα πρώτα αδιέξοδα στην εξωτερική πολιτική, στην τοπική αυτοδιοίκηση, στα οικονομικά, στην οργάνωση του κυπριακού στρατού, στη στελέχωση δημοσίων υπηρεσιών και ως εκ τούτου και στην Εκπαίδευση.

Σε αυτήν ακριβώς την περίοδο, όπου η ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, η οποία όπως και η τουρκοκυπριακή βρίσκονταν εκτός κεντρικής εξουσίας, αφού οι Συνελεύσεις (Ελληνική και Τουρκική είχαν τον πρώτο και τελευταίο λόγο για τα εκπαιδευτικά ζητήματα και όχι μόνο), βρήκαν την ευκαιρία να ταυτιστούν ή τουλάχιστον να ενδυναμώσουν ακόμα περισσότερο τις σχέσεις τους με τα εκπαιδευτικά συστήματα

των Μητέρων -Πατρίδων, Ελλάδας και Τουρκίας αντίστοιχα, γεγονός που απομάκρυνε ακόμα περισσότερο, την επίτευξη ωσμώσεων και αποδοχής του δικαιοδικού κράτους με ό,τι αυτό συνεπαγόταν, ώστε η νεόκοπη δημοκρατία να ορθοποδήσει. Την περίοδο που όλοι καλούσαν για ειλικρινή συνεργασία, κανένας δεν έβαλε τα θεμέλια επικοινωνίας. Πέραν της επικοινωνίας και των απλών κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονταν στη γειτονιά, τον εργασιακό χώρο και στην κοινότητα, ήταν πασιφανής ο παραγκωνισμός της «επικοινωνιακής δύναμης της εκπαίδευσης»,²⁰⁸ με τη λειτουργία π.χ κοινών σχολείων ακόμα και σε μικτές κοινότητες.

Οι Ελληνοκύπριοι αισθάνονταν απογοήτευση από τις πρόνοιες των Συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου, που απέκλειαν την πραγμάτωση του προαιώνιου ενωτικού πόθου, για τον οποίο πολέμησαν και θυσιάστηκαν. Επιπλέον αισθάνονταν και δυσαρέσκεια για το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι ποτέ δεν είχαν αγωνιστεί για μεταβολή της εξουσίας, αλλά μάλλον συνεργάστηκαν μαζί της, μέσα από τα επικουρικά σώματα, με σκοπό την παραδειγματική τιμωρία των Ελληνοκυπρίων για τον απελευθερωτικό αγώνα που διεξήγαγαν απολάμβαναν προνόμια πολύ περισσότερα από το ποσοστό που ενδεχομένως τους αναλογούσε πληθυσμιακά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, «οι Τουρκοκύπριοι που ήταν πάντα ενάντια στην ένωση, χρησιμοποιήθηκαν από τη Μεγάλη Βρετανία ως αστυνομική δύναμη, ενάντια στο κίνημα της ΕΟΚΑ».²⁰⁹

Οι προθέσεις του Μακαρίου για τροποποίηση του Συντάγματος εκδηλώθηκαν νωρίς το 1963, ενώ ανάμεσα στις πρώτες του μέριμνες ήταν η ενημέρωση της Ελληνικής Κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, όπου σε σχετική επιστολή του, τον Μάρτιο του 1964, τόνιζε ότι σκοπός του είναι η αναθεώρηση του Συντάγματος για να μπορεί ο Κυπριακός λαός μαζί με τη Μητέρα Ελλάδα να καθορίσουν το μέλλον τους. Η Ελλάδα μη θέλοντας να έρθει σε αντιπαράθεση με την σύμμαχο στη στρατιωτική πτέρυγα του ΝΑΤΟ Τουρκία έδωσε απόλυτα αρνητική απάντηση μέσω του υπουργού Εξωτερικών Ευάγγελου Αβέρωφ, ο οποίος όχι μόνο απέρριπτε την εισήγηση του, αλλά με τρόπο δραματικό τον παρακαλούσε να αποφύγει μια τέτοια ενέργεια, προβάλλοντας τις επικίνδυνες ατραπούς στις οποίες οδηγούνταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, ενώ παράλληλα, ανάμεσα σε άλλα

---

²⁰⁸ Πέτρου, ό.π, σ. 150.

²⁰⁹ Κιζιλγιουρέκ, «Η Κύπρος», σ. 30.

θεωρούσε ότι οι Αμερικανοί θα έχαναν το ενδιαφέρον τους για οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου.²¹⁰

Από την άλλη πλευρά σταδιακά γινόταν όλο και περισσότερο φανερό, ότι οι Τουρκοκύπριοι με την υπογραφή των Συμφωνιών της Ζυρίχης-Λονδίνου, προχωρούσαν με το σχέδιο διχοτόμησης του νησιού, το οποίο ποτέ δεν μπήκε πραγματικά στο συρτάρι, παρεμβάλλοντας εμπόδια στη λειτουργία του κράτους, παράλληλα με τις στρατιωτικές προετοιμασίες στα πλαίσια της «Τουρκικής Οργάνωσης Αντιστάσεως»-ΤΜΤ, την Εκπαίδευση Τ/κ φοιτητών στην Τουρκία, την έλευση στην Κύπρο ως εκπαιδευτών Τούρκων αξιωματικών του στρατού αλλά και τις μυστικές εισαγωγές πολεμικού υλικού. Όλα έδειχναν προς την κατεύθυνση της προετοιμασίας πολεμικής σύρραξης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Μάνο Ηλιάδη,²¹¹ από αντίγραφα γραπτών υπηρεσιακών εκθέσεων που έστειλε το κλιμάκιο της Ελλαδικής ΚΥΠ από την Κύπρο στον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδας Κωνσταντίνο Καραμανλή, και τον Υπουργό Εξωτερικών Ευάγγελο Αβέρωφ στην Αθήνα, «*επιβεβαιώνονται πλήθος πληροφοριών με πολλά στοιχεία για την ΤΜΤ, όπως τα αφηγούνται Τούρκοι πρωταγωνιστές και τουρκικές πηγές*».

Έτσι, ο Μακάριος, στις 30 Νοεμβρίου του 1963 υπέβαλε επίσημα μετά και από την προτροπή του Άγγλου Υπατου Αρμοστή Σερ Άρθουρ Κλαρκ, τις προτάσεις του προς τους Τουρκοκυπρίους και την Τουρκία για αναθεώρηση 13 θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος. Μεταξύ των εισηγούμενων τροποποιήσεων περιλαμβάνονταν:

- α) Η κατάργηση του δικαιώματος αρνησικυρίας του Προέδρου και Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας,
- β) Η κατάργηση των χωριστών πλειοψηφιών για την ψήφιση ορισμένων νόμων από τη Βουλή,
- γ) Η κατάργηση της διαίρεσης των Δυνάμεων Ασφαλείας σε Αστυνομία και Χωροφυλακή,
- δ) Η ενοποίηση της απονομής της Δικαιοσύνης και
- ε) Η δημιουργία ενιαίων Δήμων.

---

²¹⁰ Χατζηβασιλείου, ό.π, σ. 376.

²¹¹ Μάνος Ηλιάδης, *Το Απόρρητο Ημερολόγιο της ΚΥΠ για την Κύπρο*, Σιδέρης, Αθήνα 2007, σ. 214.

Η υποβολή των τροποποιήσεων αυτών από το Μακάριο, άναψε τη θρυαλλίδα των συγκρούσεων, ανάμεσα στις δυο κοινότητες και τις ένοπλες ομάδες που αμφότερες διέθεταν.

Από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων, η στρατιωτική οργάνωση TMT είχε ως πρώτο «αρχηγό και οργανωτή» τον αντισυνταγματάρχη του τουρκικού στρατού Rıza Vurguskan. Ο πολιτικός αρχηγός και «ισχυρός άνδρας» της TMT ήταν ο πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Rauf Denktaş. Οι άνδρες της TMT εκπαιδεύονταν από αξιωματικούς της ΤΟΥΡΔΥΚ, αξιωματικούς του Τουρκικού Στρατού, αλλά και από Τουρκοκύπριους αξιωματικούς του Κυπριακού Στρατού, αριθμώντας γύρω στα 5000 άτομα. Όπως ο ερευνητής Νίκος Παπαναστασίου σημειώνει, «...Ακριβώς μέσα στις καυτές εκείνες ημέρες με την έναρξη της τουρκικής ανταρσίας, ακολούθησαν οι ατέλειωτες αιματηρές επιθέσεις των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων σε παγκύπρια βάση».²¹²

Κύρια οργάνωση αντίστασης από μέρος των Ελληνοκυπρίων ήταν η ΕΟΚ (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων), που επανδρώθηκε κυρίως με πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ αποτελώντας την καλύτερη «στρατιωτική ζύμη» ενώ αξιωματικοί της ΕΛΔΥΚ, εκπαίδευαν τους άνδρες της μαζί με πρώην τομεάρχες της ΕΟΚΑ και Ελληνοκύπριους αξιωματικούς του Κυπριακού Στρατού. Το αρχηγείο» της ΕΟΚ βρισκόταν στη Λευκωσία και «υπαρχηγεία» στις άλλες πόλεις, ενώ μέχρι το 1963, αριθμούσε επίσης γύρω στις 5.000 μέλη με στοιχειώδη εκπαίδευση και ελλιπή οπλισμό, διαθέτοντας ομάδες και «λόχους» σχεδόν σε ολόκληρη την Κύπρο.

Οι διακοινοτικές αυτές συγκρούσεις έφτασαν στην κορύφωση τους, τα Χριστούγεννα του 1963 και συνεχίστηκαν μέχρι τις 30 του ίδιου μήνα. Τότε, με τη διαμεσολάβηση των Βρετανών συμφωνήθηκε η χάραξη της Πράσινης Γραμμής (Green Line Agreement). Πιο συγκεκριμένα, η Ελληνική Κυβέρνηση κάλεσε τους Βρετανούς να παραταχθούν ανάμεσα στις δυο κοινότητες προκειμένου να σταματήσουν τις εχθροπραξίες. Τότε ο Βρετανός στρατηγός Γιάγκ χάραξε πάνω σε ένα χάρτη της Κύπρου μια γραμμή με πράσινο μολύβι, διαχωρίζοντας τη Λευκωσία σε δύο μέρη. Από τότε η διαχωριστική αυτή γραμμή ονομάζεται πράσινη γραμμή. Οι

---

²¹² Ο Φιλελεύθερος, «Η Κύπρος της περιόδου 1963-64 και πικρές αλήθειες», Λευκωσία 8 Ιανουαρίου 2018, σ.7

συγκρούσεις του 1963 οδήγησαν στη θυλακοποίηση των Τουρκοκυπρίων και σε έναν *de facto* γεωγραφικό διαχωρισμό». ²¹³

Οι θύλακοι δημιούργησαν τετελεσμένα που δυσχέραναν την επίλυση του προβλήματος αφού αποσκοπούσαν σε έναν «πολιτικοκοινωνικό διαχωρισμό» των δύο κοινοτήτων, ενέργεια που καταστρατηγούσε τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Στον υπό τουρκοκυπριακό έλεγχο τμήμα της πρωτεύουσας, σχηματίστηκε τουρκοκυπριακός θύλακας, μόρφωμα με διοικητικό μηχανισμό, αποτελούμενος από εννιά χωριά της περιοχής Λευκωσίας με επικεφαλής τον Δρα F. Kutchuk, με την

---

²¹³ Στο ίδιο. Η αφορμή δόθηκε με το αιματηρό επεισόδιο, στην Οδό Ερμού στη Λευκωσία όπου ο έλεγχος από Ελληνοκύπριους αστυνομικούς για ανεύρεση τυχόν κρυμμένου οπλισμού, σε τουρκοκυπριακό όχημα στην παλιά πόλη της Λευκωσίας τις πρώτες πρωινές ώρες της 21ης Δεκεμβρίου 1963, αποτέλεσε το έναυσμα των διακοινοτικών συγκρούσεων στην Κύπρο. Στο επεισόδιο σκοτώθηκαν ένας Τούρκος και μια Τουρκάλα ελευθερίων ηθών. Από την επόμενη μέρα, η «φωτιά» επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Κύπρο, αφού οι Τούρκοι, που από καιρό προετοιμάζονταν και εξοπλίζονταν, μπήκαν με πρωτόγνωρο μένος σ' ένα όργιο αίματος κατά των Ελλήνων. Η απορριπτική απάντηση της Τουρκίας δόθηκε στις 6 Δεκεμβρίου 1963 διά στόματος του υπουργού Εξωτερικών Ερκίν, ενώ στην τουρκική διακοίνωση που ακολούθησε, η απόρριψη της πρότασης Μακαρίου συνοδεύεται με την ταυτόχρονη προειδοποίηση-απειλή για στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας. Ο Μακάριος στη συνέχεια επέστρεψε τη διακοίνωση στον Τούρκο πρέσβη στη Λευκωσία Οζκόλ χαρακτηρίζοντας την ως απαράδεκτη, ενώ η Κύπρος έμπαινε πια σε περίοδο επικίνδυνα καυτής αντιπαράθεσης που θα άναβε με την πρώτη θρυαλλίδα. Τα πιο πάνω επιβεβαιώθηκαν και από απόρρητο τουρκικό έγγραφο που βρέθηκε στο γραφείο του Τούρκου υπουργού Γεωργίας Φαζίλ Πλουμέρ μετά την έναρξη των συγκρούσεων το Δεκέμβριο του '63. Μεταξύ των τουρκικών προβοκατόρικων ενεργειών ήταν η τοποθέτηση βόμβας στο Τουρκικό Γραφείο Πληροφοριών στην τουρκική συνοικία Λευκωσίας και στο τέμενος Μπαϊρακτάρη στην Πλατεία του «ΟΧΙ», ενώ από τουρκικής πλευράς όλο το προηγούμενο διάστημα, παρατηρούνταν συνεχώς προβοκατόρικες ενέργειες που στόχευαν στην υποδαύλιση του μίσους εναντίον των Ελλήνων και προπαρασκευής αιματηρού κλίματος πολέμου μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η ελληνοκυπριακή πλευρά, αντέδρασε στην έκρυθμη κατάσταση που δημιουργούνταν με τις ενέργειες αυτές, με τη σύσταση 15 συνολικά ένοπλων ομάδων αποτελούμενων κυρίως από πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και άλλες οργανώσεις με σκοπό να αντιμετωπιστεί η διαφαινόμενη ανταρσία των Τουρκοκυπρίων. Σημαντικότερη από αυτές τις οργανώσεις ήταν η «Εθνική Οργάνωση Κυπρίων» (ΕΟΚ), που ιδρύθηκε το 1961, γνωστή ως «Ακρίτας», από το ψευδώνυμο του αρχηγού της, Πολύκαρπου Γιωρκάτζη, τότε υπουργού Εσωτερικών. Από την άλλη πλευρά, οι Τουρκοκύπριοι οργάνωσαν την εξτρεμιστική ένοπλη οργάνωση ΤΜΤ με αρχηγό τον Ραούφ Ντενκτάς. Η κατάσταση οδηγείτο προς τη σύγκρουση και την αιματοχυσία. Δυστυχώς, η συμφωνία για κατάπαυση του πυρός που συμφωνήθηκε από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο του κράτους στις 24 Δεκεμβρίου δεν εφαρμόστηκε, ενώ από πολλές περιοχές πέραν της Λευκωσίας, έρχονταν αναφορές για επέκταση των συγκρούσεων. Τις επόμενες μέρες, νέες συμπλοκές άρχισαν στα βόρεια προάστια της Λευκωσίας αλλά και στην πόλη της Λάρνακας. Δεν μπορεί εύκολα να συμπεράνει κανείς, ποιος άρχισε πρώτος. Οι δύο πλευρές αλληλοκατηγορούνται γι' αυτό. Όπως σωστά παρατηρεί η Στέλλα Σουλιώτη, πρώτη Υπουργός Δικαιοσύνης της Δημοκρατίας, οι συγκρούσεις έγιναν μεταξύ δύο μη πειθαρχημένων κοινοτικών «στρατών», κάτι που επιβεβαιώνει ότι η σύγκρουση δεν βρήκε απροετοίμαστη καμιά κοινότητα. Καθόλη τη διαδικασία συγκρότησης του νέου κράτους, τόσο οι Τουρκοκύπριοι όσο και οι Ελληνοκύπριοι δημιούργησαν μυστικά και παράνομα δικούς τους «κρυφούς στρατούς». Ενδεικτικά, για την πλευρά των Τουρκοκυπρίων όπου η διχοτομική στόχευση εξακολούθησε να υφίσταται, αναφέρεται η σύλληψη από τους Άγγλους στις 18 Οκτωβρίου 1959, του πλοιαρίου «Deniz», το οποίο μετέφερε από την Τουρκία στρατιωτικό υλικό για τους Τουρκοκύπριους. Επίσης, για την πλευρά των Ελληνοκυπρίων δεν μπορεί να μην αναφερθεί η συνέχιση του ενωτικού τους προσανατολισμού αλλά και η μη παράδοση όλου του οπλισμού της ΕΟΚΑ. Όλα τα πιο πάνω συντέλεσαν στη δημιουργία συνθηκών κοινοτικής έντασης και πόλωσης, που σε τελευταία ανάλυση όπλισαν τα χέρια των ένοπλων ομάδων αμφοτέρων των πλευρών.

παράλληλη χρηματική ενίσχυση της Άγκυρας. Επιπρόσθετα ακολούθησε η αποχώρηση του Αντιπροέδρου αλλά και όλων των Τουρκοκυπρίων Υπουργών αλλά και δημοσίων υπαλλήλων από την κυβέρνηση καθώς και η διάλυση της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Ήδη, από τις 30 Δεκεμβρίου 1963 ο Δρ Κιουτσούκ είχε διακηρύξει ότι "το Σύνταγμα είναι νεκρό" και ότι δεν υπήρχε πλέον προοπτική συνύπαρξης των δυο κοινοτήτων στην Κύπρο, ενώ σε συνέντευξη του προχώρησε σε πιο ακραίες θέσεις αναφέροντας, ότι, «*Θέλουμε χωριστό κράτος. Ήδη προχωρούμε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας χωριστής διοίκησης, έχουμε δική μας αστυνομία και τηλεπικοινωνίες.... Σε ότι αφορά εμάς, η Κυβέρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δεν υφίσταται πλέον*».²¹⁴ Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα θεωρούσε έκτοτε, ότι το κράτος αυτό, δεν τους αντιπροσώπευε.

Έτσι με εντολές της Άγκυρας, οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί, δημόσιοι υπάλληλοι και βουλευτές αποχώρησαν από τις θέσεις τους και αυτοεγκλωβίστηκαν επίσης στα διάφορα γκέτο-θύλακες, όπου δεν επιτρεπόταν η είσοδος σε κανένα Έλληνα Κύπριο. Φυσικό αποτέλεσμα της δημιουργίας των πιο πάνω θυλάκων, μετά τον Δεκέμβριο του 1963 ήταν οι εκτοπισμοί και η προσφυγοποίηση πολλών Ελληνοκυπρίων που μέχρι τότε ζούσαν σε περιοχές των πόλεων που βρίσκονταν κοντά σε Τουρκοκυπριακές συνοικίες ή σε μικτά χωριά όπου οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν την πλειοψηφία. Θύλακες, που δεν υπερέβαιναν το 3% του συνολικού κυπριακού εδάφους δημιουργήθηκαν στην περιοχή του χωριού Λουρουτζίνα, στην περιοχή της Αυδήμου, της Λεύκας, αλλά και σε συνοικίες των πόλεων Λεμεσού και Πάφου. Οι Τουρκοκύπριοι είχαν τη δυνατότητα να εξέρχονται από τους θύλακες σε αντίθεση με τους Έλληνες που δεν είχαν τη δυνατότητα να εισέρχονται στις ελεγχόμενες αυτές από τους Τούρκους περιοχές, παρά μόνο με τη συνοδεία των Ηνωμένων Εθνών. Στην ουσία, η δημιουργία των θυλάκων, «αποτέλεσε το προοίμιο της διχοτόμησης, εφόσον ξεκίνησε ο γεωγραφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων».²¹⁵ Επιπρόσθετα, η εξτρεμιστική ηγεσία των Τουρκοκυπρίων, με επικεφαλής τον Ραούφ Ντενκτάς, έδωσε αυστηρές εντολές στους Τουρκοκυπρίους να τερματίσουν οποιαδήποτε συνεργασία και επαφή με τους Ελληνοκυπρίους. Ήταν πια φανερό πως η τουρκοκυπριακή ηγεσία,

---

²¹⁴ *Le Monde*, Παρίσι 10 Ιανουαρίου 1964.

²¹⁵ Κιζιλγιουρέκ, «Οι Τουρκοκύπριοι», σ. 57-58.

καθοδηγούμενη από την Άγκυρα, με κάθε τρόπο επιζητούσε τη διχοτόμηση του νησιού.

Από την άλλη, επιδίωξη της μεγάλης πλειοψηφίας, της ελληνοκυπριακής κοινότητας ήταν πια όχι η ένωση, αλλά η διαφύλαξη του κύρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ οι όποιες προσπάθειες καταβλήθηκαν αρχικά για αποδυνάμωση ή έλεγχο του σύννοικου στοιχείου, σε καμία περίπτωση δεν κατάφεραν να θέσουν τέρμα στον επιδιωκόμενο στόχο της Τουρκίας που επικεντρωνόταν στην ενίσχυση και αποκοπή του του Τουρκοκυπριακού στοιχείου από το ενιαίο κράτος. Μυστικά έγγραφα που βρέθηκαν στο γραφείο του Υπουργού Γεωργίας, Fazil Plumer, ο οποίος, στη βιασύνη του, προφανώς, να εγκαταλείψει το γραφείο του, άφησε αριθμό εγγράφων ημερομηνίας 14.9.1963 τα οποία δημοσίευσε η εφημερίδα «Ο Φιλελεύθερος», σε αποκαλυπτικό της δημοσίευμα στις 21 Φεβρουαρίου 1964, επιβεβαίωσε και περιέγραψε δομημένο σχέδιο τριών σημείων Τουρκοποίησης της Κύπρου, το οποίο έφερε τις υπογραφές των Δρα Φαζίλ Κιουτσιούκ και Ραούφ Ντενκτάς. Το άρθρο της προαναφερθείσας ελληνοκυπριακής εφημερίδας, φέρει τίτλο «Θα μας επεβάλλετο ο τουρκισμός».²¹⁶ Στο βιβλίο του «Τα δύσκολα χρόνια – Αναμνήσεις μιας ζωής», ο πρώην Υπουργός Άμυνας της Κυπριακής Δημοκρατίας και επαρχιακός διοικητής Λεμεσού, Χριστόδουλος Βενιαμίν,²¹⁷ δημοσίευσε στην ολόκλητά του το έγγραφο που οι Αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας βρήκαν στο γραφείο του Τουρκοκύπριου υπουργού Γεωργίας.

Παρόλες τις απειλές της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο εκμεταλλευόμενη και τη γεωγραφική της εγγύτητα με το νησί μας, τόσο τον Φεβρουάριο όσο και τον Ιούνιο του 1964, η υπονομευτική αυτή επιθετική ενέργεια, αποτράπηκε χάρη στις παρεμβάσεις των Αμερικανών αλλά και των Σοβιετικών οι οποίοι εμπόδισαν την Τουρκία να εισβάλει στο νησί.

Ο πρώην υπουργός των Ηνωμένων Πολιτειών Άτσεσον, ορίστηκε από τους τρεις ηγέτες, των ΗΠΑ, της Ελλάδας και Τουρκίας, ως το πρόσωπο που θα επεξεργαζόταν μια λύση. Οι ΗΠΑ, με κανένα τρόπο δεν επιθυμούσαν μια σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αφού αυτή θα επέφερε τη διάσπαση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του

---

²¹⁶ «Θα μας επεβάλλετο ο Τουρκισμός», *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 21 Φεβρουαρίου 1964.

²¹⁷ Χριστόδουλος Βενιαμίν, *Τα δύσκολα χρόνια. Αναμνήσεις μιας ζωής*, Εκδόσεις Επιφανίου, τμ. Α', Λευκωσία, 2008, σ. 240.

ΝΑΤΟ. Το Σχέδιο που εκπόνησε ο Άτσεσον προνοούσε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, παραχωρώντας ορισμένα ανταλλάγματα στην Τουρκία. Κατ' ακρίβειαν οι διάφορες παραλλαγές του Σχεδίου Άτσεσον, συνεπάγονταν τη διπλή ένωση. Ο Μακάριος με την καθολική στήριξη του πολιτικού κόσμου, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση απέναντι σε τέτοια σχέδια. Συγκεκριμένα οι επιλογές Μακαρίου, στηρίχθηκαν από το Γλαύκο Κληρίδη, τον Τάσο Παπαδόπουλο, τον Εζεκία Παπαϊωάννου και τον Βάσο Λυσσαρίδη. Με την απόρριψη του Σχεδίου αυτού από το Μακάριο, η Τουρκία άρχισε εντατικές ετοιμασίες για εισβολή στην Κύπρο. Έτσι τον Αύγουστο του 1964 βομβάρδισε την περιοχή Τηλλυρίας ενώ όλη η περιοχή αποτέλεσε πεδίο σκληρών μαχών. Παρόλα αυτά η αντίδραση των Ελληνοκυπρίων υπήρξε αποτελεσματική, πετυχαίνοντας την αποτροπή της διχοτόμησης που επιθυμούσε διακαώς η Τουρκία.

Γενικότερα, η Αθήνα από τη μια στήριζε την Κύπρο, αφετέρου προσπάθησε να ελέγξει τον Αρχιεπίσκοπο, αφού ανησυχούσε για πιθανή σύγκρουση στη μεγαλόνησο με ανυπολόγιστες προεκτάσεις. Όπως αναφέρει ο Άγγελος Χρυσοστόμου διδάκτωρ Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, «*Κύριο μέλημα της Αθήνας ήταν να εξουδετερωθεί η τουρκική και τουρκοκυπριακή υπεροχή, να ενισχυθεί ο κυπριακός ελληνισμός, αλλά και να διασφαλιστεί η ενότητα των νατοϊκών συμμαχικών χωρών σε μια περίοδο που ο Ψυχρός Πόλεμος μπορούσε να οδηγήσει σε παγκόσμια σύρραξη*».²¹⁸

Στα χρόνια που ακολούθησαν με τη διαμεσολάβηση του ΟΗΕ διεξήχθησαν συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων με στόχο την εύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης για συνταγματική αναθεώρηση.²¹⁹ Δυστυχώς οι προσπάθειες όμως αυτές δυσχεραίνονταν και υποσκάπτονταν από τις ακραίες ενέργειες των υπερεθνικιστών των δύο κοινοτήτων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πασχάλης Κιτρομιλίδης, «η διαλεκτική της μισαλλοδοξίας», η οποία κυριάρχησε σε επίπεδο πολιτικών ελίτ, κατά την προηγούμενη περίοδο, προμήνυαν ένα δύσκολο μέλλον για το κυπριακό κράτος.²²⁰

Η Αθήνα ζήτησε τότε από τη Λευκωσία προσυνεννόηση και πολλή προσοχή πριν την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτικής, προσπαθώντας να πειθαρχήσει και να ελέγξει

---

²¹⁸ *Η Καθημερινή*, Λευκωσία 5 Ιουνίου 2016.

²¹⁹ Τζερμιάς, *Ιστορία*, σελ.202.

²²⁰ Πασχάλης Κιτρομιλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου: Κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης και Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, Εστία, Αθήνα 2000, σ. 236.

τις πρωτοβουλίες του Αρχιεπισκόπου. Η Λευκωσία «όφειλε» να είναι πολύ προσεκτική στις διαφωνίες της απέναντι στις προθέσεις της Αθήνας. Αυτό όμως ήταν και το σημείο τριβής, όπως θα διαφανεί και αργότερα στα επόμενα κεφάλαια, για το λόγο ότι αυτή η προσπάθεια ελέγχου, της Μητέρας πατρίδας πάνω στα εν Κύπρω τεκτενόμενα, επεκτεινόταν εκτός από την πολιτική και στην παιδεία, τόσο ως προς την διοικητική της οργάνωση, το περιεχόμενο, αλλά και ως προς τους γενικότερους προσανατολισμούς της.

Συνοψίζοντας, θα έλεγα ότι το Ζυριχικό μοντέλο λύσης του κυπριακού προβλήματος, αποτέλεσε κοιτίδα καινούριων κρίσεων ανάμεσα στις δυο κύριες εθνότητες του νησιού. Ιδιαίτερα, στην πρώτη αυτή ανεξαρτησιακή περίοδο (1960-1963), έγιναν πια φανερά πολλά δυσλειτουργικά προβλήματα που εκπήγαζαν από τις εν λόγω Συμφωνίες. Δυστυχώς η έλλειψη θέλησης και η έξαψη της καχυποψίας αμφοτέρων των πλευρών, δεν άφηναν περιθώρια ώσμωσης ή συνεννόησης. Η νέα κρίση στις σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων, στο τέλος του 1963, ενίσχυσε τις θέσεις του ενωτικού κινήματος, με αποτέλεσμα τον εθνικό προσανατολισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής, το περιεχόμενο της οποίας στόχευε στην αναπαραγωγή και εμπέδωση της ελληνικής ταυτότητας. Η ανάπτυξη στρατηγικών προώθησης της ελληνικής ταυτότητας έγιναν με σκοπό την κάλυψη του πολιτικού κενού που υπήρχε, αλλά και της μόνιμης τουρκικής απειλής, της ανασφάλειας αλλά και της αβεβαιότητας που προκάλεσε η κρίση του 1963.

Συνεπώς, η εκπαίδευση αυτή την περίοδο απέκτησε πιο έντονο εθνικό προσανατολισμό αφού οι Συμφωνίες παρείχαν στην κάθε πλευρά την ευκαιρία να λειτουργήσει αυτόνομα, με σαφή διαχωρισμό της κάθε εθνότητας. Η Ελληνοκυπριακή πλευρά, επέλεξε την πολιτισμική ένωση με την Ελλάδα, αφού η επίτευξη της πολιτικής ένωσης, έμεινε ανέφικτο όνειρο. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην πλήρη ταύτιση του Ελληνοκυπριακού με το Ελλαδικό εκπαιδευτικό σύστημα στα πλείστα σημεία, και κυρίως ως προς τη συγκεντρωτική διοίκηση. Παράλληλα υπό τη σκιά των μαζικών κινητοποιήσεων των εκπαιδευτικών οργανώσεων και την άνοδο στην εξουσία της Ένωσης Κέντρου του Γ. Παπανδρέου απεστάληκε στην Κύπρο για την περίοδο από το Νοέμβριο μέχρι και το Δεκέμβριο του 1963, η Επιτροπή Φωτεινόπουλου, Τμηματάρχη Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως, για αξιολόγηση του Κυπριακού εκπαιδευτικού Συστήματος. Η Επιτροπή που συμπληρωνόταν με τους Αναστάσιο Ατσαβέ, Γενικό

Επιθεωρητή Σχολείων Αλλοδαπής και τον Γεώργιο Κωτσόβολο Διευθυντή Συντάξεων στο Γενικό Λογιστήριο, εισηγείται χωρίς οποιαδήποτε αναβολή, την εφαρμογή της συστηματικής παρακολούθησης όλων των σχετιζομένων με την Κυπριακή Παιδείαν και την πνευματική ζωή της Ελληνικής Κύπρου θεμάτων, και ταυτόχρονα τη λήψη όλων των εκείνων των μέτρων, τα οποία απαιτούνται, ώστε η κυπριακή εκπαίδευση να αποτελέσει την γνήσιαν έκφραση της Ελληνικής πνευματικής και πολιτιστικής δημιουργίας». Έτσι η επιτροπή εισηγείται: (α) την απόλυτη προσαρμογή του καθεστώτος Διοίκησης και Εποπτείας της Εκπαίδευσης με αυτό που ισχύει στην Ελλάδα, (β) την εφαρμογή του επίσημου ελλαδικού Αναλυτικού Προγράμματος στα σχολεία Μέσης και Στοιχειώδους Εκπαίδευσης της Κύπρου εμπλουτισμένου με περισσότερα στοιχεία από της ζωή και την ιστορία της Μεγαλονήσου», (γ) τη χρήση στην Κύπρο των ίδιων διδακτικών εγχειριδίων που ισχύουν στην Ελλάδα, στα οποία να περιληφθούν περισσότερα στοιχεία για την Κύπρο, (δ) την αποφυγή της χρήσης στα σχολεία όρων που ευνοούν την διαμόρφωση χωριστής κυπριακής συνειδήσεως - γι' αυτό και ζητείται όπως καταβληθεί προσπάθεια «χρήσης κατά την διδασκαλία και τη γενικότερη σχολική ζωή της κοινής Ελληνικής αντί της Κυπριακής διαλέκτου, (ε) την ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών ανταλλαγών μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας, (στ) την τοποθέτηση ανώτερου εκπαιδευτικού από την Ελλάδα στο Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον της Κύπρου με ορισμένη θητεία και αντίστροφα και (ζ) την ίδρυση Ελληνικού Πνευματικού Κέντρου, μέσα από το οποίο θα προβάλλεται η ελληνική πνευματική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική δημιουργία. Στη συνέχεια η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση με απόφαση της στις 25 Ιουνίου 1964, υιοθετώντας τη ρητορική της πλήρους ταύτισης (1964), αποφάσισε: όπως η παιδεία της Κύπρου ταυτιστεί με τις κατευθύνσεις και τα προγράμματα της εισαγόμενης μεταρρύθμισης στην Ελλάδα, και ακόμα όπως η Επιτροπή Διοικήσεως της Συνελεύσεως μελετήσει τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα προς γρηγορότερη και κατά το δυνατόν πληρέστερη επίτευξη της εξαγγελμένης ταύτισης, των εκπαιδευτικών πραγμάτων της Κύπρου, προς αυτά της Ελλάδας. Η απόφαση λήφθηκε από την ΕΚΣΚ στις 25-6-1964 και δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας στις 9 Ιουλίου 1964.²²¹

Από την άλλη, η Τουρκοκυπριακή πλευρά, εφάρμοσε στρατηγικές καλλιέργειας και παραγωγής τουρκικής ταυτότητας, μέσω του εκπαιδευτικού της συστήματος, αφού πρώτα εξασφάλισε τα γεωγραφικά της σύνορα μέσω των θυλάκων. Εκεί υπό την

---

²²¹ *Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, 4^ο Παράρτημα, Αρ. 333, 9 Ιουλίου 1964.

επίβλεψη των ένοπλων Τουρκοκυπρίων αλλά και των Τούρκων στρατιωτικών που τους συντόνιζαν, επιχειρήθηκε η εθνοτική ομογενοποίηση του τουρκοκυπριακού πληθυσμού και η απόκτηση συλλογικής τουρκικής συνείδησης.

Αποτέλεσμα αυτού του διαχωρισμού, ήταν η περαιτέρω διαφοροποίηση ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, ιδιαίτερα μέσα από τις τεχνικές αυτοαπομόνωσης των τελευταίων τις οποίες τους επέβαλαν οι «αρχές» τους, επιδιώκοντας σταθερά και αδιαπραγμάτευτα την διχοτόμηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Οι διακοινοτικές ταραχές του 1963-64, η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τους διάφορους πολιτειακούς θεσμούς, οι νέες προτεραιότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι αναβαθμισμένες πτυχές της εκπαιδευτικής πολιτικής του κράτους, οδήγησαν το 1965 στην αυτοδιάλυση της ΕΚΣΚ και στη μεταφορά των αρμοδιοτήτων της στο νεοσύστατο Υπουργείο Παιδείας. Ειδικότερα, ως κύριοι λόγοι της κατάργησης της ΕΚΣΚ και της ίδρυσης Υπουργείου Παιδείας αναφέρονταν η αδυναμία της άσκησης των αρμοδιοτήτων της ΕΚΣΚ όπως είχε διαφανεί στην πράξη, παράλληλα με την ταυτόχρονη ανάγκη της άσκησης αυτών των αρμοδιοτήτων (βλ. «Ο περί Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως και περί Υπουργείου Παιδείας Νόμος Αρ.12 του 1965», Πρώτο Παράρτημα της Επίσημης Εφημερίδος της Δημοκρατίας, υπ. αρ. 398 της 31^{ης} Μαρτίου)].²²²

Συγκεκριμένα, η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ), άλλως Κοινοτική Βουλή, πήρε την ακόλουθη απόφαση σε συνεδρίαση της, με ημερομηνία 23 Μαρτίου 1965:

Επειδή,

«η εκ τετραετίαν και πλέον λειτουργίας της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως

Βάσει του Συντάγματος της Δημοκρατίας, κτηθείσα πείρα, έδειξεν ότι δεν

είναι προς το συμφέρον του κράτους, όπως η εκπαίδευσις ως και τα άλλα

πολιτιστικά και λοιπά θέματα τα ανήκοντα εις τας αρμοδιότητας της

Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως ρυθμίζονται ανεξαρτήτως και εκτός της

σφαίρας της δημοσιονομικής και κοινωνικής πολιτικής

---

²²² Επίσημος Εφημερίδα της Δημοκρατίας, 1^ο Παράρτημα αρ. 398, Ν. 12/1965, «Ο Περί Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως και Περί Υπουργείου Παιδείας Νόμος», 31 Μαρτίου 1965, σσ. 324-325.

της Κυβερνήσεως της Δημοκρατίας,

και επειδή

παρά τα υπό της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως εις το διάστημα των τεσσάρων ετών επιτευθέντα, η συνέχις της λειτουργίας αυτής, ως ανεξαρτήτου κρατικής εξουσίας, θίγει την ενότητα του κράτους, ης μη υπάρχουσας δημιουργούνται δυσεπίλυτα εκπαιδευτικά οικονομικά, κοινωνικά και διοικητικά προβλήματα,

και επειδή

το δημόσιον συμφέρον επιβάλλει όπως αι ανήκουσαι εις την Ελληνικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν αρμοδιότητες περιέλθουν εις την ενιαίαν Νομοθετικήν και εκτελεστικήν εξουσίαν της Δημοκρατίας ,

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις κατά τη συνεδρίαση της 23^{ης} Μαρτίου 1965 ομοφώνως αποφασίζει ως ακολούθως:

(α) όπως αποποιηθή τας ανατεθειμένας αυτή αρμοδιότητας από της 31^{ης} Μαρτίου 1965 και όπως τα μέλη αυτής θεωρηθώσιν ως παραιτηθέντα της ιδιότητος των ταύτης από της αυτής ημερομηνίας,

(β) όπως καλέση την Κυβέρνησιν της Δημοκρατίας και την Βουλήν των Αντιπροσώπων να μεριμνήσωσιν όπως όσον το δυνατόν ταχύτερον περιέλθωσιν αι εν λόγω βασικά διά το εθνικόν μέλλον του λαού αρμοδιότητες της Συνελεύσεως εις την εξουσίαν της Δημοκρατίας, και

(γ) όπως εκφράση την βεβαιότητα ότι διά της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως ασκηθέντα μέχρι τούδε δικαιώματα των διαφόρων θρησκευτικών ομάδων θα τύχουν ιδιαίτερου σεβασμού και θα διασφαλισθούν κατά τρόπον ικανοποιούντα τους εκλελεγμένους αντιπροσώπους των ομάδων τούτων.

2. Κατόπιν τούτου ητοιμάσθη, εν συνεννοήσει μετά του Γενικού Εισαγγελέως της Δημοκρατίας το συνημμένον σχέδιον Νόμου, προνοούντος περί της μεταβίβασεως της ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της ΕΚΣΚ και της Ιδρύσεως Υπουργείου Παιδείας.

3. Ο Υπουργός Οικονομικών, όστις θα εισαγάγει το θέμα τούτο, θα ζητήσει παρά του Υπουργικού Συμβουλίου, όπως εγκρίνει το ειρημένον σχέδιο Νόμου και όπως εξουσιοδοτήσει αυτόν να το εισαγάγει εις την Βουλήν των Αντιπροσώπων».²²³

Τελικά, την 31η Μαρτίου του 1965, η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ) έφτασε στο τέρμα της λειτουργίας της, παραχωρώντας τη θέση της στο νεοτευχθέν με βάση το δίκαιο της ανάγκης Υπουργείο Παιδείας. Έτσι η Εκπαίδευση, η οποία από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, και για τα πέντε επόμενα χρόνια, είχε τεθεί, και με βάση το Σύνταγμα έξω από τη σφαίρα της κυβερνητικής πολιτικής, γίνεται μέρος του κυβερνητικού έργου.

4.1 Η ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου

Η μεταβίβαση όλων των εξουσιών της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (ΕΚΣΚ), στην κεντρική εξουσία, ήταν μια αξιοσημείωτη μεταβολή στις εκπαιδευτικές εξελίξεις η οποία είχε μεγάλο αντίκτυπο στην εκπαιδευτική πολιτική. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πέτρος (2001), αυτή η μεταβολή θα άγγιζε τα όρια της επανάστασης, αν ήταν διαφορετικοί οι πολιτικοί όροι κάτω από τους οποίους θα συνέβαινε. Αυτή όμως συνέβηκε σε μια περίοδο έκρυθμης πολιτικής κατάστασης, λόγω της τουρκοκυπριακής πολιτικής διχοτόμησης.²²⁴ Σύμφωνα με τον Κληρίδη (2016) «*τα Υπουργεία Παιδείας συνδέονται με τοπικά πλέγματα εξουσίας, με τα οποία συνδιαλέγονται και συναλλάσσονται, προκειμένου να δημιουργήσουν και να εφαρμόσουν εκπαιδευτικές πολιτικές*».²²⁵ Γενικά θα λέγαμε ότι οι πολιτικές κρίσεις πάντοτε επηρέαζαν την εκπαιδευτική πολιτική και πράξη στην Κύπρο. Η σύρραξη του 1963-1964 έφερε τα δυο εκπαιδευτικά συστήματα πιο κοντά στις «μητέρες πατρίδες» για διαφορετικούς λόγους το καθένα.²²⁶

²²³ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1965, Ε/14/1, Λευκωσία, Μάρτιος 1965. Πρακτικά ΕΚΣΚ

²²⁴ Πέτρος, ό.π, σ. 181.

²²⁵ Κληρίδης, «Μια συγκριτική ανάγνωση», σ. 230.

²²⁶ Φρίζος Βράχας, «Νεοελληνική πορεία», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Η', Λευκωσία 1968, σ. 6-18· Ανδρέας Κούρος, «Τάσεις και προοπτικά εις την στοιχειώδη εκπαίδευσιν», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Η', τχ. 5, Λευκωσία 1968, σ. 64· Χασάν Ταχσίν Αρίφ, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, μτφρ. Θ. Χαρανάς, Διαφάνεια, Λευκωσία 2001, σ. 196.

Αρχικά η μεταβίβαση έγινε προς τη Βουλή των Αντιπροσώπων και αυτή με τη σειρά της, την μεταβίβασε στην Κυπριακή Δημοκρατία, με βάση το νόμο 12, της 31^{ης} Μαρτίου 1965.²²⁷

Έτσι, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, που συνέταξε και υπέγραψε ο τότε Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, Κρίτων Τορναρίτης, στις 24 Μαρτίου του 1965 στη Λευκωσία, αναφέρονταν επί λέξει τα ακόλουθα:

« Εφόσον, η λειτουργία της ΕΚΣΚ, κατέστη εκ των πραγμάτων αδύνατος και η άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτής, καθίσταται απαραίτητος, διά την απρόσκοπτον λειτουργίαν στης πολιτείας, κατέστη αναγκαίον, όπως γίνει νομοθετική πρόβλεψις περί ασκήσεων των αρμοδιοτήτων τούτων.

Αυτός είναι και ο σκοπός του προτεινόμενου νόμου.

2. Διά του νομοσχεδίου, προτείνεται η ίδρυσις Υπουργείου Παιδείας, εις ο ανατίθεται η άσκηση πασών των διοικητικών αρμοδιοτήτων της Συνελεύσεως, των αναφερομένων εις εκπαιδευτικά, μορφωτικά και διδακτικά θέματα. Η διάρθρωσις των Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας, θέλει γίνει δι' αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου, αλλά διά του νόμου προβλέπεται η ίδρυσις πενταμελούς επιτροπής Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, εις την αρμοδιότητα της οποίας, εμπίπτει ο διορισμός, η προαγωγή, μετάθεσις, συνταξιοδότησις, αποχώρησις και άσκησης πειθαρχικής εξουσίας, επί παντός επιθεωρητού εκπαιδύσεως, ή καθηγητού, ή διδασκάλου. Η επιτροπή αυτή είναι ανεξάρτητο σώμα και θα αποτελείται εκ τριών προσώπων ων το εν απαιρητήτως νομικός, διοριζόμενων επί συμβατικής βάσεως υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας.

3. Αι λοιπαί διοικητικά αρμοδιότητες της Συνελεύσεως προκειμένου περί συνεργατικών ανατίθενται εις το Υπουργείον Εμπορίου και Βιομηχανίας, προκειμένου περί δήμων εις το Υπουργείον Εσωτερικών, προκειμένου περί θεμάτων αναφερομένων εις υιοθεσίαν και διά δικαστικής αποφάσεως νομιμοποίησιν εις το τμήμα ευημερίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και το κατάλοιπον τούτων, εις το Υπουργικόν Συμβούλιον όπερ δύναται να αναθέση ταύτας εις άλλα όργανα της Δημοκρατίας.

4. Την νομοθετική αρμοδιότητα της Συνελεύσεως θα ασκεί η Βουλή των Αντιπροσώπων, ήτις ασκεί την νομοθετική εξουσία της Δημοκρατίας.

---

²²⁷ Παράρτημα πρώτον της επισήμου εφημερίδος της Δημοκρατίας, αρ. 398, Λευκωσία 31 Μαρτίου 1965, σ. 326.

5. Οι παρά τη Συνελεύσει αντιπρόσωποι των θρησκευτικών ομάδων θεωρούνται ως εξακολουθούντες να αντιπροσωπεύουν την οικείαν ομάδα μέχρι λήξεως της θητείας των επί θεμάτων εμπιμπτόντων εις την αρμοδιότητα της Συνελεύσεως.

6. Οι παρά τη Συνελεύσει υπηρετούντες υπάλληλοι, μεταφέρονται εις αντίστοιχους θέσεις στην εν τη υπηρεσία της Δημοκρατίας και τα δικαιώματα τούτων ως και τα καθηγητών και διδασκάλων δι' ειδικής νομοθετικής διατάξεως προστατεύονται.

7. Τα κοινοτικά δικαστήρια καταργούνται και η αρμοδιότης τούτων περιέρχεται εις τα τακτικά δικαστήρια της Δημοκρατίας, άτινα επιλαμβάνονται επίσης πασών των εκκρεμουσών υποθέσεων εις ο στάδιον αύται ευρίσκονται, μεταφέρονται στα τακτικά δικαστήρια της Δημοκρατίας.

8. Τέλος, οι μη εκπληρούντες πλέον τους σκοπούς των κοινοτικοί νόμοι καταργούνται ».²²⁸

Με αυτό τον τρόπο, στις 31 Μαρτίου του 1965, όλες οι διοικητικές λειτουργίες της ΕΚΣΚ μεταβιβάστηκαν σε ένα νέο Υπουργείο, το Υπουργείο Παιδείας, οι ευθύνες του οποίου καθορίστηκαν ότι σχετίζονται «με όλα τα εκπαιδευτικά, πολιτιστικά και διδακτικά ζητήματα», ενώ η Βουλή των Αντιπροσώπων ανέλαβε την ευθύνη του καταρτισμού και της θεσμοθέτησης των νόμων και των κανονισμών που θα αφορούσαν την ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, μεταθέτοντας τον τομέα των αρμοδιοτήτων διοίκησης και εποπτείας της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου στο Υπουργείο Παιδείας, το οποίο ιδρύθηκε την 1^η Απριλίου του 1965 για λόγους εθνικού συμφέροντος και με βάση το δίκαιο της ανάγκης. Αυτό έγινε πράξη με την ψήφιση του Περί Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της ΕΚΣΚ και περί του Υπουργείου Παιδείας Νόμο 12 του 1965, όπου η ευθύνη για την προώθηση και τον έλεγχο εφαρμογής Διαταγμάτων και Κανονισμών, καθώς και για την κατάρτιση οικονομικού προϋπολογισμού για την Εκπαίδευση,²²⁹ βρισκόταν πλέον υπό την ευθύνη του Υπουργείου Παιδείας. Η όλη πολιτική αρμοδιότητα της διαμόρφωσης και έγκρισης της εκπαιδευτικής πολιτικής μεταφερόταν στο Υπουργικό Συμβούλιο (Marcou, 1997).²³⁰

²²⁸ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1965, Φάκελος Ε11/97, Λευκωσία 1965, Κρίτων Τορναρίτης, Αιτιολογική Έκθεση

²²⁹ Persianis, «The political and economic factors», σ. 231.

²³⁰ Costas Marcou, *Secondary Education in Cyprus*, Council of Europe, Στρασβούργο 1997, σ. 175.

Ο Νόμος 12/1965 προνοούσε την ίδρυση Υπουργείου Παιδείας, στο οποίο υπαγόταν «η άσκησης πασών των μέχρι ενάρξεως ισχύος του παρόντος Νόμου ασκουμένων διοικητικών αρμοδιοτήτων της Συνελεύσεως επί πάντων των εκπαιδευτικών, μορφωτικών και διδακτικών θεμάτων». Ο Νόμος 12/1965 καθόριζε, ταυτόχρονα, τα πολλαπλά καθήκοντα του υπουργού Παιδείας, στον οποίο θα ανήκε στο εξής η ευθύνη χάραξης και υλοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Ο εν λόγω νόμος, προνοούσε ότι ο υπουργός Παιδείας, είναι ο επικεφαλής του Υπουργείου Παιδείας, ο οποίος αποτελεί, την «Αρμόδια Αρχή». Ο Υπουργός είναι πολιτικό πρόσωπο και διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ενώ: «(α) προϊστάται του Υπουργείου, έχει την ανωτάτην διεύθυνσιν των υπηρεσιών τούτου, ασκεί εποπτεία και έλεγχο επ' αυτών και επαγρυπνεί διά την υπό των υπηρεσιών διαχείρισιν των υποθέσεων συμφώνως προς τους κειμένους νόμους,(β) καθορίζει τας γενικάς κατευθυντηρίους γραμμάς της εκπαιδευτικής πολιτικής εντός των ορίων των κειμένων νόμων προς υποβολήν εις το Υπουργικόν Συμβούλιον,(γ) μεριμνά διά την σύνταξιν διαταγμάτων ή κανονισμών αφορώντων εις το Υπουργείον προς υποβολήν εις το Υπουργικόν Συμβούλιον,(δ) εκτελεί τους εις την αρμοδιότητα του Υπουργείου αναφερομένους νόμους, προβαίνει εις την έκδοσιν διαταγών και γενικών οδηγιών προς εκτέλεσιν τούτων και οιουδήποτε διατάγματος ή κανονισμού ερειδομένου επί τοιούτου νόμου,(ε)προπαρασκευάζει προς υποβολήν εις το Υπουργικόν Συμβούλιον το τμήμα του προϋπολογισμού της Δημοκρατίας, το αναφερόμενον εις το Υπουργείον και προς τον σκοπόν τούτον αποστέλλει εις τον Υπουργόν Οικονομικών τας προβλέψεις του Υπουργείου εν σχέσει προς το οικονομικόν έτος όστις, διά τους σκοπούς συντάξεως του πλήρους προϋπολογισμού της Δημοκρατίας, χρησιμοποιεί ταύτας κατά τον αυτόν τρόπον ως τας υποβληθείσας προβλέψεις των άλλων υπουργείων και ανεξαρτήτων υπηρεσιών της Δημοκρατίας».

Επιπρόσθετα, στις βασικές πρόνοιες του νόμου περιλαμβάνονταν ακόμα:

- (α) η σύσταση πενταμελούς Επιτροπής Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (ΕΕΥ),
- (β) η μεταβίβαση όλων των υποχρεώσεων, ευθυνών και δικαιωμάτων της ΕΚΣΚ στην εκτελεστική εξουσία,
- (γ) η μεταφορά του προσωπικού της ΕΚΣΚ «εις την υπηρεσίαν της Δημοκρατίας», εφόσον «τούτο είναι πρακτικώς δυνατόν»,

(δ) η αναγνώριση της υφιστάμενης υπηρεσίας των εκπαιδευτικών λειτουργών και η συνέχιση της αντιμισθίας τους από τη Δημοκρατία.

Ειδικότερα, όπως αναφέρεται στον Πολυδώρου (1995), στα πλαίσια του Νόμου 12 του 1965 εγκαθιδρύθηκαν οι πιο κάτω μηχανισμοί και δικαιοδοσίες:

1. Νομοθετική εξουσία για την Εκπαίδευση, στη Βουλή των Αντιπροσώπων.
2. Εκτελεστική και διοικητική εξουσία στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, το Υπουργικό Συμβούλιο, τον Υπουργό Παιδείας και την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας.
3. Δικαστική εξουσία στα Δικαστήρια της Δημοκρατίας για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, τη νομιμότητα των διοικητικών πράξεων και την ευθύνη για τη λειτουργία του συστήματος.
4. Εξουσία του Υπουργικού Συμβουλίου να αναθέτει επιπρόσθετες ευθύνες στο Υπουργείο Παιδείας για εγκαθίδρυση των αναγκαίων υπηρεσιών.²³¹

Η αυτοδιάλυση της ΕΚΣΚ και η ταυτόχρονη δημιουργία του Υπουργείου Παιδείας κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας δεν επέφερε καμία αλλαγή στη δομή της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, καθώς ο Σπυριδάκης, πρόεδρος της ΕΚΣΚ, διορίστηκε πρώτος υπουργός Παιδείας, ενώ στελέχη του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας (ΓΕΠ) διατήρησαν τις θέσεις τους στον νέο θεσμό.²³² Βασικός σκοπός της εκπαίδευσης εξακολούθησε να είναι η καλλιέργεια των νέων στη βάση των αξιών του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, η καλλιέργεια εθνικής-ιστορικής συνείδησης και η εξέλιξη τους σε χρήσιμα και παραγωγικά μέλη του ελληνικού έθνους και της κυπριακής πολιτείας. Χωρίς να γίνει κάποια επίσημη δήλωση, μπορεί κανείς να διακρίνει ότι «η ευθυγράμμιση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κύπρου με εκείνη της Ελλάδας, είχε επιβληθεί αμέσως για λόγους καθαρά εθνικούς. (Γεωργιάδης, 1965).²³³

Εντούτοις, αν κανείς επιχειρήσει να συγκρίνει την οργανωτική δομή του Υπουργείου Παιδείας με τη διοικητική διάρθρωση του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας (ΓΕΠ) ως προς τον τρόπο που λειτουργούσε προηγουμένως, διαφαίνονται οι ακόλουθες διαφοροποιήσεις:

---

²³¹ Πολυδώρου, ό.π, σ. 55.

²³² Παύλου, *Κράτος*, σ. 346.

²³³ Κρατικό Αρχείο Ε11/444, «Διατί επιβάλλεται η ευθυγράμμιση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Κύπρου προς την της Ελλάδος και η αποδοχή της εν Ελλάδι μεταρρυθμίσεως», Λευκωσία 17 Μαΐου 1965.

- Οι Διευθύνσεις Στοιχειώδους και Μέσης / Ανωτέρας Εκπαίδευσης, διοικητικά υπάγονταν στο εξής, στον Γενικό Διευθυντή, θέση η οποία τώρα δημιουργείται.
- Η Τεχνική Εκπαίδευση, απέκτησε ξεχωριστή Διεύθυνση και δεν υπάγεται πλέον στη Διεύθυνση Μέσης/Ανωτέρας.
- Συστάθηκε η Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, (ΕΕΥ) στις αρμοδιότητες της οποίας εντάσσονταν η Πειθαρχική Επιτροπή καθώς και η Επιτροπή Διορισμών ενώ καταργήθηκε η Αναθεωρητική Επιτροπή και το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο.
- Οι υπηρεσίες Λογιστηρίου, Αρχείου, Τεχνικών Υπηρεσιών, Πολιτισμού, Έρευνας και Βιβλιοθήκης μεταφέρονταν κατευθείαν στην ευθύνη του Γενικού Διευθυντή, ο οποίος ήταν μόνιμος δημόσιος υπάλληλος, ενώ συνέχιζε να υφίσταται η θέση του Διευθυντή Εκπαίδευσης υπό την ευθύνη του οποίου συνέχιζαν να υπάγονται οι Υπηρεσίες Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, Συμβουλευτικής και Φυσικής Αγωγής.

Όπως γίνεται εμφανές από τα πιο πάνω, η νέα δομική-θεσμική αυτή αναδιάρθρωση, αποτελούσε ένα κεντρικό γραφειοκρατικό μηχανισμό διακυβέρνησης και εποπτείας του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας, με τον Υπουργό Παιδείας –πολιτικό πρόσωπο-και το Γενικό Διευθυντή-μόνιμο δημόσιο υπάλληλο, στην κορυφή της εξουσιαστικής ιεραρχίας. Έτσι, κάθε μεταρρυθμιστική πρόταση αντιμετωπιζόταν de facto συντηρητικά, θεωρούμενη απειλητική για την εθνική ταυτότητα, η οποία αποτελούσε αυτοσκοπό της εκπαίδευσης.²³⁴

Σε αντίθεση με τους αγώνες της Εκκλησίας για μεγαλύτερη αποκέντρωση, στα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας, οι πολιτικές και εκπαιδευτικές αρχές επιδίωξαν τη συγκεντρωτική μορφή διοίκησης, ως εγγύηση για άμεση και «ταχεία ελληνοποίηση» της εκπαίδευσης και αποτελεσματικότερη εποπτεία των σχολικών μονάδων.²³⁵ Όπως εξάλλου επισημαίνει η Ουνέσκο, στο εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας μικρής έκτασης, δικαιολογείται ο συγκεντρωτικός

²³⁴ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 321.

²³⁵ Μίκης Κιτρομιλίδης, *Κείμενα*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1983,σ.82

χαρακτήρας.²³⁶ Παρόλο που και κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο διοίκησης της εκπαίδευσης από την ΕΚΣΚ, ο συγκεντρωτισμός ήταν επίσης εμφανής, εντούτοις ανήκε στη σφαίρα της τοπικής αυτοδιοίκησης και του κοινοτισμού που ασκούσε η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου. Με την ένταξη της Εκπαίδευσης στο Κράτος μετά από την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας (ΥΠ) τα χαρακτηριστικά του συγκεντρωτισμού έγιναν πιο έντονα. Όπως εξάλλου, παρατηρεί ο Anastasiades (1979), «το σύστημα διοίκησης της εκπαίδευσης συνέχισε να είναι συγκεντρωτικό και το σχολείο να θεωρείται ως κυβερνητικό και όχι κοινοτικό ίδρυμα».²³⁷ Όπως εύστοχα παρατηρεί, ο Πολυδώρου, «οι οικονομικοί πόροι, τα προγράμματα, η διδασκαλία, το διοικητικό και γραμματειακό προσωπικό, ελέγχονται από την κυβέρνηση, η οποία χαράσσει την πολιτική που θα ακολουθηθεί, καθορίζει τα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα, επιλέγει και προμηθεύει τα βιβλία και άλλο εκπαιδευτικό υλικό και επιθεωρεί τους δασκάλους».²³⁸

Οι αρμοδιότητες της κάθε Διεύθυνσης παρέμειναν διακριτές, χωρίς να επιτρέπεται η εμπλοκή ή η συνεργασία της μίας Διεύθυνσης με την άλλη, ενώ οι Σχολικές Εφορείες συνέχιζαν να έχουν αυξημένες αρμοδιότητες ειδικότερα στο χώρο της Μέσης Εκπαίδευσης.

Η λειτουργία του Υπουργείου Παιδείας παρουσίαζε σαφείς διαφοροποιήσεις σε σύγκριση με τη λειτουργία της ΕΚΣΚ, ως προς τα εξής:

- Είχε πολύ περιορισμένο εύρος αρμοδιοτήτων, αφού ασχολούνταν πια αποκλειστικά και μόνο με την εκπαίδευση.
- Οι αποφάσεις της ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας, δεν είχαν αυτοτέλεια. Δηλαδή, μπορούσαν ανά πάσα στιγμή να ανατραπούν με την επέμβαση άλλων Υπουργείων (Οικονομικών, Εργασίας, Εξωτερικών), τόσον όσον αφορά μεγάλα ζητήματα, όπως ο προϋπολογισμός, όσο και σε μικρότερα. Για παράδειγμα η εκπροσώπηση του Υπουργείου Παιδείας σε διεθνή συνέδρια, αναστάληκε πολλές φορές, συναντώντας την αντίδραση του Υπουργείου Οικονομικών.

---

²³⁶ Ουνέσκο, *Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος της Κύπρου*, Διεθνές Ινστιτούτο για τον Εκπαιδευτικό Σχεδιασμό, Παρίσι 1997, σ.112

²³⁷ Andrew Anastasiades, *The Development of the Administration of the Elementary Education in Cyprus*, Λευκωσία 1979, σ.140

²³⁸ Πολυδώρου, ό.π, σ. 55.

- Η νέα δομή, προκαλούσε δυσλειτουργίες στο επίπεδο του διατμηματικού συντονισμού, ενώ ταυτόχρονα συντηρούνταν και εκφραζόταν με κάθετο τρόπο η συγκεντρωτική φιλοσοφία.²³⁹ Συγκεκριμένα, η συνολική εποπτεία των διαφόρων τμημάτων του Υπουργείου από τον Γενικό Διευθυντή, αλλά και οι τάσεις αυτονόμησης των τμημάτων, προκαλούσαν τη δημιουργία σχεδόν αυτόνομων κυψελών στο Υ.Π. αλλά και πολλές άλλες δυσλειτουργίες.²⁴⁰ Ο Αδαμίδης, συμφωνεί, ότι η αυστηρή διαμερισματοποίηση των τεσσάρων τμημάτων, χωρίς ουσιαστική και λειτουργική σχέση μεταξύ τους, διαιώνιζε την ανεξάρτητη και παράλληλη αντίκριση προβλημάτων, μεθόδων, μέσων και προσωπικού. Αυτή η πρακτική πολύ συχνά κατέληγε σε στάσεις που δημιουργούσαν ανταγωνισμό και διαφωνία, αντί συντονισμό και συνεργασία.²⁴¹
- Ο Γενικός Διευθυντής, ο οποίος ήταν ο διοικητικός προϊστάμενος του Υπουργείου, διοριζόταν από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας και μπορεί να μην είχε σχέση με την εκπαίδευση, ενώ διοικητικά ανήκε στο Υπουργικό Συμβούλιο. Οι άλλοι διευθυντές των Τμημάτων και των Υπηρεσιών, Τμηματάρχες όπως ονομάζονταν στα 20 πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας, διοριζόνταν επίσης από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας. Ο Διευθυντής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, διοριζόταν από την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας.
- Επιπλέον, θα λέγαμε ότι, το ΥΠ ενσωμάτωνε μια αντίφαση. Από τη μια υποτίθεται ότι ήταν μέρος μιας δικοινοτικής κυβέρνησης, και από την άλλη ήταν μετεξέλιξη της ΕΚΣΚ, ενός διοικητικού φορέα που αφορούσε αποκλειστικά την ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, ο οποίος έπρεπε να ενταχθεί λειτουργικά σε ένα κρατικό μηχανισμό, που κανονικά ή έστω επιφανειακά επεδίωκε να παρουσιάζει ένα υπερκοινοτικό χαρακτήρα.

Με μια σειρά νόμους, βασικές ευθύνες για την εκπαίδευση, κατανεμήθηκαν σε διάφορα όργανα της εκτελεστικής και διοικητικής εξουσίας, αναφορικά με θέματα, όπως ο διορισμός του Προέδρου και των Μελών της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, θέματα κανονιστικών και εκτελεστικών κανονισμών των Νόμων,

²³⁹ George Wedell, *Teacher and Educational development*, Unesco, Paris 1971, σ.56

²⁴⁰ Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Ομιλία Υπουργού ενώπιον διευθυντών σχολείων», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Η', τχ. 1-2, Λευκωσία 1968, 46-48.

²⁴¹ Πάνος Αδαμίδης, «Εξουσία και Παιδεία», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 26, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία 1985, σ. 13.

διορισμού Σχολικών Εφορειών, καθορισμού των γενικών στόχων της εκπαιδευτικής πολιτικής, σύνταξης προγραμμάτων, συγγραφής διδακτικών βιβλίων, κανονισμών διορισμών για την εκπαίδευση, κτιριακού εξοπλισμού και συντήρησης σχολικών κτιρίων, επιθεώρησης και ελέγχου των Υπηρεσιών του Υπουργείου αλλά και των σχολικών μονάδων κ.ά.

Οικονομικός αρωγός και όχι μόνο, κατά τα έτη 1961-1964, στάθηκε η Ελληνική κυβέρνηση, η οποία χορήγησε στην ΕΚΣΚ το ποσό των 306. 214 λιρών που διατέθηκε για την ανέγερση νέων σχολικών κτηρίων, τεχνικών και επαγγελματικών σχολών και επέκταση υφιστάμενων. Ήταν ένα σημαντικό ποσό, καθώς το σύνολο των δαπανών για σχολική ανασυγκρότηση των κτηρίων από την Πρωτομαγιά του 1959 μέχρι τις 31 Αυγούστου του 1965 έφτασε στο ποσό των 1,484,262λιρών.²⁴² Εκτός από την παραπάνω βοήθεια, πολύ σημαντικά ποσά διατέθηκαν από την Ελληνική κυβέρνηση «διά την ενίσχυσιν πνευματικών, καλλιτεχνικών και μαθητικών οργανώσεων, όπως εκδόσεων προαγουσών την επιστήμην και την πολιτιστικήν κίνησιν της νήσου».²⁴³

Βέβαια το πιο εντυπωσιακό στοιχείο δεν είναι τόσο η οικονομική βοήθεια από την Ελλάδα αυτή την περίοδο ή αντίστοιχα από την Τουρκία προς την Τουρκοκυπριακή Παιδεία, όσο τα πολυπληθή και όχι ασήμαντα, τεράστια «μικρά» προβλήματα, όπως αναφέρει ο Persianis (1981),²⁴⁴ που είχε να ξεπεράσει το νέο κράτος τα οποία κρύβονταν στα κενά και τις ασάφειες των πολύπλοκων συμφωνιών της Ανεξαρτησίας, και που πολλές φορές λύνονταν με απευθείας υιοθέτηση της ελληνικής νομοθεσίας.

Από το 1965 και μετέπειτα, το κύριο οικονομικό κόστος βάραινε την κυπριακή κυβέρνηση που ήταν αρμόδια για τους μισθούς των εκπαιδευτικών, τις υποτροφίες και τις επιχορηγήσεις. (Ministry of Finance, 1973).²⁴⁵ Βασικές πηγές χρηματοδότησης ήταν κυρίως τα έσοδα από την εισπραξη διδάκτρων, τελών

---

²⁴² Τα ποσά αυτά αναφέρθηκαν σε ομιλία του Σπυριδάκι σε ομιλία του στην Παλώδια, τον Νοέμβριο του 1965 με την ευκαιρία εγκαινίων του εκεί Δημοτικού Σχολείου. *Κύπρος*, Λευκωσία, 29 Νοεμβρίου 1965.

²⁴³ Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, Ανακοινωθέν 12 Δεκεμβρίου 1965, «Η Εξ Ελλάδος βοήθεια προς την ελληνικήν παιδείαν της νήσου».

²⁴⁴ Persianis, *The political and economic factors*, σ.172

²⁴⁵ Ministry of Finance, *Financial Statistics of Education in Cyprus (school year 1971-72)*, Λευκωσία 1973,σ.52

εγγραφής και σχολικής φορολογίας. Παρόλο που η μέση εκπαίδευση, δεν προσφερόταν δωρεάν, εντούτοις τα δίδακτρα, ήταν πιο χαμηλά, συγκριτικά με εκείνα άλλων χωρών.²⁴⁶ Τα δίδακτρα αποτελούσαν σημαντικό κόστος για τον οικογενειακό προϋπολογισμό και σημαντικό αντικίνητρο για την εκπαίδευση παιδιών μη ευκατάστατων οικογενειών.

Επιπρόσθετα για να έχουμε πιο σαφή εικόνα, οφείλουμε να σημειώσουμε, ότι στο πρώτο πενταετές πρόγραμμα ανάπτυξης της Κύπρου που εξήγγειλε η κυβέρνηση Μακαρίου (1961-1966), δε γινόταν καμία αναφορά στην ανάπτυξη του τομέα της Εκπαίδευσης. Εντούτοις, η άρση όλων των νομοτυπικών επιφυλάξεων-κωλυμάτων με την ίδρυση και λειτουργία του ΥΠ, κατέστησε την εκπαίδευση απαραίτητο τμήμα της όλης αναπτυξιακής πολιτικής της κυβέρνησης και οδήγησε στη συμπερίληψη της στα επόμενα πενταετή Προγράμματα Ανάπτυξης, όπως προαναφέρθηκε, καθώς και στην ένταξη της στην παραγωγή και τη διασύνδεση με τις γενικότερες οικονομικές και πολιτικές επιδιώξεις.²⁴⁷

Το Υπουργείο Παιδείας συνάντησε πολλές δυσκολίες μέχρις ότου νομιμοποιηθεί. Ήδη το ίδιο το κυπριακό κράτος ήταν από της ιδρύσεως του, ανεπιθύμητο σε μεγάλο ποσοστό Ελληνοκυπρίων, για δύο κυρίως λόγους: ένα μεγάλο μέρος των Ελληνοκυπρίων έχοντας την πεποίθηση πως ο εθνικός αγώνας του 1955-59 που οδήγησε στην ίδρυση του κράτους, και οι ανθρώπινες ζωές που θυσιάστηκαν, έγιναν με υπέρτατο σκοπό την ένωση, και όχι την Ανεξαρτησία, και ως εκ τούτου αισθανόταν απογοητευμένο, και κατά δεύτερο λόγο επειδή το Σύνταγμα του 1960, περιείχε πολλές ανισότητες, παρέχοντας υπερπρονόμια στην Τουρκοκυπριακή Κοινότητα, σε βάρος της Ελληνοκυπριακής που αποτελούσε και την πλειοψηφία.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Περσιάνη,²⁴⁸ η νομιμοποίηση του ΥΠ συναντούσε προβλήματα για δύο κυρίως λόγους: α) Γιατί η ίδρυση του δεν

---

²⁴⁶ Karagiorges, *Education development*, σ. 56.

²⁴⁷ Νικόλαος Κονομής, «Προσφώνηση στην κήρυξη των εργασιών του Ε' Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου του ΕΜΟΚ», στο Χρ. Αργυρού και Κάτια Χατζηδημητρίου (επιμ.), *Είκοσι χρόνια κυπριακής εκπαίδευσης: Επιτεύγματα και προοπτικές*, Εκπαιδευτικός Μεταρρυθμιστικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1981, σ. 17-19.

²⁴⁸ Παναγιώτης Περσιάνης, «Ο ρόλος του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού στο Παρελθόν και στο Παρόν», στο Ανδρέας Τσιάκκρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 35.

προνοείτο από το Σύνταγμα του 1960 και β) γιατί θα περιερχόταν στα χέρια του η διδασκαλία της εθνικής ιδεολογίας και επομένως η δυνατότητα δραστικού επηρεασμού μεγάλου αριθμού ψηφοφόρων. Οι λόγοι αυτοί συνέβαλαν ώστε όλα τα κόμματα να ενδιαφέρονται για τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής σε μείζονα θέματα, όπως τα αναλυτικά προγράμματα, το σύστημα διορισμών και η αξιολόγηση των σχολείων και των εκπαιδευτικών. Επιπλέον, η δυνατότητα αυτή επηρεασμού των ψηφοφόρων, όπλισε και την απαίτηση των κομμάτων να έχουν λόγο και σε επιμέρους θέματα, όπως «*το ποια συγκεκριμένα προγράμματα εκπαιδευτικών θα εφαρμοστούν, ποια από τα υφιστάμενα θα συνεχιστούν, ποια θα διακοπούν και γενικά, για τους λεπτομερείς τρόπους «με τους οποίους θα υλοποιηθούν στην πράξη οι γενικές αρχές».*²⁴⁹

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Παύλου,²⁵⁰ η μαζικοποίηση της εκπαίδευσης δημιούργησε πίεση στη δομική λειτουργία του Υπουργείου και των υποσυστημάτων του. Έτσι η προσπάθεια ανταπόκρισης στις νέες ανάγκες και στα νέα χαρακτηριστικά της μαζικοποιημένης εκπαίδευσης απορροφούσε το σύνολο των δυνατοτήτων του Υπουργείου. Το υποχρέωνε να λειτουργεί συνεχώς σε συνθήκες εκτάκτου ανάγκης, σε τέτοιο βαθμό που «δεν απέμεναν επαρκείς δυνάμεις για βαθύτερο αναστοχασμό, πράγμα που εξασθενούσε την ήδη ατροφική δημιουργικότητα στο σχεδιασμό».²⁵¹

Για να κατανοήσουμε πληρέστερα τις όποιες ελλείψεις του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν και τις εγγενείς παθογένειες. Το Υπουργείο Παιδείας δημιουργήθηκε μέσα σε συνθήκες εκτάκτου ανάγκης, πέντε χρόνια μετά τα άλλα Υπουργεία της Κυπριακής Δημοκρατίας μερικά εκ των οποίων το αντιμετώπισαν ανταγωνιστικά. Επιπλέον η ίδρυση του συγκεκριμένου Υπουργείου δε στηρίχτηκε σε προϋπάρχουσες δομές. Το αποτέλεσμα σύμφωνα με την Ουνέσκο ήταν η στέρηση της σύνδεσης με τους αναπτυξιακούς στόχους του κράτους, με παράλληλη απουσία διατμηματικού

---

²⁴⁹ ΑΚΕΛ, «Επιστολή ΑΚΕΛ στον Καδή με τις θέσεις του για Σύστημα διορισμών, Επιμόρφωση, και Αξιολόγηση», 5 Φεβρουαρίου 2015: *Paideia-news*. Ανακτήθηκε από <http://www.paideia-news.com/index.php?id=109&hid=15439&url>, 2015^α.

²⁵⁰ Παύλου, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις», 70.

²⁵¹ Στο ίδιο.

συντονισμού.²⁵² Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά είχαν ως αποτέλεσμα την περιορισμένη ευελιξία και την έλλειψη μακροπρόθεσμου σχεδιασμού. Ταυτόχρονα η απουσία «στοιχειώδους ερευνητικής κουλτούρας στη διαδικασία σχεδιασμού και δόμησης της εκπαιδευτικής πολιτικής καθιστούσε ευάλωτη την τεκμηρίωση, επιδερμικό τον αξιολογικό έλεγχο και εύκολα αναιρέσιμες τις όποιες βελτιωτικές πρωτοβουλίες».²⁵³

Το σοβαρό ζήτημα νομιμοποίησης του κυπριακού κράτους, ευρύτερα, διαδραμάτισε έμμεσα πολύ μεγάλο ρόλο στη διαδρομή της παιδείας των Ελληνοκυπρίων. Μια πρώτη σοβαρή εξέλιξη, ήταν η απόφαση της κυβέρνησης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, να δώσει μεγάλη έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού με την εισαγωγή πενταετών προγραμμάτων ανάπτυξης κατά το πρότυπο των σοσιαλιστικών χωρών²⁵⁴ και δεύτερο με την ένταξη σε αυτά και της εκπαίδευσης, τουλάχιστον από το δεύτερο πενταετές σχέδιο και εξής. Την απόπειρα αυτή προώθησε και η οικονομική θεωρία η οποία κυριάρχησε στα μέσα της δεκαετίας του 1960, ανάμεσα στην πολιτικο-οικονομική ελίτ που άρχισε να δημιουργείται στην Κύπρο, που διένυε την πρώτη δεκαετία ζωής της ως Ανεξάρτητο κράτος, και αφορούσε τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου και τη συνακόλουθη αφήγηση της ανάπτυξης της εκπαίδευσης ως της καλύτερης επένδυσης. Οι πρωτεργάτες αυτής της κινητοποίησης για αλλαγή ήταν οι Υπουργοί Οικονομικών και Εργασίας Ρένος Σολομίδης και Τάσος Παπαδόπουλος, οι οποίοι κατηγορούσαν ανοικτά τον Υπουργό Παιδείας Κωνσταντίνο Σπυριδάκι για προσκόλληση στην κλασική παιδεία και περιφρόνηση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και ως εκ τούτου στην «καταδίκη» των νέων του νησιού σε ανεργία και της οικονομίας σε υπανάπτυξη.

Οι προαναφερθέντες υπουργοί, στόχευαν σε μια νέα όδευση της παιδείας, με την μετατροπή ορισμένων ανθρωπιστικών σχολείων σε τεχνικές σχολές, με αιτιολογικό την αύξηση του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού (human capital) της Κύπρου. Η θεωρία του Ανθρώπινου Κεφαλαίου (ΘΑΚ) είχε εξελιχθεί σε μια παγκοσμίως αποδεκτή θεωρία τόσο στην οικονομική επιστήμη, όσο και σε

---

²⁵² Karagiorges, *Education development*, σ.78

²⁵³ Παύλου, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις», σ. 71.

²⁵⁴ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 217.

άλλες κοινωνικές επιστήμες όπως και στην εκπαίδευση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι Schultz,²⁵⁵ Becker²⁵⁶ και Mincer²⁵⁷ άρχισαν να χρησιμοποιούν την έννοια του ανθρώπινου κεφαλαίου για να ερμηνεύσουν το ρόλο της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης γνώσης για την προαγωγή της ευημερίας και οικονομικής ανάπτυξης. Ο Schultz το 1961 παρουσίασε τις βασικές θεωρητικές αρχές της Θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου, ενώ το 1964 ο Becker ολοκλήρωσε το υπόβαθρο για την ανάπτυξη της ΘΑΚ. Λίγο νωρίτερα, με το τέλος της δεκαετίας του '50, ο Mincer προώθησε την ανάπτυξη της έρευνας για το ανθρώπινο κεφάλαιο, σε μια διαφορετική όμως διάσταση - την τεκμηρίωση και τη μέτρηση του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Η βασική υπόθεση στη ΘΑΚ είναι η ορθολογικότητα, εννοώντας ότι η απόφαση για επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο επηρεάζεται από το κόστος και τα οφέλη της επένδυσης. *«Με άλλα λόγια, η ΘΑΚ, αποδέχεται την άποψη ότι συνειδητά και ορθολογικά, ο άνθρωπος επενδύει στην εκπαίδευση ούτως ώστε να αποκτήσει πλεονέκτημα και να εξασφαλίσει ψηλότερα εισοδήματα αργότερα στη ζωή του. Ως εκ τούτου, η συνάρτηση των αναμενόμενων εισοδημάτων και των εκπαιδευτικών επιλογών αποτελεί βασικό εργαλείο για επαλήθευση της ΘΑΚ».*²⁵⁸ Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, η προσέγγιση αυτή προωθούσε μια «εργαλειακή-ινστρουμενταλιστική γνώση» σε συνάρτηση με την τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση.²⁵⁹

Ιδιαίτερη πολιτική σημασία θα είχε αργότερα, η παράκαμψη-υποτίμηση του ΥΠ με την ανάθεση σχολών όπως το Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο και η Ανώτερη Ξενοδοχειακή Σχολή, κάτω από τη διοίκηση του Υπουργείου

---

²⁵⁵ Theodore W. Schultz, «Investment in human capital», *American Economic Review*, τμ. 51, Pittsburgh 1961, σ. 1-17· Theodore W. Schultz, «Investment in human capital: Reply», *American Economic Review*, τμ. 51, Pittsburgh 1961, σ. 1035-1039.

²⁵⁶ Gary Becker, *Human Capital: National Bureau of Economic Research*, National Bureau of Economic Research, Νέα Υόρκη 1964, σ. 119.

²⁵⁷ Jacob Mincer. «Investment in Human Capital and Personal Income Distribution», *Journal of Political Economy*, τμ. 66, Σικάγο 1958, σ. 281-302.

²⁵⁸ Ηλίας Μαρκάτζιης, «Η επίδραση των οικονομικών παραγόντων στην επιλογή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο: Σύγκριση Μέσης Γενικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης», στο Ανδρέας Τσιάκκιρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 170-176.

²⁵⁹ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία*, Λευκωσία, 2004, σ. 203

Εργασίας, καθώς και του δασικού κολεγίου κάτω από την ηγεσία του Υπουργείου Γεωργίας. Σύμφωνα με τον Περσιάνη, από τη στιγμή αυτή το ΥΠ έχασε οριστικά την αποκλειστική ευθύνη για την εκπαίδευση στην Κύπρο.²⁶⁰

Η ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, περιελάμβανε εκ της γενέσεως της, μια επιπρόσθετη ενδογενή αδυναμία, αφού απουσίαζε ένας οργανικός θεσμός, όπως η ΕΚΣΚ με τους μηχανισμούς της πίσω από τον Πρόεδρο που διασφάλιζαν τη λειτουργικότητα, ενώ *«η παρεμβολή του Γενικού Διευθυντή με τη συνολική εποπτεία όλου του οικοδομήματος, προκαλούσε πολλές δυσλειτουργίες, στο όλο σύστημα»*.²⁶¹

Ο Πολυδώρου (1995), προχωρώντας μάλιστα ένα βήμα παραπέρα, δήλωσε, ότι *«η διάλυση της ΕΚΣΚ μπορεί να αποδειχτεί ότι ήταν ένα λάθος, γιατί ήταν ένα αντιπροσωπευτικό, δημοκρατικά εκλεγμένο σώμα, η συνέχιση της λειτουργίας του οποίου, μπορεί να έδινε ώθηση στο ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των Ελληνοκυπρίων στην αναβάθμιση της εκπαιδευτικής και πολιτιστικής στάθμης του τόπου»*.²⁶²

Εντούτοις, υπήρχαν και αρκετά θετικά στοιχεία από την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, όπως το ότι υπήρξε σχετική αντιστοίχιση της διοικητικής πυραμίδας με εκείνη του υπόλοιπου κρατικού μηχανισμού.²⁶³ Παρόλα αυτά το πλαίσιο μέσα στο οποίο το ΥΠ τη δυνατότητα να καθορίσει εκπαιδευτική πολιτική ήταν ανελαστικό και αρκετά περιορισμένο, αφού καθοριζόταν από τον αυστηρά εθνοκοινοτικό χαρακτήρα της Εκπαίδευσης, στην Κύπρο, όπως τον κληρονόμησε η πρώτη κυπριακή κυβέρνηση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σπυριδάκης,²⁶⁴ σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής οι Ελληνοκύπριοι απέφευγαν την ενεργό ανάμειξη σε διασπαστικές πρωτοβουλίες, ακολουθώντας μια εθνοκεντρική πολιτική, και επεδίωκαν τη συνεργασία με την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση ασπαζόμενοι κάθε φορά την επίσημη εκπαιδευτική της πολιτική, ίσως με εξαίρεση τη μεταγενέστερη περίοδο της χουντικής διακυβέρνησης και δικτατορίας των Αθηνών. Το ΥΠ της Κύπρου, είχε

---

²⁶⁰ Persianis, “The political and economic factors”, σ. 63.

²⁶¹ Σπυριδάκης, «Ομιλία Υπουργού ενώπιον διευθυντών», σ. 46-48.

²⁶² Πολυδώρου, ό.π., σ. 54.

²⁶³ Παύλου, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις», σ. 74.

²⁶⁴ Σπυριδάκης, “Μελέται”, τμ. Β, μέρος Α, σ. 56.

διατηρήσει αρκετά από τα στοιχεία της κυβέρνησης Παπανδρέου, παρά την αντιμεταρρύθμιση της δικτατορίας.²⁶⁵ Η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1960 και στη Βρετανική Κοινοπολιτεία το 1961, επηρέασαν την εκπαιδευτική πολιτική της Κύπρου σε θέματα όπως η παιδαγωγική και η ακαδημαϊκή κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού,²⁶⁶ αλλά όχι όσον αφορά τον προσανατολισμό.

4.2 Ο ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (Ο
Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, ο Γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου,
ο Πρόεδρος του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, ο Πρόεδρος της
Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου, ο Υπουργός, ο άνθρωπος
1903-1976)

Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης,²⁶⁷ αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες πνευματικές μορφές της νεότερης ιστορίας της Κύπρου και έναν από τους μεγαλύτερους λόγιους του ευρύτερου Ελληνισμού. Γεννήθηκε το 1903 και μεγάλωσε στη Λευκωσία, φοίτησε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, σπούδασε ελληνική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1919-1923) και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Βερολίνο, με υποτροφία της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου στον κλάδο της κλασικής φιλολογίας και της Ιστορίας από το οποίο ανακηρύχθηκε Διδάκτωρ της Φιλοσοφίας. Ήταν Μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου και του Γραφείου Εθναρχίας της Κύπρου (1948-1960). Το 1954, διορίστηκε από την Ελληνική κυβέρνηση αναπληρωτής (για την Κύπρο) του γενικού επιθεωρητή σχολείων αλλοδαπής του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Διετέλεσε διευθυντής του Παγκυπρίου Γυμνασίου από το 1936 μέχρι το 1960 για 24 χρόνια, οπότε και διορίστηκε αρχικά κατά τη μεταβατική περίοδο από τον Πρόεδρο Μακάριο, πρόεδρος του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1959-1960) και στη συνέχεια εκλέγηκε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως (1960-1965). Με την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, το 1965, διορίστηκε πρώτος

---

²⁶⁵ Πέτρος Στυλιανού, *Προβλήματα Παιδείας*, Τυπογραφία Κ. και Π. Ταλιαδώρου, Λευκωσία 1968, σ. 89.

²⁶⁶ Παναγιώτης Σέργης, «Η Κυπριακή Εκπαίδευση στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης», στο Αλέξανδρος Β. Κοσμόπουλος (επιμ.) *Η εκπαίδευση στην Ενωμένη Ευρώπη*, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδας, Αθήνα 2010, σ. 82-87.

²⁶⁷ Αριστείδης Λ. Κουδουνάρης, *Βιογραφικόν λεξικόν Κυπρίων (1800-1920)*, Λευκωσία 2010, σ. 560-561.

υπουργός Παιδείας, αξίωμα το οποίο διατήρησε μέχρι το 1970. Ο κλασικιστής Κωνσταντίνος Σπυριδάκις συνέβαλε αποφασιστικά και ποικιλότροπα στην πνευματική και εκπαιδευτική ανάπτυξη του κυπριακού ελληνισμού, πρωτοστατώντας, μεταξύ άλλων, στην ίδρυση της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών (1936) και του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου (1947). Η όλη παρουσία του στην εκπαίδευση της Κύπρου υπήρξε εμβληματική και καθοριστικής σημασίας.

Πρώτιστη ιδιότητα του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, υπήρξε αυτή του παιδαγωγού. Ως γυμνασιάρχης, για εικοσιτέσσερα συναπτά έτη, λάμπρυνε το Παγκύπριο Γυμνάσιο, και το κατέστησε υποδειγματικό εκπαιδευτήριο για όλο τον Ελληνισμό. Ως αποστολή του Παγκυπρίου Γυμνασίου και εν γένει της ελληνικής παιδείας, έθεσε την άρτια γνώση της Ελληνικής γλώσσας, την εθνική αυτοσυνειδησία, την ηθική καλλιέργεια, τη θρησκευτική εξύψωση και την κοινωνική δικαίωση. Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκις υπήρξε αγωνιστής. Καλλιέργησε στους μαθητές του την ελληνική αυτοσυνειδησία και τη λατρεία της ελευθερίας. Οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ, που υπήρξαν μαθητές του, έκαναν παντού πράξη την εθνική διδασκαλία του.

Μνημειώδεις υπήρξαν οι λογοδοσίες του στο τέλος κάθε σχολικού έτους, κατά τις οποίες με παρρησία, έψεγε τις αφελληνιστικές ενέργειες των Άγγλων κρατούντων. Καλούσε τους γονείς να μην εγγράφουν τα παιδιά τους στα αγγλικά σχολεία, που ίδρυσαν οι Βρεττανοί, γιατί αυτά έλεγε ότι απεργάζονταν τον αφελληνισμό. Με όπλο τη μαχητική αρθρογραφία επί Αγγλοκρατίας, στηλίτευσε και τελικά πέτυχε να ματαιώσει την προσπάθεια των Άγγλων να μην επιτρέπουν την εισαγωγή αναγνωστικών βιβλίων από την Ελλάδα, αλλά προέκριναν τη σύνταξη βιβλίων από Κυπρίους και αυτό όχι γιατί οι Κύπριοι δεν είχαν ικανότητες, αλλά γιατί όπως υποστήριζε το εγχείρημα των Άγγλων εντασσόταν στην ευρύτερη αποικιακή πολιτική αφελληνισμού της Κύπρου. Συνέγραψε αμέτρητα αυτοτελή βιβλία και μελέτες. Η Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου εξέδωσε τα άπαντά του σε έξι ογκώδεις τόμους με τον τίτλο «Μελέται, διαλέξεις, λόγοι, άρθρα». Όπως ο Μητροπολίτης Κύκκου και Τηλλυρίας ανέφερε στο φιλολογικό μνημόσυνο του Κ. Σπυριδάκι, ο εκλιπών στη διδακτορική διατριβή του, με θέμα: «Ευαγόρας Α', βασιλεύς τῆς Σαλαμῖνος», προδιέγραψε τον εθνικό προσανατολισμό της όλης επιστήμης του. Επέλεξε, ως

θέμα του, τον Έλληνα βασιλέα της Σαλαμίνας Εὐαγόρα τον Α΄, ο οποίος αγωνίστηκε για την ελευθερία της Κύπρου από τους Πέρσες, και αναζωογόνησε τον Ελληνισμό στην Κύπρο εισάγοντας τους ελληνικούς θεσμούς.²⁶⁸

Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης ήταν ο πρώτος από τους εικοσιένα υπουργούς της πρώτης πενηκονταετίας του Υπουργείου, αλλά και ο μακροβιότερος στον υπουργικό θώκο μέχρι σήμερα. Όπως αναφέρει ο Πέτρος Παπαπολυβίου,²⁶⁹ 62 χρόνων όταν υπουργοποιήθηκε, ο Σπυριδάκης, ήταν ένα πρόσωπο που σημάδεψε όσο λίγοι την ελληνική παιδεία της Κύπρου τον 20^ο αιώνα, αποτελώντας με αυτό τον τρόπο την κορυφαία ίσως φυσιογνωμία στην ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου. Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, ο μικρόσωμος Λευκωσιάτης φιλόλογος με πατρική καταγωγή από τα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου, είχε καθοριστικό αν όχι τον κύριο ρόλο για τα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα από το 1936 όταν ανέλαβε τη γυμνασιαρχία του Παγκυπρίου Γυμνασίου στα πέτρινα χρόνια της εποχής της Παλμεροκρατίας μέχρι τον Ιούνιο του 1970, όταν αντικαταστάθηκε στο Υπ.Παιδείας. Όπως αναφέρει ο Περσιάνης²⁷⁰ εκείνος που εξύψωσε περισσότερο απ' όλους τα «ελληνικά μαθήματα», τόσο στην πράξη, με έμφαση στην κλασική ανθρωπιστική εκπαίδευση, όσο και με τους λόγους του, ήταν ο Γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου (1936-1960) και μετέπειτα Υπουργός Παιδείας (1965-1970). Τόσο ως Πρόεδρος της ΕΚΣΚ όσο και ως Υπουργός όπως θα δούμε παρακάτω, επέμενε στην ίδρυση και λειτουργία κλασικών/ανθρωπιστικών σχολείων και προσπάθησε να πείσει για τη μεγάλη αξία της εκπαίδευσης αυτής. Επιπλέον, πρόσφερε τεράστιο πνευματικό έργο, ιδρύοντας βιβλιοθήκες, σωματεία πνευματικά, πολιτιστικά επιστημονικά, ομίλους, όπως ο Όμιλος Επιστημονικών Ερευνών, ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, ο Όμιλος Παιδαγωγικών Ερευνών, Μουσεία, όπως το Μουσείο Αγώνος και το Μουσείο Κυπριακής Λαϊκής Τέχνης, οργανισμούς, όπως ο Κυπριακός Οργανισμός

---

²⁶⁸ Νικηφόρος, Μητροπολίτης Κύκκου και Τηλλυρίας, «Χαιρετισμός στο Φιλολογικό Μνημόσυνο του Κωνσταντίνου Σπυριδάκη», *Ενατενίσεις*, τχ. 13, (Ιανουάριος-Απρίλιος) 2011, σ. 195-202

²⁶⁹ Πέτρος Παπαπολυβίου, «Πενήντα χρόνια Ζωής (1965-2015) του Υπουργείου Παιδείας (και Πολιτισμού) της Κυπριακής Δημοκρατίας, μεταξύ Λογισμού, Ονείρου και Πραγματικότητας: Το Ιστορικό Πλαίσιο», στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου, *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 22.

²⁷⁰ Περσιάνης, *Τα πολιτικά της εκπαίδευσης*, σ. 31.

Αθλητισμού και η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών της οποίας υπήρξε και πρόεδρος, επιμορφωτικά κέντρα κ.ά

Μετά την ανεξαρτησία οι απόψεις του, τον έφεραν σε σύγκρουση με τους υπουργούς Οικονομικών και Εργασίας Ρένο Σολωμίδη και Τάσσο Παπαδόπουλο αντίστοιχα, οι οποίοι υποστήριζαν την ίδρυση Τεχνικής φύσεως σχολών για κατάρτιση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Κατά τον Παπαπολυβίου,²⁷¹ πιθανότατα όντως ο Σπυριδάκης να ήταν «ελληνοκεντρικός», και σίγουρα «ενωτικός» και «ελληνολάτρης» όμως ήταν εκ των προτέρων υποχρεωμένος να στραφεί στη «Μητέρα Πατρίδα», ως πρόεδρος της ΕΚΣΚ, προκειμένου να καλύψει σημαντικές ανάγκες της ελληνικής παιδείας, υλικές, αλλά και άλλες, αφού το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας καθόριζε ότι τις αποκλειστικές δικαιοδοσίες για την εκπαίδευση, τις είχαν οι δυο Κοινοτικές Συνελεύσεις, χωρίς να γίνεται σαφής καθορισμός των πηγών του προϋπολογισμού, για πλήρωση των εκπαιδευτικών αυτών αναγκών. Αυτό ήταν απότοκο της ισοπεδωτικής αποικιακής πολιτικής από τη μια, απέναντι στην εθνική ταυτότητα των κατοίκων της Κύπρου, αλλά και στο δικοινοτικό χαρακτήρα του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας από την άλλη, που προωθούσε τον αλυτρωτισμό και την εξάρτηση από τη Μητέρα πατρίδα τουλάχιστον σε θέματα παιδείας.

Η διαμάχη αυτή, ήταν βαθύτερη κι εξελίχτηκε σε σύγκρουση μεταξύ των «συντηρητικών», που επέμεναν στην ελληνική πολιτιστική παράδοση²⁷² και των «προοδευτικών», οι οποίοι υποστήριζαν την ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό του περιεχομένου της εκπαίδευσης, γι' αυτό και αποκαλούσαν ειρωνικά τους συντηρητικούς «πηνελοπιστές».²⁷³ Η συγκρουσιακή αυτή κατάσταση προοδευτικά έλαβε τη μορφή διαμάχης ανάμεσα στην ελληνοκεντρική εκπαίδευση (που προνοούσε την πλήρη ταύτιση με την εκπαίδευση της Ελλάδας) και την κυπροκεντρική εκπαίδευση, και κατ'έκταση θα μπορούσε να συνάγει κανείς, των εθνικιστών με τους μετριοπαθείς. Ειδικότερα το 1963 η σύγκρουση έγινε πιο φανερή ανάμεσα στον κύριο εκπρόσωπο της ελληνοκεντρικής γραμμής, Κωσταντίνο Σπυριδάκι

---

²⁷¹ Πέτρου, ό.π, σελ.46

²⁷² Κληρίδης, ό.π, σ. 63

²⁷³ Persianis, "The political and economic factors", σ. 99-118.

από τη μια, και τον συνάδελφο του, Φρίξο Πετρίδη, φιλόλογο και επίσης Γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου από την άλλη. Ο τελευταίος υποστήριζε ότι η κυπριακή εκπαίδευση προηγείτο της Ελληνικής σε θέματα Δημοτικής και Μέσης, αφού είχε στη διάθεσή της μεγαλύτερη οικονομική ευρωστία και για το λόγο αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιήσει μεταρρυθμίσεις τις οποίες μετέπειτα θα μπορούσε να υιοθετήσει η Ελλάδα. Ήταν θερμός υποστηρικτής της αλλαγής των μέσων και όχι των σκοπών και του ιδεολογικού προσανατολισμού. Με αυτό τον τρόπο ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης θα παρέμενε ελληνικός, όπως διακήρυττε.²⁷⁴

Επιπρόσθετα, ο Σπυριδάκις, ήταν αντίθετος με την καταβολή διδάκτρων για την εκπαίδευση θεωρώντας την δημόσιο αγαθό, και συνακόλουθα κοινωνική αδικία τη στέρηση της, για τα παιδιά που προέρχονταν από χαμηλά οικονομικοκοινωνικά στρώματα, για αυτό και πρότεινε την είσπραξη χρημάτων μέσω φορολογίας που θα βάρυνε τις πιο εύπορες τάξεις, τις εταιρείες, μετόχους και πλούσια εκκλησιαστικά ιδρύματα.²⁷⁵ Θα ήταν παράλειψη μας να μην αναφέρουμε, ότι ο Σπυριδάκις, παρόλη την εξέχουσα σημασία που έδινε στην κλασική εκπαίδευση, εντούτοις, δεν παραγνώριζε την αξία της τεχνικής εκπαίδευσης. Έδειξε μάλιστα ενδιαφέρον για την επαγγελματική εκπαίδευση και φρόντισε για την ίδρυση έξι τεχνικών, επαγγελματικών και αγροτικών σχολείων, χρησιμοποιώντας όλα τα χρήματα που διέθεσε η ελληνική κυβέρνηση για την ελληνική κοινότητα της Κύπρου ώστε να κατασκευαστούν και να εξοπλιστούν νέα τεχνικά και επαγγελματικά σχολεία. Αυτά ας σημειωθεί συνέβαιναν σε μια περίοδο όπου υπήρχαν οικονομικές δυσκολίες και η κυπριακή κυβέρνηση δεν μπορούσε να ανταποκριθεί. Έτσι φρόντισε ώστε η επιβολή διδάκτρων για τεχνικά, επαγγελματικά και αγροτικά σχολεία να διατηρηθεί σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με αυτά της γενικής εκπαίδευσης.²⁷⁶ Για τον Σπυριδάκι, η τεχνική εκπαίδευση συνιστούσε σημαντικό στοιχείο του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος και για αυτό έπρεπε μεταξύ άλλων να συνδέεται και με την κλασική (ανθρωπιστική ή γενική εκπαίδευση), ώστε οι μαθητές να αποκτούν και γενική παιδεία. Παρά την αναγνώριση που

---

²⁷⁴ Φρίξος Πετρίδης, «Ομιλία επί τη λήξει των μαθημάτων του σχολικού έτους 1964-1965», *Επετηρίς του Παγκυπρίου Γυμνασίου για το σχολικόν έτος 1964-1965*, Λευκωσία 1965, σ.68

²⁷⁵ Παύλου, “Κράτος”, σ. 499.

²⁷⁶ Persianis, “The political and economic factors”, σ. 151-152.

επεδείκνυε στην αξία της, καθιστούσε ξεκάθαρο το γεγονός ότι αυτού του είδους η εκπαίδευση, δεν μπορούσε να καλύψει τα κενά που υπήρχαν στην αγορά εργασίας, καθώς αυτό κατά τον ίδιο, αποτελούσε πρωτίστως ζήτημα έλλειψης βιομηχανίας.²⁷⁷ Παράλληλα, όσο ήταν διευθυντής του Παγκυπρίου Γυμνασίου πρότεινε τη διάκριση της εκπαίδευσης σε τρεις τομείς: Κλασικό, Επιστήμες και Εμπορικό.

Μια άλλη συναφής με τα προαναφερθέντα, σφοδρή διαμάχη ξέσπασε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1960, και είχε από το ένα μέρος πάλιν ως πρωταγωνιστή τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι ως Υπουργό Παιδείας από τη μια και από την άλλη τους Υπουργούς Οικονομικών Ρένο Σολωμίδη και Εργασίας, Τάσο Παπαδόπουλο. Οι τελευταίοι, επηρεασμένοι από τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου,²⁷⁸ υποστήριζαν τον περιορισμό των ανθρωπιστικών κλασικών σχολείων και την ίδρυση τεχνικών και επαγγελματικών σχολών για την τεχνική και επαγγελματική κατάρτιση των νέων και για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Βέβαια το ερώτημα που γενικότερα μπορούσε να διατυπωθεί, ως θέμα-πρόβλημα: «Ποια γνώση έχει τη μεγαλύτερη αξία;», έτυχε βαθιάς ανάλυσης και ενδελεχούς προβληματισμού, όχι μόνο στην μετανεξαρτησιακή Κύπρο, αλλά απασχόλησε και Ευρωπαϊκά πολλούς φιλοσόφους, όπως για παράδειγμα τον Άγγλο θετικό επιστήμονα και λογοτέχνη, Charles Percy Snow, στο πολυσυζητημένο δοκίμιό του, «Οι δύο κουλτούρες και η Επιστημονική Επανάσταση» (The two Cultures and Scientific Revolution), το οποίο δημοσιεύτηκε το 1967. Το συμπέρασμα του Snow,²⁷⁹ ήταν ότι η έννοια της «ανθρωποκεντρικής παιδείας» δεν περιορίζεται στις ανθρωπιστικές ουμανιστικές κλασικές σπουδές, αλλά διευρύνεται και

---

²⁷⁷ «Το πρόβλημα ευρίσκεται αλλού η δε λύσις του προϋποθέτει βαθείαν και επιστημονικήν μελέτην περί της μελλοντικής αναπτύξεως της βιομηχανίας εις τα προσεχή 15-20 έτη επί σταθερών βάσεων και ουχί επί ασταθών προϋποθέσεων. Έχω υπ' όψει μου ειδικήν επί τούτου έκθεσιν του παρ' ημίν εμπειρογνώμονος της Ουνέσκο κ. Σέν, ο οποίος εφιστά την προσοχήν επί του επείγοντος θέματος ανακατατάξεως του ανθρώπινου δυναμικού βάσει προβλέψεων περί προσεχούς μειώσεως της απασχολήσεως αυτού εις την γεωργίαν και τα μεταλλεία, συνιστά δε την ανάπτυξιν βιομηχανίας εξυπηρετούσης τας γύρω χώρας επί μακροχρονίου βάσεως και τονίζει ότι άνευ τούτου. βιομηχανικού προγραμματισμού είναι αδύνατος η περαιτέρω ανάπτυξις της τεχνικής εκπαίδευσως. Δεν γνωρίζω, αν έχη γίνει τιαύτη μελέτη και ποίας ανάγκας απαιτείται να θεραπεύση η τεχνική εκπαίδευσις. Πάντως αι γενόμενα σχετικαί επισκοπήσεις δεν δύνανται να θεωρηθούν, κατά τα ανωτέρω, επαρκείς. Εν πάση περιπτώσει, επ' ουδενί λόγω επιτρέπεται να γίνεται σύγχυσις της ευθύνης διά παροχήν γενικής μορφώσεως προς τας ανάγκας τας οποίας οφείλει να καλύψη η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευσις», Σπυριδάκις, Έκθεσις, σ. 310.

²⁷⁸ Κληρίδης, ό,π, σ. 60.

²⁷⁹ Charles Percy Snow, *The two Cultures and Scientific Revolution*, Λονδίνο 1967, σελ.204

συμπεριλαμβάνει τις θετικές επιστήμες και άλλες γνωστικές περιοχές, όπως π.χ την Ιστορία, τη Νεότερη Λογοτεχνία, τη Φιλοσοφία, τη Μουσική και τις Τέχνες. Το ίδιο θέμα- προβληματισμός γύρω από τη γνώση με τη μεγαλύτερη αξία απασχόλησε και τους Έλληνες φιλόσοφους, παιδαγωγούς και εκπαιδευτικούς μεταρρυθμιστές την μεταπολεμική περίοδο και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1960. Την περίοδο αυτή, στην Ελλάδα, παρατηρείται έντονη δραστηριότητα για την ολική μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας, με πρωταγωνιστή, το στοχαστή, κριτικό ανθρωπιστή και φιλελεύθερο εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστή, Ευάγγελο Παπανούτσο, τον αρχιτέκτονα της Ελληνικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964. Η δεσπόζουσα άποψη-ιδεολογία, προερχόμενη κυρίως από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Ακαδημία Αθηνών και από ορισμένους κλασικιστές ήταν ότι η πραγματική ανθρωποκεντρική παιδεία είναι η κλασική μόρφωση, η δε τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση, δε θεωρείται «παιδεία» αλλά ωφελμιστική κατάρτιση.

Εντελώς διαφορετικές ήταν οι απόψεις του τόσο του Παπανούτσου, όσο και άλλων νεωτεριστών, όπως ο Κύπριος υφυπουργός Παιδείας της Ελλάδας, Λουκής Ακρίτας, που ήταν συνυπεύθυνος για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964. Ο Παπανούτσος, στην προσπάθειά του να εκφέρει ένα νεωτερικό εκπαιδευτικό λόγο, πάνω στο θέμα της «γνώσης» και στα συναφή θέματα της παιδείας και της εκπαίδευσης-κατάρτισης, έγραψε σε άρθρο του στο *Βήμα* στις 14 Νοεμβρίου του 1963: «Κλασικά γράμματα ή τεχνικές σπουδές; Ουμανισμός ή θετικές επιστήμες; Η γλώσσα της τέχνης του λόγου ή η γλώσσα του νόμου και των αριθμών; Η απάντηση είναι: όχι απλώς ή όχι μόνο το ένα και το άλλο, αλλά και τα δυο οργανωμένα σε μια αδιάσπαστη σύνθεση. Αυτό ασφαλίζει την ολοκληρωμένη παιδεία του σύγχρονου ανθρώπου».²⁸⁰

Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Υπουργός Παιδείας Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, αντιδρώντας πολύ έντονα στις προτάσεις των δύο Υπουργών (Σολωμίδη και Παπαδόπουλου) για περιορισμό των ανθρωπιστικών σπουδών, υποστήριξε με

---

²⁸⁰ Ευάγγελος Παπανούτσος, «Κλασικά γράμματα ή τεχνικές σπουδές;», *Το Βήμα*, Αθήνα 14 Νοεμβρίου 1963.

θέρμη, ότι αυτό θα ήταν ολέθριο όχι μόνο για την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας, αλλά και για την επιστημονική και την οικονομική, αφού η έλλειψη γενικής εκπαίδευσης θα τα επηρέαζε όλα αρνητικά. Η ρήξη αυτή ανάμεσα στα μέλη του υπουργικού συμβουλίου διάρκεσε τρία χρόνια περίπου και ήταν πολύ σοβαρή. Τελικά το 1970, εκδόθηκε μια ανακοίνωση από το Υπουργικό Συμβούλιο που προσπάθησε να συμβιβάσει τις δύο πολιτικές.

Τόσο ο εκπαιδευτικός λόγος, όσο και οι ενέργειες του Σπυριδάκι, προτού ακόμη φτάσει η ΕΚΣΚ στη διάλυσή της, αλλά και αργότερα, είχαν ως πυξίδα και θεμελιώδη κατεύθυνση την υλοποίηση του ψηφίσματος της «πλήρους ταύτισης» της κυπριακής με την ελλαδική εκπαίδευση. Ο στόχος αυτός, βέβαια είχε ως βασική προϋπόθεση την υιοθέτηση της γενναίας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της κυβέρνησης του Γιώργου Παπανδρέου. Τρεις μήνες μετά την ανάληψη από μέρος του, του υπουργικού θώκου με εξασέλιδο υπόμνημά του προς το Υπουργικό Συμβούλιο εισηγήθηκε κάποιες οικονομικές, πρακτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις τις οποίες η κυβέρνηση μπορούσε να υλοποιήσει, θεωρώντας ως τις αναγκαίες, στα πλαίσια των ιδιαζουσών τοπικών συνθηκών.

4.3 Η διαμάχη που αφορούσε την «Ακολουθητέα» και «Ακολουθούμενη»

εκπαιδευτική πολιτική (Κωνσταντίνος Σπυριδάκις VS Τάσσος Παπαδόπουλος, Ρένος Σολομίδης)

Κατά την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας, τόσο η ΕΚΣΚ όσο και το Υπουργείο Παιδείας αργότερα, ένιωθαν την υποχρέωση να εφαρμόζουν αμέσως στην Κύπρο τις εκπαιδευτικές αλλαγές που εισάγονταν στην Ελλάδα. Οι εκπαιδευτικές αρχές της Κύπρου, επιδίωκαν να ισορροπήσουν ανάμεσα στο επιθυμητό (την υιοθέτηση του ελληνικού εκπαιδευτικού μοντέλου) και το εφικτό (τα εκπαιδευτικά δεδομένα που προέκυπταν από την αποικιοκρατική εμπειρία και τις τοπικές ιδιαιτερότητες).

Η ανάγκη νομιμοποίησης του ανεξάρτητου κράτους περνούσε μέσα από τους κυρίαρχους ιδεολογικούς του μηχανισμούς. Πέρα από την Εκκλησία, βασικός φορέας διάδοσης της ελληνικής συνείδησης, ήταν η εκπαίδευση και το εκπαιδευτικό σύστημα. Ακόμα και πριν τη βρετανική κυριαρχία στην Κύπρο, το εκπαιδευτικό σύστημα

συνέδεε την ελληνοκυπριακή ελίτ με το ελληνικό κράτος.²⁸¹ Έτσι, η εκπαίδευση των Ελλήνων της Κύπρου αναπτύχθηκε έχοντας ως πρότυπο το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.²⁸² Για την διεκπεραίωση του ρόλου νομιμοποίησης του νεοσύστατου κράτους, συστάθηκε ένας μη θεσμικός ιδεολογικοπολιτικο-εκπαιδευτικός φορέας, στον οποίο συμμετείχαν -σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο- ο υπουργός Εργασίας Τάσσος Παπαδόπουλος, σε συνεργασία με τον υπουργό Οικονομικών Ρένο Σολωμίδη, και σε εκπαιδευτικό επίπεδο ο γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου Φρίξος Πετρίδης και η θεολόγος Ουρανία Κοκκίνου. Ο φορέας αυτός ερχόταν να συμπληρώσει την έλλειψη σύνδεσης που υπήρχε ανάμεσα στο φορέα της Εκπαίδευσης των Ελλήνων της Κύπρου, από τη μια, που ασκείτο σύμφωνα με το κυπριακό σύνταγμα από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (ΕΚΣΚ) για τους Ελληνοκύπριους, και του Κυπριακού κράτους, από την άλλη. Οι ριζοσπαστικές εκπαιδευτικές αλλαγές της κυβέρνησης Γιώργου Παπανδρέου το 1964, έφεραν στην επιφάνεια, την ανάγκη τήρησης αυτής της απόλυτης σύνδεσης, σε βαθμό ταύτισης της ελληνοκυπριακής με την ελληνική εκπαίδευση, υποχρέωσης, που θεωρείτο απαραίτητη τόσο για εκπαιδευτικούς, όσο και για εθνικούς λόγους, ειδικά στα κρίσιμα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας. Όπως αναφέρει ο Περσιάνης,²⁸³ «η ίδια η κυβέρνηση της Ελλάδας, θεωρούσε πολύ σημαντική αυτή την ταύτιση». Είναι γνωστό, ότι η κυβέρνηση Παπανδρέου έστειλε στην Κύπρο το 1963, τριμελή επιτροπή υπό τον κ. Φωτεινόπουλο, Τμηματάρχη Στοιχειώδους Εκπαίδευσης της Ελλάδας, για να εξετάσει καταγγελία ότι οι εκπαιδευτικές αρχές της Κύπρου ενθάρρυναν την πολιτική συναισθηματικής απομάκρυνσης από την Ελλάδα, μέσω της καλλιέργειας ξεχωριστής ταυτότητας διά του υπερτονισμού στο Αναλυτικό πρόγραμμα των μαθημάτων της Ιστορίας και Γεωγραφίας της Κύπρου.²⁸⁴

Το Υπουργικό Συμβούλιο (ΥΣ) ενστερνιζόμενο την πρόταση Σπυριδάκι,²⁸⁵ για υιοθέτηση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, ενέκρινε ένα μοντέλο ιδιότυπου επιλεκτικού δανεισμού επαναφέροντας έμμεσα την ανάγκη εκπαιδευτικής

---

²⁸¹ Michael A. Attalides, *Cyprus, Nationalism and International Politics*, Bibliopolis, Germany 2003, σ. 25.

²⁸² Στο ίδιο.

²⁸³ Περσιάνης Παναγιώτης, *Τα πολιτικά της εκπαίδευσης*, σ. 77.

²⁸⁴ Ελληνική Κυβέρνηση: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, «Σύντομος έκθεσις διά τα εκπαιδευτικά θέματα της Κύπρου», 10 Φεβρουαρίου 1964, [διατίθεται στο: https://ikk.gr/volume_10OCR_low_IKK: Αρχείο-Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή].

²⁸⁵ Σχετικά: Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1965, Φάκ. Ε11/444, Πρακτικά Γραμματείας Υπουργικού Συμβουλίου, Λευκωσία, 17 Ιουνίου 1965.

αμοιβαιότητας ανάμεσα στις δυο χώρες.²⁸⁶ Η απόφαση του ΥΣ στις 17/6/1965 σε σχέση με την «ταύτιση», συγκέντρωνε τα εξής χαρακτηριστικά:

- (α) υιοθετούσε ένα μοντέλο ιδιότυπου επιλεκτικού δανεισμού,
- (β) διαφοροποιόταν από το ελλαδικό εκπαιδευτικό μοντέλο επικαλούμενη οικονομικά, εκπαιδευτικά και πρακτικά κριτήρια,
- (γ) επανέφερε, εμμέσως πλην σαφώς, την ανάγκη ύπαρξης εκπαιδευτικής αμοιβαιότητας ανάμεσα στις δύο χώρες.

Ο Σπυριδάκις, ενημέρωσε την ελληνική κυβέρνηση για τις αποφάσεις του Κυπριακού Υπουργικού Συμβουλίου κατά την διάρκεια επίσημης επίσκεψης του στην Ελλάδα. Έτσι οι «παραλλαγές» του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, έγιναν αποδεκτές από την κυβέρνηση Στεφανόπουλου ως αναγκαίες, ενώ συμφωνήθηκε η ανταλλαγή εκπροσώπων ανάμεσα στα δύο Υπουργεία «για στενότερη επαφή, ενημέρωσιν και συνεργασίαν».²⁸⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την επίσκεψη Σπυριδάκι στην Αθήνα στις 14 Φεβρουαρίου του 1966 σε μια περίοδο πολιτικής αστάθειας στην Ελλάδα, ο ίδιος υπερασπίζεται τις αποκλίσεις, που εφαρμόζονται στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, υπογραμμίζοντας ιδιαίτερα το θεσμό των οκταταξίων δημοτικών σχολείων αλλά και των επαγγελματικών τεχνικών και εμπορικών σχολών Μέσης. Στην Αθήνα, υπογράφηκε Εκπαιδευτικό Μνημόνιο ενώ ιδρύθηκε το «Γραφείο Θεμάτων Κύπρου».

Το Ελληνοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα φάνηκε να αντανakλά περισσότερο τις κοινωνικοπολιτικές συγκρούσεις παρά να επηρεάζεται και να αναδιαμορφώνεται από αυτές. Η διαφωνία μεταξύ αυτών που ήθελαν την εκπαίδευση να διαμορφώνει προσωπικότητα («ανθρωπιστές») εν αντιθέσει με αυτούς που την ήθελαν να προσφέρει ειδικές δεξιότητες («λειτουργιστές») αποτυπώθηκε στις ισχυρές αντιπαραθέσεις του Σπυριδάκι με τον Παπαδόπουλο.²⁸⁸

Αξίζει να σημειωθεί, ότι στις παρατηρήσεις που έκανε ο Παπαδόπουλος για τις προτάσεις που κατέθεσε ο Σπυριδάκις στο Υπουργικό Συμβούλιο για την

---

²⁸⁶ Χαραλάμπους, *Η Ιστορία του Διδακτικού Συνδικαλισμού*, τμ. Γ', σ. 320.

²⁸⁷ [Μνημόνιον], Υπουργείο Εξωτερικών, στο Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1966, Φάκ. Ε14 /299, Λευκωσία, 14 Φεβρουαρίου 1966.

²⁸⁸ Παύλου, «Κράτος», σ. 337.

ακολουθούμενη και ακολουθητέα εκπαιδευτική πολιτική, ο τελευταίος απάντησε ασκώντας κριτική τόσο για τις παρατηρήσεις όσο και την πρόθεση του υπουργού Εργασίας να καταστήσει το εκπαιδευτικό ζήτημα, ζήτημα που αφορά στην εργασία. Ο Παπαδόπουλος αφενός, εισηγούνταν τη διατήρηση μεν των ελληνοκεντρικών στόχων που ήδη υπήρχαν, από την άλλη όμως στήριζε έντονα τη διαφοροποίηση των ελληνοκυπριακών Αναλυτικών Προγραμμάτων ώστε να γίνει εφικτή η ενσωμάτωση των υφιστάμενων κοινωνικοοικονομικών τοπικών συνθηκών και απαιτήσεων. Σε προτάσεις για συγκεκριμένες αλλαγές επί του περιεχομένου των μαθημάτων, ο Σπυριδάκης έσπευσε να διαφωνήσει υποστηρίζοντας τη θέση του υπέρ της διατήρησης κοινών Αναλυτικών Προγραμμάτων (Α.Π), τόσο λόγω του υψηλού επιπέδου που υπήρχε αντίστοιχα σε Ελλάδα και Κύπρο, όσο και των σταδιακών διαφοροποιήσεων που υπεισέρχονταν στα Α.Π. με τα χρόνια, ανάλογα με τις ευρύτερες τοπικές και διεθνείς συνθήκες και ανάγκες. Επιπρόσθετα τόνιζε ότι τα κοινά Α.Π. εκτός από την αναγνώριση που διασφάλιζαν στα ε/κ σχολεία από την Ελλάδα, ενίσχυαν τους εθνικούς δεσμούς ανάμεσα στις δύο χώρες.

Από την άλλη, ο Παπαδόπουλος, θεωρούσε την ανθρωπιστική παιδεία εξαιρετική, αφού έχει την ικανότητα να καλλιεργεί το ανθρώπινο πνεύμα και τη φαντασία, από την άλλη είχε την έντονη άποψη, ότι δεν είναι πάντα κατάλληλη για όλους. Τη χαρακτήριζε μάλιστα, πολύ ακαδημαϊκή και ταυτόχρονα ένα είδος εκπαίδευσης το οποίο αδυνατούσε τόσο το κράτος όσο και η πλειοψηφία των πολιτών να εξασφαλίσει. Σε αντίθεση με τον Σπυριδάκι, ο Παπαδόπουλος θεωρούσε ότι η τεχνική εκπαίδευση είναι ανεξάρτητη από την κλασική και είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει το μυαλό και το πνεύμα των παιδιών εκτός από το να τα εξασκήσει για μια συγκεκριμένη τέχνη. Για να υποστηρίξει τη θέση του χρησιμοποίησε ως επιχειρήματα τον μεγάλο αριθμό άνεργων αποφοίτων δευτεροβάθμιας, τα ευρήματα των ετήσιων κρατικών ερευνών για τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό καθώς και την απουσία βιομηχανικής ανάπτυξης στο νησί, άρα και οικονομικής προοπτικής. Έτσι, ασκούσε αφόρητες πιέσεις στο υπουργείο Παιδείας για ίδρυση περισσότερων τεχνικών κι επαγγελματικών σχολείων, ενώ φρόντισε για τη διαφώτιση τόσο των γονέων όσο και του κοινού από ειδικούς για τη σημασία της τεχνικής εκπαίδευσης τόσο για την οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου όσο και για την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών τους. Ακολούθως προχώρησε, όπως ήδη σημειώθηκε πιο πάνω, στην εγκαθίδρυση επαγγελματικών σχολείων και άλλων ιδρυμάτων που προσέφεραν τεχνική κατάρτιση, την εποπτεία των οποίων ενέταξε κάτω από την αιγίδα του υπουργείου του. Η σημασία που έδινε γενικότερα η κυβέρνηση στην

τεχνική εκπαίδευση φάνηκε και από το διορισμό προσώπου που ηγείτο και συντόνιζε την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, στο Υπουργείο Παιδείας το 1967, παρά τις διαφωνίες του ίδιου του Υπουργού Παιδείας, κ. Σπυριδάκι.²⁸⁹ Παρόλα αυτά ο Σπυριδάκις, ως πρόεδρος της ΕΚΣΚ είχε ήδη διακηρύξει πως η ενίσχυση της τεχνικής εκπαίδευσης στην Κύπρο ήταν επείγουσα ανάγκη για δυο λόγους: πρώτα, γιατί η τεχνική εκπαίδευση αποτελούσε «γενικόν παγκόσμιον αίτημα» και δεύτερο, γιατί, «η κατάρτισις ειδικευμένων τεχνιτών», ήταν «στενότατα συνυφασμένη προς την άνοδον της βιοτικής ημών στάθμης και το οικονομικόν μέλλον της νήσου».²⁹⁰ Οι απόψεις του Παπαδόπουλου, για την αναγκαιότητα της ενίσχυσης της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης (ΤΕΕ), είχαν θετική ανταπόκριση, από διάφορες ομάδες-μερίδες της Κυπριακής κοινωνίας συμπεριλαμβανομένου και του ΑΚΕΛ, του κόμματος της εργατικής τάξης. Σύμφωνα μάλιστα με τον τότε Γενικό Γραμματέα του, Εζεκία Παπαϊωάννου, η έμφαση που δινόταν στα κλασικά γυμνάσια εμπόδιζε την ανάπτυξη της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, για την οποία κατά τον ίδιο υπήρχε μεγάλη κοινωνική ζήτηση. Τελικά στη διαμάχη για την Τεχνική Επαγγελματική εκπαίδευση, ενάντια στη «Γενική Λιμπεραλιστική Παιδεία», με την «κλασική» ανθρωποκεντρική έννοια του όρου, που προωθούσε το Υπουργείο Παιδείας υπό την ηγεσία του Σπυριδάκι καθώς και ορισμένων άλλων κύκλων, λ.χ της Εκκλησίας, υπερίσχυαν ο Υπουργός Εργασίας Τ. Παπαδόπουλος και οι υποστηρικτές των θέσεων του. Με άλλα λόγια στην Κύπρο υπερίσχυσε η άποψη ότι «η προώθηση της Τεχνικής Εκπαίδευσης (ΤΕΕ) συμβάλλει και στην οικονομική αποτελεσματικότητα και στην κοινωνική δικαιοσύνη».²⁹¹

Τα διδακτικά βιβλία και η διδασκαλία της γλώσσας, αποτελούσαν επιπρόσθετες αιτίες τριβής ανάμεσα στους δυο ισχυρούς άνδρες. Ο Σπυριδάκις υποστήριζε τη διατήρηση της καθαρεύουσας μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο καλλιέργειας των εθνικών δεσμών Κύπρου-Ελλάδας παράλληλα με τη διδασκαλία της κοινής Δημοτικής αναφέροντας χαρακτηριστικά: «*Η παράλληλος διδασκαλία αμφοτέρων των μορφών είναι κατά ταύτα ενδεδειγμένη*».²⁹² Ο Παπαδόπουλος από την άλλη πλευρά, θεωρούσε ότι η διδασκαλία της καθαρεύουσας σε εναλλαγή με τη δημοτική προκαλούσε γλωσσική σύγχυση. Σε ερώτηση

---

²⁸⁹ Persianis, *The political and economic factors*, σ. 164.

²⁹⁰ Κωνσταντίνος Σπυριδάκις, «Προσφώνησις κατά την κατάθεσιν του θεμελίου λίθου της Τεχνικής Σχολής Ξερού τη 3^η Νοεμ. 1962», *Κυπριακή Εκπαίδευσις, τχ Δ'*, Λευκωσία 1962, σ. 15-20

²⁹¹ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία*, Λευκωσία 2004, σ. 59.

²⁹² Σπυριδάκις, *Η εν Κύπρω Εκπαιδευτική Πολιτική*, σ. 132.

του Παπαδόπουλου για τα βοηθητικά βιβλία που συντάσσονται στην Κύπρο για τη δημοτική εκπαίδευση και αν αυτό θα διευρυνθεί και στη Μέση, η απάντηση του Σπυριδάκι ήταν: «Ο Υπουργός Εργασίας αγνοεί ότι τα βοηθητικά βιβλία των δημοτικών σχολείων δεν εκδίδονται υπό του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας της Ελλάδος πλην των αναγνωστικών αλλά ταύτα λαμβάνονται είτε εξ εκδομένων εν Κύπρω είτε υπό ιδιωτών είτε υπ' αυτού του Υπουργείου ή εκ του εν Ελλάδι ελευθέρου εμπορίου. Συστηματοποίησιν των βοηθητικών τούτων βιβλίων επιζητεί το Υπουργείον Παιδείας. Αντιθέτως τα διδακτικά βιβλία του γυμνασίου εν Ελλάδι εκδίδονται υπό του Κράτους και είναι αναπόσπαστον τμήμα του εκπαιδευτικού συστήματος και της αναγνωρίσεως της ισοτιμίας των σχολείων...».²⁹³

Ο Σπυριδάκις, διαφωνούσε και με τον τρόπο που ο Παπαδόπουλος εννοούσε τις πρακτικές γνώσεις και τα αντίστοιχα μαθήματα. Με τον Σπυριδάκι και τις θέσεις του διαφωνούσε και ο Πετρίδης, (επίσης Γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου μετέπειτα Υπουργός Παιδείας και μέλος της προαναφερθείσας «Ομάδας επαφής») ο οποίος υποστήριζε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι παρωχημένο και το ελληνοκυπριακό πρέπει να διαφοροποιηθεί με κάποιο τρόπο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι Ελληνοκύπριοι θα πάψουν να είναι Έλληνες και ότι στα σχολεία δεν θα καλλιεργείται το εθνικό φρόνημα. Αποκαλούσε μάλιστα ειρωνικά το αντίπαλο στρατόπεδο των προσηλωμένων στην ιδέα της ένωσης, ως «πηνελοπιστές».²⁹⁴

Η διάσταση προσωπικοτήτων ανάμεσα στους δύο υπουργούς ήταν έντονη και παρέμεναν και οι δύο ακραίοι και ασυμβίβαστοι. Ο υπουργός Εργασίας πηγαίνοντας ένα βήμα πιο πέρα, ζητούσε τη μετατροπή του 50% των κλασικών γυμνασίων σε επαγγελματικά σχολεία στοχεύοντας στη μείωση του αριθμού των ανέργων αποφοίτων δευτεροβάθμιας δημιουργώντας δυνατότητες εκπαίδευσης τεχνιτών. Ο υπουργός Παιδείας απέρριπτε μια τέτοια απαίτηση θεωρώντας την πρόξενο εκπαιδευτικής σύγχυσης και υπονομευτή της μακράς εκπαιδευτικής ελληνικής παράδοσης. Η παραπάνω πρόταση προκαλούσε την αντίδραση των ενωτικών.

Ουσιαστικά, η κριτική αυτή απέναντι στον Σπυριδάκι ήταν βαθύτερη και εκπήγαζε από τη σύγκρουση μεταξύ του ελληνοκεντρισμού (ιδεολογικοπολιτικό ρεύμα που κυριάρχησε κατά την αποικιακή περίοδο και ενέπνευσε τον αντι-αποικιακό αγώνα), και του κυπροκεντρισμού που πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1920 κι επανεμφανίστηκε μετά

---

²⁹³ Στο ίδιο, σ. 140.

²⁹⁴ Persianis, *The political and economic factors*, σ. 94.

τη σύσταση του κυπριακού κράτους. Στο δεύτερο εντασσόταν η πλειονότητα των ατόμων που υπηρετούσαν το νέο κράτος και τη νομιμοποίησή του – π.χ. Παπαδόπουλος, Σολωμίδης.

Επιπλέον, σε προσωπικό επίπεδο εξέφραζε την αμφισβήτηση απέναντι σε ένα πρόσωπο που ταυτίστηκε με την Ελληνοκυπριακή εκπαίδευση για πάνω από 30 χρόνια, θεωρούνταν η μόνη αυθεντία στο χώρο του και παρέμενε αφοσιωμένο στο ελληνικό ιδεώδες και την ανθρωπιστική-κλασική παιδεία έναντι της τεχνικής. Η διαμάχη αυτή προέκρινε την όδευση μιας νέας εκπαιδευτικής πορείας και η σύγκρουση με τον Σπυριδάκι υποδείκνυε την πραγματική διάσταση μεταξύ της προϋπάρχουσας πολιτικής του «ευκταίου» από την υφιστάμενη πολιτική του «εφικτού».²⁹⁵ Όπως συμπληρώνει ο Παπαπολυβίου,²⁹⁶ ουσιαστικά το θέμα της ‘ταύτισης’ και της ‘πλήρους εκπαιδευτικής ένωσης’ ήταν μια άλλη αποτύπωση των ανάλογων πολιτικών διλημάτων της ‘πλήρους’ και ‘ατόφιας’ ένωσης, και ακόμη του ‘εφικτού’ και του ‘ευκταίου’.

Συμπερασματικά θα λέγαμε, ότι όποιες διαφωνίες, πολιτικές ή άλλες, μπορεί να υπήρχαν με τον εκπρόσωπο του ελληνοκεντρισμού, Σπυριδάκι από την εξέταση των θέσεών του όσο και άλλων γύρω από τη συμβολή του, ο ίδιος μέχρι το τέλος της ζωής του παρέμεινε αμετάκλητα πιστός στο ενωτικό όραμα και αγωνίστηκε για αυτό, ενώ το όλο οικοδόμημα της Κυπριακής Παιδείας οφείλει τα μέγιστα στην όλη δράση του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παπαπολυβίου,²⁹⁷ *«ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκις πιθανότατα όντως, να ήταν ‘ελληνοκεντρικός’ και σίγουρα ‘ενωτικός’ και ‘ελληνολάτρης’ για να χρησιμοποιήσω τρεις κακοποιημένους και πολυχρησιμοποιημένους όρους, όμως ήταν εκ των πραγμάτων υποχρεωμένος να στραφεί στη ‘μητέρα πατρίδα’ ως πρόεδρος της ΕΚΣΚ για να καλυφθούν σημαντικές ανάγκες της ελληνικής παιδείας, και όχι μόνο υλικές, αφού το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας καθόριζε ότι τις αποκλειστικές δικαιοδοσίες για την εκπαίδευση τις είχαν οι δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις χωρίς να καθορίζονται σαφώς και οι πηγές του προϋπολογισμού για τις εκπαιδευτικές ανάγκες».*

Ο Σπυριδάκις είχε πολλούς και σφοδρούς επικριτές οι οποίοι προέρχονταν από τον ευρύτερο πολιτικό του χώρο, κάτι που καταδεικνύει ότι η αιτία της σφοδρής κριτικής δεν ήταν ιδεολογική.²⁹⁸ Από την αρχή της μετααποικιακής περιόδου συγκροτήθηκε ο

²⁹⁵ Κασουλίδης, “Πολιτική”, σ. 645.

²⁹⁶ Παπαπολυβίου, «Πενήντα χρόνια Ζωής», σ. 21.

²⁹⁷ Στο ίδιο.

²⁹⁸ Κασουλίδης, ό.π, σ. 646.

κοινωνικο-πολιτικο-εκπαιδευτικός πόλος γύρω από τον Μακάριο για τη νομιμοποίηση του νέου κράτους στον οποίο συνέδραμαν ο υπουργός Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης, ο υπουργός Εργασίας Τάσος Παπαδόπουλος και από τους εκπαιδευτικά εμπλεκόμενους ο Φρίξος Πετρίδης, η Ουρανία Κοκκίνου (θεολόγος και πρόεδρος της ΟΧΕΝ) και ο Ανδρέας Χριστοφίδης (διευθυντής ΡΙΚ). Αυτά τα άτομα προέρχονταν από την κοινωνικο-πολιτική ελίτ του τόπου, έχοντας αποκτήσει σημαντικά προνόμια και εξουσία μετά τη σύσταση του κυπριακού κράτους.

Η κριτική που δεχόταν ο Σπυριδάκις και η σύγκρουση με τον Παπαδόπουλο οξύνθηκε κυρίως κατά την περίοδο 1968-1970. Μέχρι το τέλος, ο πρώτος στήριξε την εθνική αποστολή και τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, θεωρώντας ταυτόχρονα ως «προδοτικές» τις φωνές που στήριζαν την αποκοπή από τη «μητέρα πατρίδα». Πιο συγκεκριμένα, η αντιπαράθεση μεταξύ Σπυριδάκι και Παπαδόπουλου οξύνθηκε ύστερα από τις προτάσεις που κατέθεσαν στο Υπουργικό Συμβούλιο οι δύο υπουργοί (Παπαδόπουλος και Σολωμίδης) για την ακολουθούμενη και την ακολουθητέα εκπαιδευτική πολιτική. Για τον Σπυριδάκι στόχος της εκπαίδευσης παρέμενε η ένωση, ενώ για τους δύο προαναφερθέντες υπουργούς, η εκπαίδευση έπρεπε να βρίσκεται στην υπηρεσία της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, χωρίς όμως να την οδηγήσει στην απώλεια των ελληνικών της χαρακτηριστικών.²⁹⁹

Η διαφωνία αυτή, αποτελούσε στην ουσία της, μια κορυφαία διαμάχη μεταξύ της ιδεαλιστικής και της πραγματιστικής φιλοσοφίας, όπου για την πρώτη ο κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να μορφωθεί όπως επιθυμεί, καθώς η μόρφωση είναι αυταξία, ενώ για τη δεύτερη, η μορφή και οι σκοποί της εκπαίδευσης σε κάθε περίπτωση καθορίζονται από τις ανάγκες της χώρας σε ανθρώπινο δυναμικό. Σύμφωνα με τη δεύτερη φιλοσοφία, ο κάθε άνθρωπος ανάλογα με την κοινωνική του τάξη μορφώνεται διαφορετικά.

Η παραπάνω «σύγκρουση», δημιούργησε ένα σχίσμα στο Υπουργικό Συμβούλιο, με κατάληξη τη διατήρηση ως σκοπού της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης την αγωγή βάσει των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών, τη συνέχιση της ταύτισης με την ελληνική εκπαίδευση και την υιοθέτηση ορισμένων παραλλαγών για

---

²⁹⁹ Persianis, «The political and economic factors», σ. 120.

την αντιμετώπιση τοπικών συνθηκών και αναγκών, οι οποίες όμως σε καμία περίπτωση, δεν θα αλλοίωναν τον παραπάνω σκοπό.³⁰⁰

Ο Παπαδόπουλος αφενός, εισηγούνταν τη διατήρηση των υπαρχουσών ελληνοκεντρικών στόχων, αφετέρου όμως στήριζε έντονα τη διαφοροποίηση των Ελληνοκυπριακών Αναλυτικών Προγραμμάτων³⁰¹ ώστε να ενσωματώσουν τις υφιστάμενες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες του τόπου. Σε προτάσεις για συγκεκριμένες αλλαγές επί του περιεχομένου μαθημάτων, ο Σπυριδάκης έσπευσε να διαφωνήσει. Επιπρόσθετα, ο τελευταίος για να υποστηρίξει τη θέση του υπέρ της διατήρησης κοινών Α.Π. με την Ελλάδα, επεσήμανε το υψηλό επίπεδο που υπήρχε αντίστοιχα σε Ελλάδα και Κύπρο και τις διαφοροποιήσεις που υπεισέρχονταν σε αυτά με τα χρόνια, ανάλογα με τις ευρύτερες τοπικές και διεθνείς συνθήκες και ανάγκες. Επισήμανε δε, ότι πέρα από την αναγνώριση την οποία επιζητούσαν τα ελληνοκυπριακά σχολεία από την Ελλάδα, η επικράτηση κοινών Α.Π. σήμαινε και διατήρηση του εθνικού δεσμού μεταξύ των δύο χωρών.³⁰² Άξιον λόγου είναι και το

---

³⁰⁰ Περσιάνης, «Τα πολιτικά της εκπαίδευσης», σ. 66.

³⁰¹ Στην παραπάνω θέση του Παπαδόπουλου ασκούσε κριτική ο Σπυριδάκης: «*Ο Υπουργός Εργασίας ισχυρίζεται ότι «η ένταξίς της Κυπριακής Εκπαιδύσεως εις τα πλαίσια της Ελληνικής Παιδείας (λέγε εκπαιδύσεως) είναι μεν αναγκαία και απαραίτητος, αλλ' αυτή αφορά εις τους σκοπούς και τάς κατευθύνσεις ουχί δε εις τα προγράμματα». Είναι εντελώς καινοφανής θεωρία ότι οι σκοποί και αι κατευθύνσεις δύνανται να ταυτίζονται, ενώ τα προγράμματα και δη τα αναλυτικά δύνανται να είναι διάφορα. Τα αναλυτικά ιδίως προγράμματα είναι η υλοποίησις των σκοπών και των κατευθύνσεων και δεν δύνανται να νοηθένταξίς της Κυπριακής Εκπαιδύσεως εις την ελληνικήν άνευ των προγραμμάτων...»*, Κ. Σπυριδάκης, «Σημείωμα του Υπουργού Παιδείας απαντητικόν εις το Σημείωμα του Υπουργού Εργασίας το υποβληθέν υπ' αυτού προς το Υπουργικό Συμβούλιον εξ αφορμής της προς αυτό υποβληθείσης εκθέσεως του Υπουργού Παιδείας επί της ακολουθουμένης και ακολουθητέας εκπαιδευτικής πολιτικής εν Κύπρω», στο Αρχείο Κ. Σπυριδάκι, Φάκελος Στ' 7, Αρχείο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.

³⁰² «*Αλλ' ανεξαρτήτως του αν διακυβεύεται η αναγνώρισις της ισοτιμίας η διαμόρφωσις ιδίου αναλυτικού προγράμματος αποσπά την κυπριακήν μέσην εκπαίδευσιν της ελληνικής και αποκόπτει υπάρχοντα εθνικόν δεσμόν μεταξύ Κύπρου και Ελλάδος. Μόνον η αποικιοκρατική κυβέρνησις επεχείρησε την τοιαύτην απόσπασιν διά των υπ' αυτής επιχορηγουμένων ή δημοσίως επιχορηγουμένων σχολείων. Εναντίον της πολιτικής ταύτης ηγωνίσθη ο σημερινός Υπουργός Παιδείας, βαθέως δε λυπείται ούτος, διότι είναι σήμερον υποχρεωμένος να διεξαγάγη τον αυτόν αγώνα ουχί πλέον εναντίον της αποικιακής κυβερνήσεως, αλλ' εναντίον εκπαιδευτικών και πολιτικών προσώπων μετά την ανακήρυξιν της Κυπριακής Δημοκρατίας. Διότι ουδείς δύνανται να ισχυρισθί ότι εισαγομένων νέων αναλυτικών κυπριακών προγραμμάτων εις τα σχολεία μέσης εκπαίδευσεως δεν επέρχεται αυτομάτως διακοπή του υπάρχοντος εκπαιδευτικού και εθνικού δεσμού. Το αυτό ισχύει περί των διδακτικών βιβλίων. Ταύτα είναι οι φορείς του αναλυτικού προγράμματος και η εισαγωγή αυτών εις τα ημέτερα σχολεία είναι απαραίτητως συνδεδεμένη προς την ισοτιμίαν των ημετέρων γυμνασίων προς τα εν Ελλάδι δημόσια...»*, Persianis, «The political and economic factors», σ. 156, 255.

γεγονός ότι, ενώ κατά τη βρετανική κατοχή, οι εθνικοί στόχοι εκπληρώνονταν στη μέση εκπαίδευση, μετά την ανεξαρτησία αυτό εντάθηκε και στους κόλπους της δημοτικής.

Για τον Παπαδόπουλο η ανθρωπιστική εκπαίδευση, ενώ από τη μια θεωρούνταν εξαιρετική αφού οξύνει το ανθρώπινο πνεύμα και τη φαντασία, από την άλλη δεν ήταν κατά την άποψη του, πάντα κατάλληλη για όλους· αντίθετα τη θεωρούσε πολύ ακαδημαϊκή και ταυτόχρονα, ένα είδος εκπαίδευσης το οποίο δεν μπορούσε ούτε το κράτος ούτε οι πιο πολλοί πολίτες να εξασφαλίσουν. Σε αντίθεση με τον Σπυριδάκι, θεωρούσε ότι η τεχνική εκπαίδευση είναι ανεξάρτητη από την κλασική, κυρίως με όρους εξάσκησης παρά εκπαίδευσης ενώ μπορούσε και αυτή να αναπτύξει το μυαλό και το πνεύμα των παιδιών εκτός από το να τα εξασκήσει για μια συγκεκριμένη τέχνη.

Ενώ η κριτική που ασκούσαν στον Σπυριδάκι ήταν σφοδρή, παρουσιάστηκαν κάποια ερωτηματικά καθώς συγκεκριμένες θέσεις του Πετρίδη και του Παπαδόπουλου είχαν ήδη επισημανθεί από τον Σπυριδάκι. Για παράδειγμα, η ανάγκη προσαρμογής της εκπαίδευσης και στα κυπριακά δεδομένα, ώστε να αντισταθμιστούν οι σύμφωνα με αυτούς παρωχημένες επιδράσεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Αργότερα, κατά τα χρόνια της επταετούς δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1974), η εκπαιδευτική πολιτική των Ελλήνων της Κύπρου στην πραγματικότητα δεν είχε πολλές επιλογές. Τόσο για λόγους πολιτικούς (ενωτική ιδεολογία), όσο και για λόγους πρακτικούς (βιβλία από την Ελλάδα, εισαγωγή στα ελληνικά πανεπιστήμια), η ελληνοκυπριακή εκπαιδευτική πολιτική δεν μπορούσε να διαφοροποιηθεί ιδιαίτερα από την ελλαδική παρά μόνο να προσαρμοστεί. Ο Μακάριος φρόντισε να ανασχηματίσει την κυβέρνησή του μετά από υποδείξεις της κυβέρνησης των Αθηνών, η οποία είχε κατηγορήσει τον Πετρίδη για «ανθελληνικές» ενέργειες. Τη θέση του ανέλαβε ο τεχνοκράτης Ανδρέας Κούρος, ο οποίος προερχόταν από το χώρο της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Είναι η χρονική περίοδος που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως περίοδος της «πλήρους υποταγής» στις εκπαιδευτικές κατευθύνσεις του «εθνικού κέντρου», με το νέο υπουργό της Παιδείας, να δηλώνει, ότι, «...οιαδήποτε τυχόν διαφοραί της εν Κύπρω από της εν

*Ελλάδι εκπαιδύσεως είναι επιτρεπταί μόνον όταν ευρίσκονται εντός των εγκεκριμένων πλαισίων της κοινής εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής και είναι πλήρως ητιολογημένοι ως προάγουσαι την ελληνικήν παιδείαν ή ως αναγκαίαί λόγω ιδιαίτερων τοπικών συνθηκών».*³⁰³

---

³⁰³ Ανδρέας Κούρος, «Η Κυπριακή εκπαίδευσις αναπόσπαστον τμήμα της Εθνικής Παιδείας», *Ελευθερία*, Λευκωσία 14 Οκτωβρίου 1972.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Η εκπαίδευση μετά την ανεξαρτησία μέχρι και μετά το 1965

Το 1960, έτος ανακήρυξης της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, συνιστά ορόσημο για την αποαποικιοποίηση της εκπαίδευσης της Κύπρου. Την ίδια ώρα αποτελεί την πρώτη απόπειρα τροχοδρόμησης ενός καινούριου, μετα-αποικιακού εκπαιδευτικού συστήματος και κατ' επέκταση σχολικού συστήματος διοίκησης, στα πλαίσια του νεοσύστατου κράτους.

Ο χώρος της εκπαίδευσης συνέχισε τόσο κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, όσο και της αυγής της Ανεξαρτησίας, να κατοχυρώνεται ως ο κατεξοχήν χώρος διάχυσης των ενωτικών ιδεωδών μέσα στην κοινωνία της ανεξάρτητης Κύπρου. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών (και για τις δύο κοινότητες) υπήρξε υψίστης σημασίας στην ανάπτυξη των εθνικισμών στην Κύπρο, πριν την Ανεξαρτησία, καθώς συμβάδιζε με την ανάμειξη σχολείων και μαθητών στις εθνικού τύπου δραστηριότητες.³⁰⁴ Οι εκπαιδευτικοί τόσο παλαιότερα, όσο κατά τα πρώτα χρόνια μετά το 1960, αποτελούσαν τον πυρήνα της πνευματικής ελίτ αφού είχαν συμμετοχή σε πνευματικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους έχοντας και ρόλο και επιρροή.

Κατά τη μεταβατική περίοδο, δημιουργήθηκε το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ) το οποίο θεσπίστηκε ως η βασική αρχή για όλα τα εκπαιδευτικά ζητήματα, έχοντας στην ευθύνη του τη διοίκηση και την εποπτεία των εκπαιδευτικών της δημοτικής και μέσης Ε/Κ εκπαίδευσης, όπως επίσης, και της εκπαίδευσης-κατάρτισης τους.³⁰⁵ Ξεκινώντας από τη νομιμοποίηση της ενωτικής ιδεολογίας ως κυρίαρχης, προτεραιότητα του ΕΕΣ μέσα σε αυτό το νέο πλαίσιο, αποτελούσε η διαδικασία της «εσπευσμένης ελληνοποίησης» της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, δηλαδή της αποβολής όλων των επίκτητων αποικιακών χαρακτηριστικών και ταυτόχρονα την υιοθέτηση χαρακτηριστικών που θα ενέτειναν την ταύτιση με την εκπαίδευση του ελληνικού κράτους.³⁰⁶

Για ακόμα μια φορά οι Έλληνες της Κύπρου ως ομοαίματοι, ομόγλωσσοι και ομόθρησκοι με τους εξ Ελλάδος Έλληνες, έπρεπε να ακολουθούν τις ίδιες πολιτιστικές και εθνικές κατευθύνσεις με τη Μητέρα-πατρίδα Ελλάδα, για την

---

³⁰⁴ Παύλου, «Κράτος», σ. 337.

³⁰⁵ Χαραλάμπους, «Έθνος», σ. 695.

³⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 698.

καλλιέργεια των εθνικών ιδεωδών. Τη θέση του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (ΕΕΣ) πήρε μετά από 15 μήνες το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΣ), οι αρμοδιότητες του οποίου στη συνέχεια μετατράπηκαν σε καθαρά συμβουλευτικές. Ακολούθως, αναδύθηκαν νέοι κρατικοί θεσμοί όπως οι Κοινοτικές Συνελεύσεις, αφού σύμφωνα με τις πρόνοιες του συντάγματος, η εκπαίδευση ρυθμίστηκε με βάση τον δικαιοδοτισμό.

Ως εκ τούτου, η ευθύνη της εκπαίδευσης καθώς και των πολιτιστικών και θρησκευτικών ζητημάτων της κάθε κοινότητας ανατέθηκε όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, στις δύο κοινοτικές βουλές, την Ελληνική Κοινοτική (ΕΚΣΚ) και αντίστοιχα την Τουρκική (ΕΚΣΚ). Έτσι από τον Αύγουστο του 1960 οι κοινοτικές συνελεύσεις είχαν την αποκλειστική αρμοδιότητα για θέματα θρησκείας, εκπαίδευσης, μορφωτικών/πολιτιστικών ζητημάτων, εποπτείας συλλόγων, σωματείων, ιδρυμάτων και συνεταιριστικών οργανώσεων. Είχαν επίσης και το δικαίωμα κατοχής και μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων. Τόσο η Ελληνοκυπριακή Συνέλευση όσο και η Τουρκοκυπριακή, είχαν σχεδόν πλήρη αυτονομία και διφυείς αρμοδιότητες (νομοθετικές και εκτελεστικές). Η διασύνδεσή τους με την εκτελεστική εξουσία της Δημοκρατίας γινόταν μόνο με οικονομικούς θα λέγαμε όρους, και αφορούσε στην υποχρέωση του κράτους να παραχωρεί στις συνελεύσεις ένα προκαθορισμένο ελάχιστο ποσό (1.600.000 λίρες για την ΕΚΣΚ και 400.000 λίρες για την ΤΚΣΚ) από τον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό. *«Η διασύνδεση αυτή εξαντλείτο στην υποχρέωση της δημοκρατίας να εισπράττει εκ μέρους των συνελεύσεων την επιβαλλόμενη φορολογία και να την καταβάλλει στις κοινοτικές συνελεύσεις».*³⁰⁷

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ), συγκροτήθηκε μετά από εκλογές, οι οποίες (δυστυχώς ή ευτυχώς), ήταν και οι μοναδικές στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, και πραγματοποιήθηκαν την 7^η Αυγούστου του 1960, με σκοπό την ανάδειξη των 26 μελών της Συνέλευσης, που συνιστούσε και την απόλυτη Αρχή στα θέματα Παιδείας για τους Έλληνες της Κύπρου, όπως αντίστοιχα και η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΤΚΣΚ), για τους Τούρκους της Κύπρου.

Η ΕΚΣΚ στην πρώτη της συνεδρία, στις 31 Αυγούστου 1960 εξέλεξε ομόφωνα τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι στη θέση του προέδρου του σώματος, και ακολούθως με

---

³⁰⁷ Μαίρη Ιωαννίδου-Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των αρχαίων ελληνικών στην Κύπρο*, Γρηγόρη, Αθήνα 1997, σ. 109.

βάση τις πρόνοιες του Ν.2/1960,³⁰⁸ συγκρότησε την πανίσχυρη Επιτροπή Επιλογής και Διοίκησης και «ένα ευρύτερο σύνολο επιτροπών για την άσκηση του έργου της συνέλευσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκαν οι Επιτροπές Παιδείας, Συνεργατισμού, Δήμων και Κοινοτικής Ευημερίας, Θρησκείας– Προσωπικού θεσμού – Δικαστηρίων, Οικονομικών και η Επιτροπή επί του Κανονισμού».³⁰⁹ Για κάλυψη επιπρόσθετων χρηματικών αναγκών, οι Κοινοτικές Συνελεύσεις είχαν συνταγματικά το δικαίωμα να φορολογήσουν τα μέλη της κοινότητάς τους. Η Επιτροπή Παιδείας αποτέλεσε τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην εκπαιδευτική πολιτική που διαμορφωνόταν μέσω νομοθεσιών, οδηγιών και κανονισμών της ΕΚΣΚ και του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας, το οποίο λειτούργησε θεωρητικά ως το πρώτο υπουργείο παιδείας της ε/κ κοινότητας.³¹⁰

Όσον αφορά τη Δημοτική Εκπαίδευση, η Κυβέρνηση του νεοσύστατου Κυπριακού κράτους, αποφάσισε όπως αυτή παρέχεται δωρεάν, όπως και κατά την αποικιοκρατία, ενώ ο καταρτισμός των δασκάλων θα διεξαγόταν στο εξής στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ) η οποία είχε πρόσφατα ιδρυθεί-ως συνέχεια του Διδασκαλικού Κολλεγίου Μόρφου -το 1959, και θα λειτουργούσε πια προσφέροντας τριετή φοίτηση στους υποψήφιους δασκάλους. Οι διορισμοί των δασκάλων, όπως και η καταβολή των μισθών και των συντάξεων, ήταν αρμοδιότητες της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου (ΕΚΣΚ) και των διαφόρων υποεπιτροπών της. Τα βιβλία και η γραφική ύλη παρέχονταν δωρεάν, ενώ οι κοινότητες επιχορηγούνταν οικονομικά για το κτίσιμο, τον εξοπλισμό, τη συντήρηση και τη λειτουργία των σχολείων. Όλα αυτά τα μέτρα στόχευαν στην επιβολή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. «Το 1962, ψηφίστηκε ο τροποποιητικός νόμος 14/1962 που προνοούσε για ποινές στους γονείς που δε θα έστελναν τα παιδιά τους στο Δημοτικό Σχολείο ή που θα διέκοπταν τη φοίτησή τους σε αυτό. Έτσι επιβλήθηκε διά παντός η υποχρεωτική εκπαίδευση».³¹¹ Επιπρόσθετα κτίστηκαν

---

³⁰⁸ Ν.2/1960, Περί Επιτροπής Επιλογής και Διοικήσεως Νόμος του 1960, 25 Νοεμβρίου, Παράρτημα Πρώτο της Επίσημης Εφημερίδας της Δημοκρατίας, σ.2

³⁰⁹ Matthew Lange, *Educations in Ethnic Violence*, Cambridge University Press, Κανταβριγία 2012, σ. 345.

³¹⁰ Κασουλίδης, *Πολιτική*, σ. 285.

³¹¹ Ιωάννης Κασουλής, *Χρονικό μιας νέας εποχής της Κύπρου: η πολιτεία, η Εκπαίδευση και γενικά η ζωή και οι Αγώνες του Κυπριακού λαού στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα*, Λευκωσία 2004, σ. 211.

πολλά νέα σχολεία και διορίστηκαν αρκετοί δάσκαλοι, ώστε ο αριθμός μαθητών ανά δάσκαλο να μειωθεί σημαντικά.

Την περίοδο αυτή οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να υπογράψουν ένα κείμενο που επιβεβαίωνε την πίστη τους στον ελληνικό πολιτισμό και την αντίστοιχη προσήλωσή τους στην ελληνοχριστιανική εκπαίδευση, ούτως ώστε να τύχουν διορισμού. Παράλληλα, οι ε/κ εκπαιδευτικές οργανώσεις ασκούσαν πίεση για την επίτευξη της ένωσης και όξυναν τον εθνικιστικό τους λόγο, διατηρώντας ταυτόχρονα επαφή με τον Έλληνα πρέσβη, τον υπουργό Παιδείας της Ελλάδας, αλλά και τον διευθυντή του Ελλαδικού Γραφείου Παιδείας.³¹² Η κυπριακή κυβέρνηση βάσει του συντάγματος δεν μπορούσε να εμπλακεί στα εκπαιδευτικά ζητήματα του νησιού με αποτέλεσμα η εκπαίδευση να μην αποτελεί για αυτήν προτεραιότητα, ενώ η απόπειρα συγκρότησης μιας ειδικής επιτροπής, της «Επιτροπής Επαφής» της κυβέρνησης (μέσω κάποιων Υπουργών της) και της ΕΚΣΚ τελικά θα αποτύχει όπως θα δούμε παρακάτω, πέφτοντας σε αχρησία.

Παρόλα αυτά οι εξελίξεις στο κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο της Κύπρου, δε θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστο τον τομέα της Εκπαίδευσης. Έτσι, το 1965, μετά και τις διακοινοτικές ταραχές, μεταξύ Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων, η ΕΚΣΚ διαλύθηκε μεταφέροντας τις δικαιοδοσίες της στο νεόκοπο Υπουργείο Παιδείας.³¹³

Αποτελεί κοινό τόπο, ότι η νομιμοποίηση του όποιου ανεξάρτητου και ειδικά νεοσύστατου κράτους οφείλει να περάσει μέσα από τους κυρίαρχους ιδεολογικούς του μηχανισμούς, στην περίπτωση της Κύπρου, του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και την Εκκλησία, βασικού φορέα διάδοσης της ελληνικής συνείδησης, των κατοίκων της Κύπρου.

Ακόμα και πριν τη βρετανική κυριαρχία στην Κύπρο, το εκπαιδευτικό σύστημα συνέδεε την ε/κ ελίτ με το ελληνικό κράτος.³¹⁴ Έτσι, η ελληνοκυπριακή εκπαίδευση

---

³¹² Όσον αφορά στο κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα, τα ε/κ σχολεία γιόρταζαν τις ελληνικές εθνικές γιορτές, την ημέρα της ελληνικής ανεξαρτησίας, την Επέτειο του «Όχι», και οι μαθητές συμμετείχαν διαρκώς σε εθνικές εκδηλώσεις όπου κυριαρχούσαν τα ελληνικά εθνικά σύμβολα. Όλες οι αίθουσες ήταν στολισμένες με ελληνικές σημαίες, φωτογραφίες από την ελληνική βασιλική οικογένεια και ήρωες από το 1821, καθώς και χάρτες της Ελλάδας οι οποίοι περιλάμβαναν την Κύπρο. Αυτή την εθνική στάση ερχόταν να συμπληρώσει και η «απαγόρευση» οποιασδήποτε άλλης άποψης πέραν της κατάφασης για την ένωση.

³¹³ Χαραλάμπους, «Έθνος», σ. 398.

³¹⁴ Attalides, ό.π., σ. 25.

αναπτύχθηκε έχοντας ως πρότυπο το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.³¹⁵ Η ομοιομορφία μεταξύ του νεοϊδρυθέντος Κυπριακού με το Ελλαδικό εκπαιδευτικό σύστημα στα επόμενα μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, χρόνια, δεν περιορίστηκε στο διοικητικό-οργανωτικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας. Ομοιότητες μεταξύ των δύο συστημάτων διακρίνονταν: α) στη δομή και διάρθρωση του σχολικού συστήματος αλλά και στους τύπους σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και β) στον προσανατολισμό, τους σκοπούς και στόχους, στα προγράμματα σπουδών (*curricula*), στην παιδαγωγική-διδασκτική διαδικασία και γενικά στη «φιλοσοφία» του εκπαιδευτικού συστήματος.³¹⁶

Εκεί που η κυριαρχούσα αντίληψη θεωρούσε την Κυπριακή Εκπαίδευση-Παιδεία, ταυτόσημη με την Ελλαδική, ήταν στο ιδεολογικό και φιλοσοφικό υπόβαθρο και προσανατολισμό. «Η πολιτική, πνευματική και θρησκευτική ηγεσία-ελίτ θεωρούσαν το νεοσύστατο Κυπριακό κράτος ουσιαστικά ως ελληνοκυπριακό. Επομένως η εκπαίδευση-παιδεία ως ιδεολογικός μηχανισμός για την οικοδόμηση του κράτους, θα «έπρεπε» να είναι εθνο-ελληνο-κεντρικός, που σήμαινε ότι θα είναι ορθοδοξο-χριστιανοκεντρικός».³¹⁷ Ας μην ξεχνούμε ότι ακόμα και μετά την ανεξαρτησία, «ο λόγος περί ένωσης παρέμενε εν γένει ζωντανός καθώς η απόρριψη του θα σήμαινε, μεταξύ άλλων, εκλογικές απώλειες (κυρίως για το ΑΚΕΛ) αλλά συνάμα και απειλή για την ε/κ κοινότητα, που θα εκδηλωνόταν με μια επαπειλούμενη τουρκική επέμβαση».³¹⁸

Προκειμένου να επιτελεστεί ευκολότερα η νομιμοποίηση του νεοσύστατου κράτους, δεδομένης της συνταγματικής απουσίας σύνδεσης μεταξύ του κράτους και της εκπαίδευσης, συστάθηκε όπως προαναφέραμε, το 1962 ένας μη θεσμικός ιδεολογικοπολιτικο-εκπαιδευτικός πόλος, η «Επιτροπή Επαφής», ούτως ώστε να φέρει σε επαφή τον τομέα της Εκπαίδευσης με την Κυβέρνηση, ξεπερνώντας τον συνταγματικό σκόπελο, ο οποίος έθετε την εκπαίδευση εκτός κυβερνητικής σφαίρας. Η επιτροπή αυτή, απαρτιζόταν σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο από τον

---

³¹⁵ Στο ίδιο, σ. 26.

³¹⁶ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία*, Λευκωσία 2004, σ. 48.

³¹⁷ Στο ίδιο, σ. 50.

³¹⁸ Καίσαρας Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο*, Κατάρτι, Αθήνα 1998.

υπουργό Εργασίας Τάσσο Παπαδόπουλο και τον υπουργό Οικονομικών Ρένο Σολωμίδη και σε εκπαιδευτικό επίπεδο από τον γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου Φρίξο Πετρίδη και τη Θεολόγο Ουρανία Κοκκίνου.

Ο Παπαδόπουλος, από τότε εξέφρασε τις επιφυλάξεις του σε σχέση με τις εκπαιδευτικές επιλογές του Σπυριδάκι εστιάζοντας στην ανάγκη «απεξάρτησης» της ε/κ εκπαίδευσης από την κλασική-ανθρωπιστική παιδεία, προκρίνοντας τη στροφή σε μια πιο τεχνικο-επαγγελματική κατεύθυνση. Πρέσβευε με θέρμη, ότι η κυπριακή εκπαίδευση χωρίς να χάσει τον ελληνικό της χαρακτήρα, θα έπρεπε να τεθεί στην υπηρεσία του ανεξάρτητου κράτους. Στο ίδιο μήκος κύματος βρισκόταν και ο υπουργός Οικονομικών, Ρ. Σολομίδης. Τελικά λόγω διαφωνίας ως προς τη φιλοσοφία του εκπαιδευτικού προσανατολισμού της Κυπριακής εκπαίδευσης, η απόπειρα συγκρότησης της «Επιτροπής Επαφής» απέτυχε αφού ο Σπυριδάκις υπήρξε αρνητικός απέναντί της, συνεχίζοντας να υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση θα πρέπει να υπηρετεί τον υπέρτατο στόχο, αυτόν της ένωσης με την Ελλάδα.

Κατά την άποψη μας, μπορεί όντως ο Σπυριδάκις να υπήρξε επιφυλακτικός έως αρνητικός απέναντί στην επιτροπή αυτή και τις συστάσεις της, αφού ο ίδιος θεωρούσε ότι του ασκούσε στείρα κριτική ως συντηρητικού ο οποίος παραμελούσε τις οικονομικές ανάγκες και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.³¹⁹ Εντούτοις, όπως τονίζει ο Περσιάνης,³²⁰ «από την πρώτη μέρα της ανεξαρτησίας, ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκις, Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (1960-1965) και μετέπειτα Υπουργός Παιδείας (1965-1970) κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για την ανάπτυξη της τεχνικο-επαγγελματικής κατεύθυνσης σπουδών καθώς και την καταπολέμηση της προκατάληψης εναντίον της Τεχνικής Εκπαίδευσης». Αυτό πιστοποιείται και αναδεικνύεται και από την ίδρυση πέντε νέων Τεχνικών και Επαγγελματικών σχολών, επί Σπυριδάκι, με δαπάνη των επιχορηγήσεων της ελληνικής κυβέρνησης προς την ΕΚΣΚ για το σκοπό αυτό. Παράλληλα, δε, κατέβαλε πολλές προσπάθειες προς την κατεύθυνση της μείωσης των διδάκτρων

---

³¹⁹ Όπως δηλώνει ο Σπυριδάκις: «...Φρονώ αδιατάκτως, ότι ηεθνική ιστορική παράδοσις, ο ανθρωπισμός και η χριστιανική πίστις πρέπει να συνεχίσουν να στηρίζουν και να διέπουν την όληνφιλοσοφίαν μας διά την Εκπαίδευσιν και απάσας τας βαθμίδας και κατευθύνσεις αυτής. Άλλως τε, δεν δυνάμεθα να επιζήσωμεν ως τμήμα του Έθνους – αν, πράγματι, επιθυμώμεν τούτο – άνευ σεβασμού προς την παράδοσιν ημών και άνευ πίστεως εις τα εθνικά χριστιανικά ιδεώδη, δι' ων ετρέφησαν αι γενεαί του παρελθόντος, αίτινες και μας παρέδωσαν βαρειάνκληρονομίαν», Κ. Σπυριδάκις, «Εκθεσις Υπουργού Παιδείας επί της ακολουθούμενης και ακολουθητέας εκπαιδευτικής πολιτικής (1969)», στο Αρχείο Κ. Σπυριδάκι, Φάκελος Στ' 7, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, σελ.45

³²⁰ Περσιάνης, *Η Εκπαίδευση της Κύπρου*, σ. 118.

των Τεχνικών σχολών ώστε να είναι πιο εύκολα προσβάσιμες σε μεγαλύτερο μέρος του μαθητικού πληθυσμού, κίνηση η οποία στέφθηκε με επιτυχία και αγκαλιάστηκε από πολύ κόσμο.

Έτσι το Ελληνοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα φάνηκε περισσότερο να αντανακλά τις κοινωνικοπολιτικές συγκρούσεις παρά να επηρεάζεται και να αναδιαμορφώνεται από αυτές. Η διαφωνία μεταξύ αυτών που ήθελαν την εκπαίδευση να διαμορφώνει προσωπικότητα («ανθρωπιστές») σε αντίθεση με αυτούς που την ήθελαν να προσφέρει ειδικές δεξιότητες («λειτουργιστές») αποτυπώθηκε αργότερα σε ισχυρές αντιπαραθέσεις όπως είδαμε και προηγουμένως, στους κόλπους της ίδιας της κυβέρνησης. (Σπυριδάκης απέναντι στον Παπαδόπουλο).³²¹

Αξίζει εδώ να επισημάνουμε, ότι το «θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας της Εκπαίδευσης και γενικότερα της Παιδείας στη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία, αναδείκνυε τα χαρακτηριστικά ενός συγκεντρωτικού κρατικού συστήματος, παρόμοια με του Ελληνικού»,³²² τα οποία ουσιαστικά χαρακτηρίζουν και το σημερινό διοικητικό πλαίσιο.

Δεν μπορεί να αγνοήσει κανείς, ότι ακόμα και όταν άρχισαν να εμφανίζονται διαφοροποιήσεις στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, σε σχέση με το ελλαδικό, ο ελληνοχριστιανικός προσανατολισμός της κυπριακής εκπαίδευσης συνέχισε να υφίσταται. Η κυρίαρχη ενωτική ιδεολογία η οποία στήριζε την ελληνική καταγωγή και την ορθόδοξη πνευματική παράδοση της ε/κ κοινότητας ως βασικά τεκμήρια της εθνικής ταυτότητας, ενίσχυαν αυτόν τον προσανατολισμό. Σημαντικός, παρέμενε και ο ρόλος της εκκλησίας σε αυτά τα θέματα, η οποία ίδρυσε καινούριες Ορθόδοξες Χριστιανικές Ενώσεις Νέων (ΟΧΕΝ) και Θρησκευτικά Ορθόδοξα Ιδρύματα (ΘΟΙ).

Για τη διαμόρφωση της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία, κομβικό ρόλο είχαν οι οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες του νεοσύστατου κράτους. Μέχρι πριν την Ανεξαρτησία, οι κύριοι πρωταγωνιστές στο κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο, οι οποίοι τελούσαν υπό διαρκή διαμάχη μεταξύ

---

³²¹ Παύλου, «Κράτος», σ. 225.

³²² Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία*, Λευκωσία 2004 σ. 48

τους, ήταν από τη μια η Ορθόδοξη Εκκλησία και από την άλλη η αγγλική αποικιακή κυβέρνηση. Κατά παράδοση από την περίοδο της αποικιοκρατίας ακόμα, η Κυπριακή παιδεία ήταν κατά βάθος ανθρωπιστική, με την κλασική έννοια του όρου. Δηλαδή ήταν η παιδεία που στόχευε στην καλλιέργεια «του νου και της ψυχής» του ανθρώπου, νοησιαρχική κυρίως παιδεία, παιδεία που «μορφώνει» ή και διαμορφώνει τον άνθρωπο-πολίτη, μέσω των κλασικών έργων «του Λόγου και της Τέχνης των Αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων».³²³ Για την εκκλησία λοιπόν, η εκπαίδευση είχε πρώτιστο σκοπό να συμβάλει στον πολιτικό στόχο της ένωσης με τη «μητέρα πατρίδα», ενώ για την αγγλική αποικιακή κυβέρνηση η εκπαίδευση όφειλε να κατευθύνεται προς τη δημιουργία οικονομικών δυνατοτήτων ανάπτυξης. Για να μπορέσει η εκπαίδευση να ανταποκριθεί στον στόχο της καλλιέργειας της εθνικής ταυτότητας και των ιδανικών της ένωσης, όφειλε να είναι κυρίως κλασική, ενώ αντίθετα η εκπαίδευση που υποστήριζε η βρετανική αποικιακή κυβέρνηση ήταν τεχνική και επαγγελματική.

Η προκείμενη σύγκρουση με επίκεντρο τον φιλοσοφικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης, δεν σταμάτησε να κυριαρχεί ακόμα και αρκετά χρόνια μετά την ανεξαρτησία. Από τότε, λοιπόν, οτιδήποτε έτεινε προς τη διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης κυπριακής ταυτότητας, αντιμετωπιζόταν μόνο συμπληρωματικά, ενώ συνοδευόταν από κάποια καχυποψία. Παρόλο που η κοινή αντίληψη συνέχιζε να προσβλέπει στο «εθνικό κέντρο» και το Ελληνικό κράτος, οι τρέχουσες συνθήκες επέβαλλαν όπως στην απέναντι πλευρά, δημιουργείτο ταυτόχρονα και η απαίτηση για μια εκπαίδευση η οποία θα απαντούσε στις ανάγκες του νεοσύστατου κράτους και την οικονομική του ανάπτυξη και πρόοδο. Οι δύο αυτές τάσεις, εκδηλώθηκαν και στο Υπουργικό Συμβούλιο κατά τη συζήτηση για την «ακολουθούμενη» και την «ακολουθητέα» εκπαιδευτική πολιτική όπου οι δύο κυρίαρχες απόψεις αναδείκνυαν τη σημασία συνέχισης³²⁴ ή τροποποίησης αντίστοιχα, των

---

³²³ Κωνσταντίνος Βουρβέρης, *Κλασική Παιδεία*, Αθήνα 1967, σ. 17.

³²⁴ Όπως δηλώνει ο Σπυριδάκης: «...φρονώ αδιστάκτως ότι η εθνική ιστορική παράδοση, ο ανθρωπισμός και η χριστιανική πίστις πρέπει να συνεχίσουν να στηρίζουν και να διέπουν την όλην φιλοσοφίαν μας διά την Εκπαίδευσιν και απάσας τας βαθμίδας και κατευθύνσεις αυτής. Άλλως τε, δεν δυνάμεθα να επιζήσωμεν ως τμήμα του Έθνους – αν, πράγματι, επιθυμώμεν τούτο – άνευ σεβασμού προς την παράδοσιν ημών και άνευ πίστεως εις τα εθνικά χριστιανικά ιδεώδη, δι' ων ετράφησαν αι γενεαί του παρελθόντος, αίτινες και μας παρέδωσαν βαρείαν κληρονομίαν», Κ. Σπυριδάκης, «Έκθεσις Υπουργού Παιδείας», στο Αρχείο Κ. Σπυριδάκι, Φάκελος Στ' 7, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.

υφιστάμενων εκπαιδευτικών σκοπών, τύπων σχολείου, αλλά και του περιεχομένου της εκπαίδευσης, εν γένει.

Αναντίλεκτα, μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου άρχισε να αχνοφαίνεται η διαμόρφωση μιας καινούριας εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία επεδίωκε να συγκεράσει την ικανοποίηση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αναγκών του νεοσύστατου κράτους από τη μια, και της αγοράς εργασίας, από την άλλη, αξιοποιώντας πλήρως το ανθρώπινο κεφάλαιο. Αυτό το καινούριο «φιλελεύθερο» εκπαιδευτικό ρεύμα που άρχισε να αναδύεται ήταν κυπροκεντρικό, με χαρακτηριστικά τη συνέχιση της γραμμής της ενωτικής ρητορείας ταυτόχρονα με τη στροφή προς ένα νέο ρητορικό σχήμα με προοπτική ανεξαρτησίας και υιοθέτησης των διεθνών τάσεων παρακάμπτοντας το «εθνικό κέντρο». Παράλληλα, πέρα από τον ιδεολογικό σκοπό, ο οποίος βρισκόταν σε άμεση συνέργεια, με την πολιτική, κοινωνική και εκπαιδευτική φιλοσοφία, η εκπαίδευση σε μια αγροτική κοινωνία όπως ήταν η κυπριακή, είχε υψηλό κύρος καθώς συνδεόταν με την κοινωνική κινητικότητα και άνοδο και την συναφή επαγγελματική αποκατάσταση, ενώ ταυτόχρονα θεωρούνταν ότι παρείχε και υψηλή παιδεία.³²⁵

Επιπρόσθετα, τα Αναλυτικά Προγράμματα (ΑΠ) της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης, μεταξύ άλλων, επιχείρησαν να συγχρονιστούν με τη βιομηχανοποίηση, τον τουρισμό και τις σχέσεις με άλλες χώρες ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της εποχής.³²⁶ Αυτή η αντίληψη προκάλεσε μεγάλες αλλαγές τα πρώτα τρία χρόνια της ανεξαρτησίας με την ίδρυση νέου τύπου σχολείων, τα οποία θα απαντούσαν στις οικονομικές ανάγκες, κάτι που οδήγησε στην έντονη αντίδραση των ακραιφνών ενωτικών και επισκόπων που υποπεύονταν πολιτικά συμφέροντα πίσω από τις εκπαιδευτικές αλλαγές. Ταυτόχρονα με τις εκπαιδευτικές αλλαγές που επέβαλλε η συγκρότηση του κυπριακού κράτους, αναδυόταν έντονα η ανάγκη για μετάδοση της ελληνικής κουλτούρας ώστε όχι μόνο να διατηρηθούν αλλά και να ενισχυθούν οι υπάρχοντες δεσμοί Κύπρου-Ελλάδας, καθώς οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου προκάλεσαν διαφωνίες εξαιτίας της υποστήριξης της ανεξαρτησίας έναντι της ένωσης η οποία

---

³²⁵ Κασιουλής,ό.π σ. 290.

³²⁶ Ιωαννίδου-Κουτσελίνη, ό.π σ. 11.

μέχρι πρότινος αποτελούσε τον μοναδικό σκοπό του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα.

Συνοπτικά, τα ερωτήματα που προέκυπταν σε σχέση με την εκπαίδευση στην μεταανεξαρτησιακή Κύπρο θα λέγαμε ότι αφορούσαν το κατά πόσο έπρεπε να ακολουθηθεί επακριβώς εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας ή να υπάρξει παρέκκλιση από αυτό, ποια θα ήταν η σωστή ισορροπία μεταξύ κλασικής και τεχνικής εκπαίδευσης, σε ποιο βαθμό έπρεπε να διδάσκεται η αγγλική γλώσσα στα σχολεία και τα υπέρ και κατά της ίδρυσης ενός πανεπιστημίου στο νησί.³²⁷

Είναι ίσως άξιον λόγου να υπενθυμίσουμε στο σημείο αυτό ότι η σύγκρουση για τη σκοποθεσία και τις προτεραιότητες της εκπαίδευσης δεν ήταν νέα. Τα οικονομικά επιχειρήματα σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, συγκρούονταν με τα εθνικά -ακόμα και όταν οι υποστηρικτές των πρακτικών σχολείων προσπαθούσαν να τα αντικρούσουν ή να τα ελαχιστοποιήσουν.

Η απουσία μιας υπηρεσίας εκπαιδευτικού προγραμματισμού που να εντοπίζει τόσο τις τοπικές ιδιαιτερότητες όσο και τις διεθνείς εξελίξεις στην οικονομία και την αγορά εργασίας ώστε να μπορεί να εμπλουτίζει με ανάλογες προτάσεις το κυπριακό εκπαιδευτικό πεδίο, υπήρξε μια επιπρόσθετη εγγενής εκπαιδευτική αδυναμία του νεοσύστατου κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος. Παρόλο που οι εκπαιδευτικές οργανώσεις ΠΟΕΔ και ΟΕΛΜΕΚ κατά καιρούς κλήθηκαν να εκφράσουν τις θέσεις τους και να κάνουν προτάσεις όσον αφορά τα εκπαιδευτικά ζητήματα, ταυτόχρονα οι προτάσεις τους δεν θεωρούνταν παρά μόνο ως συμβουλευτικές, καθώς την ευθύνη για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής κατείχε η ΕΚΣΚ και αργότερα το νεότευκτο Υπουργείο της Παιδείας και όχι οι ίδιοι εκπαιδευτικοί. Στο σημείο αυτό θα αποτελούσε παράλειψη να μην τονιστεί, ότι το εν λόγω Υπουργείο δεν κληρονόμησε καμία δομή από την αποικιακή κυβέρνηση, αφού δεν λειτούργησε ποτέ κάτι αντίστοιχο, μια και η Παιδεία αποτελούσε εξ αρχής θέμα των κοινοτήτων, με όλες τις συναφείς αδυναμίες που θα μπορούσαν να προκύψουν ως απόρροια του γεγονότος αυτού.

Παράλληλα, οι Ελληνοκυπριακές εκπαιδευτικές Οργανώσεις, μετά από σχετικά αιτήματα, που υπέβαλαν προς τις αντίστοιχες Ελλαδικές Οργανώσεις,

---

³²⁷ Persianis, "The political and economic factors", σ. 12.

τόσο η Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου (ΟΕΛΜΕΚ) όπως επίσης και η Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Διδασκάλων (ΠΟΕΔ) εντάχθηκαν αντίστοιχα στην Ελληνική Οργάνωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) και στη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος (ΔΟΕ).³²⁸ Υπό αυτήν την ιδιότητα, πραγματοποίησαν συναντήσεις με τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Γεώργιο Παπανδρέου, τον υπουργό εξωτερικών Γεωργόπουλο και τον υφυπουργό Εθνικής Παιδείας, Κύπριο στην καταγωγή, Λουκή Ακρίτα.

Ουσιαστικά το τρίπτυχο του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού που συνοψιζόταν στο τρίπτυχο «πατρίς, θρησκεία, οικογένεια», και επισφράγισε το ελληνικό σύνταγμα του 1952, μεταφυτεύθηκε και στην Ελληνοκυπριακή εκπαίδευση.

Στη συνέχεια το 1964, ακολούθησε η πρόταση της κυβέρνησης Παπανδρέου μέσω του Υφυπουργού Παιδείας της Ελλάδας, Κύπριου στην καταγωγή Λουκή Ακρίτα, προς τον Σπυριδάκι για πλήρη ταύτιση της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με αυτήν του Εθνικού κέντρου. Η επέκταση της δωρεάν εκπαίδευσης, η ποιοτική της βελτίωση, η ικανοποίηση των άμεσων αναγκών της οικονομίας με εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, η ενθάρρυνση και προώθηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων, περιλαμβάνονταν στις προτάσεις για υιοθέτηση της ελληνικής μεταρρύθμισης. Κύρια επιδίωξη αποτέλεσε η ποιοτική βελτίωση και συγκεκριμένα «η μείωση αναλογίας δασκάλου-μαθητών» καθώς και η «βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής με νέα κτήρια και εξοπλισμό».

Εν τέλει, μειώθηκε πραγματικά η γενική αναλογία μαθητή-εκπαιδευτικού σε όλες τις βαθμίδες δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης μέσα από προσλήψεις εκπαιδευτικών, αναβαθμίστηκε το επίπεδο σπουδών των εκπαιδευτικών με την επέκταση του κύκλου σπουδών στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ) από δύο σε τρία χρόνια, ενώ αυξήθηκε η φοίτηση μαθητών στην προδημοτική και μέση εκπαίδευση. Παράλληλα μεγιστοποιήθηκε η επένδυση στην εκπαιδευτική υποδομή, πολλαπλασιάστηκαν οι ετήσιες δαπάνες για την εκπαιδευτική και πολιτιστική ανάπτυξη, εισήχθησαν στο Γυμνάσιο τεχνικά μαθήματα όπως η ξυλουργική, και η μεταλλουργία ενώ εντάχθηκε η προσπάθεια για παροχή επαρκούς

---

³²⁸ Χαραλάμπους, "Έθνος", σ. 300.

τεχνικής κατάρτισης. Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκε σύστημα κινητής δανειστικής βιβλιοθήκης και δόθηκε η πρώτη κρατική θεατρική παράσταση.³²⁹

Στο επόμενο πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης της Κύπρου τέθηκε ο στόχος της δημοκρατικοποίησης της εκπαίδευσης και η παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους πολίτες. Η στοχοθεσία αυτή, προκάλεσε μεγάλες αλλαγές τα πρώτα τρία χρόνια της ανεξαρτησίας με την ίδρυση νέου τύπου σχολείων, όπως προαναφέραμε, τα οποία θα απαντούσαν στις οικονομικές ανάγκες. Το δίλημμα μεταξύ της μετα-ανεξαρτησιακής, κοινωνικο-οικονομικής πραγματικότητας και της πολιτικής στόχευσης της ένωσης, ήταν έντονο και προσωπικά, για τον ίδιο τον Μακάριο τον Γ', από τη μια ως αρχιεπίσκοπο της Κύπρου και από την άλλη ως πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ελληνική κυβέρνηση διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά την εξεταζόμενη περίοδο 1963-1964, τόσο στην πολιτική σκηνή της Κύπρου μέσω της αποστολής στρατού, της πολυσυζητημένης μεραρχίας, για την προστασία των Ελληνοκυπρίων από τους Τούρκους όσο και διοικητικά, εκπαιδευτικά, και οικονομικά, με τη λήψη δυναμικών υποστηρικτικών μέτρων για την προώθηση και ενδυνάμωση της ε/κ εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις διάφορες συνιστώσες του ελληνοκυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, όπως για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά της κυπριακής μετανεξαρτησιακής κοινωνίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε με τη σύσταση του νέου κυπριακού κράτους, τη δομή και διάρθρωση του σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος μέχρι το 1965, το Διοικητικό και οικονομικό σύστημα εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία, μέχρι και το 1965, την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, τους τύπους σχολείων, αλλά και το Αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα.

5.1 Τα χαρακτηριστικά της Κυπριακής κοινωνίας μετά την Ανεξαρτησία

Η Ανεξαρτησία, κληροδότησε στο νεοσύστατο κυπριακό κράτος, μια περιορισμένη, ανοικτή, γεωργική και φτωχή οικονομία, με πολλές διαρθρωτικές

---

³²⁹ Κασουλίδης, «Πολιτική», σ. 507-508.

αδυναμίες. Οι εμπειρογνώμονες του ΟΗΕ που επισκέφτηκαν την Κύπρο το 1961,³³⁰ είχαν επισημάνει ότι:

1. Το κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) ήταν πολύ χαμηλό, γύρω στις 164 λίρες Κύπρου, ενώ ο μέσος Κύπριος ήταν φτωχός, αφού ασχολείτο κυρίως με τη γεωργία σε ποσοστό (44,2%).
2. Στη γεωργία υπήρχε υποαπασχόληση, ενώ υπήρχε ένας υποτυπώδης μεταποιητικός τομέας με συνεισφορά γύρω στο 11% του ΑΕΠ, ποσοστό πολύ χαμηλό σύμφωνα με τους ειδικούς του ΟΗΕ, ακόμα και για μη – βιομηχανοποιημένη γεωργική οικονομία.
3. Ο μέσος Κύπριος, διέθετε χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα αφού μόλις το 1% του πληθυσμού είχε πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στα πιο πάνω πρέπει να προστεθεί και το γεγονός, ότι η οικονομική δραστηριότητα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό, από ασταθείς παράγοντες, όπως οι καιρικές συνθήκες στον γεωργικό τομέα, αλλά και οι συχνά μεταβαλλόμενες διεθνείς τιμές των γεωργικών προϊόντων, αλλά και των μεταλλευμάτων εξαγωγής. Όσον αφορά τα τελευταία, τα μη επεξεργασμένα μεταλλεύματα αποτελούσαν το 58% των εγχώριων εξαγωγών, με τα μεταλλεία να έχουν φθάσει στην εξάντληση των πρώτων υλών τους αγγίζοντας το μάξιμουμ της εκμετάλλευσής τους, στην προανεξαρτησιακή περίοδο-ενώ τα γεωργικά προϊόντα καταλάμβαναν μόλις το 28% των εξαγωγών.

Εκτός από το κατά κεφαλή μικρό εισόδημα του μέσου Κύπριου, το χαμηλό του βιοτικό επίπεδο, αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι το 64,1% του πληθυσμού ζούσε στις αγροτικές περιοχές κάτω από πολύ δυσμενείς στεγαστικές συνθήκες. Επιπλέον αν λάβει υπόψιν κανείς, ότι μόνο το 7,1% των σπιτιών που βρίσκονταν στις αγροτικές περιοχές συνδέονταν με κεντρικό σύστημα ύδρευσης, με το αντίστοιχο ποσοστό στις πόλεις να ανέρχεται μόλις στο 65,6%, μπορεί να αντιληφθεί τις συνθήκες καθαριότητας και ενδεχομένως προσωπικής υγιεινής που επικρατούσαν, αφού συστήματα μπάνιου και τουαλέτας, ή τρεχούμενου νερού στις κουζίνες απουσίαζαν παντελώς. Αν στα

---

³³⁰ William Thorp, *Cyprus: Suggestions for a development programme*, United Nations, Νέα Υόρκη 1961, σ. 5.

πιο πάνω προσθέσουμε και την περιορισμένη έκταση της ηλεκτροδότησης, με το 27,7 % των αγροτικών περιοχών να έχουν τέτοιου είδους πρόσβαση, τη στιγμή που τα 2/3 των κατοίκων δεν είχαν τέτοιο «προνόμιο», μπορεί να αντιληφθεί κανείς τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης κατά την πρώτη αυτή ανεξαρτησιακή περίοδο. Παρόλα αυτά, στις αστικές περιοχές η κατάσταση με την ηλεκτροδότηση ήταν σαφώς καλύτερη, αφού κάλυπτε το 91,7% των κατοικιών. Επίσης όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης, κατά μέσο όρο μόνο το 43% των παιδιών ηλικίας 12-17 ετών, φοιτούσε σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης.

Η Κύπρος μέχρι πριν 62 χρόνια, αποτελούσε μια κατ'εξοχήν κοινωνία, αγροτική και παραδοσιακή, με ανθρώπους τους οποίους χαρακτήριζε η πατροπαράδοτη ευλάβεια για την Ορθόδοξη χριστιανική πνευματική παράδοση, η φιλοξενία και η αγαθότητα. Δεν πρέπει να αγνοούμε, ότι η πολιτική οργάνωση της κυπριακής κοινωνίας, έφερε πάντα τα ιδιόμορφα αποτυπώματα-κατάλοιπα, που χάραξαν στη δομή της οι διάφοροι κατακτητές, τουλάχιστον μέχρι την ανακήρυξη του ανεξάρτητου κράτους το 1960. Η οικονομία του τόπου, η κοινωνική δομή, αλλά και οι κοινωνικές αξίες για αιώνες είχαν ως αποκλειστική βάση την αγροτική οικονομία.

Όπως είναι γνωστό, η Κύπρος, όπως και τα άλλα τμήματα του ευρύτερου ελληνισμού, μετά την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας και τη συρρίκνωση της Ενετικής κυριαρχίας στην Μεσόγειο, πέρασε στην οθωμανική κυριαρχία, το 1571. Όπως η μελέτη των ιστορικών στοιχείων καταδειχνει, η οθωμανική κατάκτηση του τόπου έθεσε τέρμα στη μέχρι τότε φεουδαρχική οργάνωση, που είχε προηγουμένως επιβληθεί από τη φραγκοκρατία και την ενετική κατοχή. Με τον τρόπο αυτό, αναπτύχθηκαν νέοι πολιτικοί θεσμοί και κοινωνικές δομές, ανάλογες προς τα υπόλοιπα τμήματα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η τουρκική κατάκτηση της μεγαλονήσου, ήταν η αιτία για τη ριζική μεταβολή της όλης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής αναπτυξιακής πορείας της Κύπρου, αφού για πρώτη φορά συναντούμε την άφιξη αλλά και μόνιμη εγκατάσταση του τουρκικού στοιχείου στον τόπο, το οποίο θα παραμείνει ως σύνοικο στοιχείο με ίσα και πολλές φορές περισσότερα δικαιώματα από το πλειοψηφικό ελληνικό στοιχείο του νησιού. Με την απελευθέρωση της Κύπρου από τους Βρετανούς αποίκους, το 1960, το Κυπριακό κράτος βάσει του υπογραφέντος συντάγματος,

αρχίζει να εδραιώνεται και να αναβαθμίζεται σταδιακά, όπως και ολόκληρος ο κρατικός μηχανισμός, με αποτέλεσμα η Κύπρος χρόνο με το χρόνο να προοδεύει και παράλληλα να καθιερώνεται ως ένας κοσμοπολίτικος τουριστικός προορισμός.

Παρόλα αυτά, η εξελικτική αυτή πρόοδος, αποτελούσε μια δύσκολη διαδικασία, αφού «οι οικονομικές συνθήκες τη στιγμή της Ανεξαρτησίας, επιδεινώνονταν, όπως διαπίστωναν οι ξένοι εμπειρογνώμονες, καθώς στο τέλος της δεκαετίας του 1950 η οικονομία βρισκόταν σε ύφεση».³³¹ Το 1960, το πραγματικό ΑΕΠ σημείωσε μείωση κατά 3% και η ανεργία αυξήθηκε σπέρνοντας την αβεβαιότητα, η οποία αποτυπώθηκε με τη φυγή κεφαλαίων³³² και τη μετανάστευση ανθρώπινου δυναμικού.³³³ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι την περίοδο 1960-1965, καταγράφηκε καθαρή μετανάστευση 42 400 ατόμων, δηλαδή ποσοστού 7,3% του πληθυσμού.

Η οικονομία, παρουσίαζε επίσης κορυφαίες διαρθρωτικές αδυναμίες, όπως, έλλειψη ειδικευμένου και προσοντούχου εργατικού δυναμικού, περιορισμένους υδάτινους, αλλά και πλουτοπαραγωγικούς πόρους σε συνδυασμό με εξάρτηση από ξηρικές καλλιέργειες. Όπως μπορεί κανείς εύκολα να αντιληφθεί, μια γεωργική χώρα έχει μεγάλες προσδοκίες από τον υδάτινο πλούτο και την αξιοποίηση του. Η απουσία του πολύ σημαντικού αυτού στοιχείου σε συνδυασμό με τις εκτεταμένες ανομβρίες, ανάγκασε τους ειδικούς εμπειρογνώμονες να εισηγηθούν την άμεση κατασκευή χώρων αποθήκευσης νερού, τόσο για άρδευση όσο και για ύδρευση. Επιπρόσθετα το οδικό δίκτυο ήταν ελλιπές, ενώ παρουσίαζε πολλά προβλήματα, όπως επίσης και η παραγωγή και η διανομή του ηλεκτρισμού όπως προαναφέραμε. Επίσης, οι λιμενικές και αεροπορικές διευκολύνσεις παρουσίαζαν εξόφθαλμες ελλείψεις. Παρόλο μάλιστα που η κατεύθυνση του διεθνούς τουρισμού, είχε ως επίκεντρο τη θάλασσα, η μικρή ξενοδοχειακή βιομηχανία της Κύπρου ήταν περιορισμένη κατά 45% στα ορεινά θέρετρα.

---

³³¹ Συμεών Μάτσης, «Ο σχεδιασμός της οικονομίας 1960-1974» στο Γιώργος Καζαμίας - Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου (επιμ), *Η Κύπρος τον εικοστό αιώνα: Κράτος, Κοινωνία και Οικονομία*, Γ' Ημερίδα Ιστορικού Αρχείου Τράπεζας Κύπρου, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Λευκωσία 2016, σ.89.

³³² Thorp, *Cyprus*, ό.π.σ. 5.

³³³ Τμήμα Στατιστικής, *Δημογραφική Έκθεση*, Λευκωσία 1970,σ.23.

Εντούτοις, με την εφαρμογή διάφορων αναπτυξιακών προγραμμάτων, όπως το πρώτο πενταετές Σχέδιο ανάπτυξης, η οικονομία της χώρας παρουσίασε μια θεαματική ανάπτυξη με αποτέλεσμα να υπάρξει μεγάλη ανάγκη για επαρκώς εξειδικευμένο προσωπικό σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Έτσι όσον αφορά την Εκπαίδευση, ο αριθμός των Τεχνικών και Επαγγελματικών Σχολών αυξήθηκε σε έντεκα, συμπεριλαμβανομένων δυο Εμπορικών και Επαγγελματικών Σχολών και μιας Γεωργικής Σχολής, ενώ όπως προαναφέραμε το 1960 ιδρύθηκε επίσης από την κυπριακή κυβέρνηση, η Παιδαγωγική Ακαδημία σε αντικατάσταση του Διδασκαλικού Κολεγίου που λειτούργησε επί αποικιοκρατίας.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η αποικιοκρατία παρά τα όποια δεινά, επέφερε στην Κύπρο και το λαό της, άφησε και κάποια θετικά σημεία, όπως η σχετικά καλή υποδομή που κληροδότησε στον κυβερνητικό κορμό της κυπριακής δημοκρατίας η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει μια κάποια βάση για το μέλλον.³³⁴ Επιπρόσθετα, δεν μπορεί να αγνοήσει κανείς την οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης που παρατηρήθηκε κατά την τελευταία δεκαετία της αποικιοκρατικής διακυβέρνησης (1950-1959), όπου στο πρώτο μισό της, ιδιαίτερα, λόγω της μεγάλης αύξησης των εγχώριων μεταλλευτικών εξαγωγών και των επιτυχών εξαγωγών γεωργικών προϊόντων, είχαμε αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης κατά μέσο όρο στο 4.7%, ενώ ο ρυθμός αυτός διατηρήθηκε λόγω των παράδοξα μεγάλων δαπανών της αποικιοκρατικής διακυβέρνησης³³⁵ κατά την τελευταία αυτή περίοδο της αποικιοκρατίας.

Επίσης, κάποια παραδοξότητα επισημαίνεται και στο γεγονός ότι παρά τις αρνητικές επιπτώσεις για την αποικιοκρατική κυβέρνηση από τον απελευθερωτικό αγώνα (1955-59), όσον αφορά τη διαχείριση της οικονομίας, αλλά και τις καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης που αυτή επέβαλε, η τακτική της ελλειμματικής δημοσιονομικής πολιτικής που αυτή εφάρμοσε, με τις στρατιωτικές αλλά και πολιτικές ενισχύσεις που εισήγαγε, διατήρησαν την οικονομία σε ικανοποιητικό επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο οι δημόσιες δαπάνες αυξήθηκαν από το 15% του ΑΕΠ το 1950, στο 29% του ΑΕΠ το 1959. Η αποικιακή κυβέρνηση, χρηματοδότησε τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα

---

³³⁴ Albert Julius Meyer και Simos Vasiliou, *The economy of Cyprus*, Harvard University Press, Κανταβριγία 1962, σ. 12.

³³⁵ Thorp, ό.π, σ. 5.

που δημιουργήθηκαν με ποσό 20 εκατομμυρίων Κυπριακών λιρών,³³⁶ μεταξύ των ετών 1956-1959, γεγονός πρωτοφανές, για τα κυπριακά δεδομένα, αφού μέχρι τότε η χρηματοδότηση των δαπανών, προερχόταν από τοπική φορολογία.

Επιπρόσθετα, η αποικιοκρατική διακυβέρνηση, άφησε πίσω της, ένα καθολικό σχέδιο κοινωνικών ασφαλίσεων,³³⁷ το οποίο υπήρξε το πρώτο στήριγμα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης της Κύπρου καθώς και το σύστημα επίλυσης εργατικών διαφορών, το λεγόμενο Εργατικό Συμβουλευτικό Σώμα, που δημιουργήθηκε το 1948.³³⁸

Επιπλέον, οι δημογραφικές και κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν αργότερα στην Κύπρο, όπως οι πρώτοι πρόσφυγες που προέκυψαν από τις διακοινοτικές ταραχές του 1963-64, η αστυφιλία, η μετεξέλιξη της κλειστής αγροτικής κοινωνίας σε κοινωνία τριτογενούς τύπου και η επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης συνέτειναν στην σταδιακή αλλαγή της σύνθεσης της κυπριακής κοινωνίας. Παρόλα αυτά μειονέκτημα εξακολουθούσε να παραμένει η έλλειψη δεξιοτήτων και εμπειρίας του κυπριακού λαού σε θέματα αυτοκυβέρνησης, γεγονός που προξενούσε αβεβαιότητα και ανεπάρκεια προόδου.

Παρόλα αυτά, η σωστή μακροοικονομική πολιτική των διαφόρων κυβερνήσεων από το 1960 και εντεύθεν, η υιοθέτηση και εφαρμογή της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, η σταδιακή αλλά ικανοποιητική κατάρτιση του εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με το δυναμισμό και την ευελιξία της επιχειρηματικής κοινότητας, η πλήρης συνεργασία του δημόσιου τομέα με τους κοινωνικούς εταίρους και κυρίως η φιλομάθεια, η εργατικότητα και η παραγωγικότητα των Κυπρίων, όλα αυτά συνέβαλαν στην ταχύτατα εξελισσόμενη ανάπτυξη του οικονομικού και κοινωνικού τομέα του νεοσύστατου κράτους. Εξίσου σημαντική ήταν η παγίωση των δημοκρατικών θεσμών.

---

³³⁶ Γενικό Λογιστήριο, Υπουργείο Οικονομικών, «Δημοσιονομικές Εκθέσεις 1956-1959», στο Γιώργος Καζαμίας και Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου (επιμ.), *Η Κύπρος στον εικοστό αιώνα: Κράτος, Κοινωνία και Οικονομία, Γ' Ημερίδα Ιστορικού Αρχείου Τράπεζας Κύπρου*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου, Λευκωσία, 2016, σ. 5.

³³⁷ Νόμος 31, Περὶ Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1956), στο *The Cyprus Gazette*, No.3990 (Supplement no.2) of the 26th October, 1956

³³⁸ Μίκης Σπαρσής, *Το κυπριακό σύστημα εργατικών σχέσεων*, Λευκωσία 1995, σ. 58.

Με τον τρόπο αυτό, η Κύπρος, μετατράπηκε σταδιακά από εξαγωγέα γεωργικών προϊόντων και μεταλλευμάτων κατά τα πρώτα χρόνια της δημοκρατίας, σε εξαγωγέα μεταποιημένων προϊόντων, σε κέντρο παροχής υπηρεσιών και αργότερα σε τουριστικό κόμβο. Έτσι η ανίσχυρη αποικιακή οικονομία μεταβλήθηκε σε μια σύγχρονη και δυναμική οικονομία η οποία παρείχε λειτουργικές υπηρεσίες μαζί με προηγμένες φυσικές και κοινωνικές υποδομές.

5.2 Δομή και Διάρθρωση του σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος

μέχρι το 1965

Στη μετανεξαρτησιακή περίοδο, τις βαθμίδες της εκπαίδευσης αποτελούσαν η προσχολική αγωγή και το εξατάξιο δημοτικό σχολείο. Ακολουθούσε το οκτατάξιο (ως διετής προέκταση του δημοτικού) και η μέση εκπαίδευση. Στην Κύπρο, «Το 1959-1960, λειτουργούσαν 497 Ελληνικά Δημοτικά Σχολεία με 65 000 μαθητές και με 1632 δασκάλους που αναλογούσαν σχεδόν 40 μαθητές, ανά δάσκαλο».³³⁹

Συγκριτικά κατά τη χρονιά ίδρυσης του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, 1964-1965, λειτουργούσαν 532 Δημοτικά (15 Οκτατάξια) και 51 Μέσης Παιδείας (44 κοινοτικά μέσης παιδείας και 7 ιδιωτικά). Οι μαθητές Δημοτικής Εκπαίδευσης ήταν 69 218, στη Μέση Γενική Εκπαίδευση 22 778, στην Τεχνική –Επαγγελματική Εκπαίδευση 2 372 και στα ιδιωτικά σχολεία Μέσης Παιδείας 20 107.

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (ΕΚΣΚ), η οποία είχε την ευθύνη της Παιδείας μέχρι το 1965, και ανέλαβε την ευθύνη της Παιδείας αμέσως μετά τη μεταβατική περίοδο, αγκάλιασε με στοργή τη Μέση εκπαίδευση και τους λειτουργούς της, οι οποίοι ήταν παραμελημένοι και καταπιεσμένοι κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. «Από την αρχή της λειτουργίας της, η ΕΚΣΚ πήρε αποφάσεις, οι οποίες πραγματικά ανακούφισαν τους καθηγητές και συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση των συνθηκών λειτουργίας των σχολείων».³⁴⁰

---

³³⁹ Κασσιουλής, ό.π, σ. 211.

³⁴⁰ Persianis, «The political and economic factors», σ. 212.

Όσον αφορά τις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης, η προσχολική αγωγή, είχε αρχίσει να προσφέρεται από το 1932, με στόχο την ψυχολογική προετοιμασία των παιδιών για τη σχολική εκπαίδευση. Στο εξατάξιο δημοτικό, παρέχονταν βασική θεωρητική και πρακτική μόρφωση, για ισόρροπη ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 6-12 ετών επιδιώκοντας ταυτόχρονα τη γαλούχηση τους με τις αξίες της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, την ιστορική και πνευματική παράδοση του έθνους και τα επιτεύγματα του σύγχρονου πολιτισμού, ενώ «το οκτατάξιο σχολείο απέβλεπε στη βελτίωση της βασικής μόρφωσης και την καλλιέργεια πρακτικών επαγγελματικών ικανοτήτων για όσους μαθητές δεν ήθελαν ή δεν μπορούσαν να προχωρήσουν στη μέση εκπαίδευση, ενώ «περιορίζε την αστυφιλία και ενίσχυε τη γεωργία».³⁴¹ Πιο συγκεκριμένα, από τον πρώτο ακόμα χρόνο της ανεξαρτησίας, η ΕΚΣΚ ίδρυσε οκτατάξια δημοτικά σχολεία σε μεγάλα αγροτικά κέντρα, που δεν διέθεταν σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Κύριος σκοπός τους, η ανύψωση του πνευματικού επιπέδου των αγροτοπαίδων και μέσω αυτών βαθμιαία των αγροτικών κοινοτήτων. Επιπρόσθετα επιτυγχανόταν η παροχή εξειδικευμένης μόρφωσης γεωργικής, τεχνικής, οικιακών, γνώσεων και δεξιοτήτων απαραίτητων για τη ζωή στις αγροτικές περιοχές. Παράλληλα, η φοίτηση στα οκτατάξια δημοτικά σχολεία εξυπηρετούσε πρακτικά την κάλυψη του κενού των δύο χρόνων, από την ηλικία των 12 ετών μέχρι τη νόμιμη ανάληψη επαγγελματικής εργασίας στην ηλικία των 14 ετών.³⁴²

Η Δημόσια Μέση Γενική εκπαίδευση, αρθρωνόταν σε δύο κύκλους σπουδών:

α) στα τριετή γενικά γυμνάσια, στα οποία δινόταν έμφαση στα ανθρωπιστικά μαθήματα και γενικότερης φύσεως θέματα, και β) στα τριετή Λύκεια τριών κατευθύνσεων ή κλάδων σπουδών, κλασικό, πρακτικό και οικονομικό. Πέρα από τον κύριο σκοπό εμβάπτισης των παιδιών στο τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια, στον γνωσιολογικό τομέα βασική επιδίωξη ήταν η καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας και η γνωριμία με την πολιτιστική παράδοση και τα επιτεύγματα του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, η ανάπτυξη της δυνατότητας

---

³⁴¹ Στο ίδιο, σ.213.

³⁴²Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Τα Οκτατάξια Δημοτικά Σχολεία και το Γεωργικόν Γυμνάσιον», Λευκωσία 1959, σελ.58-62.

διατύπωσης ιδεών γύρω από ένα ορισμένο θέμα, η γνώση μιας τουλάχιστον ζωντανής ξένης γλώσσας, η απόκτηση μαθηματικής σκέψης, καθώς και η ασφαλής γνώση και ερευνητική ικανότητα στις φυσικές επιστήμες και τις πρακτικές ικανότητες.³⁴³

Εκτός από τη γενική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το «σχολικό σύστημα» του νεοσύστατου Κυπριακού κράτους, συμπεριελάμβανε και δύο τύπους σχολών Μέσης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης: α) τις εξατάξιες τεχνικές σχολές οι οποίες συνέδεαν τη θεωρητική με την πρακτική εκπαίδευση, και β) τις καθαρά επαγγελματικές σχολές που έδιναν έμφαση στην επαγγελματική κατάρτιση.

Από την πρώτη δεκαετία ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, λειτούργησαν επίσης και δημόσια ιδρύματα «Τριτοβάθμιας» Εκπαίδευσης αν θα μπορούσαμε να τα αποκαλέσουμε έτσι. Αυτά ήταν το Ανώτερο Ξενοδοχειακό Ινστιτούτο (ΑΞΙΚ), το Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο (ΑΤΙ), τα πρώτα δύο κάτω από την αιγίδα του Υπουργείου Εργασίας, το Δασικό Κολέγιο Μόρφου κάτω από την εποπτεία του Υπουργείου Γεωργίας καθώς και η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, κάτω από το Υπουργείο Παιδείας. Δε λειτουργούσε ίδρυμα Πανεπιστημιακού επιπέδου. Εκτός από τα δημόσια σχολεία το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, περιελάμβανε και ιδιωτικά σχολεία (εμπορικά, επαγγελματικά κ.λ.π) και την Αγγλική Σχολή Λευκωσίας.

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι μετά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από την κυβέρνηση Γεώργιου Παπανδρέου, το 1964, αποφασίστηκε η εισαγωγή της Δημοτικής γλώσσας σε αντικατάσταση της καθαρεύουσας, και στα Δημοτικά της Κύπρου. Ειδικότερα, στη δύση του θεσμού της Κοινοτικής Συνέλευσης, ο εκπαιδευτικός λόγος και οι ενέργειες του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, αποσκοπούσαν στην πραγμάτωση του ψηφίσματος της «πλήρους ταύτισης», που πρακτικά συνδεόταν με την υιοθέτηση των προγραμμάτων και των κατευθύνσεων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της κυβέρνησης Γεώργιου Παπανδρέου καθώς και τη θεσμική κατοχύρωσή της. Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκις μάλιστα, τρεις μήνες μετά την υπουργοποίησή του,

---

343 Στο ίδιο, σελ.64

αιτήθηκε προς το Κυπριακό υπουργικό συμβούλιο με εξασέλιδο υπόμνημα του, την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων εκείνων που το κράτος μπορεί να υλοποιήσει με όρους οικονομικούς, πρακτικούς ή κοινωνικούς με παράλληλη διατήρηση των ιδιαίτερων συνθηκών που θεωρούνται αναγκαίες από το τοπικό συγκείμενο. Το Υπουργικό Συμβούλιο εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα προσωρινού επιλεκτικού δανεισμού, στην ουσία επικρότησε την πρόταση Σπυριδάκι³⁴⁴, υποδεικνύοντας την ανάγκη ύπαρξης εκπαιδευτικής αμοιβαιότητας ανάμεσα σε Ελλάδα και Κύπρο, ενώ ταυτόχρονα συνέπλευσε με την προσπάθεια του Προέδρου της Δημοκρατίας Μακάριου, για νομιμοποίηση του νέου κράτους.

Στη συνέχεια, ο Σπυριδάκις, ενημέρωσε την ελληνική κυβέρνηση του Στέφανου Στεφανόπουλου, για τις αποφάσεις του κυπριακού υπουργικού συμβουλίου, ενώ κατά τη διάρκεια επίσημης επίσκεψης του στην Αθήνα, υπέγραψε σχετικό «Μνημόνιον», το οποίο έκανε αποδεκτές τις μικροδιαφοροποιήσεις που κρίνονταν αναγκαίες για την Κύπρο. Ταυτόχρονα τα δύο Υπουργεία της Παιδείας σε Κύπρο και Ελλάδα συμφώνησαν να προχωρήσουν σε ανταλλαγή εκπροσώπων με σκοπό τη «στενότερη επαφή, ενημέρωσιν και συνεργασίαν»³⁴⁵.

5.3 Το Διοικητικό και οικονομικό σύστημα εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία, μέχρι και το 1965

Το διοικητικό σύστημα της εκπαίδευσης μετά την ανεξαρτησία παρέμεινε συγκεντρωτικό όπως και κατά την Αγγλοκρατία, ενώ συνέχισε να υφίσταται το ίδιο οικονομικό σύστημα³⁴⁶ όπως και επί Αγγλικής διοίκησης, με τη δημοτική εκπαίδευση να παρέχεται δωρεάν .

---

344 Κρατικό Αρχείο Κύπρου, Φάκ. Ε11/444. Σχετικά {Πρακτικά Γραμματείας Υπουργικού Συμβουλίου}, 17 Ιουνίου 1965.

345 Κρατικό Αρχείο Κύπρου, Φάκ. Ε14/299,14/02/1966, [Μνημόνιον], Υπουργείον Εξωτερικών.

346Ενώ κατά την τουρκοκρατία τα σχολεία δεν δέχονταν καμία βοήθεια από την κυβέρνηση, το ίδιο συνέχισε να συμβαίνει και στα πρώτα χρόνια της αγγλοκρατίας μέχρι το 1881 όταν η κυβέρνηση αποφάσισε να προσφέρει οικονομική βοήθεια στα ελληνικά σχολεία με κάποιους όρους. Κατά την αγγλοκρατία τα έξοδα λειτουργίας των δημοτικών αυξήθηκαν και το σύστημα εισφορών φάνηκε ανεπαρκές, έτσι εγκαθιδρύθηκε ένα σύστημα που καθιέρωνε την υποχρεωτική φορολογία με βάση σχετική νομοθεσία που ψηφίστηκε το 1897 και προνοούσε την επιβολή τοπικής και γενικής φορολογίας. Το σύστημα επιχορήγησης των δημοτικών κράτησε μέχρι το 1923 όταν και ψηφίστηκε ο νόμος που μετέθεσε όλα τα έξοδα στην κυβέρνηση. Για αντιμετώπιση δαπανών

Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (ΕΕΣ) κατήγγειλε από το 1959-60 την κατηγορία των μη επιχορηγούμενων σχολείων και τα έκανε όλα δημοσίως επιχορηγούμενα. Το ΕΕΣ αποφάσιζε για τους τύπους των σχολείων, τα οποία προσομοίαζαν με αυτά της Ελλάδας, με κύρια χαρακτηριστικά την τριετή γενική μόρφωση ανθρωπιστικής βάσης σύμφωνα με τα προγράμματα των κλασικών γυμνασίων και την τριετή ειδική μόρφωση, η οποία ακολουθούσε τον πρώτο τριετή κύκλο με κατεύθυνση θετική, κλασική και οικονομική -εμπορική.

Μέχρι το 1960 δεν υπήρχε ενιαίος κρατικός φορέας για τη Μέση Εκπαίδευση και τα σχολεία βρίσκονταν κάτω από τη διοικητική ευθύνη των κατά τόπους σχολικών εφορειών. Με την Ανεξαρτησία, η πολιτική ευθύνη για την εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων πέρασε στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, η οποία διατηρήθηκε μέχρι το 1965, οπότεν τη διαδέχτηκε το Υπουργείο Παιδείας.

Στο Υπουργείο Παιδείας, δημιουργήθηκαν τρία τμήματα που είχαν την ευθύνη για τις αντίστοιχες βαθμίδες της εκπαίδευσης: Τμήμα Δημοτικής, Τμήμα Ανώτερης και Μέσης Εκπαίδευσης και Τμήμα Τεχνικής.

Για τη Δημοτική (Στοιχειώδη) Εκπαίδευση, η Κυβέρνηση της νεοσύστατης Δημοκρατίας της Κύπρου, όπως προαναφέρθηκε, αποφάσισε, όπως και κατά την Αγγλοκρατία, να παρέχεται δωρεάν.³⁴⁷ Επιπρόσθετα αποφάσισε όπως και στο παρελθόν η αποικιοκρατική κυβέρνηση, να καταρτίζει επαγγελματικά τους νέους δασκάλους, να τους διορίζει και να πληρώνει τους μισθούς και τις συντάξεις τους, αλλά και να δίνει δωρεάν στους μαθητές τη γραφική ύλη, καθώς και τα βιβλία που μέχρι τότε εισάγονταν από την Ελλάδα ή την Αίγυπτο, ή εκτυπώνονταν στην Κύπρο, αλλά αγοράζονταν από τους μαθητές, καθώς και να βοηθά οικονομικά τις κοινότητες για το χτίσιμο, τον

επιβλήθηκε και επιπρόσθετη φορολογία. Μέχρι το 1936 τα σχολεία μέσης δέχονταν οικονομική βοήθεια από την κυβέρνηση χωρίς όριο. Το 1936 όμως, κανονισμοί με βάση το νόμο περί μέσης παιδείας 1935, προνοούσαν ότι θα δινόταν αυξημένη βοήθεια σε σχολεία που θα δέχονταν να κάνουν αλλαγές στο πρόγραμμά τους και θα δίδασκαν πιο πολλές ώρες αγγλικά. Δημιουργήθηκαν έτσι τα μη επιχορηγούμενα που δεν έκαναν αλλαγές στο πρόγραμμα και δεν έπαιρναν βοήθεια και τα επιχορηγούμενα. Το 1952 με νέο νόμο όπου η κυβέρνηση θα αναλάμβανε όλα τα έξοδα των σχολείων που θα δέχονταν κυβερνητικό έλεγχο, θα καθόριζε αναλυτικό πρόγραμμα και θα διορίζε/μετέθετε τους καθηγητές. Αυτή η πρόταση απορρίφθηκε από όλα σχεδόν τα ελληνικά σχολεία. Περσιάνης, Παναγιώτης: Ιστορία της εκπαίδευσης...ό.π., σ. 43-51.

347 Persianis (1981) ό.π σ. 211

εξοπλισμό, τη συντήρηση και τη λειτουργία των σχολείων και το σημαντικότερο, να λαμβάνει μέτρα ώστε να επιβληθεί η υποχρεωτική εκπαίδευση. Προκειμένου να το πετύχει μάλιστα αυτό, η κυβέρνηση ψήφισε τον τροποποιητικό Νόμο 14/62 που προνοούσε ποινές για τους γονείς που δε θα έστελναν τα παιδιά τους στο Δημοτικό Σχολείο, ή που τυχόν θα διέκοπταν τη φοίτησή τους σε αυτό. Επίσης χτίστηκαν πολλά νέα σχολεία και διορίστηκαν αρκετοί δάσκαλοι, ώστε ο αριθμός μαθητών ανά δάσκαλο να μειωθεί σημαντικά. Διατηρήθηκε επίσης ο Θεσμός των Οργανωτών Δασκάλων (θεσμού πρόδρομου αυτού των επιθεωρητών) για τα Τεχνικά μαθήματα όπως Μουσική, Τέχνη, Γυμναστική, Οικοκυρικά, Κηπουρική και Αγγλικά. Αργότερα, οι Οργανωτές-Δάσκαλοι μετονομάστηκαν σε Επιθεωρητές Ειδικών Μαθημάτων.

5.4 Η Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας

Μετά τη διάλυση της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης που ακολούθησε τα γεγονότα των Διακοινοτικών ταραχών του 1963-64, και τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων της, στο νεοσύστατο Υπουργείο Παιδείας που ιδρύθηκε όπως προαναφέραμε την 1^η Απριλίου του 1965 (Ν. 12/1965), ταυτόχρονα οι τρεις επιτροπές που λειτουργούσαν στα πλαίσια της ΕΚΣΚ, δηλαδή η Επιτροπή διορισμών, η Επιτροπή εξέτασης παραπόνων και αναθεώρησης, καθώς και το Πειθαρχικό συμβούλιο αντικαταστάθηκαν από την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (στο εξής ΕΕΥ). Τα μέλη της ΕΕΥ, διορίζονταν αρχικά με τριετή και ακολούθως πενταετή θητεία απευθείας από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ετοιμάστηκαν επίσης και οι Βασικοί Νόμοι για την Εκπαίδευση, οι οποίοι εγκρίθηκαν από τη Βουλή των Αντιπροσώπων το 1969 (Ν.10/69), με τίτλο «Οι περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας Νόμοι του 1969» (Μαραθεύτης, 1992³⁴⁸, Πολυδώρου, 1995³⁴⁹). Παρόλα αυτά, «...από το 1969 μέχρι το 2005 έγιναν αρκετές τροποποιήσεις, για να αντιμετωπιστούν διάφορα προβλήματα, που παρουσιάζονταν κατά καιρούς».³⁵⁰

---

348 Μαραθεύτης, *Το κυπριακό εκπαιδευτικό*, σ.134

349 Πολυδώρου, *ό.π.*, σ. 214

350 Αργυρός Κωνσταντίνου, *Πώς θα διευθύνεις αποτελεσματικά το σχολείο σου*, Λευκωσία 2005, σ.182

Οι αρμοδιότητες της ΕΕΥ ήταν και είναι πάρα πολλές, αφού αυτή διορίζει, τοποθετεί, επικυρώνει τους διορισμούς, μονιμοποιεί, προάγει, μεταθέτει, αποσπά, αφυπηρετεί, εκδικάζει και απολύει όλους τους εκπαιδευτικούς του Δημοσίου τομέα (Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης), από την πιο απλή βαθμίδα, μέχρι αυτήν του Πρώτου Λειτουργού Εκπαίδευσης (ΠΛΕ). Η ΕΕΥ προκειμένου να φέρει σε πέρας τα πιο πάνω καθήκοντα, διαθέτει ξεχωριστή υπηρεσία με γραφεία και υπαλλήλους, οι οποίοι μέχρι τότε διορίζονταν από την Υπηρεσία Δημόσιας Διοίκησης και Προσωπικού. (ΕΕΥ, 2005)³⁵¹

Ο Πρόεδρος της ΕΕΥ προΐσταται της Επιτροπής και του γραφείου της, καλεί τις συνεδρίες της Επιτροπής και προεδρεύει. Είναι υπεύθυνος για τον καταρτισμό της ημερήσιας διάταξης και την υπογραφή των πρακτικών αλλά και κάθε σημαντικής αλληλογραφίας. Σε περίπτωση διαφωνίας ενός από τα μέλη της πενταμελούς επιτροπής, το μέλος αυτό, έχει το δικαίωμα καταχώρισης της άποψης του/της στα πρακτικά. Η ΕΕΥ δεν μπορεί να διορίσει κάποιον σε κενή θέση, να αφυπηρετήσει κάποιον πρόωρα και να λάβει πειθαρχικά μέτρα εναντίον οποιουδήποτε εκπαιδευτικού, αν δεν πάρει πρώτα σχετικό έγγραφο από την Αρμόδια Αρχή. (Υπουργείο Παιδείας). Ο Πρόεδρος της ΕΕΥ υποβάλλει προς τον Υπουργό Παιδείας και το Υπουργικό Συμβούλιο κάθε χρόνο πριν από την 31 Μαρτίου, έκθεση για τα πεπραγμένα της.

5.5 Τύποι σχολείων

Κατά την Οθωμανοκρατία ιδρύθηκαν τα πρώτα κοινοτικά σχολεία τα οποία λειτουργούσαν ως αλληλοδιδασκτικά. Σχολεία λειτουργούσαν και σε διάφορα μοναστήρια, όπου φοιτούσαν παιδιά από τις γειτονικές κοινότητες. Τα σχολεία αυτά στα οποία δίδασκαν μοναχοί, παρεχόταν στοιχειώδης αλλά και μέση εκπαίδευση, τουλάχιστον μέχρι τη δευτέρα, ή τρίτη γυμνασιακή τάξη.

Κατά την Αγγλοκρατία εμφανίστηκαν νέοι τύποι σχολείων (αρρεναγωγεία, παρθенаγωγεία και μικτά δημοτικά) και κατά το τέλος της Αγγλοκρατίας επικράτησαν τα μικτά. Τα αλληλοδιδασκτικά λειτουργούσαν ως σχολεία

---

351 Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, Ετήσια Έκθεση 2004, Τυπογραφείο Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία 2005 σ.102

τετραετούς φοίτησης. Το 1895 ψηφίστηκε νόμος με βάση τον οποίο τα δημοτικά χωρίστηκαν σε κοινά (τετραετούς φοίτησης) και σε πλήρη (εξαετούς φοίτησης) και το 1896 στην Κύπρο καθιερώθηκε το εξαετές δημοτικό σχολείο. Επιπλέον, κατά τη σχολική χρονιά 1959-1960, υλοποιήθηκε όπως προαναφέραμε, ο θεσμός των οκτατάξιων σχολείων, παρεκκλίνοντας από την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική (έχοντας παρ' όλα αυτά τη στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης) που αποσκοπούσε στη συμπλήρωση της μόρφωσης που παρείχε το δημοτικό σχολείο, το οποίο ήταν ανεπαρκές ως εξατάξιο, για τη διατήρηση των νέων της υπαίθρου στα χωριά τους και ενασχόληση με τη γη τους.³⁵² Ο νέος τύπος σχολείου εξέφραζε τις υφιστάμενες ανάγκες της κυπριακής οικονομίας (κατά βάση γεωργικές) αλλά ταυτόχρονα και τις γενικότερες κοινωνικές πεποιθήσεις ως προς τη θέση της γυναίκας στην Ε/Κ κοινωνία μέσω του μαθήματος οικιακής οικονομίας και ραπτικής για τις μαθήτριες. Αυτά τα σχολεία παρέμειναν μια επιλογή για όσα παιδιά δεν κατάφεραν να εισέλθουν στη μέση εκπαίδευση.³⁵³

Ακόμα μια απόκλιση από την υφιστάμενη ελλαδική εκπαιδευτική πολιτική ήταν τα «Κέντρα Ενδιαφέροντος». Ο εν λόγω θεσμός, εφαρμοζόταν από την πρώτη τάξη του δημοτικού, σε σχολεία με τρεις ή περισσότερους δασκάλους, και η μέθοδος που ακολουθούνταν ήταν η επιλογή ενός θέματος ενδιαφέροντος για τους μαθητές και η εκμάθηση και εξέταση μέσω αυτού. Ο θεσμός αυτός προέκυψε μέσα από την αναθεώρηση του Α.Π. και αποτέλεσε επιρροή της μεθόδου project, η οποία υπήρξε γνωστή στο κυπριακό συγκείμενο εξαιτίας των αγγλικών επιδράσεων. Τα «Κέντρα Ενδιαφέροντος» αποτελούσαν πρόδρομο της διαθεματικότητας, η οποία αντικρύζει τα μαθήματα ως ένα σύνολο, αντί των καθιερωμένων αποκομμένων και περιχαρακωμένων θεμάτων που διδάσκονται οι μαθητές, με την εφαρμογή ενός προγράμματος

---

³⁵² Κασουλίδης,ό.π., σελ. 370.

³⁵³ «Οκτατάξια δημοτικά σχολεία λειτουργούν από του 1959 και αποτελούσι νέον σχολικόν θεσμόν προοριζόμενον να εξυπηρετήση τās αγροτικής κοινότητας διά της παροχής δωρεάν παιδείας εις παιδιά μη δυνάμενα ή μη επιθυμούντα να φοιτήσουν εις σχολεία μέσης εκπαίδευσως...Το τοιούτο θα στηρίξη έτι περαιτέρω το οκτατάξιον ως μίαν αναγκαίαν διέξοδον διά τους μαθητάς κυρίως εκείνους οίτινες, λόγω ικανότητας, δεν θα δύνανται να παρακολουθήσουν γυμνασιακάς σπουδάς. Αλλά διά να μη ανακόπτωνται οι μαθηταί των σχολείων τούτων εκ της γυμνασιακής μορφώσεως και περαιτέρω ανωτέρας εκπαίδευσως, πρόνοια θα λαμβάνηται, ώστε να δύνανται οι μαθηταί των να κατατάσσωνται μετά κατατακτήριον εξέτασιν εις τās αντιστοιχούς τάξεις μέχρι της Γ' γυμνασίου, εις την οποίαν όμως θα υποχρεούνται να φοιτήσωσι, διά να δύνανται να εισαχθώσιν εις την Δ' λυκείου...», Κ. Σπυριδάκης, Έκθεσις υπουργού.

διαχωρισμένου από την καθημερινή τους ζωή. Παρ' όλα αυτά, ελλείπει βοθημάτων και διαφοροποιημένου υποστηρικτικού υλικού για τη συγκεκριμένη διδασκαλία, το εγχείρημα στηριζόταν στην καλή διάθεση και τη δημιουργικότητα των εκπαιδευτικών, με αποτέλεσμα να απαιτεί αρκετό χρόνο προετοιμασίας – κάτι που δοκίμασε και τα όρια του θεσμού.³⁵⁴ Το 1960 λειτουργούσαν δυο τεχνικές σχολές που ιδρύθηκαν επί Αγγλοκρατίας: οι Τεχνικές Σχολές Λευκωσίας και Λεμεσού. Το 1961 ιδρύθηκε η Τεχνική Σχολή Ξερού με δαπάνες της ελληνικής κυβέρνησης. Το 1962, με χορηγίες πάλι της τελευταίας, ιδρύθηκαν η Τεχνική Σχολή Πόλεως Χρυσοχούς και το 1963 η Τεχνική Σχολή Αμμοχώστου.³⁵⁵

Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Περσιάνης³⁵⁶, ο Σπυριδάκης, ενίσχυσε την τεχνική εκπαίδευση με τρεις ενέργειες του, παρόλες τις τρομερές οικονομικές δυσκολίες, ένεκα της πίεσης των εκπαιδευτικών και συνδικαλιστικών Οργανώσεων για αυξήσεις και της αδυναμίας της κυβέρνησης να την ενισχύσει οικονομικά λόγω συνταγματικού κωλύματος. Παρόλα αυτά, α) ίδρυσε πέντε τεχνικές-επαγγελματικές και μια γεωργική σχολή, επιπρόσθετα προς τις Τεχνικές Λευκωσίας και Λεμεσού που είχαν ήδη ιδρύσει οι Άγγλοι, β) χρησιμοποίησε ολόκληρο το ποσό της οικονομικής βοήθειας της Ελληνικής κυβέρνησης προς την ελληνική κοινότητα της Κύπρου για την ανέγερση και τον εξοπλισμό νέων τεχνικών και επαγγελματικών σχολών (Τεχνική Σχολή Ξερού 1961, Επαγγελματική Σχολή Λάρνακας 1962, Τεχνική Σχολή Αμμοχώστου και Τεχνική Σχολή Πόλεως Χρυσοχούς, 1963 και γ) Πρότεινε και πέτυχε μείωση των διδάκτρων για τις Τεχνικές και επαγγελματικές σχολές (14 λίρες για τις τεχνικές και επαγγελματικές σε σύγκριση με 30 λίρες κατά μέσο όρο για τα Γυμνάσια). Οι κλάδοι ειδικεύσεως που ενυπήρχαν σε αυτές τις σχολές είχαν

---

354 Κασουλίδης ό.π., σελ. 379

355 Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες, επί αγγλοκρατίας, αποθάρρυναν τους γονείς να στείλουν τα παιδιά τους στις σχολές αυτές κυρίως επειδή ήταν υπό τον έλεγχο της αποικιακής κυβέρνησης. Υπήρχαν τρεις θέσεις σε σχέση με την τεχνική εκπαίδευση: από τη μια αυτοί που πίστευαν πως η κλασική εκπαίδευση είναι αυτή που αρμόζει στις πολιτικές ανάγκες του τόπου στην παρούσα συγκυρία, από την άλλη κάποιοι που αποδέχονταν την εισαγωγή της τεχνικής εκπαίδευσης στο βαθμό που δεν επηρέαζε την κλασική αρνητικά και τρίτοι, αυτοί που αναγνώριζαν τη σημασία της τεχνικής εκπαίδευσης αλλά διαφωνούσαν με τον έλεγχο της από την κυβέρνηση.

356 Παναγιώτης Περσιάνης, *Η Εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Λευκωσία 1996, σ.118.

προταθεί από το Υπουργείο Παιδείας και εγκρίθηκαν από το Υπουργικό Συμβούλιο εφόσον απαντούσαν στις υφιστάμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Τα κριτήρια που έπρεπε να πληρούνται ήταν: οι ανάγκες σε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό (προσδιορισμένες από το Υπουργείο Εργασίας), οι ανάγκες σε ειδικευμένο τεχνικό προσωπικό σύμφωνα με τις προβλέψεις του πενταετούς προγράμματος ανάπτυξης, οι δυνατότητες των σχολείων σε κτηριακές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό καθώς και οι επιθυμίες των μαθητών και των γονιών τους σχετικά με την ειδίκευσή τους.³⁵⁷

Υπήρχαν και αρκετά ιδιωτικά επαγγελματικά σχολεία, ακόμα και για κορίτσια, στα οποία διδάσκονταν οικιακή οικονομία, διακόσμηση, στενογραφία και δακτυλογραφία, ραπτική και τεχνικό σχέδιο. Τα ιδιωτικά σχολεία στην Κύπρο ήταν ανέκαθεν προσανατολισμένα στην πλήρωση των οικονομικών αναγκών του νησιού. Το 1961, όταν πέρασε ο έλεγχος της εκπαίδευσης στις Κοινοτικές Συνελεύσεις, σχεδόν όλα τα ιδιωτικά σχολεία εξαγοράστηκαν από την Κοινοτική Συνέλευση από φόβο ότι η δωρεάν ιδιωτική εκπαίδευση θα προσέλκυε τους μαθητές. Η ΕΚΣΚ φρόντισε να μετατρέψει και αυτά τα σχολεία σε σχολεία γενικής εκπαίδευσης ώστε να τηρήσει μια ομοιομορφία, κάτι το οποίο αργότερα αποδείχτηκε ότι ήταν λάθος επιλογή καθώς υπήρχαν εκπαιδευτικές ανάγκες οι οποίες δεν καλύπτονταν, με αποτέλεσμα πολύ σύντομα τα ιδιωτικά σχολεία, να επανεμφανιστούν.³⁵⁸ Εξάλλου, η ανάγκη για ιδιωτικά σχολεία και η απήχηση που είχαν στους μαθητές, αντανάκλα τη σημασία του οικονομικού παράγοντα και τη μερική αποτυχία των κυπριακών εκπαιδευτικών αρχών να απαντήσουν στις οικονομικές ανάγκες.

5.6 Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα

Σύμφωνα με τη Μαίρη Ιωαννίδου-Κουτσελίνη³⁵⁹, το Αναλυτικό Πρόγραμμα μιας χώρας, ως κατ' εξοχήν πολιτικό και κοινωνιολογικό κείμενο με σημαντικές ιδεολογικές καταβολές και προεκτάσεις, εμφανίζει τις διαφορετικές περιστάσεις, θεσμούς και ιδεολογία που καθορίζουν σε κάθε εποχή την εκπαιδευτική πολιτική και τις προσδοκίες της κοινωνίας από την εκπαίδευση. Τα

---

³⁵⁷ Ιωαννίδου-Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα*, σ. 113.

³⁵⁸ Στο ίδιο σ. 114.

³⁵⁹ Ιωαννίδου-Κουτσελίνη, *ό.π.*, σ.116

αναλυτικά προγράμματα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, για παράδειγμα, διαφοροποιήθηκαν σημαντικά στα χρόνια λειτουργίας της (1959-1993): το έντονα εθνοκεντρικό μοντέλο (1959-1974), εξελίχθηκε σε ανθρωποκεντρικό-προσωποκεντρικό (1974-1993), χωρίς όμως να παύει να αντιμετωπίζει σε όλες τις περιπτώσεις, το δάσκαλο, ως «δάσκαλο του γένους» επιφορτισμένο με τις προσδοκίες μιας κοινωνίας με έντονα τα σημάδια του «λυτρωτισμού» στη συμπεριφορά και τη σκέψη.

Κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας το ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα εξακολουθούσε ουσιαστικά να είναι το ίδιο όπως και επί Αγγλοκρατίας. Μια από τις αρχικές αλλαγές που εφάρμοσε η ΕΚΣΚ ήταν η «εσπευσμένη ελληνοποίηση» της στοιχειώδους παιδείας με την κατάργηση της διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας στα δημοτικά σχολεία. Εντούτοις, η κυβερνητική εργασία διεξαγόταν στην αγγλική γλώσσα και οι Έλληνες επιθεωρητές και δάσκαλοι έπρεπε να κάνουν χρήση της αγγλικής στην αλληλογραφία, τις εκθέσεις και τις συσκέψεις τους. Ταυτόχρονα, βέβαια η ΕΚΣΚ ίδρυσε ινστιτούτα εκμάθησης ξένων γλωσσών, αναγνωρίζοντας τη σημασία της γνώσης ξένων γλωσσών.

Σύμφωνα με τις τροποποιήσεις που έγιναν στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων της Ελληνοκυπριακής κοινότητας, το σχολείο θα λειτουργούσε για τεσσερις ώρες πριν το μεσημέρι και δύο μετὰ το μεσημέρι. Θα έπαυε η λειτουργία του το απόγευμα της Τετάρτης και του Σαββάτου, ενώ τη χρονιά 1959-1960 εισήχθη το σύστημα ολιγόλεπτου διαλείμματος μεταξύ των διάφορων μαθημάτων. Επιπρόσθετα, ενώ δεν αναφέρονται συγκεκριμένες περίοδοι για κάθε μάθημα, έγινε εβδομαδιαία κατανομή του εργάσιμου χρόνου σε λεπτά, αφού όπως προαναφέραμε καταργήθηκε το μάθημα των αγγλικών και ο χρόνος του, αφιερώθηκε στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, της αριθμητικής, της επιστήμης και των τεχνικών μαθημάτων, ενώ η συνδιδασκαλία της ανάγνωσης σταμάτησε ώστε να διδάσκεται ξεχωριστά.³⁶⁰

---

³⁶⁰ Κασουλίδης, ό.π σ. 354-355.

Κατά το 1962 μια επιθεώρηση, διασώζει και καταγράφει 37 κοινοτικά σχολεία διαφόρων κατευθύνσεων εκ των οποίων τα 14 κλασικής, τα 8 εμπορικής, τα 9 κλασικής και εμπορικής, το 1 κλασικής, πρακτικής και εμπορικής, 1 κλασικής και πρακτικής, 3 τεχνικής και 1 γεωργικής. Από τα δυο ιδιωτικά το ένα ήταν κλασικής και το άλλο εμπορικής κατεύθυνσης.³⁶¹ Η ίδρυση των τεχνικών σχολών στην Κύπρο αποτέλεσε έργο της ΕΚΣΚ και συντηρήθηκε από τις επαναλαμβανόμενες ετήσιες χορηγίες της ελληνικής κυβέρνησης. Πρόκειται για τη διαδικασία με την οποία επιχειρήθηκε η βιαστική απομάκρυνση επίκτητων πολιτικών αποικιακών χαρακτηριστικών με σκοπό την επανεγκαθίδρυση της ελληνικότητας του νησιού η οποία «είχε κλονιστεί» από τους Άγγλους. Ουσιαστικά αναδύθηκε μια παραδοξότητα καθώς γίνεται λόγος για «ελληνοποίηση» μιας ήδη ελληνοποιημένης κατάστασης καθώς η συμπόρευση της ελληνοκυπριακής με την ελλαδική εκπαίδευση ήταν δεδομένη.

Εξέχουσα σημασία στο αναλυτικό πρόγραμμα έλαβαν οι εξής θεματικές ενότητες: καλλιέργεια του ελληνικού προφορικού και γραπτού λόγου, διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας, ένταξη της κυπριακής ιστορίας, διδασκαλία της αγωγής του πολίτη, εποπτική διδασκαλία, άσκηση αυτενέργειας και επίδειξη πρωτοβουλίας από μέρους των μαθητών, ενώ δόθηκε σημασία και στη χρήση κατάλληλων βοηθητικών βιβλίων για τη διδασκαλία των διάφορων μαθημάτων τα οποία ήταν εγκεκριμένα στην Ελλάδα.

Μέχρι το 1967, όπως προαναφέρθηκε, η Ελληνοκυπριακή εκπαιδευτική πολιτική είχε κύριο σκοπό την ταύτιση με τα ελλαδικά εκπαιδευτικά πράγματα για αυτό και τα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα επιδέχονταν αλλαγών από το Υπουργείο Παιδείας ακόμη και στο μέσο του σχολικού έτους προκειμένου να συντονιστούν με αυτά της Ελλάδας. Στα προγράμματα και των τριών τύπων σχολείων Μέσης εκπαίδευσης (θεωρητικής κατεύθυνσης, εμπορικής-οικονομικής κατεύθυνσης και θετικής κατεύθυνσης) στην Κύπρο και την Ελλάδα υπήρχε ένας πυρήνας μαθημάτων που θεμελιώναν τη σχολική γνώση και είχαν τις περισσότερες ώρες διδασκαλίας. Για την Ελλάδα ο πυρήνας αυτός ήταν τα αρχαία ελληνικά, τα μαθηματικά, τα νέα ελληνικά και τα φυσικά. Για την Κύπρο,

τα αρχαία ελληνικά, τα νέα ελληνικά, τα αγγλικά, τα μαθηματικά και τα φυσικά.³⁶²

Στο κλασικό γυμνάσιο, τα αρχαία ελληνικά είχαν τις περισσότερες ώρες διδασκαλίας τόσο σε Κύπρο όσο και σε Ελλάδα, ενώ το μάθημα των Νέων Ελληνικών ήταν δεύτερο σε ώρες διδασκαλίας μόνο στο πρόγραμμα του 1969, στην Ελλάδα, και στην Κύπρο στα προγράμματα του 1961, 1962 και 1969.³⁶³

Από το 1967, κι έπειτα λόγω του πραξικοπήματος στην Ελλάδα, τα προγράμματα διαφοροποιήθηκαν υπό την πίεση άλλων παραγόντων και θεσμών, κυρίως καθηγητικών συλλόγων και διεθνών οργανισμών και μέσα από ευρύτερες αλλαγές στον πολιτικό προσανατολισμό της κυπριακής πολιτείας.

Η επιλογή των μαθημάτων του Α.Π. και η κατανομή των ωρών διδασκαλίας καθορίστηκε στο εξής από πρακτικά-χρησιμοποιητικά κριτήρια, τα οποία θα μπορούσαν να προσφέρουν επαγγελματική αποκατάσταση στο μέλλον. Ενώ ο χαρακτήρας της μέσης εκπαίδευσης δεν τροποποιήθηκε ουσιαστικά, η τεχνική εκπαίδευση ενισχύθηκε από άλλες πρακτικές λύσεις όπως η ίδρυση και λειτουργία Δημόσιων Νυχτερινών Επιμορφωτικών Κέντρων, Δημόσιων Ινστιτούτων και Ιδιωτικών σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από το Υπουργείο Παιδείας, όπως επίσης και η εγκαθίδρυση του Συστήματος Μαθητείας καθώς και η καθιέρωση ταχύρρυθμων προγραμμάτων από το Υπουργείο Εργασίας.

Όσον αφορά στα οκτατάξια σχολεία, το αναλυτικό τους πρόγραμμα συνδύαζε τη γενική μόρφωση με την επαγγελματική κατάρτιση, η οποία διαφοροποιούνταν ανάλογα με την περιοχή. Οι μαθητές τους, δεν μπορούσαν να φοιτήσουν σε σχολεία μέσης εκπαίδευσης, εκτός αν παρακολουθούσαν το πρόγραμμα φοίτησής τους από την αρχή.

Κατά τον Περσιάνη,³⁶⁴ οι σπουδαιότερες αλλαγές που επισυνέβηκαν την περίοδο αυτή στην Ελληνοκυπριακή εκπαίδευση, ήταν ο χωρισμός του εξατάξιου γυμνασίου σε δυο τριετείς κύκλους (τον κατώτερο με γενική και υποχρεωτική διά νόμου μόρφωση για όλους και τον ανώτερο με «τριετή ειδική μόρφωση»), με

---

³⁶² Ιωαννίδου-Κουτσελίνη ό.π., σελ.128.

³⁶³ Στο ίδιο, σ.129.

³⁶⁴ Περσιάνης, (2010) ό.π., σελ. 70

έμφαση στην τεχνική εκπαίδευση που περιελάμβανε την επέκταση και βελτίωση της υποδομής των δυο τεχνικών σχολών που είχαν ιδρυθεί κατά την περίοδο της αγγλοκρατίας και με την ίδρυση τριών άλλων με χορηγία από την κυβέρνηση της Ελλάδας, η ίδρυση οκτατάξιων δημοτικών σχολείων για παιδιά που δεν θα φοιτούσαν σε γυμνάσια, η ίδρυση γεωργικού γυμνασίου, η ίδρυση κοινοτικών εμπορικών σχολών και η επέκταση της φοίτησης στην Παιδαγωγική Ακαδημία από 2 σε 3 χρόνια.³⁶⁵

Η ελληνική κυβέρνηση σε κάθε περίπτωση ήταν βοηθητική σε ό,τι αφορά στη διατήρηση του ελληνοκεντρικού χαρακτήρα της Ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης καθώς μέχρι το 1968 παρείχε στους Κύπριους φοιτητές το προνόμιο να φοιτούν στα ελληνικά πανεπιστήμια χωρίς εισαγωγικές εξετάσεις, απέστειλε δωρεάν διδακτικά εγχειρίδια τα οποία εκδίδονταν στην Ελλάδα και υποτροφίες για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές. Επιπλέον, δεν επέμενε στην απόλυτη ταύτιση ως προϋπόθεση για την αναγνώριση και «επέτρεψε» κάποιες διαφοροποιήσεις στα αναλυτικά προγράμματα, γιατί έκρινε ότι οι διαφορές αυτές επιβάλλονταν από τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Πέρα από την έντονη συναίσθηση της ταυτότητας με το έθνος και την αντίληψη περί «εθνικού χρέους», η συνολικότερη στάση και αποδοχή που επιδείκνυε η ελληνική κυβέρνηση για το ελληνοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, αποτέλεσαν τους πρακτικούς λόγους υιοθέτησης των ελληνικών αναλυτικών προγραμμάτων.

---

³⁶⁵ Στο ίδιο, σ.72

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Η νεότερη ιστορία της εκπαίδευσης, αλλά και της διοίκησης της εκπαίδευσης των Ελλήνων της Κύπρου, αποτελεί κατά τη γνώμη μου ένα ατόφιο δείγμα χρήσης της εκπαίδευσης για εξυπηρέτηση πολιτικών στόχων. Το αποτύπωμα της πολιτικής επιρροής στην οργανωμένη κυπριακή εκπαίδευση είναι έντονο με την προβολή του εθνικο-πολιτικού πλαισίου διάπλασης του πολίτη και του πολιτειακού συστήματος εν γένει. Τείνω να συμφωνήσω με τον Ζεμπύλα 366, ο οποίος διακηρύσσει, ότι «Το εκπαιδευτικό μας σύστημα, παρά, τις διάφορες παλινδρομήσεις του, είναι ακόμη εξαιρετικά επιτυχημένο όσον αφορά στη συμβολή του στη διαιώνιση του στάτους Κβο των εθνικών και άλλων συναφών ταυτοτήτων». Αναμφίβολα, το εκπαιδευτικό μας σύστημα βρίσκεται σε συνάρτηση και διαρκή δυναμική αλληλεπίδραση με άλλους κοινωνικούς θεσμούς και υποσυστήματα. Επιπλέον, πολλοί εξωγενείς παράγοντες, στοιχεία, αλλά και ιδεολογίες των κατά καιρούς εκπαιδευτικών συστημάτων που εφαρμόστηκαν διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό την παιδεία της Κύπρου. Με τον τρόπο αυτό, η προβολή και η επιβολή του εθνικά προσανατολιζόμενου πλαισίου διάπλασης και εκπαίδευσης του πολίτη, υπήρξε αντικείμενο μιας διαρκούς και μακρόχρονης σύγκρουσης. Σύγκρουσης εξωτερικής, σύγκρουσης ενδοκοινοτικής και αργότερα σύγκρουσης εσωτερικής, ψυχικής ή ακόμα και ενδοπροσωπικής θα έλεγα.

Όπως διαφάνηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε, η γενική αυτή σύγκρουση κατά τη διάρκεια της υπό μελέτη περιόδου (1960-1965), αλλά ακόμα και μέχρι σήμερα, μπορεί να αντικριστεί μέσα από τρεις φακούς. Πρώτος φακός και άξονας ήταν κυρίως η «εξωτερική» θα έλεγε κάποιος, πολιτική σύγκρουση μεταξύ της ελληνοκεντρικής και της κυπροκεντρικής παιδείας, από το 1878 που έγινε η κατάληψη του νησιού από τους Άγγλους, μέχρι το 1960 που η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος. Στην πραγματικότητα σε όλη την περίοδο της βρετανικής αποικιοκρατίας (1878-1959) υπέβασκε στους πολιτικούς χώρους της Κύπρου, μια «σύγκρουση» ή απόλυτη διάσταση μεταξύ του «ελληνοκεντρικού» και του «κυπροκεντρικού» ρεύματος το οποίο απηχούσε τις διαφορετικές προσεγγίσεις τόσο στην εκπαίδευση όσο και ευρύτερα, σε σχέση με το ποια θα έπρεπε να είναι η πολιτική πορεία του νησιού. Έτσι

---

366 Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «Εθνική ταυτότητα και Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε διαιρεμένες κοινωνίες: Μερικοί Αναστοχασμοί για την Κύπρο» στο Δρ Ανδρέας Τσιάκκιρος και Δρ Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.). *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σελ.127

από τη μια πλευρά, συναντά κανείς, την ηγεσία της Εκκλησίας με τις δεξιές πολιτικές ομάδες που προωθούσαν την ελληνοκεντρική πολιτική στην εκπαίδευση, πολιτική που θα γαλουχούσε και θα ενέπνεε τον ελληνικό πληθυσμό της Κύπρου για Ένωση με τη μητέρα πατρίδα, και με πρακτικούς όρους σήμαινε τη χρηματοδότηση και άρα και τη διοίκηση των σχολείων από την Εκκλησία και τους «δορυφόρους» της. Από την άλλη, υπήρχε η αποικιακή κυβέρνηση, η οποία με τα αναλυτικά προγράμματα που επιδίωκε να εφαρμόσει ιδιαίτερα στη δημοτική εκπαίδευση αλλά και τους συγκεντρωτικούς νόμους που επέβαλλε, στόχευε στην κεντρική υπαγωγή της σχολικής εκπαίδευσης, αλλά και της διοίκησης των σχολείων Δημοτικής εκπαίδευσης στο Στέμμα. Κύριο μέσο επίτευξης του πιο πάνω στόχου, ήταν η κρατικοποίηση του επαγγέλματος των δασκάλων, που αποσκοπούσε στη σταδιακή εκπαίδευση των δασκάλων ώστε με τη σειρά τους να φροντίσουν για την καλλιέργεια συναισθημάτων καθυπόταξης και κομπορμιισμού των Ελλήνων Κυπρίων και τη συνακόλουθη μεταβολή τους σε «μικρούς» Άγγλους της περιφέρειας.

Δεύτερος φακός και άξονας μέσα από τον οποίο θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τη σύγκρουση από το 1960 και μετά, είναι ο κοινωνικός-ενδοκοινοτικός. Από τη μια πλευρά πάλι πρωτοστατούσε η Εκκλησία και τα δεξιά πολιτικά κόμματα, που προωθούσαν την κλασική-ελληνοκεντρική εκπαίδευση, στοχεύοντας και πάλι στην αφύπνιση της ελληνικής συνείδησης των Κυπρίων, και από την άλλη τα αριστερής ιδεολογίας κόμματα και οργανώσεις, που απαιτούσαν η εκπαίδευση να συμμορφωθεί προς τα υπάρχοντα πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα της περιόδου που διένυε το νησί, που ήταν πια το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος οπότε και η εκπαίδευση έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ως επιταχυντής της οικονομικής ανάπτυξης της Κύπρου. Εδώ είχαμε και την εμφάνιση της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου στην Κύπρο, με κύριους εκπροσώπους τους υπουργούς της κυβέρνησης Μακαρίου, Οικονομικών Ρένο Σολωμίδα, και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τάσσο Παπαδόπουλο, οι οποίοι αν και ιδεολογικά ανήκαν στη δεξιά, αναδείκνυαν και τόνιζαν τη σημασία της περαιτέρω εξάπλωσης της θετικής/τεχνικής κατεύθυνσης της εκπαίδευσης, για την οικονομική πρόοδο του νησιού, επιδιώκοντας μια νέα πορεία στην παιδεία, με την μετατροπή ορισμένων ανθρωπιστικών σχολείων σε τεχνικές σχολές με αιτιολογικό την αύξηση του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού της Κύπρου (human capital). Όλα αυτά συναντούσαν τη σφοδρή αντίθεση του κύριου εκπρόσωπου της αντίπαλης πλευράς, φανατικού οπαδού της αξίας της κλασικής παιδείας και Υπουργού της Παιδείας, Δρ

Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, που επέμενε στην αξία και προτεραιότητα της καλλιέργειας της ελληνοκεντρικής παιδείας, στους Έλληνες της Κύπρου, διακηρύσσοντας ότι η παιδεία του νησιού θα έπρεπε να συνεχίζει να υπηρετεί τον υπέρτατο εθνικό στόχο, αυτόν της ένωσης. Στην αντίπερα όχθη, ο Τάσος Παπαδόπουλος εξέφραζε τη θέση ότι η εκπαίδευση διατηρώντας τον ελληνικό της χαρακτήρα, θα έπρεπε να τεθεί στην υπηρεσία του ανεξάρτητου κράτους.

Όσον αφορά τη διοίκηση των ελληνικών σχολείων της Κύπρου, μέχρι το 1965, παρέμενε ως κεντρική αρχή η ΕΚΣΚ, και ακολούθως ανέλαβε το Υπουργείο της Παιδείας. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε, ότι πρώτη φορά τη χρονική αυτή περίοδο ιδρύθηκαν εξειδικευμένες σχολές τεχνολογικής κατεύθυνσης οι οποίες εντάχθηκαν καθόλου τυχαία υπό την αιγίδα άλλων Υπουργείων (και όχι του Υπουργείου Παιδείας), όπως του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, υπό τον υπουργό Τάσο Παπαδόπουλο. Τέτοιες σχολές, ήταν Το «Ανώτερο Ξενοδοχειακό Ινστιτούτο» που ήταν η συνέχεια της Κεντρικής Ξενοδοχειακής Σχολής Κύπρου, που ιδρύθηκε το 1965, οι Ειδικές Σχολές, καθώς και «Το Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο», που ιδρύθηκε λίγο αργότερα, το 1967.

Ο τρίτος φακός, μέσα από τον οποίο μπορούμε να δούμε την εκπαίδευση και τη διοίκησή της κατά τη χρονική περίοδο 1960-1965, είναι ο εσωτερικός, ενδοπροσωπικός, ίσως και υπαρξιακός, ο οποίος αντικατοπτρίζει την εσωτερική σύγκρουση και το δίλημμα που άρχισε να αντιμετωπίζει η πλειονότητα των Ελλήνων της Κύπρου. Ένα δίλημμα, θα τολμούσα να πω, αυτοπροσδιορισμού, ανάμεσα στην προβολή και την επικράτηση του εθνισμού και των αξιών που αυτός πρέσβευε για την διαμόρφωση της προσωπικότητας του σύγχρονου Έλληνα πολίτη της Κύπρου, και άρα τη βαρύτητα της εθνικής παράδοσης και του πολιτισμού, της εθνικής υπερηφάνειας, τιμής και επιβίωσης, ενώ από την άλλη πλευρά, της ανάγκης προβολής του «Κυπριωτισμού», της ανεξαρτησίας από όλα τα ελλαδικά θέσμιμα, άρα και στον τομέα της παιδείας και της διοίκησης της, καθώς και της ανάγκης σταδιακής απεξάρτησης από την Ελλάδα ως Εθνικό Κέντρο, αποσκοπώντας στην καθιέρωση, προβολή και κατ' επέκταση νομιμοποίηση του Κυπριακού κράτους και συντάγματος. Η βαθμιαία αυτή απεξάρτηση, από τη σκοπιά αυτή, θα οδηγούσε στην οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου, τον επιτυχή ανταγωνισμό προς τα ξένα προϊόντα, αλλά και τη δημιουργία θέσεων εργοδότησης και κατ' επέκταση, ανταπόκρισης προς τις τεχνικές και τεχνολογικές ανάγκες της εποχής, με προοδευτική απομάκρυνση από την κλασική

παιδεία και σταδιακή μετακίνηση προς μια πιο τεχνοκρατική κατεύθυνση. Βέβαια, αποτελεί κοινό τόπο ότι μακριά από τις ποικιλόμορφες ιδεολογικές αντιλήψεις, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, είχε τεράστια επιρροή σε αυτό της Κύπρου, πάνω στο οποίο στην ουσία ήταν θεμελιωμένο, χωρίς ασφαλώς να αγνοούνται αποφάσεις διεθνών οργανισμών που ασχολούνταν συστηματικά με την εκπαίδευση, όπως η Ουνέσκο ή και επιδράσεις από άλλα εκπαιδευτικά συστήματα όπως εκείνο του Ηνωμένου Βασιλείου, ή των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής.

Αυτό το συγκρουσιακό τρίπτυχο, είχε ως συνέπεια, στην Κύπρο να παραμένει ως υπερέμφαση, η συνάφεια εκπαίδευσης και πολιτικής πλεύσης, με παράλληλο υπερτονισμό της ιδέας του πολιτικού χώρου καθώς και του οικείου πολιτικού πεδίου, ενώ όλος ο υπόλοιπος σύγχρονος κόσμος εισερχόταν σε μια μεταμοντέρνα περίοδο παιδείας και κατάρτισης.

Όπως έχουμε εξετάσει, στις 16 Αυγούστου του 1960, μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, και σύμφωνα με το άρθρο 87 του Συντάγματος, εγκαθιδρύθηκαν δύο χωριστές Κοινοτικές Συνελεύσεις, οι οποίες ασκούσαν το γενικό έλεγχο και τη διοίκηση του συστήματος της δημόσιας εκπαίδευσης. Η διοικητική δομή που το Υπουργείο Παιδείας παρουσιάζει μέχρι και σήμερα, στην ουσία παραμένει η ίδια όπως όταν πρωτοσυστάθηκε, απλά ενσωματώνει κάποιες αλλαγές, που ακολούθησαν τη διάλυση της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου.

Η παραδοξότητα που συναντά κανείς στην προκειμένη περίπτωση, της πρώτης σύστασης των φορέων διοίκησης της εκπαίδευσης, κατά την άποψή μου, έγκειται στο ότι το νεο-τευχθέν Κυπριακό κράτος ανκαι ανεξάρτητη νομική οντότητα, δεν αφέθηκε ποτέ ελεύθερο να εξασφαλίσει τη νομιμοποίησή του, μέσω του κατεξοχόν νομιμοποιητικού θεσμού ενός κράτους που είναι η εκπαίδευση, αφού ως προς τα εκπαιδευτικά ζητήματα η Παιδεία του τόπου και η Διοίκησή της, αφηνόταν στις δύο Εθνικές Κοινοτικές Συνελεύσεις προκρίνοντας έντονη σύνδεση με τις επιμέρους «μητέρες πατρίδες». Αυτό από μόνο του συνιστούσε μια παραδοξότητα και ένα μηχανισμό αυτοκαταστροφής, αφού η εκπαίδευση, αντί να σφυριλατεί τα θεμέλια της νέας ανεξάρτητης κρατικής ταυτότητας και να συμβάλλει στην κοινωνική αποκατάσταση και ένταξη, αντιστρατευόταν την Ανεξαρτησία και το ίδιο το κράτος εν γένει. Με τον τρόπο αυτό, η προσπάθεια καθιέρωσης της νέας πολιτικής πραγματικότητας που θα συνέβαλλε στην κοινωνική νομιμοποίηση της ανεξάρτητης

Δημοκρατίας, όσον αφορά την ελληνοκυπριακή πλευρά, ακροβατούσε μεταξύ των οπαδών της ελληνοκεντρικής κατεύθυνσης και του ενωτικού οράματος, όπως συνέβαινε άλλωστε για πολλές δεκαετίες από τη μια, με προεξάρχοντα τον Δρ Κωνσταντίνο Σπυριδάκι και της αναγέννησης του κυπροκεντρικού ρεύματος με τα νέα πολιτικά δεδομένα της μετα-ανεξαρτησιακής περιόδου από την άλλη, με κύριους εκπροσώπους της υπουργικά στελέχη της νέας κυβέρνησης.

Το κυπριακό Υπουργείο Παιδείας, που ιδρύθηκε μόλις το 1965 (λόγω μη συμπερίληψης στο Σύνταγμα), 5 χρόνια αργότερα από τα υπόλοιπα υπουργεία, με βάση το δίκαιο της ανάγκης μετά τη διάλυση της ΕΚΣΚ, τις διακοινοτικές ταραχές και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων αξιωματούχων από την κυβέρνηση, είχε γενικότερα πολύ περιορισμένη δυνατότητα καθορισμού, εκπαιδευτικής πολιτικής λόγω του αυστηρά εθνοκοινοτικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης στην Κύπρο, όπως του κληροδοτήθηκε, με την πρόταξη του εθνικού και του ιδεολογικού άξονα, έναντι των άλλων παραμέτρων.

Διαπιστώνουμε ότι, η απουσία θεσμικών δομών στο νεότευκτο Υπουργείο Παιδείας, η αργοπορημένη λειτουργία του σε σχέση με τα άλλα υπουργεία, η έλλειψη ορθολογιστικής και επιστημονικής κουλτούρας, καθώς και η κατά κάποιον τρόπο ατροφική δημιουργικότητα που επέφερε η μη «πρωτογενής» χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής, το έκανε να λειτουργεί λίγο ως πολύ, ως παραφυάδα, ή ως διάλεκτος της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής και του ελληνικού Υπουργείου της Παιδείας.

Επιπρόσθετα το Κυπριακό Υπουργείο Παιδείας ήταν φορέας μιας αντίφασης, εμφανούς από τη γένεση του ακόμα και αναφέρομαι στην απουσία του υπερκοινοτικού χαρακτήρα που θα έπρεπε εκ των πραγμάτων, έστω επιφανειακά, να παρουσιάζει, προκειμένου να ενταχθεί λειτουργικά σε ένα δικοινοτικό κρατικό φορέα. Όπως είναι γνωστό, μετά την ανεξαρτησία, όλες οι κυπριακές κυβερνήσεις, έσπευσαν να υπογράψουν με την Ελλάδα, σχετικά με την εκπαίδευση μνημόνια, επιδιώκοντας την απρόσκοπτη συνεργασία στον εκπαιδευτικό τομέα. Έτσι η «αποαποικιοποίηση» της κυπριακής εκπαίδευσης στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας αντικαταστάθηκε από μια ολική μεταλαμπάδευση της Ελληνικής Παιδείας στο νεότευκτο «Ελληνοκυπριακό» ή καλύτερα μονοκοινοτικό Έθνος-κράτος. Η ομοιομορφία μεταξύ του νεοϊδρυθέντος Κυπριακού και του Ελλαδικού

εκπαιδευτικού συστήματος δεν περιορίστηκε στο διοικητικό–οργανωτικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας, αφού η κυριαρχούσα αντίληψη θεωρούσε την Κυπριακή εκπαίδευση-παιδεία, ταυτόσημη με την Ελλαδική σε ιδεολογικό, φιλοσοφικό υπόβαθρο αλλά και προσανατολισμό. Έτσι, ομοιότητες μεταξύ των δύο συστημάτων διακρίνονται: (α) στη δομή και διάρθρωση του σχολικού συστήματος, δηλαδή στους τύπους σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και (β) στον προσανατολισμό, δηλαδή τους σκοπούς και στόχους, στα προγράμματα σπουδών (curricula), την παιδαγωγική - διδακτική διαδικασία, και γενικά στη «φιλοσοφία» του εκπαιδευτικού συστήματος.

Συνοψίζοντας, η σε βάθος ανάλυση και ιστορική αρχειακή έρευνα στην οποία προέβηκα και η οποία παρουσιάζει την εκπαιδευτική πολιτική της επισκοπούμενης περιόδου, 1960-1965, δείχνει ότι αυτή μπορεί ενδεχομένως να διακριθεί σε τρεις υποενότητες: α) στην πρώτη, η οποία, πραγματοποιείται κατά τη μεταβατική περίοδο, 1959-1960, όπου επιχειρείται, μια «τάχιστη» ελληνοποίηση της κυπριακής εκπαίδευσης με τον ενθουσιασμό του καταπιεσμένου Έλληνα της Κύπρου, που κερδίζει την ελευθερία του, μετά από αιώνες σκλαβιάς, και στην πράξη μεταφράζεται στην απόρριψη των στοιχείων που εισήγαγε η αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική. Εδώ συγκαταλέγεται η απόφαση της ΕΚΣΚ για αποκλεισμό της αγγλικής γλώσσας από τη δημόσια εκπαίδευση, η άμεση αναθεώρηση του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος και η μετατροπή του Διδακταλικού Κολλεγίου σε Παιδαγωγική Ακαδημία,³⁶⁷ β) τη δεύτερη, (1961-1963) όπου οι τοπικές συνθήκες προσλαμβάνονται ως άξιες συμπερίληψης στα εκπαιδευτικά ζητήματα τα οποία ως εκ τούτου τυγχάνουν μερικής διαφοροποίησης από τα εκπαιδευτικά πράγματα στην Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο η εκπαίδευση αυτονομείται μερικώς κατά τη συγκεκριμένη περίοδο αποσκοπώντας στην νομιμοποίηση της νέας ανεξάρτητης κρατικής οντότητας μέσα από την προβολή του πνευματικού πλούτου, αλλά και της εκπαιδευτικής δυναμικής των Κυπρίων. Έτσι την περίοδο αυτή αναπτύχθηκαν εντόπια αναλυτικά προγράμματα και σχολικά βοηθήματα αλλά επιπλέον εισήχθησαν και εφαρμόστηκαν παιδαγωγικές πολιτικές και πρακτικές από χώρες του εξωτερικού, κυρίως της Δύσης, χωρίς να εξετάζεται αν η Ελλάδα τις υιοθετεί ή όχι, και γ) την

---

367 Κρατικό Αρχείο, Φάκ. Ε 11/97, Σχέδιο 118, 9 Ιουλίου 1963, [«Η ΕΚΣΚ αποφασίζει, ότι το προσεχές σχολικό έτος 1963-64, θα λειτουργήσει τρίτο έτος εξειδίκευσης στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου»]

χρονική περίοδο της «πλήρους ταύτισης» (1964-65), όπου με την παρέμβαση του Κύπριου Υφυπουργού Παιδείας στην Ελληνική Κυβέρνηση Γεώργιου Παπανδρέου, Λουκή Ακρίτα, προωθήθηκε η πλήρης ταύτιση της Ελληνικής Παιδείας με την παιδεία που προσφερόταν στην Κύπρο. Παρά την θεωρητική αποδοχή της ταύτισης αυτής, από τον ισχυρό άντρα της κυπριακής εκπαίδευσης, Πρόεδρο της ΕΚΣΚ, και μετέπειτα Υπουργό της Παιδείας, Δρ Κωνσταντίνο Σπυριδάκι, που αντίκριζε την εν λόγω πρόταση, ως αυτονόητο εθνικό καθήκον, εντούτοις, η ταύτιση αυτή, παρέμεινε τελικά ρητορική και ακολούθησε την ταραγμένη πολιτικά, περίοδο των δικοινοτικών ταραχών και της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων από τον κοινό κρατικό κορμό.

Λίγα χρόνια μετά την «κρατικοποίηση» του συστήματος το Κυπριακό Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε ότι: (α) «Η ελληνική κυπριακή εκπαίδευση σκοπό είχε και έχει την αγωγή βάσει του ιδεώδους του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού. (β) Η ελληνική κυπριακή εκπαίδευση πάντοτε υπήρξε και θα εξακολουθεί να είναι προσαρμοσμένη στην ελληνική εκπαίδευση. (γ) Ορισμένες παραλλαγές επιβάλλονται για αντιμετώπιση τοπικών συνθηκών και αναγκών, οι οποίες όμως δε θα αλλοιώσουν τους πιο πάνω σκοπούς και θα αποφασίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο».³⁶⁸ Έτσι, λόγω κάποιων ιδιαίτερων τοπικών πολιτικών συνθηκών και της προώθησης της «θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου», παρουσιάστηκαν κάποιες διαφοροποιήσεις - παρεκκλίσεις από το «εθνικό κέντρο».

Παρόλα αυτά, σε όλη αυτή την περίοδο υπήρξαν και σημαντικές μεταβολές και διαφοροποιήσεις στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα σε σχέση με το ελλαδικό, λόγω κυρίως των διαφορετικών διοικητικών και οικονομικών δεδομένων της Κύπρου, σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: α) σε επίπεδο δομών (π.χ τη συγκρότηση του Υπουργείου Παιδείας, τους τύπους σχολείων κ.ά), β) σε επίπεδο εκπαιδευτικού περιεχομένου (π.χ διαφοροποιημένα Αναλυτικά προγράμματα) και γ) σε επίπεδο εκπαιδευτικής νομοθεσίας.

Όλες οι πιο πάνω επιμέρους διαφοροποιήσεις, γίνονταν αποδεκτές, από την Ελλάδα, εφόσον η σκοποθεσία και η ελληνοκυπριακή εκπαιδευτική πορεία δεν εκτροχιαζόταν, παραμένοντας στις ράγες του «εθνικού κέντρου», ενώ όλες οι διαφοροποιήσεις που προωθούνταν από τις διάφορες ελληνικές κυβερνήσεις εφαρμόζονταν στην Κύπρο είτε αυτούσιες είτε με κάποιες μικροαλλαγές που δεν

---

³⁶⁸ Χρυσόστομος Σοφιανός, *Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής*, Λευκωσία, 1977, σελ.119.

επιρρέαζαν τον χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Όπως διαφάνηκε μέσα από την ανάλυση που προηγήθηκε, το θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης και εποπτείας της εκπαίδευσης στη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία ανέδειξε τα χαρακτηριστικά ενός συγκεντρωτικού, γραφειοκρατικού και δύσκαμπτου κρατικού συστήματος, παρόμοιου του Ελληνικού.

Σήμερα, 56 χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Παιδείας, στόχος εξακολουθεί να παραμένει «η καλλιέργεια της ελληνικής συνείδησης και η ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας της κυπριακής νεολαίας με ταυτόχρονη ενίσχυση της κρατικής οντότητας της Κύπρου.

Η αξιοσημείωτη πρόοδος που συντελέστηκε με την ποιοτική και ποσοτική αλματώδη ανάπτυξη της εκπαίδευσης, δείχνει τη σημασία που η κυπριακή εκπαίδευση απέδωσε εξαρχής στη θεμελίωση και ενίσχυση της εκπαίδευσης από το 1960 μέχρι σήμερα, παρά τις ιδεολογικές αμφιταλαντεύσεις ανάμεσα στην «ακολουθητέα» και «ακολουθούμενη» πολιτική ή την πλήρη ή μερική ταύτιση προς τα δεδομένα της Ελλαδικής εκπαιδευτικής πολιτικής, του λεγόμενου «εθνικού κέντρου».

Ολοκληρώνοντας, αυτό που εξάγεται αβίαστα ως συμπέρασμα είναι ότι η βαθύτερη γνώση του εκπαιδευτικού μας παρελθόντος, αποτελεί την πυξίδα στην πορεία επαρκούς αξιοποίησης της σοφίας, που κερδήθηκε από τα όσα προηγήθηκαν, με σκοπό η ίδια αυτή η ιστορική έρευνα να συμβάλει στον ορθότερο σχεδιασμό της μελλοντικής εκπαιδευτικής μας πολιτικής. Άλλωστε, η εκπαιδευτική πολιτική, ενός κράτους δεν απεικονίζει αποκλειστικά το κοινωνικό συγκείμενο, αλλά, ταυτόχρονα συνιστά μια συνέργεια λόγου και πράξης, αλλά και συνδιαλλαγής με το ιστορικό μας παρελθόν. Μέσα από αυτή τη συνδιαλλαγή, αποκτούμε την ικανότητα κριτικής, πάνω στις αδυναμίες αλλά και τις δυνατότητες μας, αλλά και τις επιτυχημένες ή μη ενέργειες μας, αποσκοπώντας στον επιτυχή σχεδιασμό της μελλοντικής μας εκπαιδευτικής πορείας.

Η σοφία που αναδύεται μέσα από το ιστορικό μας παρελθόν, προβάλλει ακέραια κάθε φορά που προσπαθούμε να εισχωρήσουμε στον πλούτο του, ενώ εξερευνώντας τα ίχνη και τα αποτυπώματα που άφησε, μπορούμε να διαβάσουμε

και να ανιχνεύσουμε τα μηνύματα και τις συμβουλές που θέλουν να μας μεταφέρουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αρχείο Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, Φάκελος Στ' 7, [Αρχείο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου]

Αρχείο ΠΟΕΔ/[Κ 54, 1964, «Η Ελληνική κυβέρνηση υπέρ πλήρους ενοποίησης της Παιδείας Κύπρου-Ελλάδος», 8 Μαρτίου 1964]

Κρατικό Αρχείο Ελλάδας, [1964, Ε11/444]

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, [Φάκ. Ε11/444, «Επιστολή Σπυριδάκι», Λευκωσία, 30 Ιουνίου 1966]

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 14/2/1966, Φάκ. Ε14 /299, [Μνημόνιον], Υπουργείο Εξωτερικών, Λευκωσία, 14 Φεβρουαρίου 1966

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1965, Φάκ. Ε11/444, «Πρακτικά Γραμματείας Υπουργικού Συμβουλίου», Λευκωσία, 17 Ιουνίου 1965.

Κρατικό Αρχείο Ε11/444, Γεωργιάδης Κλεάνθης, Λευκωσία 17 Μαΐου 1965.

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1963, Φάκ. Ε 11/97, Σχέδιο 118, «Η ΕΚΣΚ αποφασίζει, ότι το προσεχές σχολικό έτος 1963-64, θα λειτουργήσει τρίτο έτος εξειδίκευσης στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου», Λευκωσία, 9 Ιουλίου 1963.

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, 1964, Φάκ. Ε11/444, Λευκωσία, 19 Ιουνίου 1964.

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, Ε 10/2, ΕΚΣΚ «Πρακτικά 38^{ης} Συνεδρίασεως ΕΚΣΚ», Λευκωσία 1961.

«Νόμος 2/1960, περί Επιτροπής Επιλογής και Διοικήσεως», *Παρ. Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, Λευκωσία 25 Νοεμβρίου 1960

«Νόμος 7/1960 περί Οργανώσεως του Γραφείου Παιδείας», *Παρ. Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας* και «Νόμος 32/1961 περί Οργανώσεως του Γραφείου Παιδείας», Λευκωσία 11 Ιανουαρίου 1961.

«Νόμος 6/1962 περί Οργανώσεως του Γραφείου Παιδείας (τροποποιητικός) του αρχικού νόμου 7/1960», *Παρ. Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Αρ.145, Λευκωσία 16 Απριλίου 1962, Μέρος ΙΙ, «Κοινοτικοί Νόμοι Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως», σ. 23-24.

«Νόμος 12 περί Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως και Περί Υπουργείου Παιδείας», *Παρ.Ι, Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, Αρ. 398, Ν. 12/1965, Λευκωσία 1 Απριλίου 1965, σ. 324-325.

«Πρακτικό 1^{ης} συνεδρίας Υπουργικού Συμβουλίου 31.09.1960», ιστοσελίδα Γραμματείας Υπουργικού Συμβουλίου, Κυπριακή Δημοκρατία, Ιούνιος 2020.

http://www.cm.gov.cy/cm/cm.nsf/index_gr/index_gr?opendocument, όπως ανακτήθηκε τον Ιούνιο του 2020.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, Ανακοινωθέν 6/19 Ιουλίου 1965, «Απάντησις του Υπουργού Παιδείας εις ερώτησιν του Ρ.Ι.Κ.» και «Ομαλωτέρα η και αποδοτικωτέρα η λειτουργία των σχολείων. Νέοι τύποι σχολείων δέον να ιδρυθούν». Ανακοινώσεις του Υπουργού Παιδείας Κωνσταντίνου Σπυριδάκι.

Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, Ανακοινωθέν 12 Δεκεμβρίου 1965, «Η Εξ Ελλάδος βοήθεια προς την ελληνικήν παιδείαν της νήσου».

Αρχείο-Ιδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, «Σύντομος έκθεσις διά τα εκπαιδευτικά θέματα της Κύπρου», Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1964,
https://ikk.gr/volume_10OCR_low_IKK,όπως ανακτήθηκε τον Ιούνιο του 2021

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Η Καθημερινή, «Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας», Αθήνα 19 Φεβρουαρίου 2015.

Ελευθερία, Λευκωσία 13 Νοεμβρίου 1960.

«Εντολή του Προέδρου Μακαρίου, Ο Δρ Σπυριδάκης ανέλαβεν από της χθες το Υπουργείον Παιδείας», *Ελευθερία*, Λευκωσία 1 Απριλίου 1956.

Επίσημος Εφημερίδα της Δημοκρατίας, 1^ο Παράρτημα αρ. 398, Ν. 12/1965, «Ο Περί Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως και Περί Υπουργείου Παιδείας Νόμος», 31 Μαρτίου 1965.

Επίσημος Εφημερίδα της Δημοκρατίας, 3^ο παράρτημα, αρ. 98, 31 Μαρτίου 1965.

Επίσημος Εφημερίδα της Δημοκρατίας, 4^ο παράρτημα, αρ.333, 9 Ιουλίου 1964.

Η εφημερίδα του Λαού, Λάρνακα Οκτώβριος 1910.

Η Καθημερινή, Λευκωσία 05 Ιουνίου 2016.

«Θα μας επεβάλλετο ο Τουρκισμός», *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 21 Φεβρουαρίου 1964.

Κοκκινόφτας Κωστής, «Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο», *Ο Πολίτης*, Λευκωσία 30 Σεπτεμβρίου 2001.

Κούρος Ανδρέας, «Η Κυπριακή εκπαίδευσις αναπόσπαστον τμήμα της Εθνικής Παιδείας», *Ελευθερία*, Λευκωσία 14 Οκτωβρίου 1972.

Le Monde, Παρίσι 10 Ιανουαρίου 1964.

Νέον Έθνος, Λάρνακα 27 Αυγούστου 1910.

Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 8 Ιανουαρίου 2018.

Ο Φιλελεύθερος, Λευκωσία 30 Αυγούστου 2020.

Παπαδόπουλος Τάσος, «Συνέντευξη», *Η Ελευθερία*, Λευκωσία 26 και 28 Ιουλίου 1967.

Πιμπίσης Αντρέας, «Έτσι οικοδομήθηκε το Κυπριακό κράτος», *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 4 Οκτωβρίου 2020.

Φιλίππου Λοΐζος, «Το Εκπαιδευτικόν», *ΠΑΦΟΣ*, Πάφος 28 Ιουνίου 1923.

Παπανούτσος Ευάγγελος, «Κλασικά γράμματα ή τεχνικές σπουδές;», *Το Βήμα*, Αθήνα 14 Νοεμβρίου 1963.

Σχίζα Μαρίνα, «Αριστείδης Κουδουνάρης», *Ο Πολίτης*, Λευκωσία 29 Δεκεμβρίου 2018.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Περί εκπαιδευτικής πολιτικής», *Ο Αγών*, Λευκωσία 1 Νοεμβρίου 1970.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Συνέντευξη τύπου», *Ο Αγών*, Λευκωσία 1 Νοεμβρίου 1970.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδαμίδης Πάνος, «Εξουσία και Παιδεία», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 26, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία 1985, σ.13-20

Αζίνας Ανδρέας, *50 Χρόνια Σιωπής-η Ώρα της Αλήθειας*, τμ. Α', Λευκωσία 2001.

Επιστολή ΑΚΕΛ, στον Καδή με τις θέσεις του για Σύστημα διορισμών, Επιμόρφωση, και Αξιολόγηση», 5 Φεβρουαρίου 2015: *Paideia-news*. Ανακτήθηκε από <http://www.paideia-news.com/index.php?id=109&hid=15439&url>, 2015^α.

Αλτουσέρ Μπαλιμπάρ και Πουλαντζάς Εντελμάν (επιμ.), *Συζήτηση για το κράτος*, Αγώνας, Αθήνα, 1980.

Anderson Benedict, *Φαντασιακές κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα 1977, *Εκπαίδευση και συγκρότηση του κράτους – Η ανάδυση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ*, Gutenberg, Αθήνα 2010.

Αργυρίου Σοφία, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την τελευταία περίοδο της Αγγλοκρατίας*, Ασίνη, Αθήνα 2017.

Βενιαμίν Χριστόδουλος, *Τα δύσκολα χρόνια. Αναμνήσεις μιας ζωής*, Εκδόσεις Επιφανίου, τμ. Α', Λευκωσία, 2008.

Βλάχος Άγγελος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 2003.

Βολονάκης Μιχαήλ, *Η εκπαίδευσις εν Κύπρω από της αγγλικής κατοχής: 1878-1912*, Εκδόσεις Μιχ. Μαντζεβελάκης, Αθήνα 1913.

Βουρβέρης Κωνσταντίνος, *Κλασική Παιδεία και ζωή*, Ελληνική Ανθρωπιστική Εταιρεία, Αθήνα 1969.

Βράχας Φρίξος, «Κωνσταντίνος Σπυριδάκις», στο Κ. Χρυσάνθης (επιμ.), *Μνήμη Κωνσταντίνου Σπυριδάκι*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1977.

Βράχας Φρίξος, «Κωνσταντίνος Σπυριδάκις», *Πνευματική Κύπρος*, ΙΖ', Λευκωσία 1976, σ. 76-84.

Βράχας Φρίξος, «Νεοελληνική πορεία», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τχ Η', Λευκωσία 1968, σ.6-18

Βράχας Φρίξος, «Γενική Μέση και Ανωτέρα Εκπαίδευσις- Έκθεσις σχολικού Έτους 1965-66», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Ζ', τχ 10 Λευκωσία, 1965, σ. 1-2.

Βράχας Φρίξος, «Προβλήματα και κατευθύνσεις της Ελληνικής Παιδείας στην Κύπρον», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, Γ', Λευκωσία, 1961, σ.3-14

Γεωργής Γιώργος, «Οι απαρχές του κυπριακού εθνικού κινήματος», στο Ιω. Θεοχαρίδης (επιμ.), *Κύπρος-Το πολιτιστικό της πρόσωπο διαμέσου των αιώνων*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2003, σ. 175-176

Γεωργιάδης Κλεάνθης, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία 1978.

Γεωργιάδης Κλεάνθης, «Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις (Βουλή) Κύπρου», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Στ', τχ. 30, Λευκωσία, 1965, σ. 241-251.

Γρίβας-Διγενής Γεώργιος, *Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-59*, Αθήνα 1972.

Green Andy, *Εκπαίδευση και συγκρότηση του κράτους – Η ανάδυση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ*, μτφρ. Παναγιώτης Κιμουρτζής και Γλυκερία Μανιώτη, Gutenberg, Αθήνα 2010.

Δαμανάκη Μαρία, Βασίλειος Κουλαϊδής, Αλέξης Κόκκος, Κωνσταντίνος Λάμνιας, και Κωνσταντίνος Δημόπουλος, *Ανοικτό στην κοινωνία σχολείο*, Αθήνα, 2006.

Δημαράς Αλέξης, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*. Τεκμήρια Ιστορίας 1895-1967, τμ. Β', Ερμής, Αθήνα 1988.

Εκκλησιαστικός Κήρυξ, τεύχος ΙΒ', Λάρνακα 1911.

Επετηρίδα ΠΑΚ, τμ. 15, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1973-1974.

Επετηρίδα ΠΑΚ, τμ. 13, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1971-1972.

Επετηρίδα ΠΑΚ, τμ. 11, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1969-1970.

Επετηρίδα ΠΑΚ, τμ. 1, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1959-1960.

Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας www.moec.gov.cy, όπως ανακτήθηκε στις 6 Νοεμβρίου 2021.

Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, *Ετήσια Έκθεση 2004*, Τυπογραφείο Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία 2005.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «Εθνική ταυτότητα και Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε διαιρεμένες κοινωνίες: Μερικοί Αναστοχασμοί για την Κύπρο» στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016.

Zurcher Eric Zan, *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*, μτφρ. Β. Κεχριώτης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

Ηλιάδης Μάνος, *Το Απόρρητο Ημερολόγιο της ΚΥΠ για την Κύπρο*, Σιδέρης, Αθήνα 2007.

Ηρακλείδου Αντιγόνη, «Εκπαίδευση και πολιτική στα χρόνια της Αγγλοκρατίας, 1878-1945», Σειρά διαλέξεων *Μίλα Μου Ιστορικά*, 26 Ιουνίου 2020.[Ανακτήθηκε από https://www.audible.com/pd/1878-1945-Podcast/B08PHZG7V4?ref=a_pd_Podcas_c1_1Asin_0_5, στις 15 Ιουνίου 2021].

Ηρακλείδου Αντιγόνη, *Imperial Control in Cyprus: Education and Political Manipulation in the British Empire*, Tauris I.B, London, 2017

Θεοδωρίδης Πέτρος, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, Έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη 2004.

Θρασυβούλου Μάριος, *Ο Εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων: Από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία (Όψεις, τάσεις και ο ρόλος της Αριστεράς)*, Επίκεντρο, Αθήνα 2017.

Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το Κυπριακό πρόβλημα, Πορεία προς τη χρεοκοπία*, Παπαζήση, Αθήνα 1975.

Ιωαννίδου-Κουτσελίνη Μαίρη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των αρχαίων ελληνικών στην Κύπρο*, Γρηγόρη, Αθήνα 1997.

Ιωαννίδης Ουράνιος, «Η ενιαία εκπαίδευση Ελλάδας-Κύπρου», στο *Η Ενιαία Εκπαίδευση Ελλάδας-Κύπρου*, Έκδοση Επαρχιακής Επιτροπής Διευθυντών Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Λευκωσία 2000, σ. 68-87.

Ιεροκηπιώτης Κώστας, *Η Ελληνική Εκπαίδευση στην Επαρχία Πάφου(1878-1960): Συμβολή στην Ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου*, Λευκωσία 2004.

Καδής Κώστας, «Όραμα Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την επόμενη δεκαετία», στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ.265-273

Καζαμιάς Γιώργος και Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου (επιμ), *Η Κύπρος τον εικοστό αιώνα: Κράτος, Κοινωνία και Οικονομία, Γ' Ημερίδα Ιστορικού Αρχείου Τράπεζας Κύπρου*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, Λευκωσία 2016.

Κασίνης Γ. Ιωάννης, *Απομνημονεύματα του Αγώνα της ΕΟΚΑ*, Ταμασός, Λευκωσία 2007.

Κασιουλής Ιωάννης, *Χρονικό μιας νέας εποχής της Κύπρου: η πολιτεία, η Εκπαίδευση και γενικά η ζωή και οι Αγώνες του Κυπριακού λαού στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα*, Λευκωσία 2004.

Κασουλίδης Ανδρέας, *Πολιτική, Εκπαιδευτική Πολιτική και Διδασκαλικός Συνδικαλισμός στην Κύπρο (1960-1974): Ο Λόγος και η Δράση της Παγκύπριας Οργάνωσης Ελλήνων Διδασκάλων στην πρώτη κρίσιμη δεκαετία του ανεξάρτητου κράτους*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2016.

Κασουλίδης Ανδρέας, *Νέο Σύστημα διορισμών στην Εκπαίδευση (ΝΣΔΕ): Η μεταρρύθμιση που άργησε*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία 2018.

Κεφάλια Μιχαλίνα, «Μαζικοποίηση στην Εκπαίδευση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», στο Χρ. Αργυρού (επιμ.), *Μαζικοποίηση στην Εκπαίδευση*, Εκπαιδευτικός Μεταρρυθμιστικός Όμιλος, Λευκωσία 1986, σ.82-83

Κιζιλγιουρέκ Νιαζί, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009.

Κιζιλγιουρέκ Νιαζί, *Κύπρος: το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 1999.

Κιζιλγιουρέκ Νιαζί, *Η Κύπρος πέραν του Έθνους*, Κασουλίδης, Λευκωσία 1993.

Κιτρομιλίδης Μίκης, *Κείμενα*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1983.

Κιτρομιλίδης Πασχάλης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου: Κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης και Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, Εστία, Αθήνα 2000, σ.79-90

Κληρίδης Ελευθέριος, «Μια συγκριτική ανάγνωση της Εκπαιδευτικής Πολιτικής στην Κύπρο», στο Ανδρέας Τσιάκκικρος-Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ.51-63

Κονομής Νικόλαος, «Προσφώνηση στην κήρυξη των εργασιών του Ε΄ Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου του ΕΜΟΚ», στο Χρ. Αργυρού και Κάτια Χατζηδημητρίου (επιμ.), *Είκοσι χρόνια κυπριακής εκπαίδευσης: Επιτεύγματα και προοπτικές*, Εκπαιδευτικός Μεταρρυθμιστικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1981, σ.27-32

Κούρος Ανδρέας, *Δωρεάν εκπαίδευσις μέχρι του 15^{ου} έτους*, Υπουργείο Παιδείας, Λευκωσία 1970.

Κούρος Ανδρέας, «Τάσεις και προοπτικά εις την στοιχειώδη εκπαίδευσιν» *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Η΄, τχ. 5, Λευκωσία, 1968, σ.70-78

Κουτσελίνη-Ιωαννίδου Μαίρη, «Τα Αναλυτικά Προγράμματα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου (1959-1993) και οι κοινωνικο-πολιτικές τους διαστάσεις», στο *Η Παιδεία στην αυγή του 21ου αι.: 2^ο Διεθνές Συνέδριο*, Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης, Λευκωσία 2003, σ.203

Κουτσελίνη-Ιωαννίδου Μαίρη, *Το Αναλυτικό Πρόγραμμα ως προϊόν και ως πράξη*, Λευκωσία 1997.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τμ. 1, Εστία, Αθήνα 1985.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Το κυπριακό πρόβλημα 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Κυπριακή Εκπαίδευσις, Διμηνιαίο Παιδαγωγικόν Περιοδικόν-Έκδοσις Γραφείου Ελληνικής Παιδείας.

Κωνσταντινίδης Κωνσταντίνος, *Η Αγγλική Κατοχή τής Κύπρου*, Αθήνα 1930.

Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας-Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα 2011.

Κωνσταντίνου Αργυρός, *Πώς θα διευθύνεις αποτελεσματικά το σχολείο σου*, Λευκωσία 2005.

Λάμπρου Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού: Τα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία 1960-2004*, Εν Τύποις, Λευκωσία 2004.

Λοϊζίδης Σάββας, *Ατυχη Κύπρος*, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 1980.

Mallinson William, *Κύπρος: Ιστορική Επισκόπηση – Cyprus: A Historical Overview*, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία 2011.

Μαραθεύτης Μιχαλάκης, «Ομιλία επί τη λήξει των μαθημάτων», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 13, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 1971-72, σ. 54-55.

Μαραθεύτης Μιχαλάκης, *Το Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Σταθμοί και θέματα*, Λευκωσία 1992.

Μαρκατζής Ηλίας, «Η επίδραση των οικονομικών παραγόντων στην επιλογή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο: Σύγκριση Μέσης Γενικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης», στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου, *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ.170-176

Μάτσης Στέλιος, «Μαζικοποίηση στην Εκπαίδευση: Οικονομικές πτυχές και επιπτώσεις», στο Χρήστος Αργυρός (επιμ.), *Μαζικοποίηση στην Εκπαίδευση*, Εκπαιδευτικός Μεταρρυθμιστικός Όμιλος, Λευκωσία 1986.

Μαυράτσας Καίσαρας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο*, Κατάρτι, Αθήνα 1998.

Μαυράτσας Καίσαρας, *Εθνική ομοψυχία και πολιτική ομοφωνία*, Κατάρτι, Αθήνα 2003.

Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.

Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1985)*, Gutenberg, Αθήνα 1991.

Μπουζάκης Σήφης, Τζήκας Χρήστος, και Κώστας Ανθόπουλος, *Η κατάρτιση των δασκάλων – διδασκαλισσών και των νηπιαγωγών στην Ελλάδα*, τμ Β: *Η περίοδος των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και των Σχολών Νηπιαγωγών (1993-1990)*, Gutenberg, Αθήνα 1998.

Μυριανθόπουλος Κλεόβουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946.

Νεάρχου Νεάρχος, *Μακάριος: Δραματική πορεία*, Εκδόσεις Ιεράς Μητρόπολης Πάφου, Πάφος 2021.

Νικηφόρος, Μητροπολίτης Κύκκου και Τηλλυρίας, «Χαιρετισμός στο Φιλολογικό Μνημόσυνο του Κωνσταντίνου Σπυριδάκη», *Ενατενίσεις*, τχ. 13, (Ιανουάριος-Απρίλιος) 2011, σ. 195-202

Nomalizio Malefo, «Η εκπαιδευτική κρίση», στο Ιωάννης Πυργιωτάκης και Ιωάννης Κανάκης (επιμ.), *Παγκόσμια κρίση στην Εκπαίδευση*, Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σ.197-226

Νόμος 31, Περὶ Κοινωνικῶν Ασφαλίσεων (1956) στο: Πολύβιος Γ. Πολυβίου «Η σύμβαση εργασίας στο κυπριακό δίκαιο», Χρυσαφίνης και Πολυβίου, τμ Α', Λευκωσία 2016, σ.50

Οικονομίδης Χριστοφής, *Απομυθοποιημένη Ιστορία του Κυπριακού τα τελευταία 50 έτη*, Λευκωσία 1993.

Ουνέσκο, *Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος της Κύπρου*, Διεθνές Ινστιτούτο για τον Εκπαιδευτικό Σχεδιασμό, Ουνέσκο, Παρίσι 1997.

Παπαγεωργίου Σπύρος, *Κυπριακή Θύελλα: ιστορική έρευνα για τον αγώνα του 1955-59*, Λευκωσία 1977.

Παπαϊωάννου Αντώνης, *Σκοποί και στόχοι της Παιδείας*, Ζαβαλλής, Λευκωσία 1997.

Παπαπολυβίου Πέτρος, «Πενήντα χρόνια Ζωής (1965-2015) του Υπουργείου Παιδείας (και Πολιτισμού) της Κυπριακής Δημοκρατίας, μεταξύ Λογισμού, Ονείρου και Πραγματικότητας: Το Ιστορικό Πλαίσιο», στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου, *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 20-31.

Παπαπολυβίου Πέτρος, «1^η Απριλίου 1955», στον τόμο Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα Ακαδημία Σπουδών, *Η προετοιμασία του Αγώνα. Προετοιμασία και έναρξη του Αγώνα: 1953 έως την εξορία του Μακαρίου, 9 Μαρτίου 1956*, Λευκωσία 2014, σ.195-217

Παπαπολυβίου Πέτρος, «Το ιστορικό πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης», στον τόμο Σήφης Μπουζάκης (επιμ.) *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Όψεις και απόψεις*, τόμος Α' Gutenberg, Αθήνα 2011 σσ. 649-666

Παμουκτσόγλου Αναστασία, «Αποτελεσματικό σχολείο: Χαρακτηριστικά και αντιλήψεις σε μια προσπάθεια αξιολόγησής του», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 4, Αθήνα 2001.

Παπαδάκης Νικόλαος, «Η κρίση και οι κρίσεις. Στοιχεία για το αίτημα αλλαγής υποδείγματος παραγωγής δημόσιας πολιτικής και το διακύβευμα της διακυβέρνησης στην Ε.Ε. στην 'εποχή της κρίσης'», *Κοινωνικό Κέντρο*, τχ. 4, Αθήνα, 2009, σ.94-106

Παπαϊωάννου Αντρέας, *Σκοποί και στόχοι της Παιδείας*, Ζαβαλλής, Λευκωσία, 1997.

Πασιαρδή Γεωργία, *Το σχολικό κλίμα: Θεωρητική και Εμπειρική Διερεύνηση των Βασικών Παραμέτρων του*, Gutenberg/Τυπωθήτω, Αθήνα 2001.

Πασιάς Γεώργιος, «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1957-2010): Μια ιστορική συγκριτική προσέγγιση», στο Σήφης Μπουζάκης (επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική*, Gutenberg, Αθήνα 2011, σ.355-380

Παύλου Παύλος, *Κράτος, Ιδεολογία, Πολιτική και Εκπαίδευση στην Κύπρο 1959-1974*, Παπαζήση, Αθήνα 2016.

Παύλου Παύλος, «Οι ευρύτερες αντιλήψεις, οι πολιτικές εξελίξεις, οι θεσμικές μεταβολές ως παράγοντες ετεροκαθορισμού της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Κύπρο», στο Ανδρέας Τσιάκκιρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.) *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 64 -77

Παντελίδου Αγγελική , Χατζηκωστή Κωνσταντία, Σαββίδου Χαραλαμπία , Κατσώνης Κώστας , *Ιστορία της Κύπρου, Μεσαιωνική - Νεότερη (1192 - 1974)*, Εκδόσεις Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Λευκωσία 2002

Πενταράς Ανδρέας, «Οι δικοινοτικές ταραχές του 1963-1964 στην Κύπρο», Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, Πάφος 2014

Περισιάνης

Περσιάνης Παναγιώτης, «Ο ρόλος του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού στο Παρελθόν και στο Παρόν», στο Ανδρέας Τσιάκκιρος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ.32-50

Περσιάνης Παναγιώτης, *Τα πολιτικά της Εκπαίδευσης στην Κύπρο κατά τους τελευταίους δύο αιώνες (1812-2009)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.

Περσιάνης Παναγιώτης, *Συγκριτική Ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου (1800-2004)*, Gutenberg, Αθήνα 2006.

Περσιάνης Παναγιώτης, *Η νομιμοποίηση του κυπριακού κράτους*, Κυπροέπεια, Λευκωσία 2004.

Περσιάνης Παναγιώτης, *Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία 1998.

Περσιάνης Παναγιώτης, *Η Εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Λευκωσία 1996.

Περσιάνης Παναγιώτης και Πολύβιος Πολυβίου, *Ιστορία της Εκπαίδευσης στην Κύπρο: Κείμενα και πηγές*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία 1992.

Περσιάνης Παναγιώτης, *Μελέτες και Δοκίμια για την Κυπριακή Εκπαίδευση*, Λευκωσία 1991.

Περσιάνης Παναγιώτης, «Η παρούσα διοικητική Οργάνωση της Παιδείας εν Κύπρω», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Γ', τχ. 12, Λευκωσία, 1961.

Πετρίδης Ίκαρος, *Κίτιον- Λάρνακα- Σκάλα: Πόλις η πρώτη*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2013.

Πετρίδης Φρίζος, «Ομιλία επί τη λήξει των μαθημάτων του σχολικού έτους 1964-1965», *Επετηρίς του Παγκυπρίου Γυμνασίου για το σχολικόν έτος 1964-1965*, Λευκωσία 1965, σ.5-12

Πετροπούλου Ασημίνα, *Η πρώτη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη μεταπολιτευτική Ελλάδα (1974-1997): ιδεολογικές, κοινωνικές και πολιτικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2012.

Πέτρου Στέλιος, *Η Κυπριακή Εκπαίδευση, ως διαδικασία σύγκρουσης-ρύθμισης του κυπριακού προβλήματος*, Γκιούρδας, Αθήνα 2001.

Πολυδώρου Ανδρέας, *Η ανάπτυξη της δημοτικής εκπαίδευσης στην Κύπρο 1830-1994*, Λευκωσία 1995.

Προδρόμου Γεώργιος, *Η προσφορά του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία 1977.

Ρεξ Γιάννης, «Διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε εκπαιδευτικό οργανισμό: Απολογισμός και επαναπροσδιορισμός», Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων 9, Αθήνα 2004.

Ριζάς Σωτήρης και Ιωάννης Στεφανίδης, «Το κυπριακό ζήτημα, ο αγώνας για την ένωση, η ανεξαρτησία, η τουρκική εισβολή», στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τμ. 9, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σ.251-273

Σαΐτης Χρίστος, *Ο διευθυντής στο Δημόσιο Σχολείο*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2008.

Σιάλαρος Σώτος, *Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο: 1910-1932*, Λάρνακα 2004.

Σέργης Παναγιώτης, «Η Κυπριακή Εκπαίδευση στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης», στο Αλέξανδρος Β. Κοσμόπουλος (επιμ.) *Η εκπαίδευση στην Ενωμένη Ευρώπη*, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδας, Αθήνα 2010, σ.82-87

Σουλιώτη Στέλλα, *Δέσμια Ανεξαρτησία: Κύπρος 1878-1964 / Fettered Independence: Cyprus 1878-1964*, τμ. Β', Πανεπιστήμιο της Μινεσσότα, Μινεσσότα 2006.

Σοφιανός Χρυσόστομος, *Βασικά Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής*, Λευκωσία, 1977.

Σπαρσής Μίκης, *Το κυπριακό σύστημα εργατικών σχέσεων*, Λευκωσία 1995.

Σπυριδάκις Κωνσταντίνος, *Η εν Κύπρω Εκπαιδευτική Πολιτική*, Κυπριακή Εκπαίδευσις, Λευκωσία 1967.

Σπυριδάκις Κωνσταντίνος, *Το εν Κύπρω εκπαιδευτικό σύστημα*, Κυπριακή Εκπαίδευσις, Λευκωσία 1968.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα: Εκπαιδευτικά κατευθύνσεις*, τμ. Β', μέρος Α', Λευκωσία 1974.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Έκθεσις περί του Έργου του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας κατά το σχολικόν έτος 1959-60» στο: *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα: Εκπαιδευτικά κατευθύνσεις*, τμ. Β', μέρος Β', Λευκωσία 1974.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Η εκπαιδευτική κατεύθυνσις εν Κύπρω», *Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης*, τχ. 5, Λευκωσία 1970, σ.46-48

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Ομιλία Υπουργού ενώπιον διευθυντών σχολείων», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Η', τχ. 1-2, Λευκωσία 1968, σ.46-48.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Έκθεσις περί του έργου του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας κατά το σχολικόν έτος 1959-1960*, Λευκωσία 1960.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Τα Οκτατάξια Δημοτικά Σχολεία και το Γεωργικόν Γυμνάσιον», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Α', τχ. 5, Λευκωσία, 1959, σ.5-17

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Η εκπαιδευτική πολιτική της εν Κύπρω Αγγλικής κυβερνήσεως*, Λευκωσία 1952.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Ιστορία του Παγκύπριου Γυμνασίου από της ιδρύσεως αυτού (1893) μέχρι της συμπληρώσεως πενήκονταετίας (1943)*, Λευκωσία 1944.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Ομιλία Υπουργού», *Επετηρίδα ΠΑΚ*, τμ. 11, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία 1969-70, σ. 32-33.

Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, «Προσφώνησις κατά την κατάθεσιν του θεμελίου λίθου της Τεχνικής Σχολής Ξερού τη 3^η Νοεμ. 1962», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τχ Δ', Λευκωσία 1962, σ.15-20

Στυλιανού Πέτρος, *Προβλήματα Παιδείας*, Λευκωσία 1968.

Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κυβερνητικό Τυπογραφείο, Λευκωσία 1960.

Ταχσίν Αρίφ Χασάν, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, μτφρ. Θ. Χαρανάς, Διαφάνεια, Λευκωσία 2001.

Τενεκίδης Γιώργος και Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, Εστία, Αθήνα 2000.

Τζερμιάς Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, 2 τόμοι, Libro, Αθήνα 1998.

Τμήμα Στατιστικής, *Δημογραφική Έκθεση 1968/1969*, Λευκωσία 1970.

Τοσίτσα Ευάγγελου Αβέρωφ, *Ιστορία Χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)*, τομ. Β', Εστία, Αθήνα 1982.

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, *Στρατηγικός Σχεδιασμός, για την Παιδεία 2018-2020*, Λευκωσία 2017.

Υπουργείο Παιδείας, *Η Παιδεία μας σήμερα*, Λευκωσία 1992.

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωκυπριακή Πολιτεία: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού*, Λευκωσία 2004.

Φασούλης Κώστας, «Η Ποιότητα στη Διοίκηση του Ανθρώπινου Δυναμικού της Εκπαίδευσης. Κριτική Προσέγγιση στο Σύστημα «Διοίκηση Ολικής Ποιότητας - Δ.Ο.Π. (T.Q.M.)», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τχ. 4, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπουργείο Παιδείας, Διά βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, 2001, σ.186-197

Φλουρής Γεώργιος, *Αναλυτικά Προγράμματα για μια νέα εποχή στην Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 2000.

Φύκαρης Ιωάννης, «Τοπική κοινότητα και σχολείο», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τχ. 9, Αθήνα 2004, σ. 19-32.

Φωτεινόπουλος Θεόδωρος, Αναστάσιος Ατσαβές, και Γεώργιος Κωτσόβελος, *Συνοπτική έκθεση από των εξετασθέντων εν Κύπρω εκπαιδευτικών ζητημάτων*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Αθήνα 1964.

Νικηφόρος, Μητροπολίτης Κύκκου και Τηλλυρίας, «Χαιρετισμός στο Φιλολογικό Μνημόσυνο του Κωνσταντίνου Σπυριδάκι», *Ενατενίσσεις*, τχ. 13, (Ιανουάριος-Απρίλιος 2011), σ. 195-202.

Χαραλάμπους Δημήτρης, *Έθνος, Κοινωνία, Παιδεία: Η μέση εκπαίδευση και οι οργανώσεις του καθηγητικού κόσμου κατά την περίοδο της αγγλικής κατοχής στην Κύπρο*, τμ. Α', Μεταίχμιο, Αθήνα 2015.

Χαραλάμπους Φ. Δημήτρης, «Ιστορία του Διδασκαλικού Συνδικαλισμού στην Κύπρο. Τόμος Γ' (1898-1960)», *Ελληνικά Γράμματα*, 2001

Χαραλάμπους Δημήτρης, *Η ίδρυση του πρώτου δημόσιου γυμνασίου στην Κύπρο (1893): αναζητήσεις, θέσεις και αντιθέσεις*, Λευκωσία 1997.

Χαραλάμπους Δημήτρης, «Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-1974)», *Διδακτορική Διατριβή*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1990.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, Πατάκης, Αθήνα 2005.

Χατζηγεωργίου Μαρία, «Εμπλεκόμενοι φορείς και παράγοντες που επηρέασαν τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του Εκπαιδευτικού Συστήματος της Κύπρου στην περίοδο 1960-1976», στο Ανδρέας Τσιάκκικος και Θεόδωρος Θεοδώρου (επιμ.), *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Πολιτικές και θεσμοί του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία 2016, σ. 90-101.

Χατζηστεφάνου Κώστας, *Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά θέματα*, Λευκωσία 2016.

Χριστοδουλίδης Ανδρέας, «Η Αναθεώρησης των Προγραμμάτων διά τα Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, Α', τχ. 2, Λευκωσία 1959, σ.76-86

Χρίστου Ευάγγελος, «Λόγος απαγγελθείς κατά τας εξετάσεις του Παρθεναγωγείου», *Φωνή της Κύπρου*, ετ. ΙΗ', Λευκωσία, Ιούλιος 1904

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anastasiades Andrew, *The Development of the Administration of the Elementary Education in Cyprus*, Λευκωσία 1979.

Anttila Errko και Aari Vaananen, «Rural schoolteachers and the pressures of community life: Local and cosmopolitan coping strategies in mid-twentieth- century Finland», *History of Education*, τμ. 42, Λονδίνο 2013, σ. 182-203.

Attalides Michael A., *Cyprus, Nationalism and International Politics*, Bibliopolis, Germany 2003.

Attalides Michael A. (επιμ.), «The Result of a Seminar on the Cyprus Problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organisations: Cyprus Reviewed”, Jus Cypri Association, Λευκωσία 1977, σ.172-190

Barth S. Roland, *Improving schools from within: Teachers, parents, and principals can make the difference*, Jossey-Bass, Σαν Φρανσίσκο 1993.

Becker Gary, *Human Capital: National Bureau of Economic Research*, National Bureau of Economic Research, Νέα Υόρκη 1964.

Carney Stephen, «Negotiating policy in an age of globalization: Exploring educational ‘policyscapes’ in Denmark, Nepal and China», *Comparative Educational Review*, τμ. 53, Σικάγο 2009, σ. 63-88.

Dean Joan, *Managing the secondary school*, Routledge, Λονδίνο 1993.

European Commission, *White paper on Education and training: Teaching and Learning-Towards the learning society*, Βρυξέλλες 1995.

Feeney Roberto, «Development, Innovation and Natural Resources: The Latin-American Case», *Journal of Interdisciplinary Economics*, τμ. 20, Καλιφόρνια 2009, σ. 149-167.

Foster Rebecca, «Leadership and secondary school improvement: case studies of tensions and possibilities», *International Journal of Leadership in Education*, τμ. 8, Λονδίνο 2005 σ. 35-52.

Georgallides George, *A political and administrative history of Cyprus 1918-1926*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 1979.

Green Andy, *Education and State formation*, St. Martin's Press, Νέα Υόρκη 1990.

Karagiorges Andreas, *Education development in Cyprus 1960-1977*, Λευκωσία 1986.

Kitromilides Paschalis, «From co- existence to confrontation. The dynamics of ethnic conflict in Cyprus» στο Michael A. Attalides (επιμ.), *Cyprus reviewed*, Jus Cypri Association, Λευκωσία 1977, σ. 143-186.

Koullis, Leonidas, *Greek Education in Cyprus*, The Education Office, Greek Communal Chamber, Λευκωσία 1964.

Koutselini-Ioannidou Mary, «Contemporary Trends and Perspectives of the Curricula: Towards a meta-modern paradigm for Curriculum», *Curriculum Studies*, τμ. 5, Λονδίνο 1997, σ. 87-101.

Lange Matthew, *Educations in Ethnic Violence*, Cambridge University Press, Κανταβριγία 2012.

Lawn Martin και Sotiria Grek, *Europeanizing education: Governing a new policy space*, Symposium Books, Οξφόρδη 2012.

Lightbody Bradley, *Report of the Department of Education for the schoolyear 1958-59*, Government Printing Office, Λευκωσία 1959.

Mulford Bill, Halia Silins και Kenneth A. Leithwood, *Educational Leadership for Organisational Learning and Improved Student Outcomes*, Kluwer Academic Publishers, Βοστώνη 2001.

Marcou Costas, *Secondary Education in Cyprus*, Council of Europe, Στρασβούργο 1997.

Meyer Albert Julius και Simos Vasiliou, *The economy of Cyprus*, Harvard University Press, Κανταβρυγία 1962.

Ministry of Finance, *Financial Statistics of Education in Cyprus (school year 1971-72)*, Λευκωσία 1973.

Ministry of Finance, *National Lisbon programme of the Republic of Cyprus*, Λευκωσία 2005.

Newham Canon, *The system of Education in Cyprus*, Board of Education Special Reports on Educational Subjects, τμ. 12, Λονδίνο 1905.

Polyviou G. Polyvios, *Cyprus in search of a constitution*, Λευκωσία 1976.

Persianis Panagiotis, *The political and economic factors as the main determinants of educational policy in independent Cyprus (1960-1970)*, Pedagogical Institute of Cyprus, Λευκωσία 1981.

Persianis Panagiotis, *Church and the State in Cyprus Education: the contribution of the Greek Orthodox Church of Cyprus to Cyprus education during the British Administration, 1878-1960*, Λευκωσία 1978.

Sadler Michael, «How far can we learn anything of practical value from the study of foreign systems of education? Address given at the Guildford Educational Conference on Saturday 20 October 1900», στο J. Higginson (επιμ.), *Selections of Michael Sadler: Studies in world citizenship*, DeJall and Meyorre, Liverpool 1979.

Schultz W. Theodore, «Investment in human capital», *American Economic Review*, τμ. 51, Pittsburgh 1961, σ. 1-17.

Schultz W. Theodore, «Investment in human capital: Reply», *American Economic Review*, τμ. 51, Pittsburgh 1961, σ. 1035-1039.

Snow Charles Percy, *The two Cultures and Scientific Revolution*, Λονδίνο 1967.

Talbot Joey και Fitzgerald Cape, *Report of Education in Cyprus*, Λονδίνο, Waterloo and Sons 1913.

Tam Jackie, *A survey on effective assessment methods to enhance student learning*, Griffith School of Engineering, Griffith University, Gold Coast, Queensland 2007.

Thorp William, *Cyprus: Suggestions for a development programme*, United Nations, Νέα Υόρκη 1961.

Tikly Leon, «Globalisation and Education in the Postcolonial World: towards a conceptual framework», *Comparative Education*, τμ. 33, Λονδίνο 2001, σ. 151-171.

Wedell George, *Teacher and Educational development*, Unesco, Paris 1971.

Weir William, *Education in Cyprus: Some Theories and Practices in Education in the Island of Cyprus since 1879*, Cosmo press, Λευκωσία 1952.

Woodhouse Christopher Montague, *Something Ventured: The autobiography of C.M. Woodhouse*, Γρανάδα 1982.

